STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03722

DER VEG TSU ZIKH

Sholem Asch

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ערשטער טהייל

קאפיטעל 1.

אין א פרעמדע שטאָדט

די זונן האט זיך ארייגעריסען דורך די צוויי פענסטערלעך אין דעם קליינעם, ריינעם דייטשען האטעל־צימעריל און האט דאס שטיבעל בעגאסען מיט גאנצע צעבערס ליכטיגקייט, פערכאפט די צוויי בעטען, וואס זיינען געשטאנען נעבען איינאנדער און אויפגעריסען מישא זיל־בערג׳ס פערמאכטע אויגען.

אז ער האט זיך אויפגעכאפט, האט ער זיך אומגעקוקט פער־וואונדערט — נישט געוואוסט וואו ער געפינט זיך און פון וואנען ער קומט דא אהער. עס האבען איהם אבער באלד אנטקעגען געשמייכעלט די צוויי גרויסע, ליכטיגע אויגען פון זיין יונג ווייבעל אויס דעם צווייטען בעט, וואס איז געשטאנען נעבען זיינס. ער האט זיך ווי־דערמאנט און געזאגט מיט א שמייכעל:

— אח, דו ראחעל, שוין לאנג אויף?

— יא, מישא, — לאכט איהם די יונגע ווייבעל אין פנים אריין — די דייטשע זונן לאזט נישט שלאפען. איך האב דיך נישט געוואלט וועקען; ביסט אזוי געשמאק געשלאפען — א פערגעניגען געווען צו זעהן.

— געפינען מיר זיך טאקע אין דעם דייטשען שטעדטעל, וואו מיר זיינען נעכטען ביינאכט פערפאהרען?

— יא, מישא. קום, הויב דיך אויף! איך בין נייגעריג צו זעהן, ווי א דייטש שטעדטעל זעהט אויס. איך האב דאך קיין מאל נים געזעהן, און די קינדער זינגען פון פריהמארגען אן, — האט דאס יונגע ווייבעל געזאגט און איז מיט איין שפרונג, ווי א יונגער פויגעל אויס דעם בעט געפלויגען.

— די זונן שטעהט אויף ביי זיי פריה, — זאגט מישא מיט א שמייכעל און זוכט די ברילען אויף זיין שרייב־טיש, — א טיכטיג פאלק. — און הויבט זיך אן אנטהאן נאך זיין פרוי.

— נעכטען ביינאכט, ווען מיר זיינען אין שטאדט געקומען, איז שוין אלעם געשלאסען געווען, — זאגט ראחעל — עס איז דאך א פערגניגען אזוי, אין א שעהנעם פריהמארגען, אין א פרעמדע שטאדט, זיך אויפצוכאפען אין א האטעל־צימער. זעה, ווי אלעם איז דא ביי זיי ריין, יעדע זאך אויף איהר ארט, — אך, א יום טוב, א יום טוב היינט! — שרייט אוים דאס יונגע ווייבעל, שטעהענדיג ביים האלב־אפענעם פענסטער — קום אהער, מישא, זעה ווי די קינדער געהן מיט בלימעלעך אין די הענד און זינגען ליעדער. קום אהער צום פענסטער!

— אך, א יום טוב, ווען מיר מזל האבען — ארייגעקומען אין דער שטאדט אריין אום יום־טוב, — זאגט מישא און געהט אויך צו צום פענסטער. באלד דערמאנען זיי זיך אין וואס פאר א „הלך" זיי שטעהן ביים אפענעם פענסטער, און פון אונטען האט מען שוין אנגעהויבען ארויפצוקוקען צו זיי — זיינען זיי פון פענסטער אבגעשפרונגען און אנגעהויבען פלינק זיך אנצוטהאן.

אז דאס קאלטע וואסער האט זיך געגאסען איבער ראחעל'ס נאַ־קעטען לייב, האט זי געלאכט אוים דעם פולען האלז:

— מיר וועלען קיין בעקאנטע ניט זעהן, מישא. מיר וועלען זיך ארומדרעהן אין שטאדט, ווי ווילד פרעמדע — עס איז א פער־גניגען.

— יא, ראחעל, ווי ווילד פרעמדע, — נור ער איז שוין געקומען צו זיך. ווי מיט א הויך איז אוועק פון איהם די נאטירליכע פרעה־ליכקייט, וועלכע האט ארויסגעקוואלען פון איהם, פון זיין יונגען טעמפעראמענט. ער האט זיך דערמאנט, ווער ער איז — און א גרויסע וואנד איז געשטאנען צווישען איהם און דער זונן, וואס האט אזוי פריינדליך אריינגעשיינט אין פענסטער. עס האט איהם ארומגענומען דער ענגער פאס, וואס נעהמט ארום מענשען, וועלכע האבען אויף זיך גרויסע זינד, אדער א געפעהרליכע קרענק... די טרויעריגע געדאנקען, מיט וועלכע ער האט זיך נעכטען שלאפען

געלעגט, זיין גאנצע לאנגע איז איהם פאר די אויגען ווידער גע־שטאנען, נור ער האט דאס פון זיך מיט געוואלד אוועקגעטריבען. די זונן שיינט אריין, זיי זיינען אין א פרעמדע שטאדט, און ראחעל איז פרעהליך; אוועק איז פון איהר דער טרויעריגער שאטען, וועלכער האט זי בעגלייט דעם גאנצען וועג. ער האט געקוקט אויף איהר, אויף איהרע נאקעטע הענד און האט צום ערשטען מאל בעמערקט איהר צארטען, קינדישען קערפער — און עס האט איהם ארומגע־נומען א רחמנות געפיהל צו איהר. ער האט זי יעצט ליעב געהאט און געהאט דאס בעדערפניס זי אויף די הענד צו נעהמען און ארומ־צוטראגען זי איבער די גאסען ווי מען טראגט א קינד. . . .

דאס געפיהל האט איהם אן אלעם פערגעסען געמאכט. בע־גראבען האט ער אין זיין הארץ טיעף דעם טרויער, וועלכען ער האט מיט זיך פון זיין היימאט מיטגעבראכט — דעם טרויער און דעם צער. די יוגענד און די זונן האבען געטהאן דאס זייעריגע.

— שוויינ, ראחעל, וועסט זעהן, וואס מיר וועלען זיך אנטהאן. עס איז פורים ביי די דייטשען, א פערשפעטיגטער פורים, — נו, וועלען מיר אויך פורים־שפיעלער ווערען. ווייסטו וואס, וועסט דיך אנטהאן ווי א אינגעל אין שווארץ־זיידענע הויזען, אין לאנגע שווארץ־זיידענע שטרימף און א ברייטען מארקיז־קאפעלוש מיט א גרויסע פעדער; כ׳לעבען, עס וואלט דיר זעהר געפאסט, — בעטראכט ער איהר פיגור און געהט אין דער שטיל צו און גיט איהר א קוש אין דעם נאקעטען קארק אריין.

ראחעל האט זיך אומגעקוקט, ווי עפעס א וואונדער וואלט געשעהן. א שטראם בלוט האט זי בעגאסען פון אויבען ביז אראב. — צום ערשטען מאל, צייט זיי זיינען נאך דער חתונה, זעהט זי איהם אזעלכען. וואס איז דא געשעהן מיט איהם? צייט נאך דעם, וואס עס האט מיט איהר דאס אונגליק געטראפען, האט ער זי נאך נישט געזעהן . . . און זי ווייסט דאך, אז ער האט חתונה געהאט מיט איהר צוליעב רחמנות, אז ליעב האט ער אנ׳אנדערע — מערי׳ן.

דאס ערשטע מאהל ווי זי זעהט איהם אזעלכען, ווי זי בעמערקט אין איהם א נייגונג צו איהר, — און איהר האט זיך דאך געדאכט אז ער וועט זי שוין קיינמאל, קיינמאל נישט זעהן, און זי איז אומ־געגאנגען נעבען איהם ווי אין שלאף, ווי א שאטען . . .

זי האט נישט געוואוסט וואס צו טהאן, נור רויט געווארען און געקוקט אויף מישא'ן, ווי אויף א וואונדער, מיט א פאר גרויסע, גרויסע, אפענע אויגען. און גרויסע טרעהרען האבען זיך איהר בעוויזען אין די גרויסע אויגען. און מישא איז אויף שטעהן געבליבען, נישט געוואוסט וואס עס טהוט זיך מיט איהם און געשמייכעלט. — געשמייכעלט אין דער וועלט אריין . . .

נור באלד האט ער זיך געפונען — ארומגענומען דרייסט ראחעל'ן ביי איהר לייבטע טאליע און געזאגט:

— קום, ראחעל, דער פריהלינג איז דא, און די דייטשען איילען זיך זעהר . . .

דאס מיידעל האט זיך ארויסגעמאכט פון זיין האנד און פלינק זיך אנגעטהאן. זי האט היינט לענגער געקוקט אין שפיגעל אריין, ווי אן אנדערס מאל; זי האט נישט געהערט מישא'ס רייד — אין איהר הארץ האט זיך אנגעצונדען א גרויס גליק.

אז זיי זיינען אויף דער גאס ארויס, האט זיי א פרישער מאיווינד בעהויכט און ארומגענומען זיי דורך און דורך. זיי זיינען, ווי דורך א וואונדער, אין דעם טיעפען פריהלינג, וואס איז דא מיט א צוויי חדשים פריהער ווי ביי זיי אין דערהיים.

דער פריהלינג האט געבליהט איבעראל — אויף דער גאנצער ערד, איבער'ן גאנצען הימעל און איבער אלע בוימער. אלעס האט זיך געבאדען אין גרינס, און מענשען, הייזלעך און גערטענדלעך — זיינען געווען אבגעוואשענע, אויסגעפוצטע, יום־טוב'דיגע. ווארום א גרויסער יום־טוב איז געווען אין שטעדטעל — דעם יום־טוב פון פריהלינג. די קנאספען אפען, די צווייגען בעבלעטערט, און דאס גרינס רייסט זיך פון שטיינער און טראטוארען... קינדער אין ווייסען אנגעטאהן האלטען קרענצלעך פיילכען אין די הענד, ציהען איבער די גאסען און זינגען לידער, — גריסען זיי פון דערווייטענס. איין מיידעל איז צוגעגאנגען צו זיי און האט זיי געגריסט: „גוט מארגען, מיין העררן" און דערלאנגט ראחעל'ן דאס קרענצעל בלומען. און דאס מיידעל האט

זיך אוועקגעשטעלט און האט מיט איהר קינדישען חן אנגעהויבען אבצוזינגען איהר פריהלינגס ליעד.

זיי זיינען ביידע שטעהן געבליבען, האבען נישט געוואוסט אויף וואס פאר א וועלט זיי געפינען זיך, צי חלום'ען זיי דאס נישט. און דערווייל זיינען וואס א מאל די גאסען געווארען מעהר בעלעבט. אלץ מעהר האבען זיך געוויזען יום־טוב'דיג געקליידעטע מענשען, איינצעלנע פערשטעלטע, און אלע האבען זיך געלאזט אין מיטען מארק, געזונגען ליעדער, אין גאס געגאנגען.

פון דערווייטענס הערט זיך שוין די מוזיק שפיעלען, פאהנען פון צעכען ווייזען זיך. אלטע בעלי־בתים, ווייס־בעהויבטע בעל־בית'עס שטעקען ארויס זייערע גרויע קעפ צווישען די ווייסע פארהענגעלעך אין די פענסטער. און דער פריהלינג האט אויף זייערע אלטע פנים'ער, ווי אויף אלטע, אבגעלעבטע בוימער, אויך געבליהט און ארויסגע־בראכט אויפ'ן געזיכט דאס ביסעל חיות און רויטליכקייט וואס האבען זיך געפונען אין די אלטע קערפערס. ווארום עס איז געווען א גרויסער יום־טוב אין דער שטאדט, דער יום טוב פון פערברענען דעם „ווינטער", דעם „אייז־בער" און פון פייערען דעם פריהלינג, און דאס גאנצע שטעדטעל איז ארויס פייערען דעם יום טוב.

מישא און ראחעל האבען זיך ביי די הענד אנגענומען און געלאזט זיך מיט דער מענגע — אויף פייערען דעם יום־טוב פון פריהלינג, און מיטגעזונגען מיט אלעמען דאס געזאנג, וואס זיי האבען נישט פער־שטאנען.

קאפיטעל 2.

דער יום טוב פון פערברענען דעם ווינטער

צוערשט זיינען געגאנגען די מוזיקאנטען פון די צעכען, די צעכען מיט די פאהנען. און די בעלי־בתים פון שטעדטעל, פערקליידט אין די מלבושים פון זייערע זיידעס און עלטערע זיידעס, וועלכע האבען גע־לעבט אין דעם שטעדטעל מיט הונדערטער יאהרען צוריק, האבען אין

רייהען שפּאַציערט נאָך די מוזיקאַנטען. אַלעס איז געווען פֿער־שטעלט. אַלטע גוים מיט לאַנגע בערד און יונגע שקצים'לעך, אָנגע־טהאָן אין מיטעלאַלטערישע קאָסטיומען, איז היטען מיט פֿעדערען — זיינען געגאַנגען אין די רייהען מיט ערנסט און כבוד, ווי זיי וואָלטען זייערע הייליגסטע פּפליכטען ערפילט. אויף אַ וואָגען זיינען געפּאַה־רען די לעגענדאַרישע „ראַזבוויניקעס" מיט די העק אין די הענד, און דער אַלטער „ראַזבוויניק" מיט אַ לאַנגער גרויער באָרד און האַק אין האַנד האָט אָנגעפיהרט די שייקע. נאָך זיי זיינען געגאַנגען דעם פירשט'ס „לאַנדסקנעכט" מיט די אַלטע פּיקעס אין האַנד און האָבען געפיהרט צווישען זיך אַ זעלנער־„דירנע"; דער „שניידער" און דער „וואַלד־ריעז" פון גרימס מערכען און די העלדען פון די אַלטע גוטע פּאָלקס־ליעדער; די סטודענטען־שאַרען פון „אַלט־היידעלבערג" מיט די פאָהנען און שווערדען און נאָך זיי — די יוגענד־צעכען — בעקער, שניידער, שוסטער, — און אַלעס איז געווען פערשטעלט און געגאַנגען אין די רייהען מיט כבוד און ווירדע.

דער גאַנצער עולם האָט ארויסגעאיילט אויפ'ן פּלאַץ הינטער דער שטאָדט, וואו עס איז שוין געווען אויפגעשטעלט אוים וואָטע דער „אייז־בער" — צו פערברענען, וואָס דאָס האָט געזאָלט זיין לזכר שנעע און ווינטער, וואָס די עהרליכע דייטשען פון דעם קליינעם שטעדטעל האָבען אין די אויגען ניט אָנגעזעהן און ווייסען נור, אַז עס עקזיסטירט שנעע און פראָסט, פון דער נאַטור־געשיכטע און פון די רייד פון זייערע אַלטע זיידעס און באָבעס, וועלכע דערצעהלען, אַז אַמאָל, אין זייערע יאָהרען, איז זייער שטעדטעל אום ווינטער אין גאַנצען פערשנעעט געוואָרען און מען איז געפּאָהרען מיט שליטענס; נור דער קלימאַט בייט זיך און שוין גאַנץ לאַנג איז ביי זיי קיין שנעע ניט געווען, אָבער עס דאַכט זיך, אַז אויך זיי האָבען אין די אויגען קיין שנעע ניט אָנגעזעהן און ווייסען עס פון דעם, וואָס זיי האָבען דער־צעהלט זייערע זיידעס און באָבעס... פיער יונגע מיידלעך אין ווייסען אָנגעטהאָן, בעקרענצט די קעפּ, (דער פריהלינג האָט דאָס געזאָלט בע־דייטען), מיט פיער פאַקעל אין די הענד — זיינען צו צום „ווינטער" און אונטערגעצונדען דעם וואַטענעם אייז־בער.

ווי דער פלאַם האָט זיך ארויסגעכאַפּט צום אייז־בער און די וואַטע איז אין פייער צוגעגאַנגען, האָבען די אָרקעסטרעס פון די צעכען

געשפּיעלט דעם פריהלינגס־מאַרש, די בירגער האָבען די היט גע־צויגען און אויסגעשריען אַ שאַלענדען הורראַ!

דערנאָך, אַז מען האָט דעם „ווינטער" פערברענט, האָבען זיך די יונגע בחורים פון שטעדטעל געפּרובט אַרויפקלעטערען אויפ'ן הויכען דראַנג, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, וועלכער איז געווען בע־שמירט מיט זייף, כדי עס זאָל זיין גליטשיג. און אויף דעם דראַנג איז געלעגען אַן אַנצוג מיט אַ זייגער. און ווער עס האָט זיך אַרויפגע־כאַפּט אויף דעם דרייסיג־פוסיגען דראַנג — דעם קעהר דער אַנצוג מיט'ן זייגער.

נאָכדעם ווי אייניגע זיינען פון דראַנג געפאַלען, איז עס דאָך איינעם געלונגען זיך אַרויפצוקריכען אויפ'ן דראַנג, און ער האָט גע־קראָגען דעם נייעם אַנצוג מיט'ן זייגער. די בירגער האָבען דאָן ווידער די היט געצויגען און אַ שאַלענדע הוראה אויסגערופען.

אַז די אַלע זאַכען האָבען זיך געענדיגט, זיינען זיך די בירגער צוגאַנגען. נאָך האָבען די מיידלעך געטאַנצט ביי דעם שפּיעלען פון מוזיק, — באַלד איז אָבער די מוזיק פערלאָשען געוואָרען, יעדער איז זיך אַהיים געגאַנגען זיין וועגס, און אין אַ האַלבע שעה אַרום האָט שוין דאָס שטעדטעל אויסגעזעהן ווי געוועהנליך. יעדער איז געווען פערנומען מיט זיין אַרבייט, נור בלויז וואָס די זוהן איז נאָך אַלץ גע־שטאַנען אַזוי יום־טוב'דיג ווי פריהער און האָט נישט געוואוסט, אַז דאָס שפּיעל איז שוין צו ענד; און דער פריהלינג, די בלימעלעך האָבען זיך ווייטער געריסען אויף די עקען פון די גאַסען, וואו זיי האָבען נור געקריגען אַ שפּאַלט ערד צווישען אַ שטיין.

מישאַ און ראָחעל זיינען געשטאַנען דורך דער גאַנצער צייט פון שפּיעל און געפיהלט זיך אין מיטען דער חתונה. זיי האָט בעגייסטערט און פערוואונדערט יעדע קלייניגקייט פון שפּיעל. ראָחעל האָט זיך בעפרעהט ווי אַ קינד. מישאַ האָט זיך געפיהלט, ווי אויף אַ גרויסען יום־טוב. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז יעדער פון די אַנטהייל־נעהמער איז דורכגענומען מיט אַן ערנסטען געפיהל צו דעם יום־טוב פון פריהלינג, און ער מוז אויך האָבען דאָס ערנסטע געפיהל. די שנאה צו דער אַלטער היים, פון וואַנען ער קומט יעצט, און די ענט־ציקונג פאַר דעם רוהיגען לעבען, וואָס שפּיעלט זיך אָב אין דעם קליי־נעם, רוהיגען דייטשען שטעדטעל, האָבען איהם אָט אויף די געדאַנקען

געבראכט, און ער האט זיך געפיהלט אריינגעטהאן אין דעם יום־טוב. און דער יום־טוב איז ביי איהם געווען ווי א סימבאל פון ליעבע פון מענש צו מענש, פון זיכערקייט, פון אלט איינגעזעסענהייט, פון תושב.

נור ווי דער עולם האט זיך צוגאנגען און זיי זיינען געבליבען אליין — האט איהם דער געדאנק וועגען איינזאמקייט ווידער אנגע־הויבען צו פייניגען. ער האט זיי מקנא געווען, מקנא געווען די גאנצע וועלט, וואס יעדער האט א היים, וואו ער געהט נאך דעם יום־טוב אהין, און ער בלייבט אין דער גאס... זיין צוקונפט, זיין גורל און דער גורל פון גאנצען פאלק איז איהם ווידער פאר די אויגען גע־שטאנען אין זייער גאנצען שרעק. נור ער האט זיך אוועקגע'גנב'עט פון די געדאנקען, פערליערען זיי געוואלט — ער איז געווען איינגאנצען אריינגעטהאן אין דעם גרויסען יום־טוב פון דער וועלט, פון פריהלינג.

אנגענומען האבען זיי זיך ביי די הענד און אנגעהויבען איבער די גאסען צו שפאציערען. און עס האט זיי ענטציקט יעדע קליינינקייט — ווי די הייזלעך זיינען קליין און שטעהען יעדעס בעזונדער אין א גער־טענדעל, ווי די בוימער בליהען פאר די טהירען, ווי די ווייבער בע־גיסען די בייטען בלימעלעך. און געשמייכעלט האבען זיי צו אלעמען און געגריסט אלעמען.

דערזעהן אן אפענעם רעסטאראן, פאר דער טהיר פון וועלכען א סך מענשען זיינען געזעסען און געגעסען, האבען זיי זיך אויך אוועק־געזעצט עסען — און געפיהלט זיך אינאיינעם מיט'ן גאנצען עולם.

נאכ'ן עסען האבען זיי ווידער שפאציערט אין די גאסען. אנגע־קומען צו א בייט טולפאנען, וואס האבען געבליהט אין א ראד אין מיטען א גרויסען מארק, האבען זיי זיך אוועקגעזעצט אויף א באנק ביי די טולפאנען און בעטראכט די קעפקעלעך, ווי זיי פערמאכען זיך, און געפרעהט זיך מיט זיי.

זיי זיינען שוין מיעד געווארען: אין האטעל האבען זיי נישט געוואלט צוריקגעהן: עס איז זיי צו ענג געווען דאס שטיבעל און האבען מורא געהאט דערפאר. זיי האבען געוואלט זיין אין דרויסען, אין פריהלינג.

— קום, מיר וועלען געהן הינטער דער שטאדט — האט מישא געצווינגען ראחעל'ן. זיי האבען אנגעטראפען א לאנגע אלעע פון טא־

פאליען צווישען צוויי קלאהרע וואסערלעך = האבען זיי זיך געלאזט דורך דער אלעע ביז זיי זיינען אנגעקומען אויסער דער שטאדט.

דא איז שוין געווען דער פריהלינג אויסגעגאסען איבער אלע ברעגעס. אויסגעגאסען האבען זיך די בייטען גרינס און פערנומען אלע פעלדער און וועלדער, וואו דאס אויג האט נור געקענט פערכאפען, ווי דעם ליכטיגען הימעל אויבען, אזוי די ערד אונטען, און אריינריסען זיך אויף אלע וועגען און שטעגען און קוים איבערגעלאזט די מענשען און וועגען א שפאר פאסיקעל צו געהן. צווישען די סעדער און גרינס האבען ארויסגעקוקט ווייסע און רויטע הייזלעך, בעוואקסען אין גאנצען אין בלעטער. פאר א הויז איז געשטאנען א מענש מיט א אינטעליגענט געזיכט, אין אן ארבייטער בלוזע, און האט זיך זארגפעלטיג איבערגעקוקט יעדעס בלימעל פון זיין גארטען. א מינוט איז מישא געשטאנען און האט איהם בעטראכט און נאכגעקלערט, — געזאגט צו ראחעל'ן:

= ווייסט וואס, לאמיר גאר דא בלייבען. קום, מיר וועלען זוכען צווישען די הייזלעך א וואהנונג, ווילסט?

— יא, — פרעהט זיך ראחעל.

נאך א שעה זוכען האבען זיי געפונען צוויי קליינע צימערלעך אין א געדיכט בעוואקסענעם סאד. נאך דעם זעלבען פארנאכט האבען זיי איבערגעפיהרט זייערע זאכען אין דרויסען ארויס — צו דער נייער וואהנונג, אין די פרעמדע צוויי ריינע דייטשע שטיבלעך, מיט דעם קליינעם גערטענדעל פאר דער טהיר.

נאך דעם זעלבען אבענד האט אין זייערע פענסטערלעך אריינגעשיינט די יונגע לבנה, מיט איהר בעגלייטערין, די ווענוס. מישא איז געשטאנען ביים פענסטער, בעטראכט די בלאהע, פרישע פריהלינגס־נאכט. די ווייס־בעבליהטע בוימעלעך, וועלכע זיינען געשטאנען אין גארטען, בעגאסען מיט לבנה־ליכט, האבען איהם אויסגעזעהן אזוי ווי א פער'כשופ'טע וועלט. א שטילקייט האט געהערשט ארום. מען האט נור געהערט, ווי דער ווינד יאגט פון דעם געבליהעכטס דעם געשמאק ארויס, ווי די שטערען געהען און ווי די פויגעל־נעסטען אין די בוימער ליעבען זיך. ראחעל איז אין שטוב געווען, האט עפעס געזונגען, וואס שוין לאנג, לאנג האט זי דאס נישט געטהאן, און איינגעקעמט איהרע צעפ צום נאכט־שלאף. און מישא'ן האט זיך געדאכט,

אז ער איז קיינמאָל אין רוסלאַנד נישט געווען, האָט קיינמאָל נישט איבערגעלעבט דאָס, וואָס ער האָט איבערגעלעבט. מיט ראַחעל'ן איז גאָרנישט געשעהן... זי איז זיין יונגע, יונגע כלה און ער וואָהנט שוין דאָ, אין דעם פריהלינגס־גאָרטען, צווישען די בליהענדע בוימער און בעשטערענדער נאַכט, צווישען מאַי־ריח און דעם פריהלינגס־לופ־טיגען ווינטעל — פון תמיד אָן, וועט שטענדיג, שטענדיג דאָ וואָהנען.

קאַפּיטעל 3.

אַ ווילדע נאַכט

אַ ווילדע נאַכט איז עס געווען. די פענסטער זיינען געווען אָפען אין גאָרטען אריין, וואָס איז געווען איינגאַנצען בעגאָסען מיט דעם ווילדען לבנה־ליכט פון פריהלינגס־צייט. די שאָטענס פון די בליה־ענדע בוימער האָבען שפּאַציערט ווי גייסטער אויף די וועגד פון שטי־בעל, און זייערע בלעטער און בליהעכטס האָבען זיך בעוואויגען אין שאָטען אויף זייער בעט און בעטגעוואַנד.

דער ווינד האָט זיי אריינגעבראַכט דעם ווילדען געשמאַק פון די בליהענדע בוימער אין דער פריהלינגס־נאַכט.

מישאַ האָט געהאַלטען די נאַקעטע ראַחעל אויף זיינע הענד, צו־געדריקט זי צו זיין האַרץ און געקוקט איהר שאַרף אין די אויגען אריין.

— איך ווייס פון אַלעמען. זיי האָבען דיך געשענדעט, — דערצעהל מיר, שוועסטער, דערצעהל. שלאָג מיך מיט דיינע ווערטער, — עס איז מיין שאַנד, מיין שאַנד פאַר מיין שוואַכקייט, פאַר מיין אָרימ־קייט... דערצעהל, שוועסטער, דערצעהל, וואָס האָבען זיי געטהאָן מיט דיר? איך וויל אַלעס וויסען — אַלעס וויסען.

ראַחעל האָט זיך געריסען פון זיינע הענד און געקוקט אויף איהם מיט שרעק, ווי אויף אַ משוגע'נעם, — און אַ גרויסע בושה האָט זי אָנגעצונדען. זי האָט זיך געריסען פון זיינע הענד:

— לאָז מיך אָב. לאָז מיך אָב.

— מיין שוועסטער, זיי האבען דיך געשענדעט, ווי די ווילדע הינד זיינען זיי דיך בעפאלען... ביזט געווען אליין... דו האסט געהערט זייער ברומען, זייער לאכען: האסט געזעהן, ווי זיי נעהנען זיך צו דיר... און מיט די שמוציגע הענד האבען זיי דיך געכאפט, געריסען דאס קלייד פון דיר — און א נאקעטע ביזט דו פאר זיי שטעהן געבליבען... געפאלען אויף דיר, ווי די הינד, ווי די חזרים טאפטשען א גארטען — און דו ביזט געפאלען אונטער זיי אזוי...

ראחעל האט שוין גאר ניט גערעדט, נור געביסען זיינע פינגער און געריסען זיך פון איהם. ווי מיט אייזערנע קלעשטשעס האט ער זי געהאלטען, צוגעטראגען זיין פנים צו איהרס און טיעף איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געזאגט צו איהר:

= מיין שאנד, נישט דיינע. איך האב געזאלט אבהיטען דיין כבוד — דער אידישער גבור, און בין געלעגען הינטער דיין טהיר... איך האב אפשר געהערט דיינע געוואלדען — און וואס האב איך געטהאן? האב איך זיך דורכגעריסען דורך די שפיזען פון די זעלנער דיך צו ראטעווען? — ניין. איך האב חתונה געהאט מיט דיר, כדי דו זאלסט מיר דערמאהנען מיין שוואכקייט, מיין אונבעהאלפענקייט. שטענדיג זאלסטו מיר שטעהן פאר די אויגען... און שלאג מיך, שלאג מיך — עס איז מיין שאנד, מיין בושה!... ווייז די פלעקען, וואו זיי האבען דיך געשלאגען, = דא, דא, — איך וועל זיי מיט מיין בלוט בעגיסען, מיט מיין בלוט!... און ער איז געפאלען אויף איהר און האט זי אנגעהויבען צו קושען ליידענשאפטליך, = ווי א חיה איז ער זי בעפאלען...

— ניין, איך האב קיינמאל קיין אנדערע נישט געליעבט, קיינמאל, קיינמאל נישט. פאר דיר בין איך בעשאפען געווארען, און דאס האט דיך גאט געשיקט אזוי צו מיר. מיט א כיון האט ער עס געמאכט, אז מען זאל דיר שענדען, שענדען מיין כבוד, מיין ווייב, די מוטער פון מיין קינד — א ציינען, א צייכען אויף לעבענס-לאנג, אויף שוואכקייט, אויף ארימקייט, אויף אונבעהאלפענקייט... אז מען איז שקלאפען, שענדעט מען די ווייבער. — ווייסט, אלע כלות פון דארף האבען געהערט צום שררה, אין דער צייט פון פאנשטשינא. מיר זיינען אויך שקלאפען. ווילסטו קינדער האבען אין שקלאפעריי?... אידישע טעכטער האבען נישט קיין קינדער געהאט אין שקלאפעריי... גיב מיר

די האַנד, גיב די האַנד, אַז מיר וועלען נישט פריהער קיין קינדער האָבען ביז מיר וועלען זיין בעפרייט. — ניין! שווערען, אַז מיר זאָלען ביידע — קיין קינדער נישט האָבען אין שקלאַפעריי, ביז מיר וועלען האָבען געפונען אַ מקום מנוחה... גיב די האַנד!... און וועט מיך בעפאַלען אַ שוואַכקייט, וועסטו מיך צוציהען אַזוי צו דיר, ווי איצט — זאָלסט מיך שטעכען, שטעכען, ווי די אמת'ע אידישע טעכטער האָבען עס געטהאָן אַמאָל אין ירושלים... גיב די האַנד, אַז מיר וועלען נישט האָבען קיין קינדער אין שקלאַפעריי, נישט לעבען אין שקלאַפעריי — גיב די האַנד!...

זי האָט געפיהלט זיין הייסען אָטהעם, וואָס האָט זי אַרומגענומען, ווי אַ וואַרימע דעקע — און מיט איין ענערגישען וואָרף איז זי אַרויס אַ נאַקעטע פון זיינע הענד און אַרויסגעכאַפּט זיך פון דער שטוב אין סאַד אַריין.

ער איז געפאַלען אויף דער ערד, אַ מינוט געלעגען און נישט געוואוסט, וואָס עס טהוט זיך מיט איהם. באַלד האָט ער זיך דערמאַנט וואָס ס' איז געשעהן, און איז אַרויס נאָך איהר אין סאַד אַריין.

דער גאָרטען איז געשטאַנען אין דער פריהלינגס־נאַכט בעגאָסען אין גאַנצען מיט דעם פולען לבנה־ליכט. און די ווייס־בליהענדע עפּעל־בוימער און די רויט־בליהענדע פלוימען־בוימער זיינען געשטאַנען בעגאָסען מיט לבנה־ליכט, ווי ווייסע שדים. אַלעס איז געשטאַנען דערשראָקען און פרעמד און פערנומען אין סוד פון דער נאַכט.

ראחעל איז געזעסען אַ נאַקעטע אויפ'ן ברעג פון דעם ברונען. דאָס לבנה־ליכט האָט אויך בעגאָסען איהר נאַקעטע לייב, און מיט איהרע לאַנגע צופלאַשעטע האָהר און דערשראָקענע אויגען האָט זי אויסגעזעהן אַזוי פרעמד, ווי זי וואָלט אויס אַן אַנדער וועלט געקומען — מישא האָט זי גאָר ניט דערקענט.

ער איז געגאַנגען צו איהר אַ דערשראָקענער.

— דערנעהן זיך נישט צו מיר! — האָט זי אויסגערופען צו איהם פון דער ווייטענס, — קומסטו אהער, וואַרף איך זיך אין ברונען אַריין.

איהרע ווערטער זיינען געווען שטיל און איינפאַך געזאָגט, און געהערט האָט זיך פון זיי אַ זיכערהייט. זיי האָבען אין גאַנצען ניכטערע

געמאכט מישא'ן. ער איז געקומען צו זיך און זיך דערמאנט, וואס ער' האט געטהאן און וואס ער האט גערעדט.

— זיי, מוחל, ראחעל — האט ער אנגעהויבען צו ריידען פון דער־ווייטענס אויף רוסיש — איך בין משוגע געווען, איך בין ווילד געווען, עס איז צום ערשטען מאל; איך ווייס נישט וואס עס איז מיט מיר געשעהן. — קום אין שטוב אריין, ווערסט דיך פערקיהלען — ביסט נאקעט.

— איך וועל נישט פריהער געהן, ביז דו וועסט מיר געבען דיין עהרען־ווארט, אז דו וועסט מיר ניט אנריהרען, אז דו וועסט האלטען דאס ווארט, וואס דו האסט אין שטוב געזאגט. יעצט ביזטו רוהיגער, קען איך דיר גלויבען.

— איך בין משוגע געווען, רחל'ע — לאכט מישא — משוגע געווען. פערגעס, ראחעל — און ער מאכט א טריט נעהנטער צו איהר.

— מישא, שטעה — אדער איך ווארף זיך אין ברונען אראב.

מישא איז געבליבען שטעהן:

— אבער געדענק אין גאט, קום אין שטוב — ווערסט דיך פער־קיהלען.

— בעפאר נישט.

— נא, דעק דיך צו — ווארפט ער איהר צו זיין ראק — אבער, ראחעל, זיי מיר מוחל.

— איך וועל נישט פריהער ריידען מיט דיר, ביז דו וועסט מיר נישט געבען דאס עהרען־ווארט.

— איך גיב דיר דאס עהרען־ווארט — איך וועל דיר נישט אנ־ריהרען, ביז דו וועסט אליין נישט וועלען.

— איך גלויב דיר. — און זי איז אוועק פון ברונען אין שטוב אריין און פלינק זיך איינגעהילט אין א טוך.

א געוויסע צייט האבען זיי ביידע געשוויגען. מישא איז געזע־סען אין א ווינקעל זעהר נידערגעשלאגען.

די ערשטע האט אנגעהויבען צו ריידען ראחעל:

— דו דארפסט גאר ניט חרטה האבען, קיין איין ווארט נישט צוריקנעהמען פון דיינע ווערטער, מישא, און נישט טרויעריג זיין. איך פערשטעה דיר גאנץ גוט, און האב עס פריהער געוואוסט. איך ווייס, אז דו ליעבסט מיך נישט, אז דו ליעבסט מערי'ן — דיין הארץ

איז ביי איהר. מיך האסטו גענומען, אזוי ווי דו זאגסט, אלס צייכען. אז איך זאל דיר דערמאנען אן דער פערשוועכטער עהרע. אז דו ווילסט עס — זאל אזוי זיין. אז נישט — וועל איך מארגען אהיים פאהרען צום טאטען. ווען איך האב זיך בעשלאסען מיט דיר מיט־צוגעהן, איז ניט געווען מיין מיין צו געווינען דיין ליעבע מיט געוואלד. ניין, מישא, גלויב מיר, אז נישט דאס. איך ווייס אליין נישט פאר וואס איך בין מיט דיר מיטגעפאהרען אין אויסלאנד. אפשר אויך צוליעב דעם וואס דו זאגסט = אלס צייכען פאר די אויגען, צו דער־מאנען דיך. יא, יעצט זעה איך אליין, אז דאס איז געווען מיין צוועק, אהן צו וויסען.

— אבער, ראחעל, — שרייט אויס מישא — פערשטעהסטו נישט, אז איך האב גערעדט אין א ווילדען צושטאנד, אז אויסער א איד מיט א אידישער טראגעדיע, בין איך אויך נאך א מענש ; פערשטעהסטו נישט, אז דענסמאל, ווען איך האב געליעבט מערי'ן, בין איך נאך א קינד געווען, אז דאס איז שטימונג געווען ; אז אין דיר האב איך ליעב געקריגען דאס ווייב, אז דו עסט מיך אויף מיט דיין תאוה. אז דאס וואס איך האב פריהער געזאגט, זיינען נור געווען ווערטער געווארפען אין דעם צושטאנד פון עקסטאז און ליידענשאפט נאך דיר... פאר וואס האסטו מיך געבונדען מיט מיין ווארט ? איך געה אויס נאך דיר !

ווי וואלט ער אוועקגעגעבען זיין לעבען יעצט פאר זיין עהרען־ווארט !

אבער ראחעל האט זיך געשטעלט אין פענסטער, איהר פול נאקעט לייב האט זיך ארויסגעריסען פון איהר לייכטען טוך און בעלויכטען געווארען אין ליכט פון דער לבנה, און זי זאגט צו איהם :

— יא, מישא, דו האסט רעכט ; האסט מיך פריהער געבעטען, איך זאל דיר אלעם דערצעהלען. דיר, דיר מוז איך אלעס דער־צעהלען ; דו מוזט פון אלעם וויסען, מישא — ציטערט איהר שטי־מע. — ווייסטו, אז זיי האבען מיך געפייניגט, ווייסטו וואס הייסט פייניגען ? וואס ס'הייסט א פרעמדער קערפער ווען ער ריהרט זיך צו צו דיר ? . . . זעהסט עס פון דערווייטענס, ווי עס דערנעהנט זיך צו דיר, — און א פנים פון א חיה, פון א הונד שמייכעלט היה

אין פנים אריין און שטעקט ארוים אזעלכע גרויסע אויגען, און מויל, און ציינער... און עס בעפאלט דיך א שרעק, ס'ווערט דיר ענג, די ווענט רוקען זיך צונויף, קוקסט אוים אויף הילף, בעסט דיך ביי די ווענט הילף... און א ווארימער ווארעם רוקט זיך צו דיין לייב צו, און עס בעפאלט דיך א פארע...

— הער אויף! הער אויף! — שרייט אוים מישא — אדער איך ווער משוגע, איך רייס מיר די אדערען אויף צוויי!

— האסט עס געוואלט הערען — האסט דו עס. האסט עס ניט קיין מוטה אויסצוהערען, — וואס ארט עס דיר? עס איז דאך נור אידישע עהרע, אלע אידען ריהרט עס אן ווי דיך — וואס האסטו דיך מעהר צו קאכען ווי אנדערע?—

מיט איין שפרונג איז מישא געוועזען ביי איהר. וויעדער האט ער זי ארומגעהאלטען מיט זיינע צוויי שטארקע הענד:

— עס איז מיין כבוד, מיין אייגענער, נישט פון אידישען פאלק! עס איז מיין ווייב, מיין געליעבטע, — מיין כלה האט מען געשענדעט — מיין כבוד, מיין אייגענער, פריוואטער... דערצעהל, דערצעהל, איך וועל אלעם הערען!... לאזען זיי ברענען די ווערטער, ווי בליי — ווי פייער שטיקער פלייש און נשמה אויסברענען, — דערצעהל!

— עס איז גאר ניט געווען — קוקט זי איהם שטאלץ אין די אויגען אריין, — איבער'ן פיסק האבען זיי מיר געפאטשט, די ציינער האבען זיי מיר אויסגעקלאפט, אבער גאר נישט האבען זיי מיר געקאנט טהאן. זעהסט די ברוסט מיינע — רייסט זי דאס העמד אויף זיך — זעהסט — דאס שטיק פלייש פעהלט. דעם ביס פון די שארפע ציינער האב איך אויסגעהאלטען, אבער נאכגעגעבען האב איך נישט. דו זעהסט די שטיקער האאר, וואס פעלען אויף מיין קאפ — צווישען זייערע פינגער זיינען זיי געבליעבען, אבער מיין לייב האבען זיי נישט געהאט. מיט מיינע ציינער האב איך זיך געוועהרט, קיין מאכט האט מיך נישט געקענט פון דער ערד אויפהויבען. און ווייסטו ווער עס האט מיך די קראפט געגעבען? — דו, דו. איך האב דיך געזעהן פאר די אויגען, ווען איך האב מיך געראנגעלט מיט זיי.

ווי א קינד האט זי מישא געגעבען א כאפ אויף זיינע הענד און צוגעטראגען זי אויף דעם בעט.

— מישא, געדענק אז דיין עהרען־ווארט! האט דאס מיידעל געשריען.

— איך וויל נישט געדענקען! הונדערט עהרען־ווערטער און הונ־דערט כבוד'ס פאר דיין ליעבע!

— אויב אזוי, וועל איך דיר אז דעם דערמאהנען — זאגט ראחעל און האט זיך אנגעהויבען צו רייסען פון מישא'ס הענד, געביסען איהם די הענד מיט דעם פנים, אז ער איז געצוואונגען געווען באלד זי אבצולאזען.

— אז איך האב זיך געקענט געגען יענע אז עצה געבען, וועל איך זיך אויך קענען קעגען דיר בעשיצען — זאגט ראחעל, בעפרייענדיג זיך פון זיינע הענד.

מישא איז געפאלען צו דער ערד און איז ליגען געבליעבען א מיעדער און אהנבעוואוסטער . . .

די פרישע מארגענדיגע פריהלינגס־זונן האט זיי ביידע געטראפען ליגענדיג אויף דר'ערד מיעדע און שוין שלאפענדע.

קאפיטעל 4.

צוויי נשמות

אין א פאאר טעג ארום זיינען זיי געפאהרען קיין בערלין זעהן זיך מיט מישא'ס עלטערן, וועלכע האבען, נאכ'ן פאגראם אין רוס־לאנד, זיך דארט אויפגעהאלטען.

מישא האט בעשטימט אראבצופאהרען קיין ארץ ישראל און דארט פערבלייבען אז ערד־ארבייטער.

דעם בעשלוס האט ער אנגענומען פלוצלינג. אין א שעהנעם פריהמארגען, אז ער האט זיך אויפגעהויבען, איז איהם אלעס מיט א מאל קלאר געווארען. ער האט געזעהן זיין וועג פאר זיך, און דאס אראבפאהרען קיין ארץ ישראל און דארטען ווערען אז ערד־ארבייטער איז איהם אויסגעקומען אזוי איינפאך, אזוי זעלבסט־פערשטענדליך אין זיין יעצטיגען מצב, אז ער האט זיך געוואונדערט, פאר וואס האט

ער דאס נישט געוואוסט פון ערשטען אויגענבליק, אז דאס איז דער איינציגער וועג, אז נור ביי זיך האט ער צו זוכען א רוה און א ציעל אין לעבען, אז ער דארף אויס דעם וועג געהן. „אז מען וויל דיך דוקא נישט האבען = געה אוועק“, האט ער זיך געזאגט, און אז ער האט דעם בעשלוס אנגענומען, איז איהם מיט אמאל א סך זאכען קלאהר געווארען. ער האט אנגעהויבען צו פערשטעהן דעם צוזאמענ־האנג פון די לעצטע געשעהנישען, נאך וואס און צו וואס די פאגראמען זיינען געווען און דעם אנטלויפען פון זיך. און נאך א זאך איז איהם קלאר געווארען: פאר וואס מען האט אידען פיינט. די גרויסע פראגע „פאר וואס?“ איז איהם פערענטפערט געווארען. די פיינדשאפט צום אידען איז גיט קיין פערביסענע, נור א פעראכטענדע, ווי מען האט צו אן עקשן.

אידען האבען זיך איינגעשפארט דוקא דארט צו פערבלייבען, וואו מען יאגט זיי, על אפם ועל חמתם — צווישען די גוים; און אז יענע ווילען נישט?

אידען דארפען אויס דעם וועג געהן, — פערקלייבען זיך צו זיך אהיים, אין דעם ווינקעל, אויף וועלכען זיי האבען היסטארישע רעכט. דאכט זיך, עס איז זעלבסטפערשטענדליך, און פאר וואס טהוען עס נית אלע?

איבריגענס האט ער יעצט ניט געקלערט וועגען כלל — זיין „איך“ האט איהם פערנומען זיין לעבען. ער האט געוואלט יעצט רוהען, לעבען דאס איינפאכסטע, רוהיגסטע לעבען. שטודירען איז איהם פער'מיאוס'ט געווארען, און דערמאנענדיג זיך, ווי אידישע סטודענ־טען יאגען זיך פון איין אוניווערסיטעט אין דעם צווייטען און ווילען דוקא ווערען א דאקטאר'ל, אן אדוואקאט'ל, אנכאפען זיך אן דעם שטריק פון לעבען און מיטלויפען — איז איהם די בילדונג דערווידער געווארען.

איבריגענס האט ער נישט געקלערט דערפון. ער האט געוואלט יעצט רוהיג זיין, קיינעם נישט שטערען און איהם זאל אויך קיינער נישט שטערען: ער זאל מיט זיין זיין קיינעם קיין גרויסען נוצען נישט ברענגען, נור פערדיענען זיך זיין שטיקעל ברויט און דאס געאייג־נעטסטע איז איהם געווען — א פעלד־ארבייטער אין ארץ ישראל. דארט אין די שאטענס פון דער גרויסער פערגאנגענהייט, וואו יעדעס

שטיקעל ארט טראגט א היימישען, פערהייליגטען נאמען — דארט וועט ער זיך צום פעסטעסטען און רוהיגסטען פיהלען. געוואוסט האט ער, אז קיין גרויסער ערד־ארבייטער איז ער נישט, נור ער האט גע־רעכענט נישט צו ווערען קיין ערד־ארבייטער אלס אידעאל, נור אלס פרנסה פאר זיך. דורכדעם האט ער בעשלאסען צו פאהרען קיין בערלין איבערערדען מיט'ן פאטער, אז ער זאל איהם ארויסגעבען זיין טהייל נדן. פאר דעם געלד וועט ער זיך אפשר קויפען א באיארע און זי אליין בעארבייטען. געלעזען האט ער אין די אידישע צייטונגען, אז מיט א געוויסע סומע געלד קען מען הינטען אזוי ארום א לעבען מאכען, ערגעץ וואו נאהענט ביי א אידישער קאלאניע, אין א אידישע סביבה זיך זיינע פאר יאהר אויסלעבען, פאר זיך, בעהאלטען אין דעם שאטען פון אונבעקאנטהייט און שטילקייט, וואס הילט אין די הונדערטער טויזענדער געוועהנליכע „שטערבליכע“ — און דאס האט ער יעצט געוואלט.

ער האט זיין פלאן מיטגעטהיילט ראחעל'ן. זי האט עס אויפגע־נומען גלייכגילטיג און שוויי־גענדיג, ווי זי האט אלעס אויפגענומען צייט נאך דער שרעקליכער נאכט, וואס זיי האבען ביידע דורכגע־לעבט. זעלבסטפערשטענדליך האבען זיי פון דער דאזיגער נאכט נישט נור בלויז קיין ווארט צווישען זיך געלאזט פאלען, נור זיי וואלטען עס ביידע געוואלט פון געדעכטנים אויסמעקען — האט עס ביי זיי ביידע געלעבט נאך אין דעם זכרון, ווי עס לעבט א ניט־אנגענעהמער חלום דורכגעלעבט צוזאמען. אבער דער אבמאך, וואס זיי האבען צווישען זיך געשלאסען, האט ווי א שטילער תנאי געלעבט צווישען זיי ביידע.

זיי האבען זיך נישט מעהר געפיהלט, ווי מאן און ווייב, נור ווי חברים, מעהר נאך ווי שותפים עפעס, וואס זיינען זעהר העפליך איי־נער מיט דעם צווייטען, אבער נישט אונאנגענעהם העפליך. מישא האט זי צייט יענער נאכט בעשאנקען מיט גרויסע אויפמערקזאמקייט. ער האט אלעס בעמערקט אין איהר, אין גאנצען געווען ווי ער וואלט זיך אוועקגעשאנקען פאר איהר. ער האט געפרובט טרעפען אלע איהרע פערלאנגען, נישט פרעגענדיג, און געזעהען, אז ער זאל איהם נישט זיין צודרינגליך. ער האט דערפיהלט, ווען זי וויל זיין אליין — פלעגט ער אין דער שטיל די שטוב פערלאזען, איבער וועגען זיך

ארומדרעהען שעה'ן־וויז, כדי איהר לאזען צייט צו זיין מיט זיך. און פערקעהרט, מיט איהר האט ער זיך געהיט צו בענוצען זיך מיט ווערטער, וועלכע זאלען שמעקען צופיעל מיט פאמיליאריטעט.

ער האט זי געהאלטען פאר א הייליגע, וואס דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום און וואס ער האט געפייניגט. ער פלעגט דאן אויסמיי־דען יעדעס ווארט, וואס עס וואלט איהר אנגעווארפען זיין ליעבע.

נור אמאל אין א פארנאכט, ווען זי איז צו שפעט אין פענסטער געזעסען און עס איז קיהל געווען, האט ער איהר געזאגט: „קינד, געה אוועק פון פענסטער". — און איז פערשעמט געווארען פאר דעם ליעבען שפרוך און שוין געוואלט צוריקכאפען. זי האט עס בעמערקט— האט זיך איבערגעצויגען איבער איהרע שעהנע צייהן א מעלאנכאלישער שמייכעל, א שמייכעל, וואס איז עהנליך געווען צו אן אויסדרוק מעהר פון צער, ווי פון פרייד.

ווארים צייט יענע נאכט האט זי געשוויגען, זי איז עלטער געווא־רען און געענדערט זיך. דאס פנים איהרס איז געווען, ווי דאס מיי־דעלשע וואלט פערגליווערט געווארען, ווי א בלום, וואס איז פער־וועלקט געווארען פריהצייטיג — אזא טרויער האט פון די אויגען ארויסגעקוקט, כאטש דאס יונגע מויל און די שעהנע, געשליפענע, ווייסע צייהן האבען געשמייכעלט קינדיש.

און א שטילקייט האט זיך ארייגעגעסען אין איהרע טרויעריגע אויגען אריין, נור איהרע גליעדער האבען ווי געזונגען. געהילט אין דעם טונקעלען זיידענעם טוך פלעגט זי דורך גאנצע טעג זיצען ביים אפענעם פענסטער און ארויסקוקען ווי נאך א הילף, אזוי ווי עס וואלט ווער געדארפט קומען... און א שטילער געזאנג איז געלעגען איבער איהר גלאטען שייטעל און איבער איהרע געטאקטע, פערשלאפענע, פערהילטע גליעדער, נור אז זיי האבען זיך בעוואוגען, זיינען זיי געווען, ווי זיי וואלטען זינגען אין שלאף...

אזוי האט זי זיך ארומגעדרעהט אין מישא'ס שטוב, ווי א טרוי־עריגע פרינצעסין, וועלכע איז יאהרען לאנג געפייניגט געווארען, גע־שלאגען, פערשעמט, אבער איהר ריינקייט און איהר עהרע גערע־טעט...

און מישא איז איהר ווי א שטילער שאטען נאכגעגאנגען. מורא האבענדיג, אז ער זאל איהר די פיס נישט אבטרעטען מיט זיין שאר-טען-ליכט... אזוי זיינען זיי ביידע פערפערעמדט און פערליעבט, ווי צוויי שטילע גייסטער, איבער די וועלט געגאנגען.

קאפיטעל 5.

די אנטלאפענע פון פאגראם

אין איינעם פון די גרויסע קאפע-הייזער אין בערלין, אויף דער פריעדריך שטראסע, האבען זיך צונויפגעקליבען אלע פליטים פון אלע עקען רוסלאנד, וואס זיינען געלאפען פון די רוסישע פאגראמען.

עס זיינען דא געווען פערמעגליכע, וועלכע האבען געלאזט די פער-מעגענס אין דער היים, אויף גאט'ס חסד און אויף פרעמדע מענשענס הענד, און האבען זיך אליין געראטעוועט אין דער דייטשער שטאדט, וואו זיי האבען פאר זייער זיכערהייט בעצאהלט מיט די גרויסע סומען אין די האטעלען, רעסטאראנען און געשעפטען. מעהרסטענטיילס אידען-סוחרים, וואס מען האט זיי אבגעריסען פון זייערע געשעפטען— האבען זיי זיך דא, אין דער גרויסער, פרעמדער שטאדט, ארומגעדרעהט פוסט און פאס, חוזק געמאכט איינער פון צווייטען און געווארט אויף א גוטע נאכריכט פון דער היים...

די דייטשען האבען געקוקט אויף זיי מיט פעראכטונג און חוזק, ווי אויף שוצלאזע רוסישע עמיגראנטען, וואס זייער פאטערלאנד שפייט זיי אויס. אט דאס זיינען זיי עס, די אונרוהיגע רוסען, די וואס מאכען רעוואלוציע, פון וועלכע זיי האבען אין די צייטונגען געלעזען!... און וויפיעל די רייכע אידען און די פעטע אידישע ווייבער האבען ניט געפרובט איינצוקויפען זיך ביי דער דיענערשאפט אין די האטעלען און די רעסטאראנען, האבען זיי אלץ נישט געקראגען פון זיי נישט נור קיין כבוד, נור אויך קיין גוטע בעדיענונג פאר געלד: וואס זיי האבען געלאזט גרעסערע סומען לעצט-געלד און טרינק-געלד — האבען זיי נור געהאלפען קאליע צו מאכען די דיענערשאפט, וועלכע האט-

בען דאך געקוקט אויף זיי מיט דערזעלבער פעראכטונג, ווי זיי קוקען אויף די ארימע אידישע עמיגראנטען, ווי היימישע, איינגעזעסענע בירגער קוקען אויף ארויסגעיאגטע, וואנדערענדע ציגיינער־משפחות.

נאך זיי, ווי נאך פגרים, האבען זיי מיטגעשלעפט א מחנה שווארצע פויגעל. זיי האבען מיטגעשלעפט מיט זיך, ווי אומעטום, וואו רייכע אידען קומען, מעקלערס, שדכנים און דאקטוירים־מעקלערלעך, וועלכע האבען די רייכע אידען געוואלט אויספילען זייער לאנגווייליגע צייט.

אומעטום, וואו אידען קומען, קומט דער האנדעל — האבען די מעקלערס דערווייל פערקויפט איינעמס וואלד צום צווייטען, איינעמס פאבריק צום צווייטען, כאטש עס איז קיינער נישט זיכער געווען, אז דער וואלד אדער די פאבריק געהערט נאך דעם אמת'ן אייגענטהי־מער.

די שדכנים האבען דערווייל די קינדער משדך געווען מיט איינ־אנדער, און די דאקטוירים־מעקלערלעך האבען אויסגעזוכט ביי די רייכע אידען און די פעטע ווייבער וואו נור א פערשלעפערטע קרענק — א לאנג פערשלאפענעם לעבער־זועהטאג, אן אלטע חלאת'ל, און האבען זיי ארומגעשלעפט צו די בערלינער אידישע פראפעסארען, וועלכע האבען זיך זעהר געוואונדערט: „די יודען אין רוסלאנד, די געהט דאך גאנץ גוטן“

עס איז נאך געווען צו־פרית צו פאהרען אין די פערשיעדענע בעדער, וואוהין די דאקטוירים האבען זיי צושיקט — האבען זיי זיך אין די בערלינער גאסען ארומגעדרעהט און זייגען אלעמען אויפגעפאלען מיט זייער הויך רוסיש רעדען און שטארקע הענד־בעוועגונגען.

נור רייך זיינען זיי געווען און פיעל געלד דער שטאדט צו לייזען געגעבען — האט די פאליציי די רייכע געלאזט בלייבען און די ארימע ארויסגעשיקט.

אין אבענד זיינען זיי זיך צוזאמענגעקומען אין דעם קאפע־הויז אויף דער פריעדריך־שטראסע, פון וואנען זיי האבען שוין געהאט אלע דייטשען פערטריבען מיט זייער הויך רעדען. אין דעם קאפע־הויז איז געווען די בירזע, — דא האבען זיך געטראפען וואס א מאל מעהר בעקאנטע אידען פון פערשיעדענע געגענדען אין רוסלאנד און דא אלע געשעפטען געמאכט. די שדכנים האבען געשלעפט די חתנים פון איין טישעל צום צווייטען זעהן זיך מיט כלות, די מעקלערס האבען צו־

זאמענגעפיהרט די סוחרים, און די דאקטוירם׳לעס מיט די צילינדער־היט און די שווארצע בעוואקסענע בערד — א לאַ הערצעל — האבען רעדל געפיהרט צווישען די דיקע ווייבער. און אלע האבען געלעבט אין איין אנגסט־שרעק: וואס הערט זיך אין דער היים, און געלוישט מיט ציטערענדע הערצער די ידיעות פון דער היים, וואס בעקאנטע האַבען מיטגעבראכט, וואס די צייטונגען האבען מיטגעטיילט.

און איין בראַך איז גרעסער געווען ווי דער צווייטער. יעדעס מאָל איז דאס פייער אין אַן אנדער שטאָדט אויסגעבראָכען. מיט יעדען טאָג זיינען פרישע אַנטלאָפענע אַנגעקומען פון נייע שטעדט, וואו דאס אומגליק האָט אויסגעבראָכען. אלע האָטעלען זיינען פול געוואָרען מיט זיי, און דאס קאפע־הויז איז יעדען אבענד ענגער געווארען פון די אַנגעפאָהרענע געסט.

די אידען, די רייכע סוחרים, געוועהנט צו האַנדעל און וואנדעל — האבען זיך געלאַנגווייליגט, גארנישט צו טהאַן האבענדיג; די ווייבער האבען זיך געאיילט ביי די פראַפעסאָרען, און די קינדער זייערע האבען זיך משדך געווען מיט׳ן צווייטען. און די דייטשען־קעלנערס האבען געקוקט אויף זיי ווי אויף אנטלאָפענע, ארויסגעיאגטע, און זיי האבען זיך געקויפט זייער אכטונג מיט די רייכע טהעע־געלדער. און די פאָליציי האָט זיי געשלעפּט יעדען פריהמאָרגען אין די צירקלען און נאָכגעפרעגט זיך אויף זייערע פערמעגענס, אויף זייערע איינקינפטע, אויב זיי קענען געניג געלד אויסגעבען אין דער רייכער שטאָדט, אז זי זאָל זיי דאָ לאָזען פערוויילען.

אין דעם מצב, צווישען דער סביבה, האט מישאַ געטראָפען זיינע עלטערען אין בערלין. זיי האָבען געוואָהנט אינאיינעם מיט׳ן פעטער ר׳ חיים און די מוהמע, מערי׳ס עלטערען, און אויך מערי (נאָך וועלכער דער פאטער איז געפאהרען און געבראכט פון פעטערבורג) אין איין האָטעל, און האָבען ווי אנדערע אידען זייער גלייכען אין די גאסען זיך ארומגעדרעהט, אין די מאגאזינען געמאכט איינקויפען. די ווייבער האבען זיך געדאָקטערט, און די שדכנים האבען זיי אלע נאָכט אין קאפע געשלעפּט צו בעגעגענען זיך מיט חתנים, וועלכע מען האָט גערעדט סאָניע׳ן, מישאַ׳ס שוועסטער, און מערי׳ן. ר׳ לייזער, מישאַ׳ס פאטער, האט געהערט פון זיין זוהנ׳ס חתונה האבען מיט לייזעראָוויטשעס טאָכטער און האָט זיך נישט געמאַכט וויסען דערפון.

עס האט ביי איהם, ווי ביי מערי'ס פאטער, אויסגעזעהן ווי א גע־לעכטער, ווי א דערוויילע, וואס פאלט פאר אין די אונרוהיגע טעג; און ווען די בייזע צייט וועט איבערגעהן, וועלען די אלע נארישקייטען דורכגעהן. א שלעכטער חלום איז עס און א וועלט קען דאך נים לעבען א לאנגע צייט אין א שלעכטען חלום. מישא האט פערשטאנען דאס פערהאלטען זיך פון זיינע עלטערן צו זיין חתונה האבען. דורכדעם איז ער נישט פערפאהרען מיט ראחעל'ן אין דעם האטעל, וואו זיינע עלטערן וואהנען, נור זיך בעזעצט, לויט א בעקאנטע אדרעס, אין א ביי־ליגען סטודענטען־פאנסיאן, אין שארלאטענבורג, און אליין איז ער צו די עלטערן אהין געגאנגען.

— אח, מישא! גיב נור א קוק וואס פאר א גאסט מיר האבען! — האט דער פאטער אריינגעשריען אין שלאף־שטוב אריין צו דער מו־טער, ווען מישא איז אין נומער אריין.

די מוטער איז אויף איהם ארויף מיט א געוויין און פרייד: „געלויבט צו גאט! אך, טייערינקער דו, מישא, מישא..."

— וואו האסט דו די זאכען? ווען ביזט דו געקומען? — האט דער פאטער געפרעגט.

—איך בין מיט מיין ווייב געקומען. מיר זיינען פערפאהרען אויף שארלאטענבורג — דערצעהלט מישא.

— מיט דיין ווייב? — האסט גאר חתונה געהאט? — וואונדערט זיך דער פאטער, ווי ער וואלט דאס נייעס צום ערשטען מאל גע־הערט, — מזל טוב!

די מוטער איז ארויס מיט א שטראם טרעהרען און געוואונקען צום פאטער, ער זאל שווייגען.

דער פאטער האט זיך אבער ניט געקענט בערוהיגען.

— אזוי, קומט אונז דאך גאר א מזל טוב, רעגינא, — רופט ער צום ווייב.

— יא, מזל טוב דיר! — שמייכעלט מישא.

— וואלסט מיך כאטש אויך געוועז פערבעטען. א חתונה־קארטעל געוועז געשיקט, אלץ קומט דאך מיר אויף דער חתונה זיין — שמיי־בעלט דער פאטער איראניש — שא, ווער איז מיין מחותן? מיט וועמען האב איך זיך דאס משדך געוועז? — פרעגט דער פאטער.

= מיין ווייב איז דר. לייזעראָוויטשעס טאָכטער. געפעלט דיר נישט דער מחותן? = מיר יאָ — האָט מישאַ אָבגעענטפערט קורץ.

דער פאָטער האָט געוואָלט עפּעס זאָגען, נור דאָס ווייב איז צו צו איהם: „לייזער, שווייג! אז נישט געה איך אוים דער שטוב". און זי איז צו צו מישאַ'ן, איהם ארומגענומען דעם קאָפּ, ווי מען נעהמט ארום אַ קליין קינד און אָנגעהויבען איהם צו בעגיסען מיט טרעהרען און געגלעט, ווי מען גלעט אַ קליין קראנק קינד: „מישענקאַ, מיין טייערער!..."

מישאַ האָט זיך ארויסגעמאַכט פון דער מוטער'ס הענד. איהם האָט דער מוטער'ס גלעטען נאָך ערגער געקרענקט, ווי דעם פאָטער'ס ווערטער. ער האָט זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל, פערביסען די ליפּען.

פון דענסטמאָל אָן האָט מען מישאַ'ס חתונה פערשוויגען אין הויז און קיינער האָט זי מעהר נישט דערמאָהנט מיט קיין וואָרט.

קאַפּיטעל 6.

אין קאַפע מאָנאָפּאָל.

עס איז ארייגעקומען פון צווייטען נומער דער פעטער ר' חיים און האָט זיך מיט מישאַ'ן געגריסט, ווי זיי וואָלטען זיך גארנישט געטראָפען אין אַ פרעמדער שטאָדט, מיט דערזעלבער פלעגמע און גלייכגילטיגקייט, ווי מישאַ וואָלט אריין צו איהם ביי זיי אין שטעדטעל.

עס איז שוין געוואָרען נאַכט און עס איז אָנגעקומען סאָניא מיט מערי'ן פון גאַס, וואו זיי האָבען גאנצע טעג פערבראַכט אין מאַגאַזינען.

מישאַ'האָט סאָניע'ן נישט דערקענט — זי איז העכער געוואַקסען, ברייטער געוואָרען און זי האָט אויסגעזעהן, ווי אַ גאַנצע דאַמע. אויך איז זי אנדערש געווען געקליידעט, שוין דאַמען־אַרטיג — אין אַ זעהר לאַנגע קלייד, מיט אַ גרויסען, ברייטען קאַפּעלוש.

זי האָט איהם בעגריסט, ווי איהר שטייגער, מיט גרויס בעגייסטערונג און פרייד און געוואָלט אין איין מינוט געוואָהר ווערען, וואָס עס הערט זיך מיט איהם, און ווי שטעהט די „ארבייט" אין דער היים, (זי האָט זיך נאָך ניט געהאַט פערגעסען אן דער „ארבייט") און אויב עס איז וואָהר, אז ער האָט חתונה געהאַט מיט ראחעל'ן, און וואָס עס מאַכט איהר שוועגעריִן. מישא האָט איהר געגעבען אַנצוהערען מיט מינע און רייד, אז ער וויל מיט איהר וועגען אַלסדינג רעדען, נור ניט וועגען ראחעל'ן. נור זי האָט אויך ניט קיין צייט געהאַט פיעל צו ריידען, ווארום זי האָט זיך געאיילט אין טהעאַטער אריין מיט מערי'ן און איהר חתן (מערי איז שוין א כלה געוואָרען), עפּעס אויף זעהר אן אינטערעסאַנטע פאָרשטעלונג, וואו זי האָט מיט גרויסע שוועריגקייטען געקראָגען בילעטען. מערי'ן האָט מישא נאָך נישט גע־זעהן. זי איז אריין צו זיך אין נומער און געאיילט זיך איבערצוטהאָן אין טהעאַטער. די מיידלעך האָבען זיך איבערגעטהאָן און זיינען אוועק. מערי האָט זיך ניט געוויזען, ער האָט נור געהערט איהר שטימע, ווי זי האָט גערופען הינטער דער טהיר סאָניא'ן, אויב זי איז שוין פערטיג און באַין אופן נישט געוואָלט אין נומער אריין.

אז די מיידלעך זיינען אוועק, איז מישא מיט די עלטערען אוועק אין קאַפּע־הויז, וואו זיי האָבען זיך געזעגנט בעגעגענען מיט דעם יונגען מאַן, וואָס מען האָט געטערט סאָניא'ן.

מישא האָט געוואָלט אהיים געהן, אָבער ער האָט נאָך געוואָלט היינט רעדען מיט דעם פאָטער וועגען זיין רייזע קיין ארץ ישראל — איז ער מיט אין קאַפּע אריין.

דאָס קאַפּע איז שוין געווען איבערפילט. דער גרויסער, ליכטיגער זאַל איז פערהילט געווען אין א וואָלקען רויך פון פּאַפּיראָסען און פער־נומען געווען אין א זשומען און בעוועגעריי, ווי אין א ביהנשטאָק. מיט צרות האָבען זיי געקריגען אַ טישעל אין א ווינקעל און אייניגע מאָל ארויף און אראָב זיך געדרעהט איבער דעם סאַלאָן, זו־כענדיג אַן אָרט, און זיינען געוועזען אויסגעשטעלט פאַר די בליקען פון די אויסגעזעצטע געסט, וועלכע האָבען יעדען אריינקומענדען אויפ־געגעסען מיט די אויגען און בערעדט מיט די מיילער. עס האָט זיך באַלד צו זיי צוגעזעצט א ברייטע, דיקע אידענע, מיט איין אויג און א גרויסען קאַפּעלוש און אָנגעהויבען צו רעדען חכמות מיט גמרא־

ווערטלער געמישט, ווי א מאנספערשוין. דאס איז געווען איינע פון די שדכנ'טעס, וואס האבען זיך, ווי די קאפע־מייז, תמיד ארומגע־דרעהט אין קאפע. באלד איז אויך אנגעקומען דער דאקטאר זילבער־שטיין מיט דער שווארצער הערצעל'ישער בארד און צילינדער־הוט, וועלכער האט ר' חיים'ען און מישא'ס מוטער ארומגעפיהרט צו די בערלינער פראפעסארען.

די שדכנ'טע מיט דעם דאקטאר זיינען געווען א שותפות־פאאר. די שדכנ'טע האט בעדארפט דעם דאקטאר, אז ער זאל קומען צום טישעל, וואו זי פיהרט צו א חתן, כדי דער דאקטאר, וועלכער איז גע־ווען א געשיקטער יונג, א פיסק געהאט און געקענט די געזעלשאפט אונטערהאלטען, — זאל לעבעדיג מאכען ביים טישעל און אריינציהען דעם חתן אין א געשפרעך, אז ער זאל געפעלען. דערפאר האט איהם די שדכנ'טע רעקאמענדירט פאר די געסט פאר וועמען זי האט „געאר־בייט", אלס אן „איין־און אויסגעהער ביי די היגע פראפעסארען". דורכדעם פלעגט מען דאס פאאר'ל טרעפען זיצען תמיד ביי א טישעל, און וואו דיביידע זיינען געזעסען, דארט האט געשמעקט מיט א שדוך...

דאס געשפרעך האט זיך געדרעהט ארום ארץ ישראל, וועגען וועל־כען מישא האט גערעדט מיט'ן פאטער אויפ'ן וועג. דער פאטער, וועלכער האט זיין פלאן וועגען ארץ ישראל געהאט אויסגעהערט שווייגענדיג — האט זיך ערשט ביים טישעל, וואו דער עולם איז ארום געזעסען, געווענדעט צו מישא'ן:

— און וואס וועט זיין דער סוף, וועסט אן ערד־ארבייטער ווערען אין ארץ ישראל? און צו דעם האב איך מיך אזוי פיעל קאסטען גע־לאזט, אין די שקאלעס געשיקט! — האט ער געזאגט מיט א קרעכץ.

מישא'ן האט דאס פנים געפלאמט פאר בושה. דא, ביים טיש, צווישען די פרעמדע מענשען, וואס זיינען איהם דערווידער, רעדט דער פאטער מיט איהם וועגען זיינע הייליגסטע געפיהלען... ער האט פערשווייגען, געוואלט אנטלויפען פון טיש, איינגעהאלטע זיך — מורא געהאט, אז די אינגלישקייט, ווי ער האט אנגערופען דאס, וואס ער מוז אנקומען צום פאטער, זאל נישט נאך מעהר פערשטארקט ווערען מיט דעם, וואס ער וועט אנטלויפען, — האט ער ביטער געשמייכעלט און די ברילען זיך אראבגענומען און אנגעטהאן ווי צוריק.

די געזעלשאפט האט דאס בעמערקט, און מען האט געוואלט אב־פיהרען דאס געשפרעך — האט זיך די אידענע, די שדכנ'טע, אנגערו־פען מיט א העברעאיש ווארט — געוואלט אימפאנירען:

— ארץ ישראל — ארץ זבת חלב ודבש, ווי אין פסוק שטעהט.

דער דאקטאר, וועלכער איז געווען א ציוניסט, געטראגען די בארד געשארען ווי הערצעל און געהאלטען זיך פאר א גאנצען מאכער ביי די ציוניסטען, האט אנגעהויבען צו רעדען מיט גרויס בעגייסטערונג וועגען דער אויפלעבונג פון ארץ ישראל, די פאליטישע לאגע פון די אידען, און האט אנגעהויבען דערצעהלען בסוד אייניגע וויכטיגע פא־ליטישע אונטערהאנדלונגען, פון וועלכע עס וועט גרויס ישועה ארויס־קומען פאר'ן כלל ישראל. דער עולם ארום האט געשלונגען זיינע ווערטער מיט בעגייסטערונג. עס האבען זיך אנגעהויבען צורוקען צו זייער טישעל בענקלעך און מען האט זיך צוגעהערט צום דאקטאר'ס געשפרעך, ווי ער מאלט אויס אן ארץ ישראל, מיט א אידישע רעגיע־רונג, מיט אידישע פאסאלען, אז עס האבען זיך פייערלעך אנגעצונדען אין די אויגען. און א איד, א בעקאנטער סוחר, וואס האט זיך צום טישעל צוגעזעצט, האט זיך אנגערופען:

— וואס־זשע מיינט איהר, ווען אידען גיבען זיך טאקע אזוי א נעהם און גיבען א פאהר אראב קיין ארץ ישראל מיט דעם ביסעלע קאפיטאל, וואס זיי האבען, מיט דער ביסעלע ענערגיע און קאמעריץ!... ווארום דער עיקר הײַנט אין לאנד איז קאמעריץ, און אידען זיינען א קאמעריץ־פאלק.

— ווער וועט דיר די ערד בעארבייטען? א לאנד בעדארף דאך אן ערד־ארבייטער, א פויער = וועלכער איד וועט דיר דאס וועלען ווערען א פויער? — פרעגט א צווייטער.

= צו וואס די ערד ארבייטען? — אראבער וועלען מיר דינגען. עס זיינען דאך דא אראבער. זאלען זיי בעארבייטען די ערד, מיר וועלען זיי געבען צו פערדיענען געלד, פיעל געלד. מיר, אידען, זיינען א קאמעריץ־פאלק, מוזען זיך פערנעהמען מיט קאמעריץ, ערד אבקוי־פען, זיין די שררות.

— און מיט וואס וועסטו דארט האנדלען, מיט תפילין־בייטעלער, מיט ארץ ישראל־ערד? וואו וועסטו נעהמען א זאוואדעל, א צוקער־

פאבריקעל, א נאפט־קוואל? אדער אפשר גאר פאהרען קיין מאסקווע, קיין ניזשנע צו מאראזאוו'ען נאך א שטיקעל סחורה?

— וואס רעדט איהר, עס איז אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דארט דא, אלעס! א פעט לאנד. דערצעהלט איהם, הערר זילבער־שטיין, דערצעהלט איהם! אז ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דא, אלעס איז דא. זאגט איהם, רב איד, איהר ווייסט דאך יא! — האט זיך דער איד געבעטען ביים דאקטאר, מיט טרעהרען אין די אויגען, וואס מען מאכט אזוי אוועק זיין ארץ ישראל פון אונטער־דער־האנד.

דער דאקטאר האט טאקע גענומען דערצעהלען, וואס ארץ ישראל איז אזעלכעס, וואס פאר א אוצרות עס זיינען דארט אין דער ערד בעהאלטען. און אלעס געזאגט אזוי פינקטליך, וויפיעל פוד קופער, מעש און אייזען עס געפינט זיך אין דעם בארג, אין יענעם בארג. די וואסערען זיינען פול מיט פיש, און ביי טבריה ווייזט זיך נאפט, — און אלעס אזוי פינקטליך און גענוי, ווי ער וואלט דארט אונטען געוועזען און אלעס אלייז אויסגעוואויגען און אויסגעמאסטען, — אז דאס פייערעל אין די אויגען האט זיך ביי די אידען געשטארקט מעהר צו די געשעפטליך, וואס לאזען זיך אונטען מאכען, איידער צו ארץ ישראל.

— דארפסטו דיר א פאניע־לאנד, אויף טויט־אנגסט צו זיצען און פאגראמען דורכצולעבען, אז דו האסט דיר אזא שמאלץ־גרוב, — זאגט א איד מיט א קרעכץ.

— און מיט די אראבער וועלען מיר גאר נישט דארפען מלחמה האלטען. זיי וועלען איינזעהן, אז עס איז פאר זיי גלייכער, אז מיר זאלען זיין די בעלי־בתים. מיר זיינען א קאמערץ־פאלק, מיר וועלען זיי צו פערדיענען געבען; מיר וועלען ביי זיי די ערד אבקויפען פאר א סך געלד, זיי וועלען גוט פערדיענען. מיר דארפען גאר נים קיין מלחמה פיהרען מיט זיי. — זאגט א איד פון דער זייט.

— אין דער ערשטער צייט וועט מען דארפען א מלך האבען, נישט קיין רעפובליק. א רעפובליק — דערנאך, נור די ערשטע צייט — א מלך, א ראטשילד, למשל. נישט־קשה, ער איז נים קיין קלענערער בעל־יחוס פון די גוים. מען בעדארף בעציהונגען האבען מיט די הויי־

פען, מען דארף אַ אידישע אריסטאָקראַטיע, אַ טיטעל, אַ אידישען טיטעל ארויסגעבען, — דורכדעם מוז מען די ערשטע צייט אַ מלך האָבען — פאַנטאַזירט אַ דריטער איד פון אַ ווינקעל ארויס.

מישא איז געזעסען די גאַנצע צייט און געשוויגען. יעדעס וואָרט, וואָס די אידען האָבען גערעדט, האָט איהם בעליידיגט. זייער גלייכגילטיגקייט צו זייער לאַגע, דער ציניזם, מיט וועלכען זיי מעסטען אויס דאָס רייכקייט פון ארץ ישראל, אויב עס לוינט זיך אונטען געשעפט צו מאַכען; געשעפטען מאַכען — און די ערד זאָלען די גוים בעאַרבייטען, און דאס אַ טאָג נאָכ'ן פאַגראָם, וואו מען האָט זייער נאַקעטע שוואַכקייט, זייער יתום'דיגקייט און הפקר'קייט פאַר דעם פנים פון דער גאַנצער וועלט געוויזען!... ער האָט זיך אומגעקוקט אין זאַל און האָט געזעהן די פיעלע טישלעך מיט די פליטים — אידען בעלי־בתים, גבירים, וואָס לאָזען בילדען זייערע קינדער אין אַלע שפּראַכען און צושיקען זיי איבער אַלע אוניווערסיטעטען, פערוועלטיגען מיט רוסלאַנד'ס רייכקייט, זיינען געקומען דאָ צוזאַמען צו לויפען פון אַלע ווינקלען פון רוסלאַנד, אַנטלויפען ווי די הינד פאַר דער געפאַהר פון זייער לעבען, פון שענדען זייערע ווייבער און זייערע טעכטער און שלעפּן זיך ארום ווי די לעדיגגעהערס, ווי די אַקטיאָרען און שרייבערלעך איבער די קאַפעס פון דער גרויסער שטאָדט; די קעלנערס מאַכען פון זיי חוזק, און זיי זיצען און שאַצען דאָ אָב, ביים טישעל אין קאַפע, די ווערטה פון זייער היסטאַריש פאַטערלאַנד, וואָס איז געוואָרען זייער אמונה — אויב עס האָט גענוג רייכקייט דאָרט געשעפט צו מאַכען... ווער זיינע זיי דאס — אַט די קופע מענשען, וואָס ווערען אויסגעלאַכט און געיאָגט פון דער גאַנצער וועלט? — ווער זיינען זיי דאָס! אַט די שעהנע פנים'ער מיט די לאַנגע שוואַרצע בערד, און די פעטע ווייבער, וואָס זיצען נעבען זיי, אַנגעטהאָן אין די שעהנסטע, מאָדערנסטע קליידער? דאָס צירונג פינקעלט אַראָב פון זיי — פעריל און בריליאַנטען: זיי רעדען אַלע אייראָפּעאישע שפּראַכען און וויסען אַלע אייראָפּעאישע חכמות; זעהען אויס ווי אייראָפּעער, ווי ציוויליזירטע מענשען — און שוצלאָז ווי די ציגיינער: אין זייער האָרץ איז נישטאָ קיין אמונה, קיין ברעקעל ליעבע צו קיינעם ניט און צו גאָרנישט. — ווער זיינען זיי דאָס? און איבער וואָס ליידען זיי? וואָס איז זייער אידעאַל? אין וועמעס נאָמען שטעהען זיי צרות אויס?

און זיין פאלק איז איהם געווארען אונפערשטענדליך, ווי א גרויס רעטעניש. ער האט ניט געוואוסט, ווער זיינען דאס די אידען, און צו וועמען געהערט ער, — און געפיהלט זיך איינער, איינער אליין אין דער גרויסער, פרעמדער וועלט.

קאפיטעל 7.

א גרוס פון געוועזענע צייטען

ער איז געזעסען די אויגען אריינגעווענדעט אין זיך — און גע־פיהלט זיך פרעמד, ווייט פון דעם אלעמען, וואס רינגעלט איהם ארום — איינער אליין.

ער האט יעצט געהאט א פאנצער פאר אלעס וואס קען איהם טרע־פען — דאס איז זיין אידעאל צו זיין אין ארץ ישראל און דארטען מיט ראחעל'ן עטוואס צו ווערען.

ער האט זיך געזעהן ווי זיי ביידע וואהנען ערגעץ־וואו הינטער א אידישע קאלאניע; ער בעארבייט מיט אראבער, מיט אידישע פוי־ערים זיין טהייל לאנד, און ראחעל דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום. קיינער קען זיי נישט, וויים פון זיי נישט, און זיי נישט פון קיינעם. אט דער אידעאל האט איהם בעשיצט פון אלעס. און איז ער נור געווען אין אן אונאנגענעמע סיטואציע, ווי יעצט, אין דער פרעמדער סביבה, האט ער נור בעדארפט די אויגען צו מאכען און צו טרוימען פון זיין צוקונפט.

ער האט דאס יעצט געטהאן. נור עס וועקט איהם א בעצאגטע, אלט־געליעבטע שטימע. זיין הארץ ערציטערט.

— אך, מישא, קאק פאזשיוואיעש?

ער קוקט זיך ארום און דערזעהט פאר זיך מעריע'ן, וועלכע איז אריינ־געקומען מיט איהר חתן, זיין מוטער און סאניע פון טהעאטער. ער האט זי נישט דערקענט. זי איז דורך דער צייט עלטער געווארען און געענדערט, און קליידעט זיך אנדערש — דאמען־ארטיג און עס בלישצעט פון איהר אראב מיט ציהרונג.

ער האָט, ווי תמיד, פערלעגען געשמייכעלט, און זי האָט איהם פאַרגעשטעלט מיט אַ גלייכגילטיגע מינע, אָבער דאָך מיט אַן עקשנות־דיג געלעכטעריל, איהר חתן, ה׳ אַדלער פון קיעוו, אַ זעהר עלעגאַנטען יונגער־מאַן — די פעריל קנעפּ האָבען איהם ארויסגעשיינט פון העמד. דער חתן איז געוועז אַ שטילער מיט אַ גוט שמייכעלע אויף זיינע גע־גאָלטע ליפּען און איז, זעהט זיך אויס, געוועז שטאַרק פערליעבט אין זיין כלה, געקוקט איהר מיט גרויס ליעבע אין די אויגען אריין און פאַר קיינעם זיך נישט זשענירט.

די כלה האָט אָבער ווייניג אַכט געלעגט אויף איהם, האָט זיך צו־געזעצט צו מישאַ׳ן און זיך זעהר געפרעהט מיט איהם. — „ווי געהט עס? און וואָס רעכענט ער צו טהאָן?... מיט איהר וויים זי נאָך נישט וואָס דער סוף וועט זיין. זי לעבט ווי אין אַ חלום, ווי אין אַ טומאַן, אהן מאָרגען". און זאָגט דאָס אין חתנ׳ס געגענוואָרט, הויך, אַז אַלע זאָלען הערען.

דער חתן איז אַזש רויט געוואָרען און געפרעגט אַ פראַגע זיין מחותן, ר׳ חיים. נור באַלד האָט די גראָבע שרכנ׳טע, מאַדאַם זאַנדבערג, צוגעפיהרט דעם יונגען מאַן, וואָס האָט זיך גע׳שדכנ׳ט צו סאָניע׳ן. עס איז געווען אַ הויכער, שטאַרקער יונגער־מאַן, ווי אַן אַטלעט, מיט אַ פּאָר הענד און פיס, אַז ער וואָלט אַלע געקענט דאָ צולעגען, — ה׳ אַטלאַס פון אָדעס. און דער ה׳ אַטלאַס פון אָדעס, אין זיין צו־קורצען סמאָקינג און אַרבעל (אַלעס האָט געפּלאַצט אויף איהם פון דיקקייט), האָט געהאַט אַזאַ נאַאיוו, אַזאַ פערשעהמט, אַזאַ חתנ׳דיג מינעלע, אַז עס איז אַ רחמנות און אַ שאַנדע געווען צוצוזעהן: אַזאַ שטאַרקער יונג, אַזעלכע פּאָר הענד און פיס — און אַזאַ פערשעהמט, חתנ׳דיג מינעלע פון נישט קענען צוויי צעהלען. דער דאָקטאָר האָט באַלד דעם חתן אריינגעצויגען אין אַ געשפּרעך וועגען בעקאַנטע אין אָדעס, וואָס דער דאָקטאָר האָט דאָרט געקענט אַ וועלט מיט אידען. (ער האָט איבערהויפּט געקענט די גאַנצע וועלט) און וועגען דעם, מיט וואָס ער האַנדלעט. „דער פאַרשטעהער פון נעסטלע־מעהל"? יאָ. „נעסטלע מעהל איז די בעסטע שפּייזונג נישט נור בלויז פאַר קינדער, נור אויך פאַר דערוואַקסענע, און דורך דער צייט פון זיין לאַנגע פּראַק־טיק האָט זיך דאָס „נעסטלע־מעהל" ארויסגעוויזען אַלס די בעסטע

שפייז. און סען־ראפאעל־וויין איז זעהר גוט פאר׳ן מאגען" — אויך א פארשטעהער פון סען־ראפאעל־וויין.

אין א ווינקעל איז דערווייל געזעסען מישא און מערי. און מערי איז גאר היינט אנדערש ווי אלע מאל. זי איז טרויעריג און רעדט צו מישא׳ן מיט פערטרויען ווי צו אן אלטען גוטען פריינד.

— איך ווייס אז איך בין נישט גוט געוועזען צו דיר. זיי מיר מוחל, מישא. דאס לעבען האט נקמה גענומען אן מיר = קרעכצט זי, און זי וויל איהם האבען פאר א גוטען פריינד: זי איז אליין און האט נישט קיינעם קייןווארט צו פערטרויען און נור ער האט זי פערשטאנען.

און מישא וואונדערט זיך, וואס די ווערטער מאכען אויף איהם נישט קיין איינדרוק. וואס איבערהויפט איז ער אזוי רוהיג. און דאס איז די מערי, וועלכע ער האט אמאל אזוי געליעבט... אזוי גע־בעקענט און נאך וועלכער ער האט אזוי געטרויערט? און אט זיצט זי פאר איהם און רעדט מיט איהם און עס איז איהם אזוי אלץ איינס, עס איז איהם אזוי אלץ איינס... און דער חתן, דער אידישער יונגער־מאן, מיט די פיינע פערל־קנעפ אין העמד, מיט די עדעלע הענד — קוקט אויף זיי, און א קנאה ליגט אין זיינע שטילע אויגען. איבער־הויפט זעהט זיך אויס דער יונגער־מאן צו זיין זעהר אן עדעלער און פון אן עדעלער פאמיליע, און ער קוקט אויף זיי מיט א פערליעבטע מינע און קנאה אין די אויגען. ער איז פערליעבט, זעהט זיך אויס, אין זיין כלה איבער די אויערן.

און מערי פערטרויט מישא׳ן, אז איהר שטעהט פאר זעהר א וויכ־טיג געשעהעניש אין איהר לעבען, און ווארפט א פערטראכטענדען בליק אויפ׳ן חתן, ווי זי וואלט מיט דעם געוואלט מישא׳ן געבען צו פערשטעהן, אז נישט ד א ס מ י ט א י ה ם מיינט זי. און זי דארף האבען א פריינד, וועמען זי זאל זיך קענען פערטרויען. זי איז אנדערש געווארען. זי איז א קינד געווען, אלעס איז געווען א קינד־שפיעל, יעצט האט זי דאס לעבען פריה רייף געמאכט און זי איז דער־רינגען. און זי ווייס, אז מישא איז איהר געוועזען אן אמת׳ער, אויפ־ריכטיגער פריינד, אז קיינער קען עס נישט זיין, נור אזעלכע מענשען ווי ער: און זי איז גאר נישט מקנא ראחעל׳ן, נור וואס זי האט מישא׳ס פריינדשאפט, און פריינדשאפט איז מעהר פאר ליעבע.

און מישאַ האָרכט אויס און שמייכעלט צו, און קלערט בשעת מעשה, וואָס טהוט ראחעל יעצט, — ער האָט זי אַ גאַנצען אבענד אליין געלאָזט — צו האָט זי זיך שלאָפען געלעגט און איז מיעד פון וועג, און וואונדערט זיך, וואָס דאָס איז „מערי“ — די מערי — און וואָס איז אזעלכעס מערי? און בשעת מעשה האָט ער אַנגעהויבען צו קלערען. ווי רעדט מען מיט׳ן טאַטען, און מישב זיך געווען ביי זיך, אז עס איז בעסער איבערצורעדען מיט דער מאַמען, און ער וועט עס נאָך טהאָן היינט אין אבענד.

און מערי זעהט, אז ער איז גאָר נישטאָ אין קאַפע־הויז, ער זעהט זי גאָר נישט, אז ער איז ערגעץ ווייט, גאַנץ ווייט פון אָט דעם טישעל און פון די אלע מענשען. זי ווערט בייז אויף זיך, האַקט אָב דעם געשפרעך אין מיטען און רוקט זיך אָב פון איהם. איבער איהר פּנים ציהט זיך איבער אַ וואָלקען־טרויער און די ליפּען פערקרימען זיך, ווי ביי אַ קינד צום וויינען. דער חתן, דער עדעלער יונגער־מאַן פון קיעוו, בעמערקט עס. ער רעדט מיט ר׳ חיים׳ען און בעמערקט אלעס וואָס קומט פאָר אויף מערי׳ס פּנים. ער געהט גאַנץ שטיל צו, רוקט צו זיין שטוהל און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכעל: אויב זי וויל נישט עפּעס בעשטעלען?

זי ענטפערט איהם נישט. זי איז בייז. נור דער יונגער־מאַן נעהמט עס פאַר ליעב, וואָס ער זיצט כּמעט נעבען איהר, און זיין טאָן און פּנים ווערען גאָר פרעהליכער.

אויפ׳ן וועג רעדט מישאַ מיט דער מוטער, אז ער קען דאָ נישט לענגער בלייבען, בערלין פּייניגט איהם; אז ער מוז ווי אַם שנעלסטען אוועק. און זיין ווייב פּיהלט זיך שלעכט.

די מוטער טרייסט איהם: דער פאָטער איז גאָר ניט אזוי שלעכט, ווי ער מיינט; דער פאָטער ליעבט איהם, און ער קען דאָך פערשטעהן, ווי עס איז זייער הארץ, אז זייער עלטסטער זוהן, זייער מישאַ, האָט חתונה אָהן די עלטערען׳ס ווילען, און די עלטערען פיהרען נישט דאָס קינד אונטער דער חופּה. נור ראחעל איז איהר טאָכטער, אז קוים האָט מישאַ מיט איהר חתונה געהאַט, מעג זי זיין וועך זי איז — איז זי איהר טאָכטער; און זי וועט איהר צודריקען צו איהר הארץ ווי אַ מוטער.

פאַר׳ן האָטעל, ביים געזעגענען זיך, געהט מערי צו צו איהם:

צו וויל ער זיך נישט נאָך אביסעל דורכגעהן „אונטער דען לינדען"?
די נאכט איז אזא שעהנע. זי האט איהם זעהר א וויכטיגע זאך צו פערטרויען. מישא שמייכעלט פערלעגען און נעהמט די ברילען אראב:
זעהר גערן, אָבער ער האָט זיין פרוי אליין געלאָזט אין דער היים.
ער מוז אהיים געהן. געזעגענט זיך קאלט, געהט אין הויז אריין.

אז מישא איז אהיים געקומען, האט ער ראחעל'ן געטראפען שלאַפען. אין די קליידער איז זי געלעגען אויפ'ן בעט. אין שטוב איז ליכטיג געווען, דער גאז האט געברענט. ער האט זיך געזעצט נעבען איהר בעט און בעטראכט איהר געזיכט, וואס איז געווען אויסגעמוטשעט, ווי ביי א היילינגע געפייניגטע. ער האט געהאט דאס געפיהל, ווי ביינאכט, אין שלאף, וויינט זי אוים אלעס, וואס זי פערשווייגט בייטאג. די הייטלעך האבען זיך געצויגען איבער איהרע אויגען מיט שוואכקייט, ווי ביי א קינד, ווי ביי א טויב; און דאך איז דער קינדערשער שמייכעל נישט פערשוואונדען איבער איהר יונג מויל. די געשליפענע, קליינע ווייסע ציינער האבען זיך ארויסגעוויזען פון איהרע יונגע ליפען. דאס געזיכט ביים מויל איז גאנץ, גאנץ קינדיש געווען.
ער האט אויף איהר גרויס רחמנות געקראגען.

זי האט געמוזט פיהלען זיין בליק, ווארום זי האט מיט שרעק, ווי א טויב, איהרע אויגען אויפגעעפענט. זי האט איהם דערזעהן.
א רויטליכקייט, ווי ביי א מיידעלע, האט זיך צוגאָסען איבער איהר פנים, און זי האט זיך פערדרעהט אויף דער צווייטער זייט. מישא איז אויך פערשעהמט געווארען, אויפגעהויבען זיך, אויסגעלאָשען דעם לאמפ, זיך געלעגט אויף זיין געלעגער און נישט געשלאפען לאנג, לאנג אין דער נאכט אריין.

קאפיטעל 8.

קיין ארץ ישראל

צו מארגענס איז די מוטער פלוצלונג און אומגעריכט אריינגע־קומען אין פאנסיאָן. עס איז נאָך געווען אזוי פריה, אז ראחעל האָט זיך ערשט געהאלטען אין אנטהאָן, און די מוטער איז אהן ווערטער ארויפגעפאלען אויף דער יונגער ווייבעל און זי געקושט, געהאלזט און געוויינט: „זי דאַרף גאָר נישט זאָרגען. זי איז איהר טאָכטער און זי איז איהר מוטער, און אַ מוטער'ס הארץ פיהלט אלעס". — און לאַנג דאָרט אָבגעזעסען און אויסגעפרעגט זיך וואָס זיי מאַכען, וואָס זיי דענקען צו טהאָן, גאָר מוטערליך.

ראחעל איז אזוי ערשטוינט געווען און דאָס אלעס האָט איהר אזוי ווילד־פרעמד אויסגעזעהן, אז זי האָט קיין לשון נישט געקענט געפינען, און גאָר ניט גערעדט, נור געענטפערט מיט יאָ און ניין.

די מוטער האָט דוקא געוואָלט, אז זיי זאָלען אהין געהן צום פאָטער און זאָלען אינאיינעם עסען מיטאָג. מישאַ האָט נישט גע־וואָלט, אָבער ראחעל האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ, אז זי וויל. זי האָט זיך אָנגעטהאָן און איז מיטגעגאַנגען. מישאַ איז אין דער שטיל גליקליך געווען.

אויפ'ן וועג האָט זי געשוויגען. דער פאָטער האָט זי עמפּפאַנגען זעהר ליעבליך, אָבער קאַלט. אויף ראחעל'ס פּנים איז געווען אויס־געגאָסען אַ גלייכגילטיגקייט. סאָניאַ, מישאַ'ס שוועסטער, איז אריינ־געלאָפען מיט גרויס פרייד, זיך צוקושט און אויך געוויינט: „זי האָט שטענדיג געוואוסט, דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט, אז ראחעל וועט איהר שוועסטער זיין".

עס איז אויך אריינגעקומען דער פעטער ר' חיים, מערי'ס פאָ־טער, — עס איז שוין קיין סוד נישט געווען — געוואונשען איהר מזל טוב. מערי איז צו איהר געווען פריינדליך, אויפריכטיג־פריינדליך און געפרעהט זיך מיט איהר, ווי מיט אַ שוועסטער. ביסלעכווייז איז אויך ראחעל היימישער געוואָרען, דאָס שטילע טרויעריגקייט האָט זיך

אבגערוקט פון איהר און זי האט געשמייכעלט גליקליך און אנטהייל גענומען אין ריידען. מישא איז גליקליך געווען.

דער פאטער איז נאך אלץ אביסעל קאלט געווען, אבער ער האט עס נישט ארויסגעוויזען.

עס איז אויך אנגעקומען מערי'ס חתן, דער עדעלער יונגער־מאן, מיט גרויסע ווייסע רויזען, וואס ער האט יעדען טאג געבראכט מערי'ן. מערי האט דוקא געוואלט אז ראחעל זאל די רויזען נעהמען: „ניין, אלע, — נישט נור איינע", אויף וואס דער חתן האט מיט שמערץ גע־קוקט.

מיטאג האט מען בעשטעלט אין א אידישען רעסטאראן, ביי א בע־זונדער געדעקטען טיש. ביים עסען, נאך די פיש, איז דער פאטער פריינדליכער געווארען, איבערגעבעטען זיך מיט דעם פאקט. ער האט בעשטעלט וויין, געוואונשען מזל טוב ראחעל'ן און זיך צוקושט מיט איהר און מיט מישא'ן. די מוטער איז ארויס אין א גרוים געוויין, אויסגעטהאן איהר שנור פערעל און זי אנגעטהאן ראחעל'ן.

ראחעל איז געזעסען ווי אין א חלום, איהר פנים האט געשט־ראהלט, כאטש טרויעריג געווען, און אלע האבען זיך מיט איהר גע־פרעהט אם מעהרסטען מערי. די ברידער ר' חיים און ר' לייזער האבען זיך אויך צוקושט: „אם ירצה השם ביי מערי'ן, אין א פרעהליכערע צייט און אין דער היים" . . . דער חתן האט געשטראהלט פאר גליק, מערי איז ברוגז'דיג געווארען . . . נאכ'ן עסען וועט מען פאהרען מיט ראחעל'ן אין די מאגאזינען מתנות קויפען. וועש איז ביליג אין בערלין — אין ספעציעלע געשעפטען, נישט ביי ווערטהיימער'ן — אויפ'ן „יאהר מארק".

נאכ'ן עסען, ווען די פרויען זיינען איבער דער שטאדט געפאה־רען, האט דער פאטער מיט'ן זוהן גערעדט אליין אין א צימער: „יא, חתונה געהאט. און וואס וועט דער תכלית זיין? מען דארף זיך נעהמען אדער לערנען, אדער צום געשעפט. ארץ ישראל, אן ערד־ארבייטער ווערען — א משוגע'נע זאך. וואס מען האט געטהאן, האט מען געטהאן. מילא, אזא צייט געווען. אנדערע קינדער האבען נאך ערגערע זאכען אבגעטהאן, אינ'ם לעבען געקומען, — אבער משוגע דארף מען נישט זיין. אז חתונה געהאט — מוז מען זיין א מענש. אויף בילדונג וועט ער שיק'ן חודש'ליך פאר ביידע צו לעבען". „וואס

ארץ ישראל? משוגע! אויף ארץ ישראל וועט ער קיין גראשען נישט געבען, נישט אויף הוצאות און נישט אויף צו לעבען! האסט חתונה געהאט — גיב דיר אליין אן עצה".

מיט דעם איז דער שמועס אבגעהאקט געווארען.

די מוטער האט זיך אריינגעמישט:

„דאס קינד האט רעכט. לאז ער פרובען זיין מזל. אז ער וויל אין ארץ ישראל, אז דאס הארץ ציהט איהם דארט אהין — זאל ער פאהרען. געלויבט צו גאט דערפאר, זייער קינד איז נאך א איך גע־בליבען. וואס מען הערט זיך אן פון אנדערע קינדער, ביי אנדערע עלטערן . . . אז דו וועסט נישט געבען, וועל איך די בריליאנטענע אוירינגלאך פערקויפען און די קינדער אויף הוצאות געבען, מיינע וויאיגרישנע בילעטען פערקויפען".

דער פאטער איז דאך בעסער געווארען — אויף הוצאות געגעבען און אויף א שטיק צייט צו לעבען אין ארץ ישראל אויך. נאך צוויי־דריי טעג זיינען זיי געווען אין בערלין, אין איינעם מיט דער משפחה, כאטש פון פאנסיאן אין האטעל אריין האבען זיי זיך נישט געוואלט איבערציהען. די שוועסטער סאניא און מערי, און איבערהויפט מערי, זיינען נישט אבגעטראטען די גאנצע צייט, אין טהעאטערען געשלעפט, מיט אויטאמאבילען שפאצירען געפיהרט, אין טיער־גארטען, צום זאאלאגישען גארטען ארויס. ראחעל איז געווען ווי אויף א פרעמדע חתונה = מיטגערעדט, מיטגעפרעהט זיך, אבער ערגעץ אנדערש וואו געווען, ווי אין א חלום... מישא איז גליקליך געווען איבער ראחעל. אין אבענד האבען זיי ביידע צום פאטער, צו דר. לייזעראַ־וויטש, א בריעף געשריבען, אז זיי פאהרען קיין ארץ ישראל.

אין א פאר טעג ארום זיינען זיי אבגעפאהרען דורך שטעטינער באנהאף איבער טריעסט קיין ארץ ישראל. מערי מיט סאניא'ן האבען דעם וואגאן־פענסטער באגלייט מיט בלומען און די מוטער — מיט טרעהרען.

קאפיטעל 9.

אליין מיט זיך

מערי איז געלעגען ביז אין שפעטען טאג אריין אויף איהר געלעגער אין פאנסיאן, אין וועלכען זיי האבען געוואהנט, די טהיר פערשלאסען און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

איהר שווארץ צולאזענער קאפ האאר איז געוועזען איינגעטונקט אין די זיידענע קליינע קישענס, וועלכע זי האט מיטגעפיהרט מיט זיך, און פון אונטער דער אטלאסנער קאלדרע האבען ארויסגעשטראהלט איהרע גרויסע, גרויסע אויגען, וועלכע זיינען געווען פול מיט טרעהרען. אין די הערליך איבער איהרע ווייס-אפעלהייטליך האט זיך פערבארגען א בענקעניש; פון די ליפען, פערקרימט ווי צו וויינען, האבען ארויסגעשמאכט איהרע ווייסע צייהן, און מיט די הענד האט זי זיך פאר איהרע יונגע ברוסטען געהאלטען. שוין איינינגע מאל האט די מאמע, דער טאטע אנגעקלאפט דורך דער טיר: „קינד, גאר נישט אין מויל געהאט". מערי האט נישט געענטפערט און האט זיך נישט גענומען אנצוטהאן.

די עלטערען זיינען נישט אונרוהיג געווארען. זיי האבען געקאנט איהר געוואהנהייט, און זי פלעגט עס לעצטענס טהאן עפטער — גאנצע טעג אבליגען אין בעט און נישט ארויסגעהן פון צימער. זי האט נישט צו וואס זיך אויפהויבען. דאס לעבען איז איהר לאנגווייליג געווארען און אהן אינטערעס. אלעס איז איהר מיאוס און קליין געוועזן און עס האט זיך נישט געלוינט.

נאך איהר „ערשטע ליעבע", נאך קאוואלסקי'ן האט זי נישט מעהר געבענקט. ער האט זיך איהר אויסגעוויזען ווי געשטארבען. איבריגענס זעהט זי'איין, אז אויך ער איז נישט געווען דער ריכטיגער איהר בעשערטער, נאך וועמען זי זאל בענקען. טהייל-מאל דערמאהנט זי זיך אן זיין אונבעהאלפענעם שמייכעל, אן זיין נארישער מינע, ווען ער האט געקוקט אויף איהר מיט בעגעהרען — שמייכעלט זי, אבער ער האט זיין קונסט — זיין לאנדשאפט, און מיט אזעלכע איז

גאר נישט אנצוהויבען: זיי האבען זיך נישט, און וואס זיי האבען גיבען זיי אוועק דער קונסט.

די גאנצע צייט איהרע אין פעטערבורג האט אויסגעזעהן ווי א קינדער־שפיעל, ווי א גימנאזיום־ליעבע. איהרע בעציהונגען צו מאקסימאוויטש׳ן, צו דעם אלטען „דאן זשואן“, — ווי ער האט געפאדערט ארום איהר! פון די אלע מענשען, קומט איהר פאר, איז דער אינטערעסאנסטער דאך געווען מישא.

זיין נאאיוויטעט און זיין שטומע, טיעפע איבערגעבענהייט — דאס האט זי יעצט געריהרט. און זי האט זיך געקענט פארשטעלען א ווייטערדיג לעבען נור מיט מישא׳ן. מיט מישא׳ן ווען זיי וואלטען חתונה געהאט, וואלטען זיי געפיהרט אן איינפאכען לעבען. זיין ליעבע צו איהר וואלט געווען ווי א שטיל געזאנג, וואס עס הערט קיינער ניט, נור עס זינגט זיך אין יעדעם שטילע שעהנע לעבען . . .

מיט קאוואלסקי׳ן האט זי זיך נישט געקענט פארשטעלען א ווייטערדיגען לעבען. עס איז געווען ווי אין א חלום. און מיט אזעלכע מענשען לעבט מען נישט לאנג. זיין ליעבע איז נישט ווי מישא׳ס — א שטילער וואסער־קוואל, וועלכער פליסט אייביג. דאס איז ווי א געשריי, ווי א פלאם וואס ברענט זיך אוים אין איין מאמענט. און אזעלכע מענשען ווי קאוואלסקי זיינען אויך נישט אינטערעסאנט אויף דער דויער. דאס איז נישט קיין מישא, וועלכענס ליעבע איז ווי א נר־תמיד, ווי א ליכטעל א קליינע, נור עס ברענט תמיד, תמיד . . . דורכדעם, אז זי איז שפעטער געקומען צו לויפען קיין פעטערבורג, איז עס איהר מיאוס און לאנגווייליג געווארען. קאוואלסקי איז נישט געווען. ווען אפילו ער וואלט געווען, וואלט אויך נישט אינטערעסאנט געווען. דער אלטער מאקסימאוויטש, וועלכער האט פלוצלינג אנגעהויבען גראה צו ווערען, פלעגט ארויפקומען צו איהר יעדען טאג. נור עס איז אויך לאנגווייליג געווען מיט איהם. זיינע געשפרעכען האבען זי נישט מעהר אינטערעסירט.

גאט, וויל זי קליגער ווערען, קען זי ביכער לעזען, נישט ארומגעהן מיט דעם אלטען דאן זשואן און אלע, וועלכע געפינען זיך אין זיין געזעלשאפט, זאלען זי בעטראכטען פאר אן אינטערעסאנטען „עקזעמפליאר“.

און זי איז גליקליך געווען, אז דער פאטער איז געקומען נאך איהר (אליין האט זי זיך געשעהמט אהיים צו קומען) און מיטגענומען זי קיין בערלין. און דא איז דענסטמאל פאר איהר דאס לעבען לייגגווייליג געווארען. זי האט שוין געקענט שלאפען ביז נאך מיטאג, און גארנישט האט אויף איהר געווארט, צו וואס זי זאל זיך אליין דארפען אויפ־צוהויבען.

די מוטער און די מוהמע האבען זי געפיהרט אין די מאגאזינען. זי האט זיך קליידער געמאכט — דאס האט איהר נאך שפאס געמאכט. און זי האט זיך שדוכים געלאזט רעדען אויס טשיקאוואסטש, ווי וועט אויסזעהן דער יונגערמאן, וואס מען רעדט איהר דעם שידוך. און זי האט זיך זיי אויסגעזעהען און אויסגעקליבען, ווי מען קלייבט אויס קליידער אין מאגאזין. זי האט נור צוליעב דעם אבגעלאזט א שידוך, ווייל עס איז טשיקאווע געווען צו זעהן די נייע יונגע לייט, וואס מען וועט איהר מארגען פארשטעלען, קוקען אויף זייערע נאאיווע, חתן׳דיגע מינעס, אויף זייערע געוואשענע העמדער און אויף די קנעפ פון די העמדער. מיט א צופריעדענהייט האט זי בעטראכט יעדע מינע, און אויף דער נאכט האט זי פאר סאניא׳ן נאכגעשפיעלט די קאמעדיע פון צופיהרען און בעקענען דעם חתן, די רייד וואס ער רעדט און די מינע וואס ער מאכט...

אויף דעם איצטיגען חתן, ה׳ אדלער פון קיעוו, איז זי בעשטאנען נור דערפאר, ווייל ער זעהט אויס אנשטענדיגער פון אנדערע און מען קען זיך ווייזען מיט איהם אין א פיינעם רעסטאראן, אויף א באל — און דאס האט זי יעצט געוואלט. זי האט געוואלט א כלה ווערען, האבען א חתן מיט וועלכען זי זאל קענען די האלבע נעכט אין די רעסטאראנען, אויף די בעלער און קאנצערטען געהן. איבריגענס, איז איהר געפעלען די צערעמאניע פון א כלה ווערען. זי האט עס געוואלט דורכמאכען — קריגען מתנות און האבען זיך א פערליעבטען יונגען מאן. און פערליעבט איז דער חתן געווען אין איהר פון דעם ערשטען אויגענבליק. ער איז געווען א שטילער. ער האט קיין ווארט נישט גערעדט. נור אויגען האט ער גרויסע און שווארצע ברעמען און וויל אלעס ארויסזאגען מיט די אויגען, וואס דאס מויל קען נישט...

אז מען האט איהם צוגעפיהרט צום טישעל, איז ער א דערשרא־קענער געבליעבען. עס האט זי אביסעל געריהרט זיין אונבעהאלפענ־

קייט. איבריגענס, איז איהר זיין אויסערעם זעהר געפעלען: א פיין גענייכט און קליידעט זיך ביי א גוטען שניידער.

דער יונגער מאן ברענגט איהר יעדען טאג בלומען — גרויסע ווייסע רויזען. דאס ריהרט זי אביסעל, אבער זי האט איהם נאך קיין גוט ווארט נישט געזאגט. און ער געהט נעבען איהר ווי א שאטען און רעדט נישט קיין ווארט. איז זי גוט אויפגעלעגט — ווערען זיינע אויגען גרויס און א גליקליכע מינע רוהט איבער'ן פנים; איז זי שלעכט געשטימט — ווערען איהם די אויגען קליין, און ער ווערט טרויעריג, ווי א געטרייער, גוטער הונד.

איבריגענס, איז ער פון די מענשען וואס מאכען נישט קאליע, פערדארבען נישט די שטימונג און קענען שווייגען. דאס איז זעהר פיעל הייגט, ווען עס נישט אזא אומגליק זיין ווען זי וועט דארפען מיט איהם חתונה האבען. נור וויל זי יעצט חתונה האבען? זעהט זי איבערהויפט א צוקונפט פאר זיך?...

זי קוקט זיך איין אין איהר לעבען און טראכט זיך: וואס האט זי ליעב? וואס וויל זי? נאך וועמען בענקט זי? — און זי זעהט, אז איהר לעבען איז יעצט דורכגעגאנגען ווי אין א טומאן, אלעס איז בעשטאנען פון צופעליגקייט און זי זעהט נישט קיין איין שטיקעל וועג פון איהר צוקונפט ארויס. אייגענטליך האט זי קיין ציעל נישט אין לעבען.

איהרע עלטערן האט זי נישט ליעב, אויף דער מוטער האט זי רחמנות, ווי מען האט רחמנות אויף א פרעמדע ארימע פרוי. דער פאטער איז א עגאאיסט.

אפשר איז ער יא אינטערעסאנטער פון דער מוטער, אבער וואס געהט ער איהר אן? — איהר פאלק איז איהר פרעמד, זי ווייסט נישט פאר וואס מען האט פיינד די אידען און פאר וואס ווערען זיי נישט אויס אידען, ווען קיינער וויל זיי נישט ליידען. צו לוינט זיך איבער דעם די צרות, וואס זיי שטעהען אויס?

זי האט שוין, ווען זי איז נאך אין שקאלע געווען, נאכגעקלערט וועגען דעם. א חבר'טע האט זי בעליידיגט און אנגערופען „יודין". זי האט פערקלאגט די חבר'טע און דערנאך האט זי אנגעהויבען צו קלערען וועגען דעם, וואס זיינען אידען אזעלכעס און פאר וואס ליידט מען.

זי האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי איהר לעהרער פון רעליגיע. יענער האָט איהר געגעבען צו לעזען לאַנגווייליגע ביכער דעריבער: „די געשיכטע פון אידען“ — נור מען שלאָגט אידען, קיין איין טהאָט נישט, קיין איין העלד נישט, אין וועלכען מען זאָל זיך קענען פערליעבען. און די פראַגע, פאַר וואָס אידען שמד'ען זיך נישט אויס, איז איהר נאָך אַלץ נישט פערענטפערט געוואָרען. דאכט זיך אזעלכע קלוגע מענשען, און ליידען פאַר עפּעס אַן אומזין. וואָס פאַר אַן אונטערשיעד צו די שוהל, צו די קירך אז עס איז דאָ א גאָט, איז דאָך נור איין גאָט. א גאָט פאַר אַלעמען, און די קירך איז דאָך שעהנער און ריינער פון דער שוהל?

דאָס זיינען אַלץ פראַגען, איבער וועלכע זי האָט נישט געקענט לאַנג נאָכקלערען, ווייל עס האָט זי נישט אינטערעסירט. — און וואָס געהט עס איהר אַלץ אָן?

זי האָט אַמאָל געהאַט א חבר'טע אין דער שוהלע, איז יענע געווען א פּוילישע — האָט זי ליעב געהאַט די פּוילישע ערד און האָט שטענדיג דעקלאַמירט געדיכטע פון ליעבע צו „אָטשיזנא“. און וואָס האָט זי ליעב? די ערד האָט זי ליעב? וואָס איז פאַר א חילוק וועלכע ערד? — אַלע פעלדער, אַלע לענדער האָבען איין פּנים.

די רוסישע מיידלעך פערשטעהט זי שוין בעסער, נור יענע האָבען אויך עפּעס אַן „אָטשיזנא“, און ווען זיי פאָהרען פאַרנאַכט איבער'ן דניעפּר שפּאַצירען און זינגען ליעדער, קלינגט אין זייער שטימע אזא בענקענדער, ליעבער טאָן, און אין די אויגען — אזא פייכטקייט. אָדער ווען זיי לעזען פּושקין'ס „קאַפּיטאַנסקאַיאַ דאָטשקאַ“, ווערען זייערע באַקען אזוי צוהיצט. וואָס פרעהען זיי זיך אזוי דערמיט? עס איז דאָ שעהנערע זאַכען, פּושקין'ס „יעווגעני אַניעגין“ איז דאָך שעהנער פון „קאַפּיטאַנסקאַיאַ דאָטשקאַ?...“

אזוי איז זי ווי הונדערט אַנדערע אידישע מיידלעך, געווען ווי א פערבלאָנדזשעטע שעפעלע, ווי עפּעס א בוימעל, וואָס איז פערפלאַנצט געוואָרען אין א פרעמדען קלימאַט. זי האָט ארום זיך געזעהן בעגייסטערונג, ליעבע, בענקען צו לאַנד, צו פאָלק, צו מנהגים און צו יום טובים, און זי האָט גאָרנישט געהאַט. איהרע עלטערן האָבען איהר קיין ירושה נישט איבערגעלאָזט. נאָקעט איז זי געבוירען געוואָרען

און נאקעט שטעהט זי אליין אין דער וועלט, אהן טראדיציע, אהן גלויבען און אהן ליעבע.

וואס האט זי געהאט צו זוכען אין לעבען אויסער ליעבע, אויסער איהר אייגענע קליינע מענשען-ליעבע?

איהר קוואל איז שוין געווען אפען. די ליעבע האט געקוואלען פון איהר, ווי א פרישער קוואל וואסער, אבער עס איז נישט געווען ווער עס זאל אויס דעם ריינעם קוואל וואסער טרינקען. קאוואלסקי האט נור אנגעקלאפט אין דעם קליינעם קוואל, אבער ער האט איהם נישט געעפענט. ער האט נור אויפגעוועקט די שטילע ליעבע-געפיהלען, וועלכע זיינען געווען איינגעוויקעלט ווי א קנויל און ווי א סוד געשלאפען אין איהר...

יעצט איז זי וואך געווען. דער קנויל האט זיך אנגעהויבען פאנאנדערוויקלען, דער ליעבע-קוואל — פאנטאנען צו שלאגען פון אלע איהרע אברים. און עס איז קיינער נישט געווען, קיינער נישט, נאך וועמען זי זאל בענקען, אויסגיסען זיך אין איהר בענקשאפט... קאוואלסקי איז פאר איהר יעצט אזוי ווייט געווען, אזוי פרעמד. אפילו ווען ער וואלט דא געווען, וואלט זי צו איהם אויך גאר נישט מעהר געפיהלט — אן אויסגע'חלומ'טער חלום, וועלכער קען איהר מעהר גאר נישט געבען. מעהר האט זי יעצט אינטערעסירט מישא. ער איז ווי אין א סוד איינגעהילט. ער האט אין זיך עפעס אזעלכעס. וואס איז מעהר פון ליעבע, עפעס אזעלכעס, ווי יענע פוילישע מיידעל, וועלכע דעקלאמירט וועגען „אטשיזנא", אדער ווי די רוסישע, וואס זינגען די ליעדער פאהרענדיג אויפ'ן דניעפר. ער האט אויך דעם סוד פון „אטשיזנא". און זי איז געשטאנען פאר איהם ווי פאר א סוד און זי האט איהם מקנא געווען. ער וואלט זי געקענט מיט אריינגעהמען אין זיין סוד אריין, געבען איהר עפעס אן וואס זיך אנצובאפען, אז זי זאל זיך קענען מיטשלעפען, עפעס אזוינס וואס איז מעהר פון מענשליכע ליעבע. ער וואלט איהר פון זיין לעבען, פון זיין אידעאל געגעבען. נור פערמויערט איז ער שוין געווען פאר איהר ווי מיט זיבען מויערען. זיין שמייכעל איז שוין קאלט געווען און בעשיצט איז ער געווען פון איהר. מיטגענומען אין דער טיעפעניש פון זיין סוד האט ער ראחעל'ן און מיט איהר געהט ער אויף זיין וועג, צו זיין ציעל, — און ארויסגעווארפענע איז זי געווען פאר איהם

זי איז אזוי אבגעלעגען ביז'ן האַלבען טאָג און געקלערט וועגען זיך, וועגען איהר צוקונפט — און גאָר נישט, גאָר נישט פאר זיך געזעהן. איהרע אויגען און מויל האָבען אויסגעדריקט בענקשאַפט. זי האָט געבענקט נאָך עפּעס, נאָך עפּעס וואָס זאָל אָנפילען איהר לעער לעבען.

מען האָט אָנגעקלאַפּט אין טהיר. עס איז געווען די דיענסט. זי האָט איהר געבראַכט די בלומען, וואָס דער חתן האָט איהר געשיקט יעדען טאָג צו מיטאָג.

זי איז אַרויס פון בעט, אויפגעעפענט די טהיר, צוגענומען די בלומען און צוגעשלאָסען די טהיר נאָך זיך. דעם בריעף, וואָס איז געווען נעבען די בלומען, האָט זי אוועקגעוואָרפען, די בלומען — צור־בונדען.

זי האָט זיך בעטראַכט אין שפּיעגעל. איהר לייב איז געווען יונג און רייף. ערשט נאָר וואָס רייף געוואָרען, ווי די ווייסע רויזען אין איהר האַנד. אָנגעצויגען איז געווען איהר קערפּער, שטרענג אָנ־געצויגען, ווי די שנור פון אַ פּיילענבויגען אין אַ יונגע גבור'שע האַנד. איהרע בריסטען זיינען גליין געווען, אבער פול, און האָבען געשאָסען פון איהר לייב ווי צוויי יונגע טויבען, און האַרט זיינען זיי געווען ווי צוויי קאָרענדיגע ווייסע עפּעל. רונדיג זיינען אַראָבגעפאַלען איהרע פּלייצעס ווי צוויי קליינע וואסער־פאַלען איבער איהר רוקען און איבער איהר ברוסט. איהרע צוויי הענד זיינען געבויגען געווען ווי די פּיי־לענבויגענס — לענגליך זיך פערשלענגערט אַרום איהר לייב, ווי די שוואַנען פערשלענגלען זייערע פליגעל אַרום זיך. זי האָט בעקוקט איהרע פיס — זיי זיינען דין געווען און ווייס, ווי געשניטען פון העל־פענ־ביין. זיי האָבען זיך צוזאַמענגעקושט ווי צוויי הענד, און די רויטע, בלוטיגע פינגער פון איהרע פיס זיינען געוואַשען און געפּוצט געווען. די נעגעל פון איהרע פיס האָבען געבלישטשעט ווי די נעגעל פון איהרע געפּוצטע הענד, און איבער איהר גאַנצען קערפּער איז געלעגען אויסגע־גאָסען יענע שמיידיגקייט, יענע ווייכע בעוועגליכקייט, וואָס עס האָט אין זיך אַ ווייס וואַלד־טהיער וואָס קומט פון וואַרימע, טראָפּישע לענדער. איהר קאַלט געגענזעלט לייב, וועלכעס איז יעצט געווען איבערגעצויגען מיט אַ טוי פון פרישקייט, וואָס ליגט אויף די פרוכטען אין גאָרטען ביי זונען־אויפגאַנג, האָט געהויכט פון זיך אַ וואָרעמען

אַטעם פון ליעבע. איהרע ברוסטען זיינען ווארים געוועזן און גע־אַטהעמט ווי איהרע ליפּען, און איהר בויך אַזוי קאַלט, ווי די ווייסע רויזען וואָס זי האָט געהאַלטען אין איהרע הענד.

זי האָט בעטראַכט אין שפּיעגעל איהר יעדעס גליעד און יעדע איהרע בעוועגונג, געוואָרפען די שוואַרצע לאָקען איבער איהר לייב און זי האָט זיך ליעב געהאַט. דאָס אַלעס האָט געבענקט נאָך ליעבע — און עס איז קיינער, קיינער נישט געוועזן.

זי האָט געפיהרט איהרע פינגער צווישען איהרע האָהר און גע־פיהלט דעם ווייכען, ערדעלען הויך, וואָס ליגט אויף די שפּיץ פינגער איהרע, ווי די נשמה וואָלט איהר אַרויסגעגאַנגען פון איהר אינערליכעס און געזעצט זיך אויף די שפּיץ פינגער איהרע, אויף די שפּיץ ברוסטען איהרע און בעהאַלטען זיך צווישען איהרע געדיכטע האָהר. אַזוי האָט דאָס אַלעס געאַטהעמט, געלעבט, געבענקט און געלעכצט נאָך ליעבע.

זי האָט געוואָלט קושען איהרע בריסטען, קיהלען זיי מיט איהר מויל, נישט געקענט — האָט זי זיי לייכט געשטרייפט מיט דער לייב־טער אַנריהרונג פון איהרע הענד. זי האָט גענומען די ווייסע רויזען און צוגעריהרט זיי צו איהרע בריסטען. די רויזען זיינען קאַלט גע־ווען, יעדעס רויזענבלעטעל האָט זיך געהאַט אַנגעטרונקען מיט אַטהעם פון פריהמאָרגען לופט, פון רעגען און זונן — און די קאַלטע רויזען האָבען געקיהלט איהרע בריסטען. די ווייכע, ווייסע סאַמעט בלעטלעך האָבען זיך געעפענט, ווי עס עפענט זיך אַ מיילכעל פון אַ קינד און אַריינגענומען צווישען זייערע רויזען־לייבלעך די בריסטען איהרע און זי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי אַן אונשולדיג קליין קינד קושט זי. אַזוי האָט זי געקיהלט מיט די רויזען איהר ווארעם לייב.

זי האָט זיך געלייגט מיט זיי אין בעט אַריין. צוואָוואָרפען די קאַלטע רויזען איבער איהר לייב און צוגעדעקט זיך מיט זיי — און זי האָט געהאַט דאָס געפיהל ווי אַ נשמה לעבט צווישען די בלעטלעך פון די רויזען און זיי קושען איהר דאָס לייב. זי האָט די אויגען צוגע־מאַכט און געטרוימט פון ליעבע...

אַזוי איז זי אַנשלאָפען געוואָרען מיט די רויזען און געלעגען ביז פאַרנאַכט.

פארנאכט, ווען זי איז ארוים פון בעט און גענומען זיך אנטהאן, זיינען די ווייסע רויזען געלעגען אונטער איהר, ווי טויטע, קליינע פויגעלעך — די נשמה, וואס האט געלעבט צווישען זייערע בלעטלעך איז שוין נישט געווען. און די רויזען זיינען ווארעם געווען און געהאט אין זיך דעם דופט פון מערי'ס לייב...

קאפיטעל 10.

„טאַנץ, שעהנע מאסקע, טאַנץ..."

זי האט געוואלט היינט שעהן זיין. און ווי יעדעס מאל ווי זי פלעגט זיך פיהלען נאכ'ן אבליגען אין בעט א גאנצען טאג, האט זי זיך אויסגעפוצט אין איהר ווייס אטלעסען קלייד, שוין דא געמאכט, ענג און אויסגעגאָסען אויף איהר לייב, אז עס האט ארויסגעוויזען יעדע בעוועגונג און יעדע ריהר פון א מוסקעל. זי האט געוואלט היינט פארנעהם זיין, עסען מיטאג אין אן ערשט־קלאסיגען רעסטאראן, וואו די ליכט ברענען זיך יום־טוב'דיג און די קעלנער טרעטען מיט שטילע טריט אויף די ווייכע, פערסישע דיוואנען.

זי איז אריין אין צווייטען צימער און האט שוין געטראפען הערה אדלער'ן שמועסענדיג מיט'ן פאטער איהרען.

ה' אדלער איז געווען א זוהן פון רייכע אידישע עלטערען. זיין מוטער — אן אלמנה — האט ניט געוואלט דעם שידוך: די כלה האט צו ווייניג נדן — דרייסיג טויזענד רובעל איינגאנצען, נור זי האט נאכ־געגעבען, ווייל איהר איינציגער זוהן, וועלכער איז תמיד געווען א שוואכער, א פערוויינטער, האט זיך איינגעליעבט אין דער מיידעל, און געוועהנט איז זי געווען איהם נאכצוגעבען פון קליינערהייט אן.

דער יונגער־מאן האט זיך נאך אלץ גע'שדכנ'ט, די תנאים זיינען נאך ניט געווען אפיציעל. האט מען דאס יעצט אבגערעדט מיט ר' חיים'ן, וואו מען זאל די תנאים שרייבען.

ביי מערי'ס אריינקומען האט מען דעם שמועס איבערגעהאקט און דער יונגער־מאן איז רויט און פערווירט געבליבען. מערי האט

פערשטאַנען וועגען וואָס מען האָט גערעדט און זי האָט חשק געהאַט אויסצורופען צום חתן: „פון דעם וועט גאָר נישט זיין!“ (זי האָט ליעב געהאַט מיט איהם זיך צו שפּיעלען און צו רייצען, ווי מיט איהרס אַ הינטעל), נור זי האָט זיך איינגעהאַלטען, זי האָט געוואָלט היינט פערברענגען דעם אבענד אין די רעסטאָראַנען — האָט זי נור געמאַכט אַ ברוגז׳דיגע גרימאַסע, און אויף דעם יונגען־מאַן׳ס געזיכט האָט זיך איבערגעצויגען אַ טרויער־וואָלקען.

די מוטער איז אריין פון צווייטען צימער מיט אַ גלעזעלע טהעע און געבעטען מערי׳ן, אַז זי זאָל עפּעס נעהמען אין מויל אריין: „דאָס קינד איז נאָך ניכטערן, רוף דעם קעלנער!“ אבער מערי האָט זי אָב־געהאַלטען מיט דער האַנד.

הערר אדלער האָט געבראַכט בילעטען אין דער אָפּערא — קאַרוזאָ זינגט — און איז געווען אין פראַק.

„ניין, אין טהעאַטער וויל זי נישט היינט פאָהרען, זי האָט קאָפּ־שמערצען. און דאָס וואָס ער איז אין פראַק, האָט ער גוט געטהאָן, וויל זיי וועלען געהן היינט עסען אין „בריסטאָל“, און דערנאָך וועט מען זעהן. דערווייל וויל זי זיך דורכפאָהרען מיט אַן אויטאָמאָביל ביז עס וועט נאַכט ווערען“. — הערר אדלער האָט פערגניגט געשמייכעלט און געהאָלפען איהר ארויפוואַרפען איהר בראַקאַט רויטען מאַנ־טעל, אין וועלכען זי האָט זיך איינגעהילט, און האָט אין איהם אויסגעזעהן אַזוי דין ווי אַ קינד.

דער אויטאָמאָביל איז געפאָהרען ארויף „אונטער דען לינדען“ צום בראַנדענבורגער טויער. אויפ׳ן פראַנצויזישען פּלאַץ ארום די רייכע האָטעלען זיינען געשטאַנען אַ סך רייכע אויטאָמאָבילען, און אַ שטיק בעוואָלקענטער הימעל האָט זיך ארויסגעוויזען פון טויער.

עס האָט געמוזט זיין נאָך אַ רעגען — די שטיינער זיינען נאַס געווען און דער הימעל וואָלקענדיג, כאָטש די זונן האָט זיך פּלוצלונג בעוויזען אַ מינוט פאַר איהר אונטערגאַנג. זיי זיינען ארויס פון בראַנדענבורגער טויער אין טהיער־גאַרטען, אויף דער ברייטע אַלעע, וואָס פיהרט קיין שאַרלאָטענבורג צו ביסמאַרק־שטראַסע. עס איז שוין געווען אין מאַי, און דער גאַרטען איז געשטאַנען איינגאַנצען אין גרי־נעם. די בוימער גרין און די ערד פערשלאָסען אין אַספאַלט.

געפיינינגט האט דאס אויג די גלייכהייט, די סימעטרישע ליניע פון די בוימער, ווי זיי וואלטען דאס געוואקסען לויט קאמאנדע, ווי די דייטשע שוץ-לייט האבען זיי געהייסען. נור אם מעהרסטען האבען געשטאכען אין די אויגען די רויטע בלימלעך, וואס זיינען געוואקסען ביי די רעלסען פון די טראמוואיען. אט די בלימלעך צווישען די אייזערנע שינעס אונטער די טראמוואיען, בעזייהט ביי בײדע זייטען וועג צווישען דעם אספאלט, האבען דאס אויג געשטאכען, און מען האט געהאט דאס געפיהל, ווי מען וואלט קליינע קינדער אונטער'ן טראמוואי ארונטערגעלעגט. אזא רחמנות האבען ערוועקט די ארימע בלימלעך ביי די רעלסען פון די טראמוואיען. מערי האט אוועקגענומען איהרע אויגען פון זיי.

די „קארזא“ איז נישט געווען קיין אינטערעסאנטע. מעהר־סטענס האבען זיך געיאגט געשעפטס־אויטאמאבילען. און אלע האבען אויסגעזעהן ווי פון ווערטהיימער'ן — ווערטהיימער לויפט איבער די בערלינער גאסען. זי האט געקוקט אויפ'ן ברייטען הימעל, וואס האט זיך געעפענט פאר זיי איבער די בוימער. דא זיינען שוין די בלויע וואלקענס גרעסער געווען, און די זונן האט זיך געקוילערט צווישען זיי, ווי א ליכט־באלאן וואלט געשוואומען אין וואסער אין אן עק הארי־זאנט...

דער הימעל איז איבער דער גאנצער וועלט אינטערעסאנט. און קען מען נישט אויף דער ערד זעהען — קוקט מען אין הימעל אריין. יעדער זונן־אונטערגאנג איז גאט'ס א מייסטווערק.

און מערי האט זיך מיט גרוים ליעבע צוגעקוקט, ווי די וואלקען און די נאכט־פלעקען, וואס האבען זיך אויפ'ן הימעל בעוויזען, שפּיע־לען זיך מיט דער זונן, ציהען זייערע פליגעל אויס און שלינגען זי איין... און זי שניידט זיך א וועג דורך צווישען זיי, בעהעלט זיי נאך דורך דעם טונקעלען לייב מיט איהר ליכטיגער שיין און קוילערט זיך אזוי לאנג ביז זי פאלט אין א לאך הימעל אריין, וואס איז דארט, נאך די בוימער.

דער אויטאמאביל יאגט זיך. שוין איז ער אריבער די בוימער, דעם גארטען. ער מיידט הייזער, גאסען, טראמוואיען און מענשען אוים. מערי שווייגט, זי רעדט איבערהויפט ווינציג צום יונגען־מאן, וואס זיצט נעבען איהר — וואס געהט ער איהר אן? און וואס האט זי

מיט איהם? — און ער איז גליקליך, אז ער זיצט נעבען איהר, בעקוקט זיך זיינע נעגעל און אַ גליקליכער שמייכעל שיינט איבער זיינע גע־גאַלטע ליפּען. אפשר איז יאָ עפּעס בעהאַלטען הינטער דעם ווייס־געפּרעסטען העמד מיט די פּערל־קנעפּ. אפשר איז יאָ עפּעס דאָ הינטער די שטראַהלענדע קליינע אויגען. עפּעס ליגט דאָרט יאָ בעהאַלטען אַ סוד — נור עס אינטערעסירט זי נישט. טיילמאָל וואָלט זי איהם געוואָלט פרעגען: ווער איז ער? וואָס איז זיין פערגאַנגענהייט? וואָס האָט ער געקלערט ביז יעצט? — נישט ווייל עס איז איהר אינטע־רעסאַנט, נור ווייל עס געהט איהר אָן זיין לעבען, נור גלאַט אַזוי, אויס טשיקאַוועס — נור זי פיהלט זיך צו איהם אַזוי פרעמד, אַז זי קען איהם נישט פרעגען.

עס ווערט נאַכט, אַ קאַלטער ווינד בלאָזט. מערי וויקעלט זיך איין שטאַרקער אין איהר מאַנטעל. ער בעמערקט עס — אַלעס בע־מערקט ער אין מערי'ן. איהרע האַהר ציטערען אַרוים פון איהר טהע־אַטער קעפּקע.

— זאָל מען צוריקפאַהרען?

— יאָ.

— וואו עסען?

— דאָרט אין דעם קליינעם סאַלאָן „אונטער דען לינדען“, ווי שטענדיג, יאָ, דאָרט איז געמיטהליך, שטיל, און די קעלנער געהען מיט שטילע טריט.

— אונטער דען לינדען! — בעפעהלט ער דעם שאָפער.

דער טהיער־גאַרטען איז שוין אין נאַכט געהילט. די לאַמפּען בלישטשען פון איהם אַרוים ווי אויגען. פאַר'ן בראַנדענבורגער טויער איז אַ גרויסער פערקעהר. עס ווייזט זיך דורכ'ן טויער צוויי שרענ־געם ברענענדע עלעקטרישע לאַמפּען. „אונטער דען לינדען“ טונקט זיך אין ליכט. מענשען שטעהען פאַר די גרויסע שוי־פענסטער. — דער אויטאָמאָביל האַלט פאַר אַ קליינעם איינגאַנג פון אַן אַלט־וויענער רעסטאָראַן.

די מוזיק אין אַ ווינקעל שפּיעלט אַ לייכטען וואַלצער. די לאַמפּען ברענען זיך ווי יום־טוב, די טישען — ווייס געדעקט, און די אַלטע, גרויע בכבוד'ע קעלנער שטעהען אין די ווינקלען.

זיי האָבן זיך אויסגעזוכט אַ בעהאַלטענעם טיש אין אַ נישע. אַן אַלטער גרויער קעלנער האָט זיך בעוויזען אַזוי ליכט און אַזוי שטיל ווי אַן ערשיינונג.

„אויסטערן?“ — ניין, זי האָט זיך נאָך נישט אויסגעלערנט צו שלינגען דאָס „לעבעדיגע“ אונטער דער צונג. — קאַוויאַר. און נישט קיין שאַמפּאַניער — זי וויל נישט היינט אויפגערוימט זיין. אַ ליכטען פראַנצויזישען ווייסען וויין — נור זעהר, זעהר קאַלט.

די מוזיק שפּיעלט און זיי זיצען ביידע אין אַ ווינקעל אין אַ טיעפער קאַנאַפּע. די ליכט ברענען פאַר זיי יום־טוב'דיג. געגענאיבער זיי זיצט אַ צווייטע פּאָר — אַן עלטערער הערר, נור אַ געזונדער און אַ פרישער, זעהט זיך אויס אַן אַמעריקאַנער, מיט אַ יונג־יונג מיידעל. עס קען זיין זיין טאָכטער, און עס קען זיין אַ געליעבטע. און דאָס מיידעל קוקט דעם מאַן מיט ליעבע אין די אויגען, און דער הערר איז אויפגערוימט און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכעל און זעהר בעליעבט. זעהט זיך אויס, ער מוז איהר עפּעס דערצעהלען זעהר פרעהליכעס. איבער וועלכען דאָס מיידעל פרעהט זיך און ווייזט ארויס איהרע שעהנע, ווייסע, אַמעריקאַנער צייהן.

מערי האָט זיי ביידע מקנא געווען און האָט אַ מינוט געקלערט, אויב זי וואָלט געקענט ליעבען דעם אַלטען געגענאיבער. יאָ, — ענטפערט זי זיך. ער איז גענוג שעהן און שטאַרק. און זי וואַרפט אַ בליק אויף איהר חתן, — ווער איז ער? און וואָס טהוט זי איבערהויפּט נעבען איהם? גאָט, ער איז דאָך איהר אַזוי פרעמד, אַזוי פרעמד. און וואָס געהט זי מיט אַ פרעמדען יונגען־מאַן, אַ לאַנגווייליגען, איבער רעסטאָראַנען ארום? — זי האָט אָבגעגעסען שטיל־שווייגענדיג, און דער יונגער־מאַן האָט אויך מורא געהאַט אַ וואָרט אויסצורייֿדען. — „נור אפשר דאָך שאַמפּאַניער...“ און וואָס ווייטער? וואו אַהין? אין דעם קליינעם באַר אויף „נאַלענדאָרפּער“ איז נאָך צו פריה. — אין קינעמאַטאָגראַף „אונטער דען לינדען“ און דערנאָך אין „נאַלענדאָרפּער באַר“. די שפּאַניער טאַנצען. און ווידער זיצט זי אין אַ ווינקעל, אין אַ רויט־לאַקירטען, טיעפען שטוהל. דאָס ליכט איז געדעמפּט, די מוזיק שפּיעלט שלעכט, שרייענד און דאָס שפּאַנישע פּאָר האַלטען זיך צוגריפעגעפּרעסטע איינס צום צווייטען און טאַנצען. דאָס ליכט דעמ־פּער, די מוזיק שטילער, אינטימער, און דאָס פּאָר לאָזט זיך אָב. דאָס

שפּאַנישע מיידעל בלייבט שטעהען אויף איין אָרט, דעם קאָפּ אַרונטער־געוואָרפען מיט אַ שטאָלצען בליק, מיט אַן אויפגעהויבענער האַנד ווייזט זי איהר פּולע, שלאַנקע פיגור, איהר רייצענדעם שעהנעם פּוס. דער שפּאַניער הויך, ווייך־שלאַנגענדיג זיך ווי אַ ווינד וואָס יאָגט אַזוי, טאַנצט אַרום איהר. זיין גאַנצע ליידענשאַפט זאָגט ער אויס אין די ריטהמען פון זיין בעוועגליכען קערפּער. ער בעט, און שמעקט אַרום איהר ווי אַ הונד, בויגט זיך און טאַנצט. אַמאָל ווערט זיין טאַנץ שטיל מיט געבעט און אויסגעצויגענע תאוה, — אַמאָל מיט שטורם, ווי מיט געוואַלד וואָלט ער זי געוואָלט נעהמען. עס שלאָגט איהם אָב איהר שטרענגער, שטאָלצער בליק. און די מיידלעך אַרום די טיי־שען מיט די שוואַרצע, אונטערגעפאַרבטע אויגען און ברעמען, מיט די רויט־בעפאַרבטע ליפּען און אוננאַטירליך געפּוצטע נעגעל קלייבען זיך אַרום דער פּאָרל. די אויגען בלישטשען און פון די קערפּערס יאָגט אַ וואַרימער אָטהעם. ווייז און טאַנץ לויפען אין זאַל אַרום. עס ווערט איהר הייס און אונערטרעגליך. דאָס האַרץ קלאַפּט איהר. זי וויל אין גאַס אַרויס = פרישע לופט! פרישע לופט!..

געקומען אויף דער גאַס אַרויס. די נאַכט איז פריש, די לבנה בע־ווייזט זיך אומגעריכט אויף די דעכער. גאָט! אַזאַ זעלטענער גאַסט אויף דער גאַס, שוין באַלד געהאַט פערגעסען אַז עס איז דאָ אַזאַ לבנה. וואָס ווייטער? וואו אַהין? עס איז נאָך דאָ אַ רוסישער באַל, אַ סטו־דענטען באַל = דער לעצטער פון האַי־יאָהריגען סיזאָן. זיי קענען אַהין. — טאַנצען? — ניין. זי וויל נישט זעהן קיין מענשען. זי וויל אַהיים.

אין אויטאָמאָביל נעהמט זי אַרום אַ שרעק פאַר דער איינזאַמקייט פון איהר צימער. זי איז דאָך ערשט אַרויס פון דאָרטען... גאָט! וואָס וועט דער סוף זיין? אַזוי ווייטער, ווייטער, דאָס גאַנצע לעבען אַזוי, דאָס גאַנצע לעבען — ווי טרויעריג און לאַנגוויילוג!...

און זי הויבט אָן צו קלערען פּלוצלונג וועגען אַ תכלית און בע־טראַכט פון אַ זייט, ביי דער שיין פון דער לבנה איהר „בעשערטען“. שטענדיג אַזוי נעבען זיך דעם שטילען שאָטען (זיין פּנים איז ביי דער לבנה־ליכט בלייך געוואָרען און מיעד), דאָס גאַנצע לעבען נעבען זיך — אין אויטאָמאָביל, אין סאַלאָן, אין שלאָפצימער — דעם שטילען שאָטען, ביז צום לעצטען אויגענבליק, ביז צו די אויגען צומאַכען... און —

בעללער, מוזיק, טהעאטער, סאלאנען, — גאט, ווי לאנגווייליג!... איז איהר טאקע אין איהר לעבען שוין גארנישט מעהר בעשערט, נור דער „שטילער שאטען?“ און וואס האט זי אין איהר לעבען אויסער דעם „שאטען“, ועמען? און וועמען קען זי ליעב האבען?... אה, מישא איז ווייט און מיט אן אנדערע, און קאוואלסקי, — יא, ער איז געווען אינטערעסאנט, אינטערסאנט נור טיילמאל. שעהן איז זיין פנים געווען ווען ער האט געמאהלט. דאן איז ער געווען אין א סוד... האט ער זי מיטגענומען אין זיין סוד? ניין, ער קען קיינעם נישט מיט־נעהמען אין אזא סוד, ער מאהלט שטענדיג. ער האט אזא פנים, ווי ער וואלט שטענדיג געווען אין אן אנדער וועלט, אין א שעהנערע, אין א אינטערעסאנטערע... אה, ווען ער וואלט זי יעצט אין זיין וועלט מיטגענומען, געוויזען איהר דעם אייביגען הימעל, וואס שיינט אין זיין אנדערע וועלט, וואס מאכט גליקליך די מענשען, וועלכע קוקען אויף איהם... ניין, אין זיין וועלט וואלט זי אפשר קיינמאל נישט אריינגע־גאנגען. און אפשר וואלט עס פאר איהר גארנישט אינטערעסאנט געווען... און ער איז ווייט יעצט, ווייט און מיט אן אנדערע. און פאר איהר איז גארנישט איבערגעבליבען, נור דער שטילער „שאטען“ דא, וואס זיצט נעבען איהר, וואס ווייסט זיך ווי אנצוטהאן, ווי צו האלטען זיך אין א פיינעם רעסטאראן און מאכט נישט קאליע די שטימונג, קען שווייגען און ווייסט אלע פערגניגונגס־ערטער — און דאס איז אלעס, אלעס, אלעס... און אויף דעם האט זי דאס געווארט, גע־ווארט מיט גליהענדע בענקשאפט ציים זי איז רייף געווארען?... ניין! עס קען נישט זיין!... עס מוז נאך עטוואס אנדערש זיין! אן אנדערע וועלט ווארט נאך אויף איהר. יא, דאס הארץ זאגט איהר... אז נישט — איז נישט ווערטה דאס לעבען!...

שלאפען האט זי יעצט נישט געוואלט. דאס בוך, וואס זי לעזט יעצט אין דער היים, איז א פראנצויזישער ראמאן. נור וואס געהט איהר אן וואס קארמען — די העלדין — די העלדין פון ראמאן — טהוט יעצט? וואס געהען איהר יעצט אן פרעמדע לעבענס און פרעמדע ראמאנען?... יא, זי וויל פאהרען אויף דעם רוסישען באלל. עס איז נאך נישט שפעט, ניין. עס איז א מאסקען באלל? פון וואנען וועלען זיי מאסקען נעהמען? עס איז שוין נאך צוועלף. איבריגענס, ווענט ער זעהן דארט ביי דער קאסע צו קריגען מאסקעס, ער האט דארט

בעקאַנטע. „האַלאָ! אומדרעהען, אומדרעהען, צום זאַלאַגישען גאָרטען, צום זאַלאַגישען, צום „רוסען־פעסטן!“

* * *

זיי זיינען אריין אין אַ געשריי פון פאַרבען און טענץ. עס איז שוין געווען אין מיטען שפּיעל און דער עולם איז צוואוואַרעמט געוואָרען פון טאַנצען און פרייד. עס איז געווען יוגענד, וואָס האָט דאָ געטאַנצט. אונ'רחמנות'דיג האָבען זיי אָבגעשטופּט פון זיך אַלעס, וואָס איז נור עלטער געווען און אָבגעשטאַנען פון לעבען — זיצען געלאָזט אויף די בענק ארום די ווענד, און ווער עס האָט נור געקענט אין קאָן אריינשטעלען יוגענד, לעבען און ליעבען — דער האָט געטאַנצט, געפרעהט זיך און געזונגען. אַלעס איז געווען פערשטעלט, מיט טעם און אָהן טעם, — נור דאָ האָט מען נישט גענומען די מענשען בעזונדער, נור אַלע אינאיינעם. שכור'ע גריבישע „געטער“, פּאַאונען און באַקכוסען, פערקליידעט אין וויינטרויבען און אין בלעטער, האָבען געיאָגט די האַלב־נאַקעטע פעען צווישען דעם עולם ארום. רוסישע מיידלעך אָנגעטהאָן אין רוסישע קאָסטיומען, אויסגעמישט מיט צירק־קלאָונען, האָבען זיך געדרעהט אין טאַנץ. מערי האָט זיך אריינגעכאַפּט אין אַ ווינקעל, פערשטעלט דאָס פּנים אין אַ מאַסקע און האָט זיך צוגעקוקט צום שפּיעל, ווי די פּאַרלעך דרעהען זיך פאַר איהר. דער חתן איז אוועק ברענגען בעקאַנטע, און באַלד איז ער טאַקע אָנגעקומען מיט אַ כאַליאַסטרע יונגע לייט, אידישע רייכע בחורים, וואָס לערנען זיך אין אויסלאַנד, מיט גוטזיצענדע רעק און נאַרישע, געגאָלטע געזיכטער. זיי האָבען געוואָלט צו צו מערי'ן, נור מערי האָט אוועקגעקוקט אין אַ זייט, און דער חתן האָט פערשטאַנען איהר בליק, אַז זי וויל זיך נישט מיט קיינעם בעקענען, זי וויל זיין אַליין — האָט ער צוריק אוועקגערופען די יונגע לייט.

זי איז געזעסען ווי אויף אַ פרעמדע חתונה. זי האָט נישט פערשטאַנען צו וואָס און נאָך וואָס איז די פרייד. אָ, זי וואָלט אויך געוואָלט מיט אריין אין דעם טאַנץ, פערגעסען זיך און אָנטרינקען זיך מיט געזאַנג, פאַרב, וויין און פרייד. איהר גאַנצע יוגענד האָט געלעכצט נאָך דעם גערויש. זי האָט געוואָלט מיטטאַנצען, נור עס איז גאָרנישט געווען אין איהר לעבען אַזעלכעס, וואָס זאָל זי מיטשלעפּען אין דעם

רויש, און פלוצלונג = עס פערבויגט זיך פאר איהר א יונגער־מאן, מיט א ווייס־אבגעקריידט געזיכט: „שעהנע מאסקע, קום מיט מיר אין טאנץ!“ = זי וויל אבזאגען, נור דער יונגער־מאן מאכט אזא בעטענדע מינע, קוקט אזוי שארף מיט די אויגען און האלט די הענד אויסגעשטרעקט: „שעהנע מאסקע, זאג נישט אב!“ — זי שמייכעלט און לאזט זיך מיט איהם אין געדרעה אריין. ער פיהרט זי לייכט ווי געשוועבט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אריין: „שעהנע מאסקע, ביזט אזוי לייכט ווי א פעדערל און דיינע פיס ריהרען נישט די פארלאגע אן. שוועב, שוועב, שעהנע מאסקע — עס איז א פער־גניגען צו זעהן דיינע הענד און דיין לייכטען קערפער“. זי שמייכעלט און זי דרעהט זיך ווייטער און טאנצט. — „שעהנע מאסקע, מאכסט ווילד און משוגע. טאנץ, טאנץ, טאנץ! ווארום די זינגסט מיט דייז טאנץ“...

קאפיטעל 11.

אוים שידוך.

צו מארגענס האט הערר אדלער געקריגען פון מערי'ן פאלגענדען קורצען בריעף:

„בעסטער הערר!

„די פערלאבונג צווישען אונז האט צוזאמענגעבראכט נישט אונ־זער טיעפע סימפאטיע איינער צום צווייטען, נור אונזערע עלטערן'ס אויסגערעכענטקייט און אינטערעסען. דורכדעם האלט איך פאר גלייך, ווען מיר זאלען זיך אויפהערען צו בעטראכטען פאר חתן־כלה, כאטש אייער אויפריכטיגע פריינדשאפט און טיעפע איבערגעגעבענהייט צו מיר ערוועקען אין מיר אנגענעהמע עראינערונגען. איך דאנק אייך דערפאר. זייט מוחל פאר אויפריכטיגקייט.

די דאנקבארע מערי.

אום צו פערמיידען יעדע אונאנגענעהמליכקייט, וואס קען ארויס־קומען ביי אונזער ביידענס־צוזאמענטרעפען זיך, פאר אונז ביידע = פערלאז איך נאך היינט בערלין“. מ.

הערך אדלער האט געקריגען דעם בריעף ביים אנטהאן זיך צו געהן צו מערי'ן.

דער יונגערמאן איז בלייך געווארען, ערציטערט, ווי א ווינד וואלט איהם דורכגעטרייסעלט. ער האט גארנישט געזאגט, איז אריין צו זיך אין צימער, פערשלאסען די טהיר נאך זיך און געווארפען זיך אויף דער זאפע.

די מוטער זיינע, וועלכע האט שטענדיג אויפגעוואכט אויף איהר שוואכען בן־יחיד און בעהאנדעלט איהם נאך ווי א קינד, איז אריין צו איהם אין צימער און, דערזעהן ווי איהר קינד ליעגט א ליידענדער אויף דער זאפע מיט א בלייך שוואך געזיכט, האט זי א גרויס רחמנות ארומגענומען אויף איהר בן־יחיד. זי איז געוועהנט געווען אז איהר קינד זאל קיינמאל, קיינמאל גארנישט פעהלען. זי האט נישט גע־פרובט צו איהם ריידען, איהם צו פרעגען — האט זיך נאר געבויגען איבער זיין קאפ און אריינגענומען זיין געזיכט צו זיך, ווי מען נעהמט אריין א קינד, געקושט איהם, געוויינט און געשוויגען. זי האט איהם נישט געפרעגט וואס איז געשעהן — זי האט אלעס פערשטאנען.

דער יונגערמאן האט ארויסגעקרעכצעט פון דער מוטער'ס ארעם ווי א קראנק קינד: „מאמע, אהן איהר וועל איך נישט קענען לעבען“.

די מוטער האט עס געוואוסט. זי האט געקענט איהר בן־יחיד. דער פאטער זיינער איז אויך געווען א שוואכער און איז יונגערהייט גע־שטארבען איבערלאזענדיג איהם אליין.

א יונגע אלמנה איז זי געווען און שעהן און רייך און האט גאר־נישט נאך פון איהר לעבען געהאט. א וועלט האט זיך געשדכנ'ט צו איהר, נור זי האט בעשטימט אוועקצוגעבען איהר לעבען פאר איהר קינד — האט זי פון אלעס זיך אבגעזאגט און איהר לעבען אוועק־געגעבען איהר קינד. דעם יונגענמאן האט ערצויגען ליעבע. שטענדיג האט איבער זיין נשמה געציטערט דאס רחמנות'דיגע הארץ פון א מו־טער, און ער איז אויפגעצויגען געווארען א ציטערדיגער און פער־וויינטער. די מוטער האט געוואוסט, אז דאס קינד איהרס, וועלכען מען האט גארנישט אבגעזאגט אין זיין לעבען, אז דאס קינד איהרס וועל־כעס איז א קינד געבליעבען און מיט קינדערשע ליעבע זיך צוגעבונ־דען צו מערי'ן, וועט עס ניט איבערטראגען. זי האט שוין לאנג בע־מערקט, אז מערי איז אן אונגליק פאר איהר קינד און זי האט מערי'ן

פיינד געהאט = אייפערזיכטיג געווען פאר איהר קינד'ס ליעבע. נור קיין אנדער עצה האט זי זיך נישט געקענט געבען. יעצט האט זי געזעהען, ווי דאס לעבען פון איהר קינד ליעגט אין א האנד פון א ווילד מיידעל און זי קען טהאן דערמיט וואס איהר ווילט זיך = מיט איהר גאנץ לעבען, איהר האפנונג, איהר פערגאנגענהייט און איהר צוקונפט. און זי האט בעשטימט ביי זיך אויף גארנישט צו קוקען, נישט אויף ערעלקייט, נישט אויף שעהנקייט, נישט וואס עס פאסט און וואס עס פאסט נישט, און צו ראטעווען איהר קינד'ס לעבען. זי האט נישט געקענט צוזעהן איהר קינד'ס ליידען .דער אינסטיקט פון א מוטער האט זיך ערוועקט אין איהר. זי איז ארויס פון צימער, זיך פלינק אנגעטהאן און איז אוועק צו מערי'ס עלטער'ן.

מערי'ס עלטערן האבען פון גארנישט געוואוסט און זיי האבען זיך זעהר פערוואונדערט צו זעהן די שטאלצע מחותנת'טע וועלכע האט זיי ביז יעצט אויסגעמידען, ניט־ווּלענדיג איהר קינד שטערען, ביי זיי אין שטוב אן אויפגערעגטע, מיט פערוויינטע אויגען און בעטענ־דיג זיך: „וואס האט איהר געמאכט אויס מיין קינד!" — ר' חיים האט נישט געוואוסט וואס צו ענטפערען און ארייגעקלאפט צו דער טאכטער:

— מערי, קום אריין, די מחותנת'טע איז דא. זעה, ווער עס איז געקומען.

מערי האט זיך אבער נישט אבגערופען. נאך א לאנגע צייט, ווי זי האט געלאזט אויף זיך ווארטען און איז נישט ארויסגעקומען, האט עס שוין מאדאם אדלער ניט אויסגעהאלטען און זיך ארייגעריסען צו איהר אין צימער אריין. זי האט געטראפען מערי'ן איינפאקען זיך. מערי האט זי אנגעקוקט פערפרעמדט און צוערשט זי נישט דער־קענט. זי איז געוועהנט צו זעהן די מחותנת'טע שטענדיג אין גרעס־טען עלעגאנץ, ווי יענע קוקט אויף איהר עטוואס פון דער הויך, גלייך עס וואלט איהר נישט געפאסט דער שידוך. און דא האט זי פאר איהר א צובראכענע פרוי, איינפאך אנגעטהאן, מיט פערוויינטע אויגען. מערי האט זיך אוועקגעזעצט, ווי ווארטענדיג, און פארגעסען צו בעטען די מחותנת'טע זיצען.

מאדאם אדלער האט געשוויגען, נור א שטראם טרעהרען האט געגאסען פון איהרע אויגען און געקוקט האט זי אויף איהר מיט גרויס

בקשה: „מאך מיר נישט אומגליקליך מיין קינד!“ אבער דאס האט זי מיט אויגען געזאגט, נישט מיט'ן מויל. ווען דאס שווייגען האט לאנג אנגעהאלטען און מערי האט שוין עטליכע מאל א קרומע גרי־מאסע געמאכט איבער דער אונאנגענעהמער סצענע, און ענדליך זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט און געוואלט ארויס פון צימער, האט זי מאדאם אדלער אנגעכאפט ביי דער האנד, געשוויגען און גע־קוקט גליך אין די אויגען אריין.

מערי האט זיך געלאזט האלטען ביי דער האנד, און מאדאם אדלער האט אויסגעשטאמעלט די ארימע ווערטער: „מאך מיר נישט אומ־גליקליך מיין קינד“, אויף וועלכע מערי האט פער'עקשנ'ט געשוויגען.

אז מאדאם אדלער האט זיך בערוהיגט, האט זי געזאגט אין א שטילען טאן

— איך וויים, אז א פרוי'ס הארץ קען מען ניט צווינגען, אבער איהר האט מיין קינד געצוואונגען צו זיך. ער וועט עס נישט איבער־טראגען.

דערויף האט מערי אויך שטיל און שווער געענטפערט:

— עס טהוט מיר לייד, אבער אלעס וואס איך האב געהאט צו געבען אייער זוהן, האב איך איהם געגעבען. מעהר קאן איך נישט.

ביי מאדאם אדלער האט געציטערט דער גאנצער געזיכט. אין איהרע אויגען האט זיך אנגעצונדען א שטאלצער גלאנץ פון איהר ווייברישעס, וועלכעס זי האט ענטזאגט זיך פאר איהר קינד'ס ליעבע. איהר געזיכט איז רויט געווארען, יונג און שעהן. זי האט אבגעלאזט מערי'ס האנד און געוואלט אוועקגעהן אהן ווערטער, אבער זי האט זיך דערמאהנט אן איהר קינד, ווי ער ליעגט א פערשמאכטער אין דער היים און ער וועט אויסגעהן. איהר גאנץ פערשפיעלטעס לעבען האט זי פאר זיך געזעהן, און נישט קלעהרענ־דיג וואס זי טהוט, נור ווי איינער וואס טרינקט זיך און וויל זיך ראטעווען האט זי געכאפט מערי'ס האנד, בעדעקט מיט קושען און מיט טרעהרען און אנגעהויבען צו בעטען זיך ווי א הונגעריגער וואס בעט ברויט:

— האט רחמנות, האט רחמנות... מיין גאנץ לעבען האב איך אוועקגעגעבען מיין קינד. איך האב קיין הנאה נישט געהאט פון מיין

לעבען, נאך גאר נישט געלעבט און איהם אלעם אוועקגעשאנקען... מאכט מיך נישט אומגליקליך.

מערי האט געשוויגען, געמאכט א שלעכטע גרימאסע און געריסען די האנד פון איהר.

מאדאם אדלער האט זיך ווי ערוואכט, דערמאהנט זיך וואס זי טהוט, אבגעלאזט איהר די האנד און געווארפען אויף איהר א פער־אכטענדען בליק, ווי דאמאלס ווען מען האט איהר צום ערשטען מאל פארגעשטעלט מערי'ן. איהר געזיכט איז ווידער שטאלץ און שעהן געווארען. זי האט זיך געגעבען א ציה אויס אין גאנצען, איהר הויכע ברוסט האט פריי אבגעאטהעמט, ווי עס וואלט גארנישט געווען און איז ארויס פון שטוב מיט א שמייכעלע, געניינט לייכט מיט'ן קאפ און געווארפען א פעראכטענדען לעבעלן צו מערי'ס עלטערען, וועלכע זיי־נען געווען אין צווייטען צימער, און איז ארויס אהן צו זאגען א „זייט געזונד".

אויפ'ן וועג האט זי געטראכט, אז זי מוז זעהן צו פערנעהמען אין איהר קינד'ס הארץ דאס ארט, וואס מערי פערנעהמט, צו געווי־נען זיין ליעבע. און זי איז שטאלץ געווען אויף דער אויפגאבע און עס האט איהר אייגענטליך הנאה געטהאן אויף דעם, וואס איז גע־שעהן, ווארום זי איז אייפערזיכטיג געווען אויף מערי'ן פאר איהר קינד'ס ליעבע...

* * *

— און וואס וועט זיין דער סוף? — האט דער פאטער גע'טענה'ט צו מערי'ן, ווען מאדאם אדלער איז אוועק — מאכסט דאך אונז אלע אלט און גרוי. טרייבסט דאך אונז אין דר'ערד אריין. — האט ר' חיים זיך שוין נישט געקענט איינהאלטען — וואס ווילסטו פון אונז?... טהו דיר וואס דו ווילסט און לאז מיך אב! — מיט די ווערטער איז ער ארויס פון צימער.

מערי האט געוואוסט, אז איהר פאטער, וואס איז זעלטען ארויס פון גערולד און איז געווען גלייכגילטיג צו אלעם, איז געווארען גע־קרענקט פון דער סצענע וואס זי האט געמאכט. עס האט איהם שוין טיעף אנגעריהרט און זי האט בעשטימט ביי זיך לאנג נישט צוריקצו־קומען צו איהרע עלטערען.

זי האָט זיך אין דער שטיל ווייטער איינגעפּאַקט.

— וואו אהין ווילסטו? וואָס ווילסטו טהאָן? — האָט זיך די מוטער געבעטען ביי איהר.

מערי האָט געשוויגען.

זי האָט בעשטימט צו פאָהרען נאָך זאַקאָפּאַנע, צו קאָוואַלסקי׳ן. זי האָט געפיהלט, עס איז דער איינציגער, ריכטיגער וועג וואוהין זי קען.

קאַפּיטעל 12.

פּוילען.

זי איז געזעסען אין וואַגאָן, ארום איהר פרעמדע מענשען, וואָס האָבען גערעדט אין אַ שפּראַך וואָס זי פערשטעהט ניט — פּויליש. עס האָט אָנגעהויבען צו טונקלען און די באַהן האָט זיך דערנעהנטערט אין די בערג אריין. פון דערווייטענס האָבען זיך שוין בעוויזען די הויכע בעשנעעטע בערג: „געבאָנט", דער „רויטער הארן". זייער שנעע האָט זיך געטונקט אין דער גליהענדער, אונטערגעהענדער זונן און זיי האָבען געוואָרפען פון זיך צוריק אַן אָבשיין, וואָס האָט בעלויכטען מיט אַן אויסטערליש רויטליך ליכט די גאַנצע געגענד.

מערי האָט זיך געפיהלט פעראיינזאַמט און פערלאָזען. זי האָט נישט געוואוסט וואו אהין זי פאָהרט און צו וועמען זי פאָהרט. — וועמען האָט זי? — וואָס וועט זי איהם זאָגען? — און אפשר איז ער שוין ווייט פון איהר? — נור עס איז איהר אַלץ איינס געווען. דאָרט אהין האָט זי געצויגען. זי האָט קיינעם ניט אין דער וועלט נור קאָוואַלסקי׳ן, צו איהם קעהר זי און ביי איהם מוז זי זיך געפינען. דאָס איז איהר ריכטיגער וועג, און דאָס זעהט זי, און אַלעס אנדערע, וואָס זי האָט געטהאָן ביז יעצט, איז געווען כדי איהם צו פערגעסען, און פערגעסען האָט זי איהם נישט געקענט. זי האָט זיך אָבגענאַרט, אָבגענאַרט און פאַרט זיך נישט געקענט אָבנאַרען... און ווען ער דאַרף זי גאָר נישט? — זי האָט נישט געוואָלט קלערען דערפון. זי וועט אהין געהן צו איהם ווי אַ ווייב צו איהר מאַן, ווארום זי האָט גאָרנישט אין

איהר לעבען נור איהם, און ער אליין קען איהר געבען רוה און גליק. און זי וועט זיך אוועקזעצען ביי איהם אין ווינקעל אריין, דען קיין אנדער היים אויסער זיין ווינקעל האט זי נישט. פון פאטער איז זי אוועק און צוריק אהיים קומען קען זי נישט און וועט נישט... אהן קאוואלסקי'ן האט זי נישט וואס צו זוכען אין לעבען. איהר גליק און רוה ליגט ביי איהם = וועט זי איהם בעטען, שנארען ביי איהם שטיק־לעך גליק, ווארום דארט אהין קעהר זי... (זי האט זיך אבגעשאקעלט בשעת מעשה פון דעם געדאנק און געוואוסט ביי זיך, אז זי וועט עס נישט קענען — גלייכער דער טויט). אין וואגאן איז טונקלער גע־ווארען. די געגענד אין דרויסען האט זיך אנגעהויבען צו טוליען אין נאכטליכען שאטען. א קאלטער ווינד האט געבלאזען. מ'האט זיך געגעהנטערט צו די בערג. וואס ווייטער איז איהר די געגענד אונבע־קאנטער און פרעמדער געווארען. — צו וועמען וועט זי זיך ווענדען? וואו וועט זי איבערשלאפען די ערשטע נאכט? — זי פרעגט די דאמען מיט די הערען, וואס זיצען מיט איהר אין וואגאן צווייטער קלאס, אויב זיי קענען איהר ניט רעקאמענדירען א פאמיליען־האטעל אדער א פענסיאן אין זאקאפאנע. זי פרעגט זיי אויף רוסיש — די געזעל־שאפט רעדט פויליש, און פויליש איז דאך עהנליך צו רוסיש — ענטפערט מען איהר נישט. זי פערשעהמט זיך און פרעגט אויף דייטש. דער הערר קוקט זי בייז אן און רעדט עפעס אויף פראנצויזיש, אז אין פוילען דארף מעןריידען פויליש. זי דערשרעקט זיך און שווייגט. אין ווינקעל זיצט א יונגער־מאן. ער רעדט עפעס צו דער געזעלשאפט אויף פויליש, זעהט זיך אויס, עס פערדריסט איהם, — און ער ווענדעט זיך צו איהר אויף א גוטען רוסיש: יא, ער קען איהר רעקאמענדירען. אויב זי קומט נישט אויף לאנג קיין זאקאפאנע, איז דאס בעסטע אין א פענסיאן. אויב זי האט וועמען אין זאקאפאנע — ער וואהנט שוין דארט א שטיק צייט און קען אלעמען. מערי איז איהם זעהר דאנקבאר. זי קלערט א מינוט און שלאגט זיך אין דער דעה, צום סוף פרעגט זי דאך, אויב ער קען נישט קאוואלסקי'ן. — דעם מאלער? יא, ווער קען איהם נישט? משוגע, — זיצט די גאנצע צייט אין א פערווארפען דארף, ביי א פויער, אין די בערג — ביי „טשערוואני דוואר". זעהר זעלטען קומט ער אין שטאדט אראב. ווי אזוי מען קומט אהין צו איהם? גאנץ איינפאך — א פיהרער וועט זי אהין פיהרען ביז ארויף.

זי שרייבט זיך אויף אין דער שטיל די אדרעסע: „טשערוואָני דוואָר“ און דאַנקט דעם יונגען־מאַן. דער יונגער־מאַן איז צו איהר זעהר פריינדליך און ריהמט איהר זעהר די געגענד. זי ענטפערט איהם אויס העפליכקייט און טראַכט וועגען דעם ווי אזוי אריינצוקור־מען צו קאָוואלסקי׳ן.

ביים אָבשטייגען איז דער יונגער־מאַן איהר בעהילפיג, רופט אַ וואָגען און הייסט פערפאָהרען אין אַ האָטעל. זי זאָל ניט קיין מורא האָבען — עס איז אַ האָטעל פאַר מיידלעך און פרויען.

די שטאָדט ליגט אין אַ טהאָל, אָבגעשלאָסען אין די בערג ארום, וועלכע שניידען אָב הימעל און וועלט פון דער שטעדטעל. די מענ־שען — מאָדנע. אין קורצע פעלצלעך, שלאַנקע און שעהנע, דרעהען זיך ארום מיט שטעקלעך אין האַנד. און אלעס איז אזוי פרעמד און ווייט.

אָבגעשטיעגען אין האָטעל, ארומגעוואַשען זיך, מילד געטרונקען, איז זי איינע אליין ארויס אין גאַס.

די נאַכט איז שטיל געווען. מען האָט געהערט ווי די שטערען שפּאַציערען איבער די רוקענס פון די הויכע בערג. פון די געבירג אראָב האָט געבלאָזען אַ קאַלטער ווינד. דער שנעע האָט זיך געריבען אין דעם ליכט פון די שטערען, און די טונקעלע הייזלעך האָבען זיך בעהאַלטען אין די גרינע טונקעלע נאָדעל־בוימער ביי די פיס פון די בערג. וואָס אַמאָל האָבען זיך די ליכטלעך אויסגעלאָשען אין די פענסטער און דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט זיך געבאָרגען אין פינסטערן. קיינער איז שוין אויף די געסלעך נישט געווען, נור זי איינע אליין האָט זיך ארומגעדרעהט אַ פרעמדע צווישען די הויכע פרעמדע בערג. און צו וואָס איז זי אהער געקומען? = זוכען ליעבע... איהר גע־ליעבטער זיצט דאָרט ערגעץ טיעף אין די הויכע בערג, און זי איז דאָ איינע אליין אין דער פרעמדער נאַכט, אויף דעם פרעמדען אָרט... און וויים ער, אז זי זוכט דאָ, אז זי האָט איהם געבראַכט איהר יוגענד, איהר ליעבע, איהר ווארימע נשמה? אלעס, אלעס קעהר צו איהם — אז צוליעב איהם האָט זי אוועקגעוואָרפען איהר פאָטער׳ס היים, ליעבע, איבערגעבענהייט און זי האָט זיך איהם איינגאַנצען געבראַכט? — און צי וועט ער דאָס צונעהמען?

זי דערשרעקט זיך ביי דעם געדאנק און טראכט, אז האנדלען אנדערש האט זי נישט געקענט, און ניט צוליעב איהם האט זי דאס אלעם אוועקגעווארפען, נור צוליעב זיך, צוליעב זיך אליין, ווארום אהן איהם איז גאר נישט דא...

און די בערג זיינען געשטאנען הויך און אבגעשלאסען די ארומיגע וועלט ארום איהר, און געקוקט אויף איהר פרעמד און שלעכט, און אויף זייערע מאיעסטעטישע רוקענס האבען שפאציערט די שטערען. און זיי האבען געהאט, אין זייער טיפעניש, איהר געליעבטען, איהר מזל, איהר בעשערטען.

און איהר מזל איז אזוי שלעכט און פרעמד ווי די בערג.

זי האט די זאכען איבערגעלאזט אין האטעל און גענומען א פוהרל און געהייסען זיך צופיהרען צו „טשערוואני דוואר".

זי האט איהם נישט געוואלט שרייבען פריהער — זי האט געוואלט פלוצים און מיט אמאל זיך געפינען נעבען איהם.

זיי זיינען געפאהרען איבער שמעקענדע נאדעל-וועלדער. די בער־גער האבען אין טאג-ליכט געווארפען פון זיך א רויטליכען אבגלאנץ. זיי זיינען בעדעקט געווען אין גאנצען ביז אין שנעע ארויף מיט א פיאלעט-בלום. און דאס פיאלעט אונטער דעם ווייסען, ליכט-בע־גאסענעם שנעע, האט אבגעשיינט רויטליך-בלוי.

ס'איז געווען אין הויכען פריהלינג און די נאדעל-בוימער האבען גענאסען פון זיך א שוועבעל-פעטקייט, וועלכעס האט פערשפרייט א זיסען, פעטען ריח. זיי זיינען אנגעקומען צו די פיס פון די געבירג, אויף וועלכע עס האבען זיך אראבגעגליטשט גאנצע קופעס שנעע. דארט האט מען שוין נישט געקענט פאהרען. דער פיהרער, אן אלטער, הויכער, שעהנער גוי, ווי א סאסנע, האט מערי'ן געפיהרט צווישען שנעע אויפ'ן בארג ארויף. פאר איהר האט זיך אויפגעעפענט א נייע וועלט. די זונן האט אריינגעדרונגען מיט איהרע שטראהלען טיעף אין שנעע-בארג אריין און צוגאסען איהם. עס האבען זיך אויפגע־עפענט שטראמען און גערונען אין וואסער-פאלען איבער'ן שנעע. פון דעם האבען זיך גאנצע בערג שנעע אראבגעגליטשט פון דער הויך און צושאטען זיך מיט א רעש און א געשריי, פון הונדערטער מעטערס אין דער הויך, איין קופע ארויף אויף די צווייטע. דער צופראהרענער שנעע האט אויפגעעפענט זיינע טיעפע אוצרות פון ווייסקייט און הער־

ליבקייט, וועלכעס איז נאָך נישט בעפלעקט געוואָרען פון קיין מענשען־אנבליק, און דאָס פערבלענדעטע ריינקייט איבערגעגעבען אויפצופרעסען פון די זונען־שטראַהלען. און עס האָט זיך אַבגעשפּיעלט אַ חתונה פון זונען־שטראַהלען מיט שנעע־ווייסקייט, ווי דאָס וואָלט אין איינעם אַ ווייסע סימפאָניע געזונגען פון ריינקייט און פאָלקאָמענהייט...

זיי זיינען אָנגעקומען צו די ערשטע הייזלעך, וועלכע זיינען געווען איז גאַנצען פערשאָטען מיט שנעע. מערי האָט בעצאָהלט דעם איבערפיהרער און איז אליין צוגעקומען צום דאָרף, אריינגעקומען אין ערשטען הייזעל און געפרעגט זיך אויף פאָן קאָוואַלסקי.

— דער מאַלער? דאָרט אויבען אין לעצטען הייזעל.

מיט שוועריגקייטען האָט זי זיך אויסגעזוכט אַ וועג אין שנעע צום הייזעל. אריינגעקומען, האָט זי דערזעהן: זיין פּאַלטאָ, זיין הוט זיינען פערוואָרפען אין אַ ווינקעל, אויף אַ בוך ליגט דאָרט אַהן טאָוולען. ביי דער קיך שטעהט אַ פויערטע און ברענט קליינע שטיקלעך קיהן אונטער אַן אייזען, פון וואָס די גאַנצע „כאַלופּע" איז פערכאַפּט אין רויך. אַ קינד וויינט.

די גויע קומט ארויס פון רויך און קוקט זי אַן פערוואונדערט און בייז.

— דער פאָן מיכאַל? ווער ווייסט איהם. ליגט דאָרט ערגעץ אויבען אין שנעע.

און די גוי'ע בעטראַכט זי פון אויבען ביז אראָב.

— אַ וואָס, אַ שוועסטער צי אַ געליעבטע? — פרעגט זי איהר אַהן צערעמאָניעס, און, מען זעהט, נישט אַהן אייפערזוכט. (די גויע איז נאָך יונג און שעהן).

מערי שמייכעלט:

—אַ שוועסטער.

— איהר קענט דאָ איבערוואַרטען, — געהט ארויס און רופט אין די געבירגע אריין: „פאָן מיכאַל! פאָן מיכאַל! אַ פאַניענקע איז געקומען".

פון דערווייטענס הערט זיך זיין שטימע: „האָפּ־האָפּ". מערי לאָזט זי ניט רופען. זי וועט אליין ארויסגעהן. און קריכט אביסעל אין דער הויך, דאָרט ווייטער, וואו דער שפּיץ איז. זי דערזעהט איהם

פון דערווייטענס — עס ליגט עפּעס אין אַ פויערשען פּעלץ איינגעוויקעלט, אין שנעע און קוקט אין הימעל אַריין.

דער הימעל איז דאַ אין גאַנצן, ברייט איבער דער וועלט, און צוגיסט זיך איבער'ן גאַנצען באַרג אַרום. עס זעהט אויס ווי אַ מעכטיגער ריעז וואָלט געקומען איבער די מעכטיגע יונג־פרוי ערד און וויל זי צוזאַמענדריקען אין זיינע אָרעמס — אַזוי צוואוואַרימט און צוגיסט די זונן דעם שנעע. פון אַלע זייטען גיסען זיך טייכלעך. עס הויבען זיך אָן ווייזען קליינע וואַסער־פאַלען, וואָס זיינען געווען פערשאַטען איבער'ן ווינטער. און געגענאיבער — דער „געבאַנט". — ביז אין הימעל אַריין שטייגט ער. און עס קוילערען זיך איבער איהם די בערגער שנעע און צושיטען זיך און צופאַלען אין אַלע זייטען. די זונן שלאָגט אין זיי, אין דער לופטען טראַגען זיך אַרום זיעבען־פאַרביגע רעגענבויגענס. עס רויטעלט זיך די לופט פון קלאָרקייט. און דער ליגט אַהן אַ הוט און קוקט גלייך דער זונן אין פּנים אַריין, ווי ער וואָלט דאַ געווען אויסגעוואַקסען, און קוקט זיך צומאָל נישט אום — עס געהט איהם גאַרנישט אַן ווער עס קומט. זי שטעלט זיך אָב און קוקט זיך אַרום. דער שנעע דערמאָהנט זי אָן עפּעס — אָן יענעם ווינטער, ווען ער האָט אַריינגעבלישטשעט דורך דעם שפּאַלט פון זייער לאַדען אין פינלאַנד, ווען זיי זיינען ביידע געזעסען ביים קאַמין־פייער...

עס דערמאָהנט זיך איהר עפּעס. אַ רויטער בלוט־שטראָם בעגיסט איהר קערפּער. זי לויפט צו איהם. זי וויל זיך וואַרפען אויף איהם און קושען זיינע ליפּען און זיינע אויגען. ער הערט איהרע טריט, ער קוקט זיך אום, דערקענט נישט צוערשט, שטעלט זיך אויף, דערקענט. זי שמייכעלט צו איהם. ער, פערוואונדערט, דערנאָך גלייכגילטיג, מיט בייזקייט, ווי עס וואָלט איהם פערדראָסען וואָס מען שטערט איהם, וואָס מען זעהט זיין הייליגקייט.

— אַה, מערי! וואָס טהוט איהר דאָ?

ווי אַ כוואַליע פון ים וואָלט זי אָבגעשלאָגען.

זי טאַמעוועט זיך, שטילט זיך, האַלט איין איהר אָטעם און זי איז רוהיג. און מיט דעמזעלבען קאַלטען געלעכטערעל:

— ביז געקומען קיין זאַקאַפּאַנע אַברוהען. איך האָב געהערט איהר זייט דאַ, בין איך געקומען צו אייך. איבריגענס, קענט איהר מיר

נישט רעקאָמענדירען אַן אַנשטענדיגען פּאַנסיאָן? איך בין דאָ פרעמד.

אַ, געוויס, געוויס, — און ער מאַכט זיך ארוים דעם שנעע פון די האָהר און ווייסט נישט וואָס וויטער צו ריידען.

זי האָט געקוקט אויף איהם. ער איז נישט געווען צו דערקענען. בעוואַקסען איז ער געווען מיד האָהר און באָרד, ווי אַ ווילדער מענש, און יעצט דאָ ארומגעהילט מיט דעם אויסגעקראַכענעם פּויערן־פּעלץ, מיט די נישט זעהר אַנשטענדיגע הויזען — האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ ווילדער בערג־שעפער. זי האָט איהם די מינוט ליעב געהאַט.

אָבער ער איז קאַלט געווען ווי דאָס אייז ארום איהם.

קאַפּיטעל 13.

שנעע.

= דאָ ביי מיר קענט איהר נישט בלייבען, = זאָגט ער מיט אַ שמייכעל — מיין בעל־הבית׳טע וואָלט געווען אויף אייך אייפערזיכ־טיג. און איך מוז איהר דאַנקבאַר זיין פאַר דעם ברויט און באָרשטש, וואָס זי קאָרמעט מיך שוין צוויי חדשים אָהן אַ גראָשען — זאָגט ער מיט אַ שמייכעל, ווי ער וואָלט זי דאָ נישט געלאָזט זיין.

זי האָט איהם געגעבען אַ קוק אַן און פערקרימט די ליפּען, ווי צום וויינען פאַר דעם צער וואָס ער טהוט איהר אַן.

— ניין, איך מיין נישט אַזוי, — וויל זיך קאָוואַלסקי פערענט־פערען מיט שעמעוודיגקייט פאַר דעם צער, וואָס ער האָט איהר אָנ־געטהאָן — קיין רייכע פּאַנסיאָנען זיינען דאָ נישטאָ אין דער הויך. איך האָב אפילו דאָ בעקאַנטע, וואָהנען זיי ביי פּויערים, נור איהר וועט דאָ נישט קענען וואָהנען — דאָס עסען איז שלעכט. בעסערע פּאַנסיאָנען זיינען אונטען אין דער שטאָדט.

גאָט, פאַרוואָס איז ער אַזוי שלעכט, אַזוי שלעכט? — קרעכצט מערי אין זיך — פאַרוואָס? און מיט אַ שמייכעל:

— איהר זייט זעהר אייפערזיכטיג אויף אייערע בערג און איהר האט מורא, אז עס זאל זיי אימיצער זעהן א חוץ אייך.

— מיט אן אמת גערזאגט, יא — שמייכעלט קרום קאוואלסקי — איבריגענס, איז ווירקליך דא נישט קיין ארט. אז איהר ווילט ביי מיינע פריינד — דארט וועט אייך גוט זיין. אינטערעסאנטע מיידלעך, אינטערעסאנטע יונגע לייט.

מערי האט געקוקט אויף איהם. ווער איז ער דער פרעמדער מענש, וואס רעדט אזוי צו איהר? און פרעמד איז איהר יעצט קאוואלסקי איינגאנצען פארגעקומען. גארנישט איז געווען אין איהם, וואס זאל זי דערמאהנען אן איהר געליעבטען. — און צו וואס איז זי געקומען צו איהם? און וואס האט זי דא צו זוכען? — זי האט זיך געוואלט אויפהויבען און אוועקגעהן אליין, אליין אוועקגעהן אין די בערג אריין. זי איז אבער געווען צו שוואך דאס צו טהאן. זי איז געזעסען אויפ׳ן שטיין נעבען שנעע און האט געשוויגען.

ער איז אויך לאנג געלעגען אויפ׳ן שנעע און געקוקט אלץ אין הי־מעל אריין, אדער געגענאיבער דעם „געבאנט“, אזוי ווי זי וואלט דא גאר נישט געווען.

—און וואס מאכט איהר? ארבייט איהר פיעל? — פרעגט איהם פלוצים מערי.

— ארבייטען, — קוקט זי אן קאוואלסקי — וואס מיינט איהר?

— מאהלען.

— אהא, אזוי נייז. איך לאז עס איבער פאר אנדערע. איך האב גענוג דאס זעהען.

— רעכענט איהר דא לאנג צו בלייבען? — פרעגט זי פלוצים קא־וואלסקי.

מערי האט געקלערט א מינוט וואס איהם צו ענטפערען. זי האט איהם געוואלט זאגען, אז זי איז אהער געקומען צו איהם און זי האט זיך אנגערופען:

— ניין. ביז איך וועל זיך אביסעל בערוהיגען. די דאקטוירים האבען מיר געהייסען דא אהער קומען, דא זאל זעהר גוט זיין.

— יא, אבער דארט אונטען. דא איז צו געפעהרליך פאר׳ן הארץ. איהר דארפט אודאי נישט זיצען אויפ׳ן שנעע. — ווערט ער מיט

אמאָל ליעבענסווירדיג — קומט, וועל איך אייך פיהרען צו מיינע בע־קאַנטע. און ער העלפט איהר אויפשטעהן.

זיי האָבעןביידע איבער'ן וועג געשוויגען. קאַוואַלסקי איז גע־גאַנגען פאָראויס און האָט זיך וועניג ארומגעקוקט אויף איהר. דורכ־געגאַנגען דאס הויז וואו ער וואָהנט, איז די גוי'ע געשטאַנען פאַר דער טהיר און זיי נאָכגעקוקט מיט גרוים אינטערעס. קאַוואַלסקי האָט גע־געבען א שמייכעל צו איהר און עפּעס געזאָגט אויף פּויליש, וואָס מערי האָט נישט פערשטאַנען.

מערי איז נאָכגעגאַנגען נאָך איהם און האָט זיך בעמיהט צו זיין פרעהליך. זי האָט עפּעס פּלוצים אויפגעלאַכט. קאַוואַלסקי האָט זיך ארומגעקוקט און זי אַנגעקוקט, האָט זי זיך פערשעהמט און געזאָגט, אז די שווארצע „גאַפּעס" וואָס לויפען ארום איבער די שנעע־בערג און שרייען קראַה־קראַה, רייצען זי צום לאַכען. זיי זיינען זעהר נאַ־ריש. קאַוואַלסקי האָט געשוויגען.

זיי זיינען געגאַנגען ווייט אראָב, ביז צו די בוימער. דאָרט, ביי א פּויעריש הייזעל, געשניטען אין זאַקאָפּאַנער סטיל, האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט. קאַוואַלסקי האָט אריינגעפּייפט די אריע פון מאָניושקאָ'ס „האַלקאַ". אויף דער שוועל האָט זיך בעוויזען א מיידעל מיט א לאַכענדיג געזיכט און גאָלד־בלאָנדע האָהר, וואָס האָבען אין זיך געהאַט אריינגענומען די זונען־שטראַהלען, ווי די וויינטרויבען אין די וואַרימע זיד־לענדער.

זי האָט געשמייכעלט, געפרעהט זיך אויף קאַוואַלסקי'ס קומען און אריינגערופען צו די אנדערע אין שטוב:

— נאַ זעהט, קאַוואַלסקי איז אראָבגעקומען פון די בערג.

אויף דער שוועל האָבען זיך באַלד בעוויזען נאָך צוויי מיידלעך, קלענערע און שווארצערע, ווי די קליינע טעכטער פון די זיד־לענדער, און צוויי, דריי סלאַווישע געזיכטער פון יונגע לייט מיט בלאָנדע האָהר און בלאָנדע וואָנצעס. אלע האָבען געלאַכט און געקומען צולוי־פען זעהן קאַוואַלסקי'ן בעז־וואונדער, געפרעהט זיך אויף זיין הולך און גאַרנישט געוואונדערט זיך אויף מערי'ס פּלוצליכע ערשיינען.

— איך האָב געבראַכט א חבר'טע — א רוסישע מיידעל. נעהמט זי צו צו זיך, — רופט זיך אָן קאַוואַלסקי, אריינגעהענדיג מיט מערי'ן אין דער פּויערשער כאַלופּקע, וועלכע איז געווען אוים טרוקענע ברע־

טער און לאנגע בענק ארום די גאלהילצערנע ווענד. פערשיעדענע צווייגען, רויטע דעמב גראז און נאדעל־דערנער זיינען געשטאנען אין די ווינקלען פון שטוב אין גרויסע וואזאנען. די פאדלאגע געוואשען ריין, איבערגעצויגען מיט א פויערשען זאקאפאנישען דיוואן. און אלע זיינען זיי געזעסען אויף דר'ערד, אויף דעם דיוואן. די מיידלעך מיט צולאזענע האהר אין קליידלעך און בלוזקעס אויס פויערשען שטאף. די יונגע לייט שלאנקע און הויכע — אין די בלוזעס אהן רעק. עס איז נאך קאלט געווען. א פייערעל האט זיך געברענט הינטער דעם וואנד־אויוועז. דארט אויף דעם ווייסען פעלץ זיינען געלעגען אויס־געשפרייט אפענע ביכער. זעהט זיך אויס, מען האט זיי געשטערט פון לעזען.

— וואס, די גוי'ע האט דיר שוין פון שטוב ארויסגעטריבען? אפשר איז גאר דער שוואגער איהרער געקומען און האט דיר די ביינער געבראכען? — פרעגט א יונגער־מאן קאוואלסקי'ן.

— האב נישט קיין מורא, די גוי'ע טרייבט נישט פון שטוב, הלואי װאלטען ד י אזוי געטריי געווען — ווייזט ער אויף די מיידלעך, — ווי די פויערטעס זיינען געטריי... געקומען א בעקאנטע, א פריינדין. איך וויל זי איינארדנען. ווילט איהר זי נישט צונעהמען צו זיך?

די מיידלעך האבען נישט געפרעגט ווער זי איז און וואס זי איז, זיינען צוגעגאנגען צו מערי'ן, געפרעהט זיך מיט איהר און זי גע־פרעגט אויב זי איז שוין לאנג דא, וואו זי האט איהרע זאכען. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז די מיידלעך זיינען געווען פון רוסיש־פוילען און אלע האבען גוט גערעדט רוסיש. איינער איז געווען צווישען די יונגע לייט א פוילישער פויערען־זוהן, א מאהלער, וועלכער האט נאך ליעב געהאט צו טראגען זיינע פויערשע העמדער, — בויטשאק האט מען איהם גערופען. בויטשאק האט זיך זעהר דערפרעהט מיט מערי'ן, ער האט געקענט אביסעל רוסיש. זיך אויסגעלערענט ביי די זעלנער און גערעדט מיט איהר רוטעניש. ער האט איהר פאר גדולה די הענד געקושט און מיט פוילישע מאניערען ארום איהר געפאדעט.

אין א פאר מינוט ארום האט זיך שוין מערי געפיהלט ווי אין דער היים מיט די מיידלעך. זי האט געהאט דאס געפיהל, ווי זי קען זיי שוין לאנג, גאנץ לאנג און איז יעצט אהיים געקומען.

אזוי גוט האָט זי זיך געפיהלט, אַז זי האָט אין אַ מינוט פערגעסען אַן קאָוואַלסקי'ן און צו וואָס זי איז געקומען, און דעם עמפּפאַנג וואָס זי האָט געהאַט. זי האָט מיטגעלאַכט מיט די מיידלעך.

איינער פון די יונגע לייט האָט זיך באַלד גענומען איהר עסען צו געבען. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען אַז אַלע זיינען הונגעריג.

= בויטשאַק! דאָס טונדעל האָניג = האָבען אַלע אָנגעהויבען צו שרייען.

דער פּוילישער פּויערן־זוהן האָט פון אַ ווינקעל פון שטוב אַרויס־געקייקעלט דאָס טונדעל האָניג, וואָס דער פּאָטער פלעגט איהם שיקען יעדעס יאָהר און פון דעם האָט ער זיך דערנעהרט.

זיי האָבען זיך אַלע אַרום דעם טונדעל געזעצט, אַרויסגענומען ברויט און אָנגעהויבען צו טונקען דאָס ברויט אין האָניג. מערי האָט זיך באַלד געפונען דערינען, אויך איינגעטונקט איהר ברויט אין טונדעל און דערפון געגעסען. מיט דעם האָט זי זעהר נושא חן גע־ווען ביי די מיידלעך און זיי האָבען זי געהאַלטען פאַר אַ זייעריגע.

— און וואָס, דו אַרבייטסט נאָך אַלץ נישט? — פרעגט בויטשאַק קאָוואַלסקי'ן.

— פאַר דיר, פאַר דיר האָב איך דאָס דערלאָזט צו מאַכען בילד־לעך, אַרויפצוכאַפּען אויף לייוואַנד אַ שטיקעל פון דער זונן, פון שנעע און דאָס צו פערקויפען דערנאָך צו אַ רייכען אידען, צו אַ ריי־כען פּריץ. וועט ער עס זיך אויפהענגען אין זיין עס־צימער, עס זאָל איהם אַנגענעהמער זיין צו עסען, אָדער אין סאַלאָן זיינעם, געסט צו ווייַ־זען, — „האַנד אַרבייט" וועט ער ריהמען — אָדער אין שלאָף־צימער, עס זאָל איהם זיין אַנגענעהמער מיט'ן ווייב צו שלאָפען. אַ ניין, אַזוי לאַנג ווי מיין יאַדוויגאַ גיט ברויט מיט באָרשטש, וועל איך נישט נעהמען דעם פּענזעל אין האַנד, וועל איך זעהן — נישט מאָהלען.

— נו, שוין צייט צו געהן. מיין אַלטע וועט שרייען. זי איז איי־פערזיכטיג — אַ שרעק — זאָגט קאָוואַלסקי.

— נו געה, געה. זי וועט דיר נאָך מיט אַ וואַלגער־האָלץ די באַקעס צוקלאַפּען, ווען דו וועסט דאָ לאַנג בלייבען, — שרייט איהם נאָך בויטשאַק.

— דו האסט רעכט, אייפערזיכטיג, די יוכען — און ער געהט ארוים אהן א זיי־געזונד פון שטוב.

מערי האט זיך מיט אמאל דערפיהלט, ווי אויף דער גאס ארויס־געוואָרפען, זעהענדיג קאוואלסקי'ן ארויסגעהן. וואו איז זי? צו וועמען איז זי געקומען? און וואס טהוט זי דא? — נור די מיידלער האבען זי באלד בערוהיגט מיט זייערע לאכענדיגע, פריינדליכע פנים'ער. זיי האבען זי געפרעגט, וואו זי האט די זאכען איהרע, איינער פון די יונגע־לייט וועט באלד די זאכען ברענגען. בויטשאק צו־פלאמט זיך — ער וועט ברענגען די זאכען.

— ער לעבט דאך מיט דער גוי'ע, — דערצעהלט בויטשאק מערי'ן אויף קאוואלסקי'ן נאך זיין ארויסגעהן — זיצט שוין דריי חדשים אויבען אויף די בערג, די „באבע" האלט איהם אין שטוב, גיט איהם ברויט מיט בארשטש און שליסט איהם אין דער שטוב איין. האלט זי איהם אונטער דער „פיערשינע" (דעקע). זי איז אייפערזיכטיג, און זי לאזט איהם נישט אראב פון די געבירג. — דער מאן איהרער איז נישטא — איז אויף ארבייט געגאנגען נאך פרייסען. און ווען ער וועט קומען, וועט ער איהם די ביינער צוברעכען, אוי וועט ער איהם די ביינער צוברעכען!...

אז קאוואלסקי איז צוריק אויף די בערג ארויף, האט איהם שוין די גוי'ע אבגעווארט אויף דער שוועל פון איהר הייזעל.

— א, דו מיין אינגעל, דאס מיידעל געפעלט מיר נישט. דאס איז נישט קיין שוועסטער. דאס איז א געליעבטע. היט דיך, מיין טהייערער, היט דיך, ווארום איך האב אזעלכע זאכען נישט ליעב!

קאוואלסקי האט זיך געשווארען, אז ער האט גאר נישט מיט דער מיידעל. עס איז א בעקאנטע.

ער האט גענומען א שטיק ברויט און ארויפגעקראכען אויפ'ן שפיץ בארג.

די זונן האט זיך שוין אנגעהויבען צו זעצען ארונטער הינטער „געבאנט" און האט אויף דעם רוקען פון „געבאנט" צולאזט דאס ליכט אויפ'ן שנעע און, ווי א קאכענדע וויים־בעגלענצטע לאווע, האט זיך

עס געגאָסען אראָב פון די בערג. אין דער לופטען האָט זיך געטראָגען דאָס ליכט פון שנעע, בעגאָסען מיט דעם שיין פון דער אונטערגעהענדער זונן, אז עס האָט געבלענדעט די אויגען פאר ווייסקייט. נור נישט אויף דעם האָט קאַוואַלסקי געקוקט. אויף'ן הימעל האָבען זיך אויפגעעפענט יעצט נייע וועלטען. עס איז געווען, ווי דער הימעל וואָלט ענטפּלעקט אַ שטיקעל פון זיינע אוצרות. גאַנצע בערג שנעע־וואָלקען האָבען זיך ארומגעטראָגען אין דעם בלאַהליכען ים פון הימעל. חרוב'דיגע וועל־טען, שטיקער פּאַלאַצען, רואינען אויס מאַרמאָר, לאַזור און הימעל־שיין האָבען זיך געטראָגען אין שטח פון הימעל. ווייסע סטאַדעס שעפּ־סען האָבען זיך דאָרט אויבען געבאָדען אין בלאָהע ימים. די רייכסטע, לייכטענדע לייבער פון נימפען־פרויען און יונגע פּאַאונען, געהילט און געוויקעלט אין לאַזור־שלייערן, האָבען געשוועבט פון איין וואָלקען צום צווייטען און געבאָרען זיך אין קופּעס שנעען... עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז דאָס אַלץ האָט פון הימעל אראָבגענידערט, עס טראָגט זיך ארום אין דער לופטען אַ צווייטע וועלט, אַ שעהנערע און אַ בעסערע, אז דער הימעל האָט זיך געעפענט און עס האָט זיך ענטפּלעקט פאר איהם די וועלט, וואָס איז איבער'ן הימעל אָפען און פריי, און ער אַליין זעהט די אוצרות און די הערליכקייט.

אַלעס דאָרט איז לאַזור און שנעע־ריין, אַלעס איז דאָרט הימליש און ענטפּלעקט זיך פאר איהם אין דער ריינסטער הערליכקייט. עס גליטשט זיך אראָב פאר איהם אויף די געבירג שנעע און עס וועט זיך באַלד צושיטען און אראָבקייקלען איבער די בערג צו זיינע פיס. און קיינער זעהט דאָס נישט, נור ער אַליין. ער שטעהט אויף דעם באַרג און פאר איהם האָט זיך דער הימעל ענטפּלעקט. ער איז דער שעפער פון דעם אַלעס. אַלעס קעהרט צו איהם און פאר איהם עפענט זיך דער הימעל אויף און עס געהען דורך די הערליכקייטען און ווייזען זייער גלאַנץ. די הענד האָט ער אויפגעעפענט, אויסגעשפרייט זיך אין דעם שנעע און געשריגען הויך, הויך, ווילדע געשרייען. און דאָס אַלעס האָט געהערט זיין שטים, געפרעהט זיך מיט איהם און צוריקגעגעבען זיין עכאָ. ער האָט אויפגעריסען זיין העמד, זיין האַרץ ענטפּלעקט פאר דעם ליכט און געטרונקען אין זיך אריין די ווייסקייט און איינגע־הערט זיך צו דעם גאַנג פון די וועלטען איבער'ן זיין קאָפּ. און איהם האָט זיך געדאַכט, אז די וועלטען, אז די שנעען, די הימעל־לייבער,

דאס לאזור־ליכט און די לייכטערע וואלקען געהען דורך, דורך זיין לייב, און ער שווימט מיט מיט דעם שנעע, מיט דעם ליכט, ער שווימט מיט, ער שווימט מיט אין דער אונענדליכקייט אריין. — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

קאפיטעל 14.

די פאמיליע בלום.

די מיידלעך, צווישען וועלכע מערי איז אריינגעפאלען, זיינען געווען די שוועסטער בלום — העלנא, מאטילדא און זאשקע. העלענא איז געווען העל ווי א ליכטיגער זונען־טאג; מאטילדא טונקעל, מיט פעך־שווארצע האהר און שווארצע נאכט־אויגען, ווי די דונקעל נאכט. און ביי זאשקען האט זיך אלעם געוועקט און זי איז געווען ווי דער פריה־מארגען שטערן. אויגען האט זי געהאט יונגע, און מויל און צייהן יונגע. און דאס פנים מיט די האהר האט תמיד אויסגעזעהן ווי געוואשענע, ווי ערשט וואס ארויסגעקומענע פון הינטער דעם וואלקען, אזוי ווי דער מארגען שטערן שיינט ארויס פון די נאכט.

ארום זיי האט זיך צוזאמענגעקליבען אלעס, וואס איז געווען אינטערעסאנט פון יונגע לייט, סיי פון אידען, סיי פון גוים, אין דעם פוילישען שטעדטעל זאקאפאנע.

זיי קומען ארויס פון אן אלטע אידיש־פוילישע משפחה, וואס איז שוין לאנג געווען אסימילירט. פיער דורות האבען געארבייט אויף די פירמע ב ל ו ם. דער ערשטער האט געהייסען פשוט ר' שמואל און איז ארויסגעקומען פון א קליין שטעדטעל אין פוילען — פון ליענטשיץ. עס איז געווען אין דעם 31טען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די פאוסטאניע געמאכט. דער איד, דער שענקער פון ליענטשיץ, האט געצייהט קאפאטעס פאר די פוילישע זעלנער און צוגעשטעלט אקסען אין די וועלדער אריין. אזוי ארום האט ער זיך מיט די שררים בע־קאנט, און דערנאך, אז די צייטען האבען זיך בערוהיגט, איז ער געווא־רען ביי זיי א חשוב: געקויפט וועלדער, געהאלטען גארשעלניעס,

געהאט פיעל קינדער — ווי יעדער איד, ווען עס געהט איהם גוט — און אנגעהויבען זיך משדך צו זיין מיט נגידים. גרויסע נדנ'ם געגע־בען, געלאזט שוין די קינדער שטודירען, און זיינער א זוהן, דער אינגסטער, וואס איז געווען א סטודענט אין די „שקאלע גלאוונע", האט שוין אין דריי און זעכציגסטען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די צווייטע פאוסטאניע געמאכט, ניט קיין קאפאטעס געגייהט, און ניט קיין אקסען צוגעשטעלט, נור האט זיך אליין ארומגעוואלגערט מיט די פאליאקען אין די וועלדער, און פערלוירען געווארען אין די פאוסטאניע. דער „פעטער" איז דאס דער „קדוש" אין דער משפחה— זיין בילד, אין א פוילישען קאסטיום, מיט א קרומען שווערד ביים זייט, אין א קאנפעדעראטקע, העננט ביי יעדען מיטגליעד פון דער פאמיליע מיט שווארצע קרעפע בעהאנגען. מאמעס דערצעהלען זייערע קינדער וועגען „וואיאשעק סטאש". דער „וואיאשעק סטאש" האט נאך מעהר געהויבען די משפחה בלום אין די אויגען פון די פוילישע שררים, און די משפחה בלום האט גרויסע געשעפטען געמאכט, רייך געווארען, פערשפרייט זיך איבער די פוילישע שטעדט און אומעטום געשפיעלט צווישען אידען די ראליע פון די טרעגער פון פוילישע קולטור. קינדער־הייםען געגרינדעט, וואו מען האט געלערענט מיט ארימע אידישע קינדער פויליש. עס איז געווען אנגענומען א טראַ־דיציע אין דער משפחה, אז די בחורים פון דער פאמיליע, וועלכע האבען שטודירט אין די גימנאזיעס, זאלען לערנען מיט די בית־המדרש בחורים פויליש, און די מיידלעך זיינען ארומגעגאנגען צו די נייהטארינס, צו די ארבייטארינס, צו די סטראזשעס קינדער אין די קליינע שטעדטלעך, און זיי געלערענט פויליש. ארויסגעשיקט יעדעס יאהר קיין ווארשוי, וואס זיי האבען ארויסגענומען פון די ישיבות, פון בתי־מדרשים.

אין די אידישע שטעדטלעך האט מען זיי פערשאלטען, מען האט זיי געהאלטען פאר אפיקורסים, פאר עוכרים, נור מען האט גאר ניט געקענט טהאן געגען זיי, ווייל זיי זיינען געווען רייך און שטארק.

און דער „וואיאשעק סטאש" האט געלעבט אין דער משפחה, זיין בילד אין פוילישען קאסטיום האט געררייצט ביי די קינדער די פאנ־טאזיע און געוועקט דעם רעוואלוציאנערען גייסט אין זיי. די קינדער האבען נע'חלום'ט וועגען א פוילישען אויפשטאנד, אין וועלכען מען

זאָל זיך אויך קענען בעטהייליגען, ווי דער „וואיאשעק סטאש". אין די ווינטערדיגע פארנאַכטען האָט מען דעקלאַמירט דעם דריטען טהייל פון מיצקעוויטש: „זשאדי", וועלכעס מען האט געהאט אריבער־געשווארצט פון דעם קראָקאָווער גרענעץ. אין יעדער צווייג פון די משפחה בלום איז דאָס בוך געווען הייליג און פערבאָרגען בחדרי־חדרים, מיט גרויסע סודות.

דער היינטיגער בלום, דער פאָטער פון די מיידלעך, איז ניט געווען קיין גרויסער רעוואָלוציאָנער, געזעסען אין דער גובערניע־שטאָדט פּ. ביי דעם ווייכסעל. צוואנציג מייל ארום איז קיין באהן ניט געווען. די בעלי־בתים איינגעזעסענע. קיין קאָנקורענץ — חזקה און אנגענו־מענע זאך. מען האנדעלט מיט די פּריצים, קויפט אָב וועלדער, טרייבט אָן דערצו אַ קליינע אינדוסטריע — אַ צוקער פאבריק. דאָס פערמעגען וואקסט, נור קיין נחת פון די קינדער האָט ער ניט. מילא זיינע ברידער און שוועסטער זיינען אויך געווען „רעוואָלוציאָנערען" — אין אַ ווינטער־נאַכט, ווען מען האָט געמאַכט אַ באָל, האָט מען אין געהיים דעקלאַמירט פון „זשאדי". אָבער, פון דעסטוועגען, האָט מען חתונה געהאַט, נחת געהאַט פון קינדער, טעכטער אויסגעגעבען. און די וועלט האָט זיך ווייטער געפיהרט. נור ווען זיינע קינדער זיינען אויפגעוואקסען, האָבען זיי אָנגעהויבען צו נעהמען די זאך אויף אַ רעכטען אמת. ניט געהאַט צו טהאָן מיט שררים, ניט „געקונדעוועט" זיך מיט פּריצים, ווי דער „וואיאשעק סטאש", נור מיט'ן פּראָסטען עולם, מיט ארבייטער, מיט די ארבייטער פון זיין פאבריק. און ניט פאר — „יעשטשע פּאָלסקא ניע סגינעלאַ", נור פאר „עקאָנאָמישע בעדינגונגען" גאָר. און ניט אין געהיים האָבען זיי דאָס געטהאָן, ווי אַמאָל יענע, ביים לעזען „זשאדי", נור אָפען פאר דער וועלט. האָט מען זיי טאַקע געכאַפּט. די ערשטע איז געגאַנגען זיין עלטסטע טאָכטער, גאַבריעלי. אַ מיידעל געווען נאָך אין אַכטען קלאַס, אכטצעהן יאָהר אַלט געווען. ביי נאַכט געקומען, אַ רעוויזיע געמאַכט, זי אוועקגענומען, און אוועקגעפיהרט זי מיט'ן עטאַפּ. דער פאָטער איז געווען אַ גאַנץ היימישער מענש ביי דער פּאָליציי, מיט'ן נאַטשאַלניק, מיט'ן פּאָלקאָווניק. געלאָפען צו נאַטשאַלסטוואָ, נור מען האָט איהם ניט צוגעזאָגט. — „דיינע קינדער בונטעווען זיך. אין די „הויכע פענסטער" ווייסט מען פון זיי. אַ פּריקאַז אָנגעקומען פון ווארשוי.

די אַרבייטער אָרגאַניזירען זיי. די ערשטע סאָציאַליסטישע חברה האָט דיין טאָכטער אין אונזערע רוהיגע געגענדען אָרגאַניזירט. אַ גרויסע פויגעל דיין טאָכטער, אַ סאָציאַליסטקע". דאָס וואָרט „סאָציאַליסטקע" האָט אין דער משפחה, אין דער שטאָדט און דער גאַנצער געגענד, וואו אַלעס האָט געלעבט זיין רוהיג־שטיל לעבען, אַ שרעק אָנגעוואָרפען. מען האָט נאָך ניט קלאָר געוואוסט, וואָס דאָס איז אַזעלכעס. לעגענדעס זיינען דעריבער געגאַנגען, מען האָט געזאָגט, אַז עס איז אַזאַ געהיימער בונד געגען קיסר — אַ „שוואַרצע מאַסקע", אַ „רויטער טויט"... אין דער שטיל האָט מען גערעדט דערפון, סודות זיך איבערגעבען און דאָ, הערר בלום'ס עלטסטע טאָכטער, די רייכסטע כלה פון דער געגענד — אַ „סאָסיאַליסטקע", אין אַרעסטאַנטסקע קליידער... האָט מען זי מיט'ן עטאַפּ, מיט צוויי זעלנער, שווערדען רעכטס און לינקס, איבער די שטאָדט געפיהרט. אַ טויטער שרעק איז איבער דער שטאָדט געפאַלען. מאַמעס האָבען די קינדער אין די שטובען בעהאַלטען.

נור פון דענסמאָל אָן איז אין דער געגענד אונרוהיג געוואָרען. צוויי סטראַזשניקעס אין דאָרף גע'הרג'עט. פּויערים בונטעווען זיך. און ווי עפּעס אַ רעוויזיע — באַלד צו די בלומס. דאָס סם האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין דער משפחה, אין אַלע קינדער, ביז צו די קלענסטע, פון צווייטען קלאַס גימנאַזיע. דער „וואַיאַשעק שטאָס" לעבט אין דער משפחה, און ניט אין חלום, נור אויפ'ן וואָהר. דאָס יונגוואַרג רייסט זיך צו דער „אַרבייט" און דער „וואַיאַשעק שטאָס" איז שוין ניט מעהר דער הייליגער. די הייליגע איז גאַבריעלע, די וואָס וואַלגערט זיך אַרום אויף די ווייסע שנעע־סטעפּעס פון קאַלטען סיביר. איהר נאָמען ווערט מיט פרומקייט אויסגערעדט. ביי איהר נאָמען איז די הייסטע שבועה.

דעם רעוואָלוציאָנערען גייסט האָבען זיי מעהר פון דער מוטער גע'ירשנ'ט, איידער פון פאָטער (וועלכער איז אַרומגעגאַנגען צייט דאָס אומגליק מיט דער טאָכטער ווי אַ גע'הרג'עטער, געשעפּטען אַבגעלאָזט, און זיך ניט מעהר אינטערעסירט מיט גאַרנישט). די מוטער איז געוועזען אַן אויסטריש־מענש. זי האָט דאָס ענטפּלעקט ביי די קינדער קליינערהייט די פאַנטאַזיע, און בעגייסטערט זיי מיט דעם „וואַיאַשעק שטאָס". זי איז אַרויסגעקומען פון דער פּוילישער מיסטישער פּראַ־

ווינץ „קאיאווע". דארט, וואו די ערד איז תמיד פייכט, זומפען אויף מיילען ווייט און לצים און שדים געהען ארום צווישען די לעבעדיגע; ביי נאכט פערפיהרען „בלאנדזשענדע ליכטלעך" דעם פויער און איד אין די זומפען אריין. שדים־חתונות שפיעלען זיך אב ביי נאכט אין פערלאזענע קרעטשמעס.

די מוטער איז געווען א מיסטישע נאטור. דאר, הויך, מיט שווארצע גרויסע שרעקענדע אויגען, איז זי ארומגעגאנגען אין איהר הויז, ווי א טאפאליע פון איהר געגענד — שטיל, שווייגענדיג, בעהאלטען אין זיך, און האט דערצעהלט די קינדער, אין די ווינטער־נעכט, מעשות פון די פוילישע פאוסטאניע, דעקלאמירט די פוילישע דיכטער, — „זשאדי" געקענט אויף אויסווענינג. איהר האבען די קינדער צו פערדאנקען זייער אונרוהיגען גייסט. און, אז זי האט געהערט ביי־נאכט שווערדען קלאפען ביי די סטראזשניקעס, וועלכע האבען א רעוויזיע געמאכט, האבען איהרע אויגען געבלישטשעט און זי איז שטאלץ געווען דערויף. נור אז זי האט דערהערט, צוליעב וואס איהר טאכטער ווערט ארעסטירט, אז ניט איבער די „פוילישע ספראווע", נור איבער סאציאליזמוס, איז זי ווילד געווארען, געשריען, אז איהר טאכטער איז פאלש געווארען דעם אידעאל, און זיך ניט געוואלט מיט איהר געזעגענען. און פון דענסמאל אן איז זי קראנק געווארען און פלעגט שפיעלען אויף דער פיאנא אין איהר סאלאן ווילדע סימפאניעס. זי איז געווען מוזיקאליש און האט אביסעל יונגערהייט אקאמפאנירט. ווען זי איז קראנק געווען, פלעגט זי זיך ביינאכט אויפכאפען, צוגעהן צו דער פיאנא, און א ווילדע מוזיק האט געשאלט אין די ליידיגע, גרויסע סאלאנען . . . א שרעק פלעגט אנפאלען אויף די קינדער. זיי האבען זי מיט צרות איינגענומען, זי צוריק אין איהר צימער געבראכט. באלד איז זי געוואר געווארען, אז די איבריגע קינדער איהרע זיינען אויך ניט טריי געבליבען דעם „אידעאל". איהר עלטסטער זוהן טראגט זיך נאך ארום מיט ערגערע זאכען. עס איז דענסמאל אויפגעשטאנען דער ציוניסטישער געדאנק און אנגעהויבען אויך אריינדרינגען צווישען די שוהל־יוגענד.

זייער זוהן האט זיך גע'חבר'ט מיט אידישע יונגע לייט און גערעדט אידיש, און פון די אידישע יונגע לייט האט ער צו זיך אהיים געבראכט אידישע ביכער. ביים טיש, ווען קריסטען זיינען געזעסען, האט ער עקסטרא גערעדט אידיש און אויפגעמישט זיינע זשידאוו־

סקי ביכלעך און קאמפראמיטירט דאס גאנצע הויז. ער וויל אז אנראַ־נאם ווערען און אוועקפאהרען אין ארץ ישראל אז ערד ארבייטער זיין. דעם אומגליק האט מען נאך מעהר בעקלאגט ווי די טאכטער׳ס. (און דאס איז טאקע דער ה׳ אגראנאם בלום, וואס מיר וועלען איהם שפּעטער בעגעגענען). נור צוויי זיינען איבערגעבליבען טריי דעם „אידעאל“. דאס איז די טאכטער העלענא, וועלכע האט ליעב די פּוילישע ערד און די פּוילישע פּויערים, פון קליינערהייט אן געהאט א נייגונג צו דער קירכע, ליעב געהאט דעם געזאנג פון דער קירכע און פלעגט שטענדיג געהן אויף אבענד־געבעטע און וויינען, ווען דער ארגאל שפּיעלט. העלענא׳ן האט די מוטער געלאזט שטודירען אין קראקאוו, און דארט האט זי זיך פערליעבט אין דעם פּוילישען פּויערן־מאלער בויטשאק, איהם מיט אהיים געבראכט צו די עלטערן און די מוטער האט זיי ביידען געבענשט אויף דעם טויטען בעט, און מען האט זיי בעטראכט אלס חתן־כלה. (ה׳ בלום האט שוין נישט גע־וואוסט, וואס עס טהוט זיך ביי איהם אין שטוב און בעטראכט אלץ פאר משוגע). דער צווייטער איז געטריי געווען דעם אידעאל, דער זוהן יאש, וועלכער האט זיך געהאלטען פאר א פּאליאק. נור אויך ער האט באלד ערקלערט, אז היינט צו מאכען א רעוואלוציע פאר פּוילישע אונבאהענגיגקייט איז אן אונזין. די צייטען בייטען זיך, און די היינטיגע רעוואלוציע דארף זיין ניט צו בעפרייען דעם בורזשוא, כדי איהם צו געבען א גרעסערע מאכט, נור צו בעפרייען דעם פּוילישען ארבייטער. דאס איז די פּוילישע רעוואלוציע פון היינט, און ער האט זיך אנגעשלאסען אן די פּ. פּ. ס. נור די מוטער האט שוין ניט דערלעבט צו זעהן, ווי איהר זוהן ווערט אויך פאלש דעם „אידעאל“. זי איז געשטארבען אין דער צייט פון גרויסען רעש, ווען איהרע קינדער זיינען זיך צולאפען.

זי האט געהאט געבען זיך נור די קליינע צוויי מיידעלעך, וועלכע האבען נאך פון גארנישט געוואוסט. זי איז געשטארבען בעוואוסט־לאז, אין דעם געדאנק, אז איהרע קינדער שלאגען זיך אויפ׳ן פּוילישען פעלד „פאר׳ן פּוילישען אידעאל“. פון איהר טויט זיינען די קינדער געוואהר געווארען, ווען זיי האבען געהאלטען אין דער ארבייט פון בעפרייען דעם ארבייטער פון בורזשוא. א טייל זיינען זיך צוזאמענ־

געקומען צו איהר טויט־בעט, א טייל האבען נור געהערט פון איהר טויט „אין די וויסטע סטעפעס פון קאלטען סיביר".

דער פאטער איז געווארען פעראיינזאמט נאך דער מוטער'ס טויט. ער איז ארומגעגאנגען ווי א משוגענער, ניט געוואוסט וואס עם טהוט זיך, געמיינט, אז די וועלט איז משוגע געווארען און מיט איהר זיינע קינדער און ער. ער האט פערקויפט זיינע פאבריקען, זיינע הייזער און איז אוועק אין אויסלאנד. דאס הויז האט ער איבערגעלאזט, עס האט געקעהרט צו דער משפחה, און א סך משפחה־זאכען האבען זיך דערין אויפגעהאלטען, און עס האבען דערין נאך געלעבט צוויי אלטע מומעס, וועלכע זיתען איבערגעבליבען אליין אין דעם הויז, אין די גרויסע שטובען, וועלכע האבען אמאל געשאלט פון קינדער־שטימען און קינדער־פרייד. אויפ'ן וואנד איז געהאנגען דעם „וואיאשעק'ס שטאם" בילד און זיין רעוואלוציאנערער גייסט האט נור געקענט וועקען די צוויי אלטע מומעס צום „טהאט". דאס יונגוואר איז צולאפען געווארען. די עלטערע טאכטער איז געווען ערגעץ־וואו אין סיביר. די איבריגע קינדער זיינען אוועק אין דעם פוילישען פאטריאטישען ארט, אין זאקאפנע. דארטען האבען זיי געוואהנט אין דעם דארף, צווישען די נאדעל־בוימער. ארום זיי האבען זיך געקליבען פוילישע יוגענד, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין דעם פוילישען ארט נאך דער רעוואלוציע. אט אין דעם מיליע צווישען די שוועסטער, האט קאוואלסקי אריינגעפיהרט מערי'ן.

קאפיטעל 15.

אין די בערג.

מערי האט זיך אויפגעהאלטען ביי די דריי שוועסטערן, צווישען וועלכע קאוואלסקי האט זי אריינגעפיהרט. די שוועסטערן האבען געוואהנט אין דער פויערישער כאלופע, הינטער די בערג. זי האט זיך צווישען די מיידלעך גאנץ גוט געפיהלט. זיי, די פויליש־איי־דישע מיידלעך, מיט זייערע שטימונגען, מיט זייער לעבען, זיינען איהר

געפעלען און זי האט אין זיי געזעהן ווייטע שוועסטערן פון אן אנדער מוטער, דאך שוועסטערן. נור אין די אבענדען, ווען די נעכט האבען צוגעדעקט די בערג און פון אויבען האט אראבגעפינקעלט דער ווייסער שנעע, בעשיינט אין לבנה־ליכט, האט עס איהר הארץ געצויגען און זי איז אויסגעגאנגען פאר בענקשאפט. נור זי האט דאס געפיהל פערשטיקט אין זיך, און געפרובט זיך מיט אלע מעגליכקייטען צו פערגעסען אן איהר ליעבע צו קאוואלסקי'ן.

די מיידלעך האבען געלערנט מיט איהר פויליש און איהר זיינען זעהר געפעלען דער קלאנג פון דער שפראך און די געדיכטע פון די פוילישע דיכטער. זי האט זיך געשטארקט צו רעדען פויליש, אנ־צונעהמען די פוילישע מאניערען און צו האלטען זיך אויך פאר א פוילישע.

א חוץ בוימשאק'ן, דער פויער־מאלער, וואס איז געוועזן העלענעס (דער עלטערערס) חתן, איז אויך אריינגעקומען צו די מיידלעך סמאך, א יונגער סטודענט, וואס האט געענדיגט וואלד־אינסטיטוט און זיך אויפגעהאלטען אין די גיטער פון גראף פאטאצקי אויף פראק־טיק. ער האט זיך גע'שדכנ'ט צו דער צווייטער מיידעל פון די שוועסטערן — צו מאטילדען, אדער די „נאכט", ווי זיי האבען זי גערופען. דער יונגערמאן, וועלכער האט זיך אויך בעשעפטיגט מיט פילאזאפיע און איז געוועזן א נאטור־מענש, האט נאך צייט געהאט צו געהערען צו דער פארטיי, איז נור וואס געקומען פון דער טורמע, און ער האט געהאט א חשק זעהר פיעל צו רעדען. ער האט קיינעם נישט געלאזט קומען צום ווארט. איבעריגענס, איז ער געוועזן זעהר לוסטיג און אלע האבען איהם ליעב געהאט. דעם האבען זיי גערופען: „דער פראקטיקער" פון דער חברה, ווייל ער איינער האט זיך אפגעגעבען מיט די „פינאנסען", געשאפט געלד, בעצאהלט דער גוי'ע פאר דער וואהנונג, געקויפט ברויט (האניג איז געוועזן פון בוי־משא'ס טונדעל, וואס דער פאטער האט איהם געשיקט). ליעב האט ער געהאט די כלה זיינע — א שרעק! נור דאס מיידעל וואס איז געוועזן געראטען אין דער מוטער — א מיסטישע, מיט שטימונגען — פלעגט אויף גאנצע נעכט פערשוואונדען ווערען אין די וועלדער, גע'חבר'ט זיך מיט די קאזעס אין וואלד און בעהאנדעלט איהר חתן — א רחמנות צו קוקען. זי האט איהם געהאלטען צעהן אײלען פון דער

וויטענס פון זיך און נישט גערעדט צו איהם קיין גוט ווארט. נור
וואס ערגער דאס מיידעל האט איהם בעהאנדעלט, אלץ מעהר האט
דער הויכער שטארקער גוי (וועלכער איז דריי מאל אזוי גרויס גע־
ווען ווי דאס מיידעל) זי ליעב געהאט און אויסגעגאנגען נאך איהר.

דער „ראבין" פון דער געזעלשאפט איז געווען קרעמער. א אי־
דישער יונגערמאן, פון א רייך בורזשואזיש־אידיש הויז, וועלכער
איז אין לעבען געווען אין גאנצען אסימילירט, געלעבט אין דער פוי־
לישער געזעלשאפט, גערעדט פויליש און נישט פערשטאנען קיין אי־
דיש ווארט), איז אין דער טעאריע געווען א אידישער נאציאנאליסט.
געהערט צום „בונד", און ארומגעקריגט זיך מיט די פוילישע חברים
איבער זיינע „ווילדע" אידעען. ער האט דארט געוואהנט מיט זיין
פרוי און קינד, וועלכע זיינען געווען קריסטען, און ער אליין, דער
איין איינציגער פעראיינזאמטער, האט געשריעבען איבער דער אידישער
נאציאנאלער אידעע, גערופען צום קאמפף א מאסע, וועלכע ער האט
נישט געקענט, אין א שפראך וועלכע ער האט נישט פערשטאנען. מיט
זיינע דריי און צוואנציג יאהר האט ער זיך שוין געהאט ארומגעוואל־
גערט אין אלע טורמעס פון רוסלאנד. דאס האט איהם נית אבגע־
האלטען צו בעלייגען עקזאמען און צו מאכען זיין אדוואקאטור־פראווו,
צו שרייבען זיינע ארטיקלען און דערביי ווייטער צו לערנען. קיינער
האט נית געוואוסט, ווען קרעמער האט צייט אויף דעם אלעס. קוים
פון איין טורמע ארויסגעלאזט, האט ער באלד זיך געוויזען אויף דער
ארענא פון געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט, ארויסגעטראטען אויף
עפענטליכע פערזאמלונגען פאר די וואהלען. זיין פוילישע בילדונג,
זיין אסימילאטארישער אבשטאם און זיין הייסער טעמפעראמענט —
דאס האט איהם פערשאפט אכטונג צווישען אלע פארטייען, און ער
האט אנגעמאכט מיט זיינע רייד און אויספיהרונגען גרויסע צרות די
ווארשעווער אידישע אסימילאטארען. ענדליך האט מען איהם ארויס־
געשיקט פון רוסלאנד. ער האט געוואלט באלד צוריק ארייגלויפען.
האט זיך דאס ווייב אבגעבעטען אברוהען א קליינע צייט און לעבען
אין איינעם (שוין געהאט איבערגעארביים דאס ווייב אויף זיין שטיי־
נער). האט ער זיך דארט בעזעצט נית ווייט פון דער גאנצער חברה.
און פון דארט האט ער אוועקגעשיקט זיינע ארטיקלען, זיינע פראָ־
קלאמאציעס, זיינע אויפרופען, וואס מען איבערזעצט אין א פרעמדע

שפראך, וועלכע האבען גערופען א מאסע צום קאמפף, וועלכע ער האט נישט געקאנט. אט דער דריי און צוואנציג יאהריגער יונגער מאן, מיט וועלכען אלע פארטייען האבען זיך גערעכענט, איז געווען תמיד לוסטיג און שטיפעריש. זיין קינד, וועלכעס האט געהייסען אין דער משפחה „דאס קינד פון דער גערעכטער ארדנונג" (ווייל ער האט קיין חופה וקידושין נישט גענומען מיט זיין ווייב), איז געווען דאס פרייד און דאס גליק פון די מיידלעך. מיט זיין פרוי, וועלכע איז אליין געווען א פויליש־רוסישע האט זיך מערי אם בעסטען בעפריינדעט, און איהר קינד האט זי ליעב געהאט און זיך דערמיט געשפיעלט. דא, צווישען די מענשען, האט מערי צום ערשטען מאל דערזעהן, אז אויסער פערזענליכעם גליק איז נאך פארהאן אן אנדער גליק און אן אנדער לעבען, וואס איידעלט אוים דעם מענשען און גיט איהם גליק, וואס קיין מענש קען ניט געבען דעם צווייטען. דאס איז דאס גליק, וואס יעדער מענש גיט זיך זעלבסט; דאס איז דאס גליק פון אידעאל. זי האט געזעהן, ווי די מענשען זיינען תמיד פרעהליך, און מיט גרויס פרייד געהן זיי צו זייער ארבייט, וואס שטעלט זייער אייגען גליק און לעבען אין געפאהר פאר א העכערעס, פאר א איידעלערעס, וואס בינדט איין מענש מיט דעם צווייטען און בינדט איהם צונויף מיט דעם גאנצען כלל און מיט דער גרויסער, גרויסער צוקונפט.

נור מערי האט דאס נור פון דער ווייטען דערזעהן דאס גליק. זי האט דאס אנגעהויבען צו פערשטעהן, אבער נאכטהאן וואלט זי נישט געקאנט. זי איז בעשאפען פאר איהר אייגענעם לעבען...

זי האט זיך אבער דערווייל געפיהלט מיט זיי גוט, אנגעווארימט זיך אן זייער גליק און געמיינט, אז זי געהערט אויך דארט אהין... אן קאוואלסקי'ן האט זי געוואלט און געמוזט פערגעסען. זי האט גע־קלערט א מאמענט וועגען איבערבעטען זיך מיט'ן טאטען, זי האט גע־שריבען א בריעף קיין בערלין, אין וועלכען זי האט איהר פאטער מיט־געטיילט, אז זי איז זעהר אויפגערעגט געווען און זי מוז זיך בערוהיגען, דורך דעם איז זי אוועקגעפאהרען קיין זאקאפאנע אין די געבירג. דא איז איהר גוט, עס וועט זיך גוט אברופען אויף איהר געזונד. פון בער־לין האט זי געקריגען א טשעק צוגעשיקט, אהן א בריעף פון וואס זי האט געזעהן, אז איהר פאטער איז זעהר ברוגז. זי האט זיך בעליידיגט,

אבגעשיקט צוריק דעם טשעק, אויך אהן איין ווארט, און געוואוסט, אז זי האט שוין מעהר ניט קיין היים און זי איז פון איצט אן אויף זיך אליין אנגעוויזען.

קאפיטעל 16.

דער איבערפאל

איינמאל ביינאכט, ווען די מיידלעך — די שוועסטערען בלום און מערי — זיינען געשמאק געשלאפען אין דער גרויסער פויערישער כאלופע, הינטער די בערג, האט מען אנגעקלאפט אין די לאדען. די מיידלעך האבען זיך אויפגעכאפט דערשראקען און פערוואונדערט, און געפרעגט: „ווער דארט?" — פון דרויסען האט אבגעענטפערט א שטים, אז וועלכער זיי האבען דערקענט זייער ברודער יאש, וואס איז געווען איבערגעבליבען אין ווארשוי ביי דער „ארבייט". זיי האבען זיך דערפרעהט, פלינק זיך אנגעטהאן און ארוים צום ברודער אנטקעגען. ביי דער שיין פון דעם לאמפ האבען זיי אבער באלד געמוזט אבטרעטען. דעם ברודער האט ארייגעפיהרט א צווייטער יונגער־מאן, ער אליין האט נישט געקענט געהן, איז געווען בלייך, פערבונדען און געהאלטען זיך ביי דער זייט. דער ברודער האט עפעס געוואלט זאגען, נור, בעמערקענדיג מערי'ן, איז ער פערשטומט געווארען און געפרעגט די שוועסטערן מיט א בליק — אויף איהר. די שוועסטערן האבען איהם בערוהיגט מיט די בליקען, און דער צווייטער יונגער־מאן האט זיך אנגערופען: „יאש איז פערוואונדעט, מען דארף איהם לייגען אין בעט און עס דארף זיין קאנספיראטיוו, די פאליציי זוכט איהם".

די שוועסטערן האבען זיך גענומען דעם ברודער אויסטהאן. ער האט ניט געקענט אויסריידען א ווארט, נור געביסען זיינע בלייכע ליפען פאר צער. זיי האבען איהם ארייגעלעגט אין ערשטען בעסטען בעט.

— וואס זאלען מיר טהאן, חבר? — פרעגען די מיידלעך דעם יונגען מאן.

— גאַרנישט, האַלט איהם דאָ אַ פּאָר טעג, ביז עס וועט איהם בעסער ווערען. רופט אַ דאָקטאָר, נור אַז אונזערן. דאָס איבריגע וועט ער אייך אליין שוין זאגען. איך מוז אוועק. עס איז גלייכער. די הינד זיינען אויף אונזער שפּור, רוסישע שפּיאָנען. עס איז בעסער אַז איך טראָג זיך אָב. האָט איהר דאָ ניט וואָהנען קיינעם פון די חברים?

— יאָ, סטאַניסלאַוו וואָהנט דאָ נישט ווייט.

— „דער רויטער"! — שרייט אויס דער פרעמדער יונגער־מאַן — געהט רופט איהם.

מאַטילדאַ מיט מערי'ן זיינען אוועק ביי־נאַכט צו סטאַניסלאַווען — דעם סטודענט, איהר חתן, וואָס האָט געוואָהנט נישט ווייט פון זיי — געוועקט איהם דורך דעם לאָדען, און ער האָט אויך דערשראָקען גע־עפענט דעם לאָדען. דערזעהענדיג די מיידלעך אין די טיכער ארומ־געהילט, פערוואונדערט זיך.

— קום אהין, מען דאַרף דיר!

אַז דער יונגער־מאַן איז אהין געקומען, האָבען זיך די חברים דערקענט. זיי האָבען אינאיינעם געהאַט „געאַרבייט" אין וואַרשוי, אינאיינעם אריינגעפאַלען, געזעסען צוזאַמען.

— סטאַך?

— טאָוואַרישטש, וואָס איז געשעהן?

דער „טאָוואַרישטש" וואַרפט נאָך אַמאָל אַ בליק אויף מערי'ן, מערי וויל ארויס פון שטוב, די מיידלעך לאָזען זי נישט. ער האָט זיך נישט וואָס צו קרעמפּירען, אַ אונזעריגע.

ער הויבט אָן צו דערצעהלען.

— „זיי האָבען געקראָגען אַ ידיעה פון אַן אייגענעם, אַז אין אַ געוויסע שטאָדט, ביי דער גרענעץ, דאַרף מען איבערטראַנספּאָרטירען מיט דער פּאָסט אַ גרויסע סומע געלד אין די גובערנסקע שטאָדט. קיין באַהן איז דאָרט נישטאָ, נור די פּאָסט פיהרט מען מיט פערד „פּאָר קאָנוואָי". די „באָיאָוועקע" האָט ארגאַניזירט אַן אָנפאַל. דער אָנפאַל האָט זיך איינגעגעבען. דאָס געלד האָבען זיי ארויסגעקריגען. צוויי זעלנער טויט און אַ פּאָר פערוואונדעט. און פון זייער זייט איז איין חבר געפאַלען און יאַש פערוואונדעט. שטיקער פון דער באָמבע

זיצען אין איהם. זיי זיינען אריבער דורך דער גרענעץ. אַ פויער, אַ איינגענער מענש, האָט זיי מיט אַ שיפעל איבער דעם טייך אריבער־געשיפט. זעלנער האָבען געשאָסען, זיי זיינען דורכגעקומען. האָבען אָבער אויף דער זייט גרענעץ דערזעהן רוסישע שפּיאָנען, וואָס האָבען בעמערקט, אַז יאַש איז פערוואונדעט. אין אַ קליין שטעדטעל, שוין אויף דער זייט גרענעץ, האָט זיי דער סטאַרעוואַ אַרעסטירט. די שפּיאָנען האָבען אָנגעוויזען אויף זיי. רוסלאַנד פאָדערט זיי ארויס. ביינאַכט האָט זיי דער סטאַרעוואַ ארויסגעלאָזט (אונטערגעקויפט). זיי זיינען אַנטלאָפען, מורא געהאַט צו פאָהרען מיט דער באַהן, אַז די שפּיאָנען זאָלען זיי נישט בעמערקען. זיינען געפאָהרען מיט פוהרען. אהער געקומען, דאָ. יאַש'ן דאַרף מען בעהאַלטען ערגעץ־וואו, אין נע־היים, אַ פּאָר וואָכען ביז זיין שפּור וועט פערשווינדען. ער מוז גלייך אוועק כדי ער זאָל נישט אויפפאַלען. די שפּיאָנען זיינען אומעטום דאָ. רוסלאַנד וועט פערלאַנגען מען זאָל זיי ארויסגעבען, ווי איינפאַכע רויבער. ער מוז נאָך ביינאַכט אוועק".

דער יונגער־מאַן האָט זיך פערבויגען פאַר די מיידלעך, פערלאַנגט נור מילך צו טרינקען, וואָס ער האָט מיט איין זופּ אויסגעטרונקען, צו צו יאַש'ן און איבערגערעדט מיט איהם אין דער שטיל, געזעגענט זיך מיט סטאַך'ן און איז ארויס צוריק אין דער פינסטערער נאַכט, פון וואַנען ער איז געקומען.

מען האָט בעדאַרפט עפּעס טהאָן מיט יאַש'ן. דער יונג האָט איבערגעטראַגען די גרעסטע ענוים, וואָס די וואונדען האָבען איהם פערשאַפען אויף דעם געפעהרליכען וועג. פערשטיקט דעם צער און דעם געשריי אין זיך און געפּרובט מאַכען מיט אַלע מעגליכקייטען אַ לעבעדיג פּרעהליך געזיכט, מען זאָל נישט בעמערקען, אַז ער איז פער־וואונדעט. און איצט דאָ, אין דעם ווייכען מיידעלשען בעט, האָט ער נישט געקענט איבערטראָגען און אָנגעהויבען צו קלאָגען, צו קרעכצען, און עס האָבען זיך געריסען פון איהם געשרייען. מען האָט איהם באַלד בעדאַרפט העלפען. די מיידלעך האָבען באַלד אַ פייער געמאַכט, הייס וואַסער געקאָכט און אָנגעהויבען איהם די וואונדען צו וואַשען, צו וועלכע דער יונג האָט זיך נישט געלאָזט צוריהרען. סטאַך איז אוועק אין שטאָדט ברענגען אַ בעקאַנטען דאָקטאָר, וועלכער געהערט אויך צו דער פּאַרטיי, וואָס איז נישט געווען ווינציג אין יענער צייט

אין זאקאפאנע. עס האט גדויערט צו לאנג, דער יונג האט געשריען און האט געוויינט. די מיטעלסטע, מאטילדע, איז ערגעץ־וואו אין די בערג געגאנגען ביינאכט. די איינציגע, וועלבע זיינען דארט געבליבען, זיינען געווען מערי און די אינגערע שוועסטער זאשקע. זאשקע האט איהם געקושט דעם קאפ, געהאלזט איהם. מערי האט זיך נישט פער־לארען, איז ערנסט געווארען, און גענומען זיך צו טהאן. האטווארים וואסער געקאכט, טיכער גענעצט און געלייגט אויף זיינע וואונדען, און דאס האט אביסעל דעם צער געמילדערט. אין א צוויי שעה ארום זיינען אנגעקומען דער דאקטאר מיט סטאד'ן. דער דאקטאר, א יונגער און א שעהנער, אליין א חבר — אלע געדוצט, האט זיך באלד גענומען צו דער ארבייט. דערזעהען מערי'ן ביים קראנקען, האט ער זי גענומען צו העלפען איהם, האט איהם אבגעוואשט די ראנעס און דערזעהען, אז לעבענס־געפעהרליך זיינען זיי נישט. מען דארף נור די שטיקער ארויסנעהמען, ווארים פון דער צו שטארקער בעוועגונג אויף דער פוהר, איז דאס אלעס געשוואלען געווארען, פער־לאפען. ער האט מורא געהאט, אז דאס זאל נישט אנהויבען צו ראַ־פירען, עס זאל זיך נישט ענטוויקלען קיין בלוט־פערגיפטונג. דערוייל האט מען גארנישט געקענט טהאן, דער קראנקער האט געדארפט רוהע. און אליין קען ער דאס נישט מאכען, ער מוז האבען נאך א קאלעגע א כירורג, מארגען וועט ער אזעלכען שאפען. אין שטוב פון די שוועסטערן האט מען איהם נישט געקענט האלטען. מען האט געוואוסט אין דער שטאדט, אז די שוועסטערן בלום וואהנען דארט, און ביי זיי קומען זיך צונויף די חברים. א רוסישער שפיאן האט לייכט געקענט געוואהר ווערען פון דעם פערוואונדעטען, וואס האלט זיך דא אויף. און דער אנפאל אויף דער פאסט איז געווען בעקאנט, ווארום זיי האבען צוגענומען א גרויסע סומע געלד. עס איז געווארען בעשטימט, מען זאל איצט גלייך יאש'ן איבערפיהרען אין א בעזונדערען צימער, דערנאך, אז מען וועט מאכען די אפעראציע און ארויסנעהמען די שטיקער אייזען, טאר ער זיך נישט בעוועגען. מען זאל זוכען א שטוב צווישען זיכערע מענשען. און בלייבען זאל ביים קראנקען מערי. מערי איז קאלטבלוטיגער פון די שוועסטערן, וועט זיך רוהיגער קענען אבגעבען מיט דעם קראנקען. דער דאקטאר מיט סטאד'ן האַ־בען אנגענומען דאס בעט, אויף וועלכען יאש איז געלעגען, און אי־

בערגעטראָגען איהם מיט'ן בעט צו סטאַך'ן. אין דרויסען איז נאָך פינסטער געווען, און קיינער האָט נישט בעמערקט. מערי האָט זיי געלויכטען מיט אַ ליכט. אריינגעטראָגען האָט מען איהם צו סטאַך'ן און איבערגעלאָזט מערי'ן מיט סטאַך'ן ביי איהם. צו מאָרגענס איז טאקע דער דאָקטאָר געקומען מיט אַ קאָלעגע און גענומען זיך צו דער אָפּעראַציע. די שוועסטערן האָט מען נישט צוגעלאָזט, נור מערי'ן און סטאַך'ן. די אָפּעראַציע איז גוט אָדורך, נור דער יונג איז אריינגעפאַלען אין אָהנמאַכט און געבליבען בעוואוסטלאָז איינִיגע טעג. ביים בעט נעבען איהם איז געזעסען מערי.

קאַפּיטעל 17.

אין נעפּעל.

אין די בערג איז געלעגען אַ געדיכטער נעפּעל און האָט פערשטעלט דעם וועג פאַר די טריט. גאָרנישט איז געווען צו זעהן, נור דאָס גרויע, אונפאָרמדיגע, וואָס האָט זיך געדרויכערט איבער'ן קאָפּ און אראָבגעדריקט דעם מענשען צו דער ערד. עס האָט אויסגעזעהן, ווי די נאַטור וואָלט דעם מענשען געוואָלט צוריק דערמאַהנען, אז ער איז אַ ווארים און קריכט אויף דער ערד און טאָר נישט אויפהויבען זיין בליק צום הימעל. אַ געדיכטער, אונהיימליכער רעגען האָט געגאָסען אין דעם נעפּעל. די גרעזער, געוויקסען, קוסטען, פעלד און בוימער זיינען געווען אָנגעזאָפּט ווי אַ שוואָם מיט פייכטקייט און געגאָסען פון זיך וואַסער.

מערי איז ווי אַ ווארים געגאַנגען אליין צווישען די גרעזער אין דעם הענגענדען נעפּעל. זי האָט נישט געוואוסט וואו צו געהן און וואָס צו טהאָן. עס איז איהר ענג געוואָרען — ענג די וועלט, ענג דאָס לעבען און ענג דאָס בענקען. וואָכען לאַנג איז זי אָבגעזעסען ביים קראַנקען יאַש ביים בעט. זי האָט געקוקט אויף זיין ווייסען האַלז, אויף זיינע ציטערדיגע נאָז־לעכער, אויף דעם געעפענטען מויל און די ציינער, וואָס קוקען אַרויס פון דעם מויל. און געקלערט האָט זי

וועגען קאוואלסקי'ן... צו ערשט האט זי דער יונג נישט דערקענט, צו שוואַך געווען, דערנאָך, אַז ער האָט זי דערקענט, איז ער געקומען צו זיך און האָט זי אָנגעהויבען צו בעמערקען — די שעהנע „ליט־ ווימשקע". דער קראַנקער האָט געקוקט אויף איהרע הענד, ווי זי דער־ לאַנגט איהם עפּעס. תמיד געקוקט אויף איהרע הענד, און איהר האָט זיין בליק געבריהט, ווי עס וואָלט אַנגעריהרט אַ טמא זיך...

נור איהר איז ענג געוואָרען, ענג אין די בערג, און האָט פּיינד בעקומען זיי. און זי האָט עס נישט אויסהאַלטען געקענט. אין געפּעל, אין וואָלקען, ווען דאָס ליגט זיך איבער דער ערד און דריקט דיך צו און נעהמט דיר אוועק דעם הימעל פון די אויגען, די ברייטקייט, די לופט — די וועלט איז ווי אַ וואַנד, אַז דו האָסט מורא די הענד אויס־ צוציהען, דו זאָלסט דיך נישט אָן איהר אָנקלאַפּען — אין אַזאַ טאָג האָט זי דעם קראַנקען איבערגעלאָזט, געכאַפּט אַ טוך איבער'ן קאָפּ און געקראָכען אין די בערג. דורכגענעצט פון רעגען האָבען זיך די האָהר געקלעפּט אויף איהר לייב, איהר דינע זיידענע בלוזע אונטער דעם טוך איז שוין פייכט געוואָרען און די פיס האָבען געדרופּטשעט אין דער בלאָטע. זי האָט זיך אויסגעגליטשט — אַרום איהר זיינען געווען הונדערטער קלאַפּטער טיעפע תהומ'ן, וואָס האָבען זיך גע־ שפּאָלטען אין די בערג, און יעדען אויגענבליק האָט זי זיך געקענט אַריינוואַלגערן אין אַזאַ אָבגרונד און איהר פליישׁ און איהר בלוט וואָלט ווי אַ דינער פריהלינגס־רעגען בעשפּריצט די האַרטע בייזע סקאַלע, וואָס איז איצט געווען פערהילט אין נעפּעל. צו האָט זי גע־ וואוסט דערפון? יאָ, און דאָך איז זי געגאַנגען, און אפשר האָט זי געוואָלט דאָס. זי האָט זיך פון צייט צו צייט אָנגעכאַפּט אָן אַ פייכטע בוים און איז שטעהן געבליבען, און עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זי איז פערשאָלטען געוואָרען אין אַזאַ בוים, אָדער אָז אַזאַ בוים איז פערשאָלטען געוואָרען אין איהר און זי געהערט דאָ אַהער, דאָ אין דעם נעפּעל אַריין — צו שטעהן אַזוי ווי דער בוים, צולאָזט די האָהר איבער'ן נאַקעטען לייב און דער רעגען זאָל שמייסען, שמיי־ סען...

וואוהין האט זי געצויגען? צי האט זי געוואוסט? אין איהר איז אַ אינערליך פייער געזעסען, און די לופט, און די וועלט איז ענג געוואָרען און זי איז געגאַנגען וואו עס האָט זי געצויגען — זי

האט איין מינוט נישט געקלערט דערפון, אז דאס שלעפט זי זיך צו איהם, צו קאוואלסקי'ן — און דאך איז זי געגאנגען. איז געבלי־בען שטעהן ביי זיין טהיר, הינטער דער טהיר פון דער פויערטע, ביי וועלכע ער האט געוואהנט.

די טהיר איז געווען אפען. אין דער באלופע האט געברענט א פייער פון טרוקענע צווייגען אונטער דעם קוימען, און דער רויך האט נישט געהאט וואו צו לויפען, נור אין דער שטוב אריין. אן דעם פייער האבען די איינוואהנער זיך געווארעמט און געטריקענט. נור דער רויך איז שוין געווען אזוי געדיכט און שטיקענד, אז זיי האבען געמוזט די טהיר עפענען. מערי איז געבליבען שטעהן, נור דאס הארץ האט איהר אנגעזאגט, אז דא איז ער, און זי האט אריינגעקוקט דורך דער טיהר. אוועקגעזעצט זיך אין רעגען הינטער דער טהיר. דרינען איז געווען א גערודער. א קינד האט געוויינט. די גוי'ע האט געשאלטען און געשריען און געוואלדעוועט. זי איז בייז געווען. און קאוואלסקי האט זיך וואס אמאל מעהר איינגעקארטשעט און געלעגען און געוויגט מיט א שטריק דאס קינד, וואס איז געלעגען אין א וויעגעל, וואס איז געהאנגען ביים באלקען. מערי האט עס שוין נישט מעהר געקענט אויסהאלטען — זי האט אויפגעשריען און אנידערגעפאלען הינטער דער טהיר.

זיי האבען זי אין דער שטוב אריינגעבראכט. זי איז געווען א בלייכע, און האט נישט געקענט קיין ווארט פון מויל ארויסברענגען. אבגעראטעוועט זי מיט וואסער, אבגעוואשען און אויסגעטהאן איהר די נאסע קליידער און אוועקגעלייגט צום פייער טריקענען. די גוי'ע האט איהר געגעבען אזא ווילדען וויין צו טרינקען, פון וועלכען זי האט באלד די אויגען געעפענט און געקומען צו זיך. זיי האבען זיך פער־וואונדערט: „ווי האסטו עס געוואגט אין אזא וועטער דא ארויף צו־קומען, אין אזא נעפעלן"

— איך האב פערבלאנדזשעט. איך האב נישט געוואוסט ווי צו געהן. זייט מוחל — האט מערי געשטאמעלט אונפערשטענדליך.

— פערבלאנדזשעט, שעהן פערבלאנדזשעט. נאך אמאל, מיין פרייליין, אזא פערבלאנדזשען שמעקט מיט'ן טויט. אז דער טויט איז ליעב, קען מען איהם אונטען אין טהאל אויך געפינען. דארף מען ניט קריכען אין די בערג. — האט זיך די גוי'ע געבייזערט.

קאוואלסקי האט געוואלט די גוי'ע בערוהיגען, רופט ער זיך אן: „זעה, די פאנענקע איז דאך שוואך, בייזער זיך נישט. זי איז דאך דיין גאסט".

— און דאס וועט זיך נאך אנרופען דא — שרייט די גוי'ע אויף קאוואלסקי'ן, ווי זי וואלט אויף איהם דעם גאנצען צארן געוואלט אויס־גיסען — דו האסט זיך גארנישט דא אנצורופען. דו האסט צו ליגען ווי א הונד דארט און צו מילשען, דו בחנם־פרעסער, ליידיג־געהער. וואס האט נישט קיין צוויי גראשען ביים לייב. ער וועט זיך נאך אנ־רופען.

— זי איז היינט אין א שלעכטען הומאר—שמייכעלט קאוואלסקי— זי איז נישט שטענדיג אזוי, מיין גוטע בעל הבית'טע. היינט איז זי נור אזוי. דאס קינד אויסגעשלאגען, די טעלער צובראכען, וועט זיך באלד צו מיר אויך נעהמען.

— איך וועל דיר דא ווייזען אין א שלעכטען הומאר, דו הונגדען־בלוט איינס. איך האב פיינד, אז מען קריכט דא צו מיר, איך וויל עס נישט ליידען. מעג עס זיין דיין שוועסטער־קינד, אדער נישט קיין שוועסטער־קינד. אהא, איך קען שוין אזעלכע „קוזינעס". איך ליעב נישט, אז מען קוקט אין פרעמדע טעפ אריין.

מערי רייסט זיך אויף פון פייער.

— ווי ביזטו שלעכט, יאדוויגא, אה! — רופט אויס קאוואלסקי.

— וויל איך אזוי זיין, און ווער וועט מיר עפעס טהאן דערפאר. עס איז מיין כאלופע, און באסטא. און איך קען טהאן, וואס איך וויל!

מערי איז ארויס פון שטוב.

— וואו געהסט דו אין אזא וועטער, ווארט, איך וועל דיך אראב־בעגלייטען. דער וועג איז געפעהרליך — זאגט קאוואלסקי און וויל ארויס מיט מערי'ן.

— דו ליג דא, וויעג דאס קינד, היט די כאלופע, איך וועל שוין די פאנענקע אראב בעגלייטען — זאגט די גוי'ע און פיהרט ארויס מערי'ן.

זיי זיינען געגאנגען איבער'ן וועג שווייגענדיג. ווען עס איז גע־קומען צו א גליטשיגען שטעג, וואו דער וועג איז געווען געפעהרליך, האט זי די גוי'ע אהן ווערטער אנגענומען, ווי מען נעהמט אן א קינד ביי דער האנד און זי אריבערגעטראגען די געפהרליכע שטעלע. ביז

זי האָט זי אראָבגעבראכט צום גלייכען וועג, וואָס פיהרט זי צו איהר הויז. דא האט זי די גוי'ע אבגעלאזט און נאכגעשריען איהר:

— און אז „פאנענקע" וועט זיך וועלען דעם קאָפּ צוברעכען, זאָל זי זיך אנדערש וואו זוכען, נישט דאָ אויבען, אין דער הויך, אין די בערג. אין שטוב ביי מיר שטעהט אַ בעזים און אויף דער וואנד העננט אַ וואלגער־האָלץ...

קאפיטעל 18.

נקמה.

מיט אַ צופלאמט געזיכט און דורכגענעצטע קליידער איז מערי אריין אין דער גרויסער שטוב צו די מיידלעך. עס איז שוין געווען טונקעל, נור בעלויכטען מיט'ן שיין פון דעם אייוועז, וואָס האָט זיך געברענט אין ווינקעל שטוב. ביים אויווען זיינען טאָקע געזעסען די מיידלעך, מיט זייערע חתנים, און איינער פון זיי האָט עפּעס דער־צעהלט אַ לוסטיגע געשיכטע, פון וועלכער עס האָט אין דער שטוב אָבגעקלונגען זייער לויט לאַכען. די מיידלעך האָבען זיך דערפרעהט מיט איהר: „וואו ביזטו געווען? מיר האָבען דיר געזוכט. קום אהער, קום אהער, זאשקע איז ביי סטאַך'ן". „ניין, איך בעדאַרף נאָך עפּעס אין מיין צימער". זי איז אריין אין איהר צימער'ל. זי האָט זיך פלינק איבערגעטהאָן. ביי זיך האָט זי נישט געקענט זיין. עס האָט זי געדריקט די איינזאַמקייט און די ערנידרונג. זי איז ארויס. די מיידלעך מיט די חתנים און זייער לאַכען האָט זי אויך נישט געקענט איצט איבערטראָגען. — „וואוהין געהסט דו?" — „איך וויל בייטען זאשקען". — „וואַרט, מיר וועלען אלע אין אבענד אהין קומען". — „קומט, קומט, און ברענגט מיר מיט עסען" — איז זי לייכט ארויס צום שטוב, מיט אַ שמייכעלע אויפ'ן געזיכט. זי איז אריינגעקומען צום קראַנקען. — „מערי! וואו ביזטו געווען?" — פרעגט זי זאשקע. — מיר האָבען דיך אומעטום געזוכט. זעה, יאַש וויל נישט עסען פון מיר. ער וואַרט, ביז דו וועסט איהם געבען עסען — ער זאָגט, אז דו מאַכסט

עס לייכטער. ער האט זיך אויך נישט געלאזט פערבינדען פון מיר די וואונד — ער זאגט, אז איך האב א שווערע האנד, און דו טהוסט עס אהן שמערצען". — און דער קראנקער יונג קוקט ארויס פון בעט מיט אזעלכע גרויסע אויגען און שמייכעלט:

— נייז, זאשקע, דו מאכסט עס נישט אזוי ווי מערי. מערי מאכט עס לייכט. יא, יא, איך ליעב זעהר, אז מערי טהוט דאס.

— איך בין געוועזן ביי סטעפאנ'עז, ביים גאראל, אין דער סטאַדאלע. עס רעגענט, דרעשט ער. אין דער סטאדאלע איז א פולע קאמער מיט היי. איך האב זיך אין היי ארומגעוואלגערט, דורך דעם דאך האט אריינגערעגענט, און דער סטעפאן איז אזוי גראב, די פויערים זיינען אזוי גראב — גרעבער ווי ביי אונז — זאגט מערי און קוקט אויף די בלייכע נאז פון קראנקען, אויף זיינע פערשמאכטע ליפען, אויף די בעלעבטע, בעטרעהרטע אויגען, וואס קוקען צו איהר ארויס. זי ווייסט, ער ליידט איצט. ער איז פערליעבט אין איהר (און סטעפאן איז א יונגער שגץ). און זי האט א פערגניגען איהם צו פייניגען איצט. „א, איך וואלט דיר ניט געראטהען מיט דעם סטעפאנען צו זיין אליין. ער איז פערליעבט אין דיר. און די „גאראלעס" זיינען פרעך און דרייסט, אז די יוכע צוקאכט זיך אין זיי" — לאכט די יונגע מיידעל.

— מיר וועט ער קיין שלעכטס נישט טהאן, איך האב נישט קיין מורא פאר זיי.

— און וואס וואלסטו געטהאן, ווען ער וואלט זיך צו דיר געוועזן גענעהנט?

— א, איך וואלט איהם אויסגעפאטשט. און אפשר וואלט איך זיך געלאזט ארומנעהמען און אויסקושען. די פויערים זיינען גראב, אבער שטארק און ליעבען זעהר — לאכט מערי און קוקט בעת מעשה אויף דעם קראנקען יאש און זעהט, ווי דאס בלוט אנטלויפט פון איהם פון געזיכט.

דער יונג האט געגעבען א קרעכץ, ווי א חיה וואלט עפעס געבורטשעט.

— וואס איז דיר, יאש? — פרעגט די שוועסטער.

— גארנישט: געה אהיים, זאשקע. עס ווערט אבענד, און קום שפעטער. מערי וועט מיר שוין דאס איבריגע אליין טהאן.

— איך וועל איהר העלפען, זי וועט זיך דאך נישט קענען אליין קיין עצה געבען.

— אַ, יעדען טאָג גיב איך זיך אליין אַן עצה. יעדען טאָג פערבינדט מען זיך די וואונד אליין, וועלען מיר היינט דאָס אויך טהאָן — לאַכט זי שעלמיש צום יונג, און זי פּיהלט, ווי איהר לאַכען צורייסט איהם די נערוועז און קאַכט זיין בלוט אויף, און ער קריגט פאנטאַסטישע האַפנונגען, פון וועלכע זי איז זעהר צופריעדען.

— אויב אזוי, געה איך טאַקע. איך בין הונגעריג.

— געהט און ברענגט מיר אויך עפּעס. איך בין אויך הונגעריג — לאַכט איהר נאָך מערי.

אז די שוועסטער איז אוועק, זאָגט מערי:

— נו, איצט צו איך, יאש. נו, ווי געהט עס אייך? ווייזט אייך נור — איז זי צו צום בעט — אַ, איהר זעהט זעהר גוט אויס. ווענינער שמערצען? די וואונד איז שוין באלד פערביי. אָבער לאָזט, וועל איך ערשטענס די לאָמפּ אַנצינדען. דער יונג האָט זי ביי דער האנד אַנגעכאַפּט.

— ניין, מערי, צינדט נישט אָן די לאָמפּ. זעצט אייך דאָ אוועק, נעבען בעט, דאָ, זעצט אייך. אַ, איהר ווייסט נישט — שרייט אויס דער יונג און קושט איהר די האַנד אין שרעקליכער ליידענשאַפט.

— וואָס טהוט זיך מיט אייך? ווי וואגט איהר דאָס! — שרייט אויס מערי, און וויל ארויס פון שטוב.

— אַ, איך בעט אייך איבער, איך בעט אייך איבער טויזענדער מאָל,. איך האָב אַנדערש נישט געקענט, איהר זייט איצט אזוי שעהן, איצט אין דער טונקעלהייט. וואָס האָט איהר אַנגעטהאָן? איך ווייס נישט, וואָס איהר האָט אַנגעטהאָן, נור אייערע אויגען גליהען ארויס אין דער טונקעלער שטוב איצט ווי פייערן. זייט מיר מוחל.

— בעוועגט אייך נישט. עס וועט אייך שאדען. ליגט רוהיג, אזוי. אָבער געדענקט — איך וועל עס פערגעסען. נור, יאש, זאָל עס זיך איבער'חזר'ן, מוז איך פון שטוב אוועק.

— איך שווער אייך ביי מיין עהרען־וואָרט, אז איך וועל נישט מעהר, ווען איך זאָל אפילו ליידען. איך וועל נישט מעהר, אבי בלייבט — פאלט דער יונג צוריק אין בעט.

— נו שווייגט, שווייגט, בערוהיגט אייך — און זי גלעט איהם מיט איהר קאלטער האנד דעם הויכען בעאנגסטען שטערן און מאכט איהם גלייך די האהר אויפ'ן קאפ. דער יונג בלייבט ליגען א בלייבער אונטער איהר האנד און אטהעמט שווער.

— נו, לאזט מיך איצט די לאמפ אנצינדען, אין שטוב איז טונקעל

זי האט די גרויסע לאמפ אנגעצונדען. די שטוב איז בעלויכטען געווארען, און ערשט איצט האט זי דערזעהן דעם יונג. זי האט געוואוסט, אז ער איז שעהן און יונג. זי האט שוין לאנג בעמערקט זיינע ביינערדיגע גליעדער, וואס שיסען ארויף אין דער הויך, זיין ברייטע, שטארקע ברוסט, וואס לויפט פאראויס, ווי א ברוסט פון א יונג ראסאווע פערד. זי האט געפיהלט די ליניע פון זיין קערפער דורך די בעוועגונג פון דער קאלדרע. נור איצט, ביים שיין פון לאמפ, האט זי מיט אמאל זיין געזיכט דערזעהן. בלייך איז עס געוועזן, און די אונטערשטע ליפ האט געציטערט — איידעל און לענגליך, ווי די געזיכטער פון זיינע שוועסטערן — נור מענליך שטארק האבען זיך די צייהן ארויסגעביסען אויף די קינדישע יונגע ליפען. זי האט געהאט א בעדערפניס דאס געזיכט צו פייניגען, ארויסרופען אויף די ליפען די פערביטערסטע גרימאסע פון שמערץ. זי האט געוואלט נקמה נעהמען פון דעם יונגען מאן פאר א גאנצען טאג שאנד, בעליידיגונג און קרענקונג. זי האט איהם דערלאנגט אין א דינער טעצעל מילך — „איהר זייט צו שוואך" — זאגט זי קאלט און שטעלט ארונטער די האנד אונטער זיין קאפ און הויבט איהם אויף מיט איין האנד און מיט דער צווייטער האנד דערלאנגט זי איהם מילך. דערביי איז די בעריהרונג פון איהר האנד אויף זיין לייב אזוי לייכט און אזוי איידעל, ווי א טאן פון מוזיק וואלט געקומען אנצופליהען, וואס דער ווינד האט פון ערגעץ וואו געבראכט, אבער צובלאזען. ער קוקט אויף איהר און וויל געפינען אין איהר געזיכט א שפור פון דער ליידענשאפט, פון דער ווארימקייט, וואס דריקט איצט אויס די בעריהרונג פון איהר האנד אויף זיין קערפער. אבער איהר געזיכט איז גלייכגילטיג, קאלט, פרעמד און אזוי ווייט פון דאנען, ווי זי וואלט דא גאר נישט געוועזן. — „עס איז דא ווארים אין דעם שטיבעלע" — שרייט אויס פלוצים מערי און רייסט אראב פון זיך דאס טיכעל, וואס זי האט געטראגען. איהר בלוזע אבער איז צו דין, און גארנישט טראגט זי

אונטער איהר בלוזע, און עס ווייזען זיך ארויס די ברעגען פון איהרע יונגע בריסטען, ווי זיי ציטערן אונטער דעם זייד, און דאס זייד ציטערט מיט. און איהר געזיכט איז דערביי אזוי קאלט און אונשולדיג, ווי זי וואלט גאר נישט געוואוסט, וואס זי טהוט. דער יונג ליגט בלייך, און די אויגען ווערען איהם גרעסער, און דאס מויל פערקרימטער, און עס ווייזען זיך זיינע פער'חלש'טע צייהן. זי שטעהט פאר'ן בעט און האלט נאך די טאץ מיט'ן געטראנק אין דער האנד. און איהר קערפער, ווי ער וואלט זיך אויסגעטהאן פון דער קליידונג — און קאלט שטעהט זי פאר איהם, און זי ציטערט אינגאנצען פאר פרישקייט און בעגעהרען... ער פיהלט שוין איהר געשמאק — דער אטהעם, וואס יאגט פון איהר. ער פיהלט דאס. ער ווארפט נאך א בליק אויף איהר געזיכט, אבער דאס געזיכט שווייגט. נור זי בייגט זיך וואס אמאל אלץ נעהענטער צו איהם. ער הערט דאס קלאפען פון די בריסטען אויף זיין הארץ. ביז דער יונג פאלט צוריק אויף זיין בעט, פערגלאצט די אויגען, דאס מויל אפען און די שוים לויפט פון איהם.

דענסמאל בייגט זי זיך איבער זיין געזיכט און קוקט איהם גוט אין פנים אריין, און הערט ווי זיין הארץ קלאפט הויך הויך, און ווי זיינע ליפען און קיהן ציטערן — און זי נעהמט נקמה. נקמה פאר דעם צער, פאר דער שאנד און אהנמאכט פון היינטיגען טאג.

זי האט גענומען א האנד פול מיט אדעקאלאן און איהם דאס געזיכט געוואשען. דער יונג האט שוואך די אויגען געעפענט, און זי זאגט צו איהם מיט א קאלטען שמייכעל:

— וואס, יאש, עס איז אייך נישט גוט געווארען?

קאפיטעל 19.

יאש בלום

אין א פאר וואכען ארום איז יאש בלום שוין אויפגעשטאנען פון בעט און איז ארויסגעגאנגען צווישען בעקאנטע. עס איז איהם שוין אויף אזוי פיעל גוט געגאנגען, אז ער האט זיך געריכט נאך אמאל אין געהיים צו פאהרען קיין רוסלאנד, פון וואס די שוועסטער האבען איהם אבגעהאלטען. ער איז ארומגעגאנגען בייז און אויפגערעגט און נישט געפונען זיך קיין ארט צווישען דעם קרייז פון זיינע בעקאנטע, צווישען זיינע שוועסטער און שוועסטער'ס חתנים.

אלע בעקאנטע זא זיינען געשטאנען אונטער דעם איינפלוס פון דעם „ראבין", קרעמער, צו וועלכען אלע האבען זיך צוגעהערט מיט דרך־ארץ און פאר וועמעס ריינקייט אלע האבען רעספעקט געהאט. זיי האבען געוואוסט, אז דער מענש האט געאפפערט פאר זיין אידעאל — נישט בלויז זיין קאריערע, זיינע פעהיגקייטען, זיין פאמיליע, נור אויך זיין פריוואט־לעבען, זיין ליעבע צו זיין ווייב און צו זיין איינציג קינד; די טורמע האט שוין געהאט אויפגעגעסען זיין יוגענד און געזונד, און ער איז קראנק געווען. נור נישט דאס האט איהם געהויבען אין די אויגען פון דעם קרייז בעקאנטע — יעדער פון זיי, וואס האט נור געהערט צו א פארטיי, אויסער די בורזשוען „די קינסטלער" — ווי קאוואלסקי און בויטשאק, — האבען אייגענטליך מיט דעם זעלבען פרייז בעצאהלט פאר זייער אידעאל, ווי קרעמער, — וואס האט איהם אבער פון זיי אבגעשיידעט און העכער געשטעלט, איז געווען זיין זיכערקייט און רוהיגקייט, וואס האט ווי מיט פרייד פון זיינע בעגייסטערטע, לויכטענדע אויגען ארויסגעשיינט, פון דעם רוהיגען שמייכעלע אויף זיינע ליפען — פון דער גאנצער פערזאן האט געפלאסען פרייד. דאס איז געווען די פרייד וואס קוועלט ביי מענשען ווען זיי פערשטעהען זייער ליעבע צו זייער גאט — צו זייער נאטור. ווען דער מענש איז איבערצייגט, אז ער טהוט די פפליכט, וואס איז ארויפגעלעגט געווארען אויף איהם פון דער נאטור, — די פליכט, וואס מאכט אויס דעם מענשען גופא א שמיק ווירקענדע נאטור.

אַז די „פארשטענדליכע ליעבע צו זייער גאָט“ האבען נישט געהאַט קיינע פון די „חברים“, וואָס האבען זיך געפונען אין דעם קרייז דאָ. יאָ, זיי זיינען געווען רעוואָלוציאָנערען, ווייל זיי האבען געבענקט נאָך ראָמאַנטיזם, — דאָס יונגע בלוט האָט געקאָכט אין די אָדערען, דאָס יונגע בלוט האָט זיך געריסען צום לעבען. דאָס פוילישע פאָלק איז פון שטענדיג אַן געווען אַ ראָמאַנטיש פאָלק = אַ ריטער־פאָלק; דאָס פוילישע בלוט — גבור בלוט. און אַ פאָלק דאַרף, אַז יעדער דור זאָל האבען זיין רעוואָלוציע, זיינע קרבנות — קרבנות דאָס איז די גייסטיגע שפּייז פון אַ נאַציאָן. נור די היינטיגע רעוואָלוציע איז נישט פאַר אונאָבהענגיגקייט פון פוילען, וואָס דאָס וועט נור דער בורזשואַזי געבען די מאַכט, די אויבערהאַנד איבער דעם פּראָלעטאַריאַט. מיר לעבען איין אַן אַנדער צייט; די היינטיגע רעוואָלוציע איז די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און איין דער האָט זיך די ראָמאַנטישע יוגענד געוואָרפען.

דער וועג צו איהר, דעם קלאָהרען ציעל זעהען אַזעלכע לייט ווי דער „ראַבין“, זיי וויסען וואו אהין מיר האבען צו געהן, און זעהן דעם וועג קלאָהר — דורכדעם האבען זיי פאַר קרעמער'ן געהאַט גרוים רעספּעקט און צוגעהערט זיך צו זיינע רייד.

קרעמער אָבער האָט בעטראַכט די ארבייט, וואָס טהוען יעצט יאַש מיט זיינע חברים, דעם טעראָר, וואָס זיי האבען ענטוויקעלט, אַלס שעדליך פאַרן סאָציאַליזם און פאַר דער רעוואָלוציע, פאַר דער גאַנצער ארבייט. דאָס איז נישט קיין סאָציאַליזם, נור באַנדיטיזם, און דאָס שרעקט אָן די בורזשואַזי, וואָס האבען סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציע, און וואַרפט זיי איין די אָרעמס פון דער רעגיערונג. דאָס וועט אונטערגראָבען די רעוואָלוציע. און דאָס וועט מאַכען אַ תּל פון די קרבנות — פון דעם בלוט, וואָס די ארבייט האָט געקאָסט ביז איצט.

— דיא ארבייט אייערע, חבר, וואָס איהר טהוט, איז אַ שעדליכע, איז אַ מגפה, איז אַ אומגליק — האָט זיך געקאָכט דער בלייכער יונגערמאַן, פערקרימט זיין געזיכט ווי צום וויינען און איינגעקאָרטשעט זיך זיך ווי ער וואָלט איינגאַנצען פערקרעפּערט געוואָרען אין דעם וואָרט וואָס ער רעדט = דאָס הייסט אָנשטעלען די קאַנאָנען אויף זיך אַליין. די רעוואָלוציע האָט געדאַרפט זעהן צו געווינען צו זיך צוטרויען, אַז זי קען ערהאַלטען די אָרדנונג, און איהר שטופּט די בעפעלקערונג איין די אָרעמס פון דער פּאָליציי. אויף דעם גאַנצען רוהיגען נאָכלויפענדען

עלעמענט, וואָס האָט זיך מיטגעשלעפּט מיט אונז — אויף איהם האָט איהר אַ טויט־שרעק אַנגעוואָרפען מיט אייער באַנדיטיזם און איהר ברענגט איהם, אַז ער זאָל זיך זוכען שוץ — הינטער די ביקסען פון סאָלדאַט.

— וואָס ווילט איהר, אַז מיר זאָלען מאַכען רעוואָלוציע פאַר'ן בורזשוא? יאָ, דער בורזשוא וואָלט דאָס געוואָלט, אַז מיר זאָלען פון אונז געבען קרבנות, מיר זאָלען פאַר זיינעטוועגען בלוט פערגיסען, און דערנאָך וועט ער זיך קומען צום גרייטען און איבער אונז הערשען — כאַפּט איהם דער שוואַרץ־יאָהר — זאָל ער אויך בעצאָהלען!

— אָבער אַזוי אַרום גראָבט איהר דאָך אונטער אַלעס... ווען מיר מיט איהם דערנאָך מלחמה האַלטען! אַז מען האָט געקענט גובר זיין דער רעגיערונג, וועט מען דאָך איהם אויך מנצח זיין, און די מלחמה איז נישט אויף איין טאָג, אויף אַ יאָהר, נור אויף זעהר, זעהר לאַנג — די מלחמה הויבט זיך דאָך ערשט אָן — מיר הויבען דאָך ערשט אָן צו געהן אויף דעם וועג.

— איך וויים, אַז איהר וואָלט געוואָלט מאַכען רעוואָלוציע מיט פּאַפּיער און פּראָקלאַמאַציעס — די אידען האָבען אריינגעבראַכט אין דער רעוואָלוציע זייער תלמוד־לערנען. די עלטערן זייערע האָבען געקאַוועט דעם תלמוד אין זייערע „בוזשניצעס“ און די יונגע קאַוועט דעם תלמוד אויף מאַרקס. ניין, נישט מיט תלמוד דרשות וועט מען מאַכען רעוואָלוציע, נור מיט טהאַטען, מיט עכטע טהאַטען! — שרייט אוים דער אויפגערעגטער, נאָך קראַנקער יאַש.

קרעמער שמייכעלט, בלייבט רוהיג, ווי פריהער. נעהמט אראָב די ברילען פון די אויגען און זאָגט גלייכגילטיג:

— אָבער מיט די וועגען, וואָס איהר געהט, ערציהט איהר די אַר־בייטער צו באַנדיטיזם און כוליגאַנסטוואָ. — די פאָלגען דערפון וועט איהר דערנאָך זעהן.

פון דעם געשפּרעך אָן האָט זיך קרעמער דערווייטערט פון יאַש'ן און האָט נישט געוואָלט האָבען מיט איהם קיין מגע ומשא. אין זיין גע־גענוואַרט האָט ער איבער אַלץ גערעדט, נור נישט איבער סאָציאַליזם, איבער אַרבייט, איבער דער רעוואָלוציע.

און דאָס האָט געקרענקט יאַש'ן — ווארום ער, נאָך מעהר ווי אַנדערע, האָט נישט געפיהלט אין זיך די „פערשטענדליכע ליעבע צו

זיין גאָט". רעוואָליוציע, יאָ, אבער ארבייטער? וואָס פאַר אַ בשותפות'דיגעם האָט ער געהאַט מיט זיי? — איז ער געגאַנגען מיט זיי אין איין שוהלע? — האָט ער מיט זיי גע'חלום'ט וועגען אויפלע־בען פוילען? — האָט ער מיט זיי דען געליטען פאַר די פוילישע שפּראַך אין דער רוסישער שוהל? — זיינען דען זיי אַנגעגאַנגען די אַלע זאַכען וואָס זיינען איהם אַנגעגאַנגען? — נור דאַך איז עס געווען פוילישע אַר־בייטער — פוילישער פּראָלעטאַריאַט. נישטאָ קיין אַנדער נאַציאָן. נור די פוילישע ארבייטער — און דאָס האָט איהם בערוהיגט, אַז ער טהוט פאַר דער פוילישער „ספּראַווע".

ניין! ער האָט נישט בעדאַרפט קיין רעוואָלוציע פאַר אַנדערע — פאַר פוילען, פאַר ארבייטער — פאַר לאַנד און פאָלק — נור פאַר זיך האָט ער זי בעדאַרפט. פאַר זיין אייגען בלוט — פאַר יאַש בלום דעם „זשיד", — זיך צו רעאַבילִיטירען, צו ווייזען אַנדערע און זיך אַליין, אַז ער איז נישט קיין איד, ווי אַנדערע אידען. ער האָט נישט קיין מורא און איז נישט קיין „טהורזש", ווי ער האָט דאָס גע־האַט די בעדערפניש צו ווייזען נאָך אין דער שוהלע. ער האָט פיעל געליטען איבער אידען, אין די קרייזען, וואו ער האָט פערקעהרט, צווישען זיינע פוילישע חברים — די שליאַכטשיצעס. זיי האָבען איהם דאָס צו פערשטעהן געגעבען אויף שריט און טריט. ער האָט גע־וואוסט, אַז די האַראַבינאַ דאַמבראַווסקאַ האָט איהם נישט פערבעטען אויף וואַקאַציע צו זיך אין דאָרף (כאָטש ער איז געווען דער בעסטער קאָלעגע און פריינד פון איהר זוהן מיט וועלכען ער האָט זיך אינאיינעם געלערענט) נור דערפאַר וואָס ער קומט אַרויס פון אידען. אַז ער איז עלטער געוואָרען האָט ער זיך פערליעבט אין דער שוועסטער פון זיין קאָלעגע סטאַשעוויטש, נאָך וועלכער דער יונג איז אויסגעגאַנגען, און געוואוסט, אַז פון דער ליעבע וועט גאַרנישט ווערען, ווייל ער קומט אַרויס פון אידען. און נישט געוואָגט צומאָל איהר אַנצוהערעניש צו געבען אַז ער ליעבט זי. זיין צער איבער אידען האָט איהם אָבער נישט געבראַכט צו שטאָלץ אויף זיין אידישקייט. די אידישקייט האָט ער נישט געקענט, אַז ער זאָל דאַרויף שטאָלץ זיין. נור ער האָט עס פעראַכטעט און פיינד געהאַט מיט'ן גאַנצען האַרצען. צו וואָס דאַרף מען דאָס? האָט ער זיך געטראַכט, אַז ער האָט געקוקט אויף די שמוציגע אידען מיט די לאַנגע שוואַרצע קאַפּאָטעס, וועלכע האָבען זיך

אין שטאָדט אַרומגעדרעהט. — צו וואָס זיינען זיי דאָ? נור כדי צו ווייזען, אַז ער האָט אַ שייכות מיט זיי; כדי זיי זאָלען איהם נישט לאָזען זיין ווי אַלע זיינע חברים: די קינדער פון די שליאַכטשיצעס?

דערפאַר אָבער האָט ער יאָ געקענט אַנטייל נעהמען אין קאַמפּף פאַר זיין אייגענער פוילישער „ספּראַווע". וואָרים אַלץ, וואָס האָט געהערט נישט צו דער קאַטוילישער קירכע, נור צו דער פוילישער נאַציאָנאַליטעט, ווי די פוילישע שפּראַך, ליטעראַטור און געשיכטע, דאָס איז אַלץ געווען זיין זאַך פּונקט אַזוי ווי די חברים'ס. — און ער האָט געוואָלט ווייזען, אַז ער איז נישט קיין ערגערער פּאַטריאָט און ווייס צו שעטצען די נאַציאָנאַלע גיטער פּונקט אַזוי ווי זיינע חברים די קאַטאָליקען. און אין דער גימנאַזיום, ווען דער לעהרער פון דער רוסישער געשיכטע האָט געלייענט די לעקציע איבער דער פוילישער געשיכטע, לויט דעם רוסישען גייסט, וואָס האָט בעליידיגט די געפיהלען פון די פוילישע שיהלער, איז בלום דער ערשטער אויפגעשפּרונגען און אויסגעשריען: „נישט וואָהר! איהר זאָגט אַ ליגען!" דער יונג אָבער וואָס האָט געזאָלט דערפאַר ווערען אויסגעשלאָסען פון גימנאַזיום, איז דורך דעם פאָטער'ס פּראָטעקציע אַבגעקומען דערפאַר בלויז מיט שמיץ און איז צוויי יאָהר לענגער איבערגעבליבען אין דעם זעלבען קלאַס. אָבער ווי שטאָלץ איז ער געווען דערויף! און ווען דער יונג איז דערנאָך, נאָכ'ן שמייסען, אריינגעקומען אין קלאַס, מיט אַ בלייך געזיכט און ברענענדיגע אויגען, איז קיין גרימאַסע נישט געווען צו מערקען אויף זיין געזיכט. שטיל איז געוואָרען אין דעם גאַנצען קלאַס. די חברים האָבען אויסגעמיידען זיין בליק און אַראָבגעלאָזט די געזיכטער וויסענדיג פון וואַנען און וואָס פאַר אַן אַקט דער אַכטצעהן־יעהריגער יונג קומט יעצט צוריק. ער האָט אָבער זייער בליק נישט אויסגעמידען, שטאָלץ געקוקט זיי אין די אויגען אריין. ער איז שטאָלץ געווען אויף זיין טהאָט — פאַר די פוילישע „ספּראַווע".

נאָך דער לעקציע, אַז די חברים זיינען אַרויס פון דער שוהלע, האָבע זיי איהם שטום און מיט עהרענפורכט די האַנד געדריקט.

אַזוי האָט ער אויסגעלערענט זיינע חברים רעספּעקטירען זיינע עכט פוילישע געפיהלען.

און איז ער נאָר געוואָרען זעלבסטשטענדיג, האָט ער געקענט

מיט שטאָלץ מיטטיילען זיינע חברים, אז ער געהערט צו דער קאַטויליש־רוימישער קירכע.

און האָט זיך געלאָזט נור הערען די ערשטע בעוועגונג אויף דער גאַס — דאָרט וואו מען האָט געפאָדערט יוגענד, מוטה און אָפּפערונג — האָט ער זיך פון די ערשטע געשטעלט צו דיענסטען. ער האָט נישט פיעל געקלעהרט דעריבער, אויב דאָס וואָס טהוט זיך דאָרט שטימט מיט זיינע איבערצייגונגען — ער האָט בעדאַרפט זיין יונגען טעמפּעראַמענט שטילען. דאָס בלוט האָט געקאָכט און האָט געוואָלט עפּעס, די יוגענד האָט פערלאַנגט דאָס איהריגע. און די רעוואָלוציע איז דורך אזוי פיעל גוטע חלומות פערבונדען געוועזען מיט פוילען.

נור אַ פּוילישע רעוואָלוציע מוז האָבען אין זיך פון יענעם שוואונק, פון יענעם ראָמאַנטיזם, וואָס האָבען געהאַט אין זיך די אַלטע פּוילישע העלדען. דאָס טאָר נישט זיין קיין סאָציאַליסטישע טרוקענע חברה, עס מוז זיין אַן אויפשטאַנד. דער רויש פון וואַלד, דאָס קלאַפּען פון וואַסער מוז בעגלייטען דעם שאָס פון ברוינינג, דאָס פּלאַצען פון דער באָמבע. „די פּוילישע וועלדער מוזען ווייטער הערען דעם פּוילישען שאָס" — און אַנגעשלאָסען זיך דאָרט, וואו מען האָט פערלאַנגט צום מייסטען מוטה און העלדענטהום. דאָרט, וואו ער קען צו מייסטען ארויסווייזען ווי ווענינ איך ער איז און וויפיעל ער האָט שוין פון פוילען איבערגענומען. אָבער ווי פערוואונדערט איז ער געוואָרען, אז ער האָט דערזעהן, אז אויך ביי זיי, ביי די „חאַלאַשאַרשעס", האָט זיך אויך ערוועקט דער מוטה, די קראַפט צו „טהאָט". און אז ער איז געוואהר געוואָרען, אז אַ אידישער יונגער־מאַן, אַ געוועהנליכער אידישער ארבייטער, וואָס רעדט „זשאַרגאָן", אַ חאַלאַשאַרש, האָט אָבגעראָמט פון וועג איינעם פון די געפעהרליכסטע און מוטהיגסטע דיענער פון דער רעגיערונג, איז ער דערשראָקען געבליבען. פון וואַנען קומט עס צו זיי? — זיי, וואָס האָבען דאָך גאַרנישט אין זיך פון פּוילישען גייסט — אפשר האָט זיך ערוועקט ביי זיי דער חשמנאַים'שער גייסט? ער האָט זיך פערטראַכט. —

די בעציהונגען פון יאַש בלום צו מערי'ן זיינע געוואָרען וואָס אַמאָל ערנסטער. צוערשט האָט זיך דער יונג גאָר נישט געקענט פאַר־

שטעלען, אז ער זאל זיך פערליעבען אין א רוסישער, און דערצו איז א אידיש קינד. זיינען דען ביי איהם איבערהויפט אידישיע מיידלעך נישט געווען פאראויס פעראורטיילט פאר זייער איבערפלעכליכקייט און אויסגעלאסענקייט? פאלש זיינען זיי און אהן איין עכט געפיהל, און נאך מעהר די „ליטוואטשקעס", די „אידישע ליטוואטשקעס" — קען דען עפעס זיין מעהר אבשטויסענדעס? — און זיין אידעאל האט ער דאך שוין געהאט א פארטיגען, אן אבגעמאכטען. זיין אידעאל — דער „ווייסער קאפ". די, וואס אין איהרע זיטען איז פערקערפערט דער אידעאל פון דער פוילישער פרוי, וועלכע האט אין זיך דעם געשמאק פון פוילישען פעלד און בעוואקסענעם סטאוו. די, וואס איהר געשטאלט איז א סימבאל פון דער טראגעדיע פון דער פוילישער נשמה, שטאלץ און א טרויעריגער גלאנץ שיינען אויף איהר. — האט ער נישט דען פון דעם אידעאל געטרוימט נאך ווען ער איז געזעסען אויף דער באנק אין דער גימנאזיע, ווען ער האט געלעזען „פאן טאַ־דעאוש", „מאזעפא"? איז נישט די פרוי פון דער פוילישער ליטעראַ־טור פערקערפערט אין לעבען, אין יעדער פוילישער מיידעל: — שטאלץ, טרויעריג און אפפערונגס־פעהיג, און ווי דאס טרויעריגע געזאנג פון דער פוילישער „אטשיזנא"? האט ער זי נים געזעהן אין די שוועסטערן פון זיינע קאלעגען, און האט ער זיי דען נישט אוועק־געשאנקען זיינע אינגלישע חלומות, זיינע ווארימע נעכט אויף זיין גע־לעגער און זיין אונשולדיגקייט? (וואס ער האט בעהאלטען ביז יעצט, כדי צוצוקומען ריין צו יענער, וועלכע ער וועט זיך אויסוועהלען, ווי די פוילישע פרוי איז עס ווערטה — אזוי אונשולדיג ווי זי וועט צו איהם קומען).

און ווער איז זי דאס, וועלכע ציהט איהם אזוי, וועלכע צושטערט איהם אלע זיינע חלומות? די ליעבע צו איהר — איז עס נישט א זינדיגע ליידענשאפט, וואס דאס אריענטאלישע אין איהר האט ער־פלאמט אין איהם? און איז עס נישט די סבה פון זיין קרענקליכען צושטאנד, אין וועלכען ער האט זיך געפונען? נור וואס ער איז גע־זינדער געווארען און מעהר געקומען צו זיך, האט ער זיך געמוזט זא־גען — ניין, עס איז נישט בלויז א זינדיגע ליידענשאפט, וואס ער פיהלט צו מערי'ן — א טיעפערעס געפיהל ציהט איהם צו איהר, און וואס אמאל ווערט עס ערנסטער אהן זיין וויסען און ווילען. עפעס

איז אין דער „ליטוואטשקע" אויך אויפבעוואהרט געהיימניסען פון אנ־דערע פעלקער און פון אנדער סטאַווען, וואס ער קען נישט, און דאס זינגט פון איהר יעדער בעוועגונג.

און וואס איז דאס דער שטילער ריטם, וואס ליגט בעהאלטען אין איהר שטילען געהן, אין איהר שמייכלען, אין איהר בליק? אין עס נישט אַ גרוס פון עפּעס ווייטעס... און נאָהנטעס... וואס האט עפּעס אַ שייכות מיט איהם און דאך וייט פון איהם? ער דערפיהלט דאך, ער דערהערט דאך דעם ריטם פון דעם נאָהענטען געזאַנג, וואס ליגט אויסגעגאסען אין דעם שטילען פערפיהרערישען שמייכעל, אויף דער האלב פערקרימטער ליפּ, אין דער טונקעלער הויט־פארב, אין דעם עגיפּטישען, אינגלישען שניט פון איהר געזיכט, אין די אויגען וואס זיי־נען אזוי פרעמד, אזוי נאָהענט און אזוי טרויעריג און אזוי סודות'דיג...

ער האט מלחמה געהאלטען מיט זיך, אויסגעלאכט אליין זיינע גע־פיהלען און פּראָבירט זיך געמאכט איבער זיין נייגונג צו סעמיטישעס, וואס איז נאך איבערגעבליבען אין איהם. דער „שבת" האט זיך אנ־גערופען אין מיר — האט ער חוזק געמאכט פון זיך. אבער דער „שבת", וואס ער האט ענטפּלעקט אין דער „ליטוואטשקע", האט איהם קיין רוה נישט געגעבען — ער האט ענטפּלעקט אין דעם „שבת" וואס אמאל מעהר שבת'דיגקייט און שעהנקייט. און דאס איז געלעגען אין איהר שטילקייט, אין איהר שטאלץ, אין איהר טרויער, וואס האט זי איינגעהילט ווי אַ סוד, ווי אין אַ שטילען טרויעריגען נגון, — און דער יונג האט וואס אַ מאל מעהר געקריגען רעספּעקט פאר דעם שבת'דיגען נגון וואס האט געשפּיעלט פון איהר.

עס איז געווען ווי זיי וואלטען ביידע צווישען זיך אבגעמאכט, אז די סצענע, וואס האט זיך אבגעשפּיעלט צווישען זיי אויפ'ן קראנקען בעט, זאל ווערען פערגעסען..

מערי איז געבליבען אזוי גלייכגילטיג, אז דער יונג האט זיך גע־מוזט איינרעדען, אז דאס איז נאר אַ חלום געווען. ער האט זיך אנגעהויבען ערנסט צו שדכנ'ען צו מערי'ן. איז ער מיט איהר ארויס־געגאנגען שפּאַצירען, האט ער איהר אנגעהויבען צו דערצעהלען פון זיינע געפיהלען. מערי איז דערביי געבליבען קאלט און עפּעס גע־שמייכעלט, און בשעת מעשה געקלעהרט „וועגען סוף". און דאס איז שוין אלעס? ניין, שטארבען האט זי נישט געוואלט. פון די בערגער

זיך ארונטערוואַרפען, אַז דאַס בלוט זאָל צושפּריצט ווערען ווי אַ רעגען איבער די סקאַלע? — ניין, — זי איז צו יונג, און זי וויל לע־בען און זי וויל נקמה נעהמען פון לעבען. פאַר קיינעם נישט, פאַר קיינעם נישט לעבען, נור פאַר זיך!

האָט זי אויסגעהערט זיינע ערקלערונגען און זיינע שבועות און האָט געשוויגען און געשמייכעלט. דער יונג האָט נישט געוואוסט, וואָס דער שמייכעל בעדייט, און זי האָט ביי זיך געטראַכט בשעת מעשה: זי מוז אוועק פון דאַנען = עס האָט קיין טעם נישט דאָ צו זיצען. אַריינוואַרפען זיך אין לעבען אַריין, ווי עס ווערט זיך טרעפען, און עס וועט שוין זיך מאַכען...

און דער יונג האָט פערטרויט זיין האַרץ זיין אינגערער שוועסטער זשוטקען, (מיט איהר האָבען זיך אַלע מישב געווען — זי איז געווען די מוטער. אַלעס האָבען זיי פערטרויט פאַר איהר, וואָרים זי איז גע־ווען די מיושבסטע פון אַלע דאָ). זי האָט געוואוסט מערי׳ס פער־העלטנים צו קאָוואַלסקי׳ן, מערי האָט איהר פערטרויט — און זי האָט געבעטען איהר ברודער, „נישט צו בעליידיגען דער „פרעמדע׳ס“ געפיהלען“, און ווען דער ברודער וועט נישט וויסען צו רעספּעקטירען מערי׳ס טרויער, „וועט זי זיך פון די בערגער וואַרפען“. — „אַ, געוויס וועט ער וויסען צו רעספּעקטירען, ער איז אַ פּאָליאַק און אַ סאָציאַ־ליסט“ — און טאַקע פון דענסמאָל אָן האָט ער פאַר מערי׳ן פערשוויגען זיין ליעבע, און מיט קיין איין וואָרט נישט פערראַטהען זיינע געפיה־לען. ער האָט אַרויסגעוויזען צו מערי׳ן אַ טיעפען דרך־ארץ, אַ גרויסע אַכטונג. ער פלעגט זיך תמיד אויפהויבען, אַז מערי איז אין שטוב אַריינגעקומען, איהר אונטערטראָגען אַ שטוהל, ווי זי וואָלט געווען אַ ליידענדע אַלטע פרוי. איהר די־האַנד געקושט און טיעף פאַר איהר דעם קאָפּ גענייגט. מערי, וועלכע האָט נישט פערשטאַנען די צערעמאָ־ניעס, האָט לכתחילה געשמייכעלט און מיט לייכטיגקייט צוגענומען דעם כבוד, פון וואָס דער יונג האָט פיעל קרענקונג געהאַט. זי האָט גע־זעהן אַז זי טהוט איהם אַן צער, האָט זי אויך געמאַכט אַן ערנסטע מינע, יעדעס מאָל, עמפּפאַנגענדיג דעם כבוד, וואָס דער יונג האָט איהר אָבגעגעבען. נור פון דעם אַלעם האָט זיך ביי יאַש בלום ענט־וויקעלט אַ זעהר ערנסט געפיהל צו דער „ליטוואַטשקע“. מערי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אַז זי האָט דאָ צו טהאָן מיט זעהר אַ

פערוויקעלטע נאַטור, וואָס זי קען נישט. זאָל זי זיך אריינוואַרפען אין דער פערנעבעלטער וועלט? יאָ, צו די פּאַליאַקען האָט זי שוין לאַנג געצויגען! — יעדענפאַלס איז עס געווען די העכסטע צייט פון דאַנען אוועקצופאָהרען, און דאָס האָט זי יעצט געוואָלט. זי האָט געווארט אויף העלענקעס חתונה — מיט'ן פּויער בויטשאַק, — צו וואָס אַלע האָבען זיך איצט פּאַרגעגרייט. די חתונה האָט געזאָלט זיין אין דאָרף ביי זיין פאָטער דעם פּויער.

קאַפּיטעל 20.

די פּויערים-חתונה.

די כלה העלענקאַ האָט געוואָלט, אַז איהר חתונה פאַר דעם פּויער בויטשאַק זאָל זיין אין דאָרף ביי זיינע עלטערען, און עס זאָל זיין אַן אמת'ע פּויערים-חתונה מיט אַלע פּויערישע צערעמאָניעס און זיטען. צו דעם צוועק איז דער חתן שוין מיט אַ פּאָר וואָכען פריהער געפאָהרען צו זיך אַהיים אין דאָרף אריין, הינטער קראַקוי, צוגרייטען צו דער חתונה — און די כלה מיט די מחותנים, די שוועסטערען, מערי, יאַש און אויך דער „ראַבין", קרעמער מיט זיין ווייב, זיינען געפאָהרען אין דאָרף צו דער חתונה. צו דער חתונה פון זיין טאָכטער איז אויך געקומען דער פאָטער ה' בלום פון באַד מאַנהיים, וואו ער איז אַבגעוועזען דורכ'ן גאַנצען זומער. די חתונה האָט זיך אַנגעהויבען פון פריה-מאָרגענס אָן. די כלה, אָנגעטהאָן אין פּויערישע קליידער, איז ארומגעגאַנגען מיט'ן חתן, — מיט בויטשאַק'ן, בעטען די מחותנים און די „דראַשבעס" צו דער חתונה. פון איין זייט האָט געפיהרט אונטער דער חופּה זיין טאָכטער — ה' בלום, דער צוקער-פאַבריקאַנט און דער דאַזאַר פון דער אידישער שטאָדט — און פון חתן'ס צד האָט געפיהרט זיין זוהן אונטער דער חופּה, דער פּויער סעוואַרין בויטשאַק, פון דאָרף דאַרברישין, אונטער קראַקוי.

די יונגע בחורים פון דאָרף האָבען די פערד און וועגען געשפּאַנט. אויסגעפּוצט זיינען געווען די פערד אין בלומען, איינגעפלאָכטען די גריוועס און די עקען מיט בענדער, און די וועגען בעפּוצט מיט גרינס

און מיט בלומען, ווארים עס האט געזאלט זיין א פויערישע חתונה מיט'ן גאנצען בלאסק. פון דער שטאדט זיינען אויך געקומען אייניגע אינטעליגענטען, סטודענטען, דאקטוירים'לעך, סאציאליסטען, נאציאנאליסטען, אידען און גוים — אלעס גלייך, אלעס אויסגעמישט. אין דער דעמאלדיגער צייט איז א חתונה צווישען פויערים און אינטעליגענטען נישט געווען קיין זעלטענהייט. זיינען די „פרעק" מיט די פויערישע קליידער, די אידישע סעמיטישע נעזער מיט די פערפלאכטענע בערד און די טויזענד יאהריגע דערשראקענע אויגען מיט די בהמה'דיגע, תמ'עוואטע פויערישע פנים'ער אויסגעמישט געווארען. — אלעמען האבען די וועגען געפיהרט אין דער דארף־קירכע, וואס איז געלעגען אין צווייטען דארף. די מיט בענדער בעפוצטע בייטשען האבען געקנאלט, די דראשקארעס האבען געשאקעלט און געפאכט מיט זייערע קאלירטע בעפוצטע היט. די קרעלען אויף די ברוסטען, די בענדער אין די צעפ און די פויערישע פארבען פון די קליידער האבען געשריען און די גליהענדע זונן מיט זיי און אלעס האט געשריען: — „נא וועסעלא! נא וועסעלא!" און צווישען די דארפישע קינדער איז געזעסען דער איד בלום — א פערזארגטער — דער גלות האט גערוהט צווישען די איידעלע פאלדען פון זיין געזיכט, און די אויגען זיינען געווען בעטריבט, און די ווייכע ליפען האבען געשמייכעלט צווישען די גראהע האהר אין דער באָרד אריין, און זיך אליין געפרעגט: „וואס איז דאס? צי איז די וועלט נישט משוגע געווארען? — און איינאיינעם מיט איהר = אויך ער, און זיינע קינדער — און אלעס, אלעס?

די קירכע איז געווען א קליינע נור א הייליגע און א פויערישע. אלעס איז געווען פראסט און איינפאך. דער יעזוס, א געשניצטער אויס האלץ, פון א פויערישען שעפער־מעסער, האט געהאט אזא פנים און אזא אויסזעהן, ווי די פויערים וואס דאווגען דא דערין. אלע הייליגע בילדער זיינען גלייך געווען צו די געזיכטער פון די פויערטעס. און בעהאנגען איז עס געווען מיט גרינע בלעטער, און דער אלטאר ארום בעפוצט — לכבוד דער חתונה — מיט פויערישע גערטנער־בלומען — געלע גרויסע קווייטען און ווייסע וואסער ליליען. און די כלה — איה'רע גאלדענע העלע האהר ווי אויסגעשטאנענע זאנגען אין דער ביין־גאלד זונן האבען בעלייגט איהר קאפ. — און אויסגעפוצט איז איהר קאפ געווען מיט א קראנץ פון קליינע בלויע „פערגעס־מיך־נישט" און

פויערישע מירטען־בלעטער. אַ שאָס פון ווייסע וואקסענע קרעלען — ווי אַ קרוין — האָט בעהאַפטען איהר וואוּאל צו איהר קאָפּ, ווי עס איז דער מנהג ביי די קאַטוילישע פרויען, און געבליהט האָט זי ווי אַ ליעבער זומער־טאג און גליקליך געווען, געפיהרט פון צוויי יונגע פויערים שקצים. דעם חתן האָט צו דער חופּה געפיהרט די דראשבאַ „מערי און די אינגערע שוועסטער". אַ, מערי איז גליקליך געווען — איהר איז אַלעס דאַ געפעלען אין דאָרף, די קאַטוילישע צערעמאָניעס, און די פויערים־חתונה, און די יונגע שקצים מיט די בעפּוצטע בענדער, און דאָס געזאַנג. זי איז ווי איבערראשט געווען און געפיהלט זיך ווי זי וואָלט געווען גע'חלום'ט. די כלה האָט שוין געהאַט אַנגענומען דעם הייליגען סאקראמענט נאָך נעכטען. היינט איז עס געווען די צערעמאָניע פון דער חופּה, און אז דער אָרימער פויערישער אָרגאַל האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען, דער כאָר פון די פויערישע שיקסעלעך האָט אָנגעהויבען צו זינגען, האָט זיך דער גאַנצער עולם אויף די קניה אַראָבגעלאָזט און דער גלח האָט אָנגעהויבען צו זאָגען אַ לאַטייניש געבעט.

דאָס אהיים פאָהרען פון דער חתונה איז נאָך צוגעגאַנגען פרעה־ליכער, ווי דאָס פאָהרען. די יונגע דראַשבעס האָבען געריטען אויף די פערד און געקלאַפּט מיט זייערע בעמבעליך, ווי עס וואָלט געגאַנגען אַ מיליטער פאַראַד. — די שיקסעס האָבען הויך געזונגען און דאָס גאַנצע פעלד אַרום און דער ליכטיגער טאָג־שיין האָט מיטגעזונגען. חתן־כלה, וועלכע זיינען שוין יעצט איינאיינעם געווען, האָבען זיך געהאַלטען אין איין קושען ווי די אמת'ע פויערים — די כלה נאָך שעמעוודיג, דער חתן דרייסטער, האָט גערעדט צו איהר פויעריש. — און דער אַלטער ה' בלום איז געזעסען אויפ'ן פויערישען וואגען, צו וואָס ער איז נישט געווען געוואוינט, און אַ טיעפער אונבעוואוסטער טרויער האָט געדריקט זיין נשמה. דער מחותן, דער פויער, איז צו איהם צוגעגאַנגען און געזאָגט הויך אויפ'ן קול: „פּאני, זיינען מיר משפּחה".

דער טאָג איז געווען אַ וואַרימער. געזעצט האָט מען די געסט אין גאָרטען אונטער די עפּעל און באַרנען־בוימער. די זונן האָט געשיינט און אַרויסגעוויזען פון דער בעהעלטעניש אויף דער ליכטיגער שיין יעדעס קעפּעל פון אַ בלימעל, פון אַ קוויטעל, וואָס האָט זיך געהאַט

פערשטעקט צווישען די גראזען. עס איז שוין געווען שפעטליך אין זומער אריין — די תבואות פון די פעלדער געשניטענע, געבונדען אין בינטלאך און געטריקענט זיי אויף דער זונן. זיינען די פעלדער בע־גאלדעט געווען אין א ליכטיגען אראנזשען גלאנץ פון געלבע אבגעשני־טענע זאנגען און בינטלעך גערייטעלטע קוניטשינע. אין גארטען זיי־נען געשטאנען ארום די ווענד — די גרויסע זונען־בלומען, ארום וועלכע עס האבען זיך געדרייעט ביהנען און אנגעמאכט א רעש מיט זייער זשו־מען. די גרויסע געלבע זונען־בלומען האבען זייער אראנזשען־פארב געגליהט אין דער זונן. פון הינטערן שווארצען סטאוו האט זיך ארויס־געוויזען דער געקרוינטער בעוואקסענער וואלד, וואס איז געלעגען משופע — און פון דער תנועה, וועלכע איז פארגעקומען אויף דעם „פלעטצעל“, פאר דעם גרויסען איינפאהר הויז, האט דאס אויסגעזעהן ווי א ים אין גרינס. און צווישען דעם גרינעם טונקעלען און גאלד־געגליהטען שיין האבען זיך אויסגעשאטען די תנועה־געסט. די רויטע צוהיצטע געזיכטער פון יונגע בלומענדיגע מיידלעך זיינען אנגעצונדען אין פארבען פון רויטע בענדער און פערשיעדענע קאלירטע קרעלען: זיי ווערען געיאגט פון יונגע בחורים — שקצים, וואס זיינען שטארק ווי די יונגע בוימער, וואס האבען אין זיך די זאפט פון דער ערד.

די מוזיק שפיעלט — גרימפעלט א פויערישען פוילישען נגון — א פוילישע מוזיק — בעגלייט מיט דעם אידישען שענקערס פידעל שפיעלען. דער חסיד'ישער, פרום־שבת'דיגער נגון פון איד'ס פידעל רייסט זיך ארויס פון דעם פויערישען בים־באם פון באס — נור עס שפיעלט. עס שפיעלט נישט בלויז פון דער פידעל, פון דער פויערים־מוזיק, נור פון די פעלדער, פון דעם קיהלען גרינעם וואלד און די צו־היצטע האניג־בלומען, ארום וועלכע די ביהנען בעהעפטען זיך און מעהרען זיך, און פון די יונגע פויערישע מיידלעך און פון די בחורים. און אלעס שפיעלט און זינגט און איז שכור — מעהר פון גליק און יוגענד און אייגענער נאטירליכער פרייד — איידער פון דעם בראנפען און מעד, וואס גיסען זיך ארום די טישען אונטער די בוימער. זיי פרע־סען דאס פעטע חזיר, דאס חזיר־שמאלץ רינט זיי איבער די פעטע מיילער און די יונגע שקצים לויפען נאך די יונגע שיקסעס אין פייכטען בוש אריין — אין פערוואקסענעם וואלד און סודות'דיגען גרינס ארום

דעם סטאוו, און קושען זיך מיט די פעטע מיילער און מעהרען זיך און זשומען ווי די ביהנען ארום די האניג־בלומען.

און אין דעם חתונה־רעש דרעהט זיך ארום דער ה' בלום, דער טרויעריגער איד, דער דאזאר פון דער גרויסער שוהל אין זיין שטאדט, און ווייסט נישט וואס ער טהוט דא... פיער דורות האבען אויף זיין פערמעגענס געארבייט און דערהאלטען די פירמע. די משפחה האט זיך משדך געווען מיט די שעהנסטע מענשען אין דער געגענד. אז עס איז א חתונה געווען ביי זיי אין דער משפחה, איז עס געווען א פאמיליען צוזאמענפאהר. אלע האבען דעם אלטען גרוים־פאטער, וואס איז געווען אויף אלע חתונות — די האנד געקושט. טראדיציאן א גרויסע זאך — אין די „סינאגאגע" געגאנגען. דער חזן האט שעהן גע־זונגען. דער ראבינער האט געפרעדיגט... און ווי האט זיין קינד חתונה? און וואס טהוט ער דא? צווישען פויערישע שיקסעם און שמוציגע שקצים, פון וועלכע מען שפירט פערד און שטאל געשטאנק. דאס גיט ער אוים א טאכטער זיינע — פאר אזא שגץ, פאר זיינם א פערד'ם מענש.

און ווי ה' בלום געהט אזוי ארום א פרעמדער צווישען די גערטנער, בעמערקט ער קרעמער'ן, ווי ער שטעהט אין זיין זייט, קוקט זיך צו צום טאנץ פון די שקצים מיט שיקסעם און שמייכעלט פון די ברילען ארוים. ה' בלום האט געהערט פון איהם — ער ווייסט, אז ער איז גאר אנדערש פון זיינע קינדער. געהט ער צו צו איהם, גיט איהם די האנד און זאגט מיט א קרעכץ:

— עס איז זעהר גוט וואס איהר טהוט, פאני קרעמער, מען האט מיר געזאגט דערפון. איהר גיט אוועק אייער ארבייט די אידען — דאס איז גוט, טראדיציאן איז א גרויסע זאך.

קרעמער עפענט אויף א פאר גרויסע אויגען און קוקט איהם אן.

— אבער איך פערשטעה אייך נישט...

— נישט? — פערכאפט זיך ה' בלום — מען האט מיר געזאגט, דאס זי ארבייטען קולטורערער צו מאכען די אידישע מאסען — דאס איז גוט. זעהן זי, מיינע קינדער קענען גאר קיין אידיש נישט, ארביי־טען זיי צווישען קריסטען, האבען חתונה מיט פויערים. (ער קוקט זיך ארום אויב קיינער הערט נישט) איך ווערדע איהנען זאגען, ה' קרע־מער — געהט ער איבער פון פוילישען צום דייטשען — זעהן זי, איך

בין אויך א פרייער מענש און רעליגיאָן שפּיעלט ביי מיר אויך קיינע גרויסע ראָליע, אויך בין איך אַן איבערגעגעבענער פּאַטריאָט צו מיינעם פאַטערלאַנד — פּוילען, אָבער צוליעב דעם אַלעם דאַרף מען דאָך נישט חתונה האָבען מיט פּויערים. יאָ, איך, נישט איך, אָבער ווי קומט אַ פּויער דערצו?

— וואָס איז אַ חילוק אַ פּויער אָדער אַן אַנדער גוי? — מיט אַן אַנדערן גוי, מיט אַ שליאַכטשיץ מעג זי יע חתונה האָבען, מיט אַ פּויער נישט — וואָס איז דער חילוק?

— איך מיין נישט דאָס — אַ שליאַכטשיץ איז נאָך פערשטענדליך, אָבער אַ פּויער? איבריגענס וויל איך איהנען זאָגען, איך וויים נישט אויב אויך אַ שליאַכטשיץ... איך האַלט פון טראַדיציאָן — טראַדיציאָן איז אַ גרויסע זאַך, ווי זאָגען זי?

— אַז אייער טאָכטער האָט זיך פערליעבט אין אַ פּויער און אַז ער געפעלט איהר, וואָס אַרט עס אייך?

— וואָס זאָגען זי? מען האָט דאָך מיר געזאָגט, דאָס איהר זענט פרום און אַרבייט צווישען אידען.

— אָבער אין געגענטייל, ה' בלום, מיר גלויבען אין דעם, אַז עס וועט קומען אַ צייט, ווען צווישען אַ אידישען בחור אַן אַרבייטער און אַ פּויערישער אַרבייטאָרין פון דאָרף וועט נישט שטעהן אין וועג קיין רעליגיאָן, קיינע נאַציאָנאַלע אונטערשיידען. און זיי וועט פערבינדען נישט די קירכע, נור דער גרויסער הימעל איבער'ן קאָפּ און די הייליגע ליעבע פון זייער האַרץ.

— זענט איהר דאָך אויך ווי זיי? איז דאָך ביי איהנען טראַדי־ציאָן אויך גאָר נישט? — שאָקעלט מיט די הענד ה' בלום און פער־לאָזט איהם.

נאָך איינע האָט זיך אַרומגעדרעהט אויף דער חתונה ווי אויף אַן אַנדער וועלט, און דאָס איז געווען מערי. זי האָט געהערט אַרום זיך פרייד און געהאַט אויך די פרייד אין זיך. און ווי זי האָט זיי מקנא געווען די שיקסעס פון דאָרף, ווי וואָלט זי געוואָלט זיך לאָזען יאָגען פון אַ בחור, אַ שגץ, און זיך לאָזען כאַפּען אין זיינע אָרעמס. עס האָט געגליהט אין איהר דאָס לעבען און דער ווילען, און דאָס בענקעניש אין איינעם מיט די שיקסעס זיך צו פרעהען. זי האָט געטרונקען בראַנפען ווי זיי, און געקושט זיך מיט די שיקסעס, און געטאַנצט מיט די

בחורים ביז צו מיעדקיים. זי האט געפיהלט די גראבע אויסגעארבייטע הענד אויף איהר דינע, ציטערנדיגע טאליע, און עס איז איהר גוט געווען. וואס ענגער די רויהע שקצים האבען צוגעדריקט איהר טאליע צו זיך, וואס ווארימער זיי האבען זי בעהויכט מיט זייער בהמה'שען געזונדען אטעם, אלץ בעסער האט זי זיך געפיהלט. זי האט זיך געוואלט פערגעסען און ארייגלעבען זיך אין דעם דאזיגען לעבען און אננעהמען זיינע פארמען.

די כלה האט זי צוגעפיהרט צו איהר'ס א שוואגער, א איינגערן ברודער פון חתן — א שעמעוודיגער אכטצעהן־יעהריגע שגץ מיט בלאנדע האר ווי זונען־זאנגען, מיט א פאר גרויסע בלויע קאטצען־אויגען — און געגעבען איהר פאר א דראזשבע. דער שגץ האט זיך געשעמט — געווען נישט דרייסט — און מערי האט איהם געפיהרט, ארומגענומען און געשפיעלט זיך מיט איהם, ווי מיט א ליאלקע, בעקושט זיינע ליפען, און דער שגץ האט געשמייכעלט — ביז ענדליך איז ער אויך דרייסט געווארען, אנגעכאפט זי ביים ארעם און געזאגט: „קום, דראשבע“.

און הינטער זיך האט זי שטענדיג געהאט יאש'ס אויגען — דער יונג איז בלייך געווען, און דאס פנים האט אויסגעזעהן, ווי עס וואלט גרייט געווען אויף אלעמען. — ער האט געמערקט, ווי דאס בלוט קאכט אין איהר און ווי זי טאנצט מיט די שקצים — קושט זיך מיט זיי און עסט זיך איין אין די שטארקע שקצים'דיגע לייבער ביים טאנצען. זיי ווערען משוגע פון איהר — און ער איז ווילד געווארען. האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט יעדן אויגענבליק גרייט געווען צו ווארפען זיך אויף איהר און זי צו שלאגען. אזוי בלייך איז זיין געזיכט געווען, די אויגען אויפגעריסען. און עס האט אויסגעזעהן, ווי מערי וואלט נאך מעהר געוואלט צורייצען איהם — און זי לויפט פון־צייט צו צייט מיט אן אנדערן שגץ אריין אין א פערוואקסענעם בוש, אדער לויפט צו — צום יונגען, בעוואקסענעם וואלד וואס איז אויפ'ן ברעג סטאוו. דרעפטשעט ער נאך איהר, בעגלייט ער זי מיט זיינע בליקען.

דערווייל ווערט טונקעל — ווארים, גליהענד, ליידענשאפטליך בעגיסט די זונן דעם הימעל אין א ברענענדען אראנזשען־פלאם, וואס גיסט זיך ארוים ווי א קאכעדיגער ים פון דעם טונקעלען גרינעם וואלד. די פעלדער ווערען בעגאסען מיט דעם ליכט פון דעם הימעל,

און די נאַכט הויבט זיך אָן צו בעהאַלטען צווישען די בעוואַקסענע בוימער.

און די מוזיק שפּיעלט, דער בים־באַם קלאַפּט און דער באַס גרימפעלט צו — און דער טאַנץ האַלט אָן, אָהן אויפהער, ביז די גאַנצע זונן ווערט פערלאָשען אונטער'ן וואַלד. די נאַכט איז טונקעל, נור בעזעעט מיט שטערען, ליכטער ברענען אין די פענסטער, לאַמטערן, — און די נאַכט איז וואַרים און לייגט זיך אויף דער ערד, ווי אַ שוואַרצע לייכטע שמעקענדע דעקע וואָלט אַלעמען צוגעדעקט און פערהוילען פון הימעל, און קיינער זעהט נישט און ווייסט נישט וואָס אנדערע טהוען. זי דעקט אַלעס צו, זי איז די מוטער — דער ים, אין וועלכען עס ווערען פערטריבען אונזערע סודות

און מיט דער נאַכט קומט די ליידענשאַפט. דער מעד קאָכט דאָס בלוט אויף, און דער טאַנץ מאַכט די גליעדער לייכטער, און דער באַס און דעם אידענ'ס שבת געזאַנג אויף דער פידעל ציהט די נשמה ארויס. צווישען די בוימער שיינען די ליכטלעך ארויס, און וואו די ליכטלעך ברענען, דרעהען זיך אין שאָטען רעדלעך ארום און טאַנצען — אַ פויערטע, אַ איד, א פּראַק, אַ כאַלאַט. און די יוגענד אנטלויפט אין די בעוואַקסענע דערנער, אין די פייכטע בושען האַלטען זיי זיך אויף. עס רייסט זיך פון דאָרט פון צייט צו צייט צווישען דעם גרינס געשרייען ארויס, ווי א ליעד פון ליעבע, און באַלד ווערט שטיל... טיילמאָל פלאַמט אויף פון א בעהאַלטענעם טונקעלען ווינקעל א ליכט, — און ווערט באַלד פערשוואונדען... און אין טיעפען סטאַוו, בעהאַלטען צווישען גראָז — באַדען זיך יעצט די וואַסער דאַמען און זייערע נאַקעטע לייבער ווערען בעגאָסען מיט שטערן ליכט. — און עס הערט זיך פון דאָרט אַ געזאַנג אויפגעהן, און עס ווערט פערשוויגען...

ווי אַ משוגע'נער דרעהט זיך יאַש ארום און זוכט צווישען די נאַסע גרעזער און טונקעלע בעהאַלטענע פערוואַקסענע ערטער. ער געפינט אַ פויעריש מיידעל וואַרטענדיג אין אנגסט און שרעק מיט תאוה־לייד אויף איהר חתן. זי שרייט לייכט אויף און וואַרפט זיך יאַש'ן אין אָרעם אריין, און מיט עקעל וואַרפט זי יאַש פון זיך אָב, און זוכט ווייטער צווישען די קשאַקעס. זיין בעגעהרטע מערי'ן זוכט ער. ער קריכט אריין אין ראָוו צווישען דעם סאַד און פעלד. פון דערווייטענס ליגט עפּעס — ער לויפט צו — אין דעם גלאַנץ פון די שטערן דערקענט

ער איהר שווארצען קאָפּ האָהר, זי האלט אויף איהרע קניהען דעם בלאָנדען שגץ — דעם חתן'ס ברודער — און קושט זיין מויל. ווי א ווילד טיער שפּרינגט ער צו צו איהר, ווארפט זיך אויפ'ן שגץ, און פּאטשט איהם אוים ווי א אינגעל, — דער שגץ ווייסט נישט פארוואָס. — שרייט אויף און אַנטלויפט. ער קוקט אָן די גלייכגילטיגע מערי, זי לאָזט נישט דעם קאָפּ אראָב — ווערט נישט פערשעמט, — קוקט אויף די שטערן און בייסט זיך די ליפּען.

דער יונג האָט זי ביי דער האנד אָנגעכאַפּט און געשלעפּט זי נאָך זיך אין די פייכטע גרעזער אריין. — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

צוזאָרגענס זיינען זיי שוין איינס מיט צווייטען אויף דו געוועז. און אלע האָבען געוואוסט, אז זיי זיינען חתן־כלה.

(ענדע פון'ם ערשטען טהייל).

צווייטער טהייל

קאפיטעל 21.

אין יהודה

אויף יענער זייט פון הרי יהודה, ביי די פיס פון א טאל, געגענ־איבער די אלטע אידישע אוניווערסיטעטען — שטאדט יבנה — זיינען געשטאנען א צעהן־צוועלף אידישע יונגע־לייט, אויף א הארט ווייס שטיק פעלד, וואס האט אויסגעזעהן ווי צוזאמענגעגאסען פון איין שטיין, און האבען צום ערשטען מאל אויפגעהויבען די ערד העק און די שאפלען אויף זייער פערלאזטער היים. עס איז געווען איינער פון יענע הייסע טעג אין די טראפישע לענדער, וואו די זון צואווארימט די לופט ווי גליהענדע בליי, און קאכט צונויף די ערד אינאיינעם מיט דעם הימעל; און די ביינער פון דעם מענשען און טיערען ווערען לויז אין דעם קערפער, און ווערען אונבעוועגליך. דאך האבען די יונגע לייט, וואס זיינען גאר נישט צוגעוואהנט געווען צו דעם קלימאט און צום ערשטען מאל די העק אנשטאט זייערע פעדער בענוצט — דאך האבען די יונגע לייט, וואס דער הייליגער אידעאל צו בעלעבען צוריק זייער אלטע היים האט זיי דא אויף די פעלדער צונויפגעבראכט, נישט געקוקט אויף די זון, וואס האט בעגאסען זייערע לייבער ווי מיט ברע־נענדיגען בליי, און אויף די מיעדיגקייט, וואס איז זיי בעפאלען, נישט געפיהלט די ביסען פון די מיקען, וואס האבען געגרינצעלט זייער הויט— זיי האבען געטהאן זייער ארבייט ווי אין עקסטאז, ווי אין געבעט. — טהייל האבען בשעת מעשה געקלערט וועגען דעם, אז זייערע פיס גע־פינען זיך אויף דער ערד, וואס איז אויסגעהייליגט געווארען אין דעם בענקעניש פון זייער פאלק דורך טויזענדער יאהרען, און די הארטערע

צווישען זיי האבען פעריאגט פון זיך יעדע וויכקייט — געמאכט זייערע הערצער הארטער פון א שטיין, און געזאגט זיך — זיי טהוען נור א געוועהנליכע ארבייט פון פויערים. — טהייל האבען געקוקט געגענאיבער, פון וואנען עס וועיזען זיך די ווייסע הייזלעך, און גערעדט צו זיך אין דער שטיל, כדי זיי זאלען נישט פערשעמט ווערען פאר זייערע חברים פאר דעם סענטימענט: „דריבען איז געווען יבנה"... טהייל האבען אין זייערע פאנטאזיעס, צואווארימט אין דער זונן, געזעהען אידישע חילות דורכציהען אין די ווייסע אונענדליכקייט פון האריזאנט, און זיי אלע,—סיי די וויכע פון זיי, און סיי די הארטע פון זיי — האבען געהאט יענעם געפיהל, וואס קען נור האבען א פאלק, וואס איז צוויי טויזענד יאהר פערטריבען געווען פון זיין היים. און דורך דער גאנצער צייט ניט אנגענומען קיין אנדערע = נור אויסגעהייליגט זיך. אין זיין בענקשאפט, אין זיין אמונה — קומט דאך ענדליך צוריק, און הויבט אויף צום ערשטען מאל זיין האק און זיין שאפעל אויף זיין ערד — דאס האט זיי געגעבען די קראפט. שוואכע אידישע יונגע לייט צוזאמענגעלאפען פון די רוסישע „גראמאטיקעס" דורכצוטראגען די טראפישע היטץ — אויף דעם בעשטיינערטען פעלד. אט ווארום זיי האבען יעצט געארבייט אין א צושטאנד פון עקסטאז — אין א פיבער־געפיהל.

ווארום עס האט זיך געהאנדעלט אום איבערצוציינגען די בעלי־בתים פון נייעם ישוב, אז דער אידישער פועל איז אימשטאנד אויסצוהאלטען די קאנקורענץ פון דעם ביליגען אראבישען ארבייטער. נאך די פאגראמען אין רוסלאנד האבען א סך אידישע יונגע לייט פערלאזט די אוניווערסיטעטען, די גימנאזיעס, זיינען אראב קיין ארץ־ישראל ווערען ערד־ארבייטער. דער אינטעליגענטען־פראלעטאריאט, וואס האט ערשט נור וואס פערלאזט די רוסישע שוהל — האט זעהר ווייניג צוטרויען ערוועקט ביי די קאלאניסטען, וועלכע זיינען אמאל אויך געווען אזעלכע אידעאליסטען און זיינען אויך דא אהער געקומען פון דער רוסישער שוהל נאך די ערשטע פאגראמען פון די אכציגער יאהרען. זיי האבען שוין אבער צייט געהאט, מיט דער הילף פון די פיעל אידישע שטיצעס, בעלי־בתים צו ווערען פון זייערע שטיקלעך ערד, און זיי האבען ליעבער געוואלט ארבייטען מיט דעם אראבישען ארבייטער, וועלכער איז אויסגעהאלטענדער, צוגעפאסט צום קלימאט,

בילִיגער און ארבייטס־פעהיגער פאר די אַט „אינטעליגענטלער״, וועל־כע דער סענטימענט האָט זיי אראָבגעבראכט קיין ארץ־ישראל, כאָטש מיט דעם האָבען זיי געשטעלט דעם גאַנצען ישוב, וואָס איז אַנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה, אין געפאהר. די אידישע יונגע לייט, וועלכע האָבען אלעם אוועקגעוואָרפען — פיעל, דעם וואהלשטאַנד פון זייערע עלטערען, פיעל, זייערע שטודיעס, און — געטריבען פון דעם אידעאל צו בעזעצען און בעלעבען זייער אלטע היים — האָבען זיך ארומגעוואל־גערט פון איין קאָלאָניע אין דער צווייטער. דער אידעאַל האָט זיי געגעבען כח אריבערצוטראָגען די אונמענשליכע בעדינגונגען, זיי האָבען נישט געוואָלט אָננעהמען קיין געזעלשאַפטליכע שטיצע, ברידער האָ־בען געאַרבייט ביי ברידער, און נישט געוואָלט עסען ביי זייער טיש פון זייער ברויט, נור אינאיינעם מיט די אידישע ארבייטער, אין זייער ארבייטער־קיך, כדי נישט צו ערוועקען קיין חשד אין זייערע כחות.

און טאַקע פיעל פון זיי האָבען בעזייהט דאָס לאַנד פון זייער אידעאל מיט זייערע ביינער — נישט קענענדיג איבערטראָגען די אונ־מענשליכע בעדינגונגען, אונטער וועלכע זיי האָבען געלעבט — נור די שטאַרקערע פון זיי האָבען דאָס איבערגעטראָגען — עס האָט זיי ערהאַלטען דער כח פון גלויבען, די בענקשאַפט נאָך דעם אידעאל, מיט וועלכען זייער פאָלק האָט דאָס פערהייליגט דורך אזוי פיעל יאָהר טויזענדער.

פון די ארבייטער האָט מען געגרינדעט די ערשטע אידישע ארביי־טער קאָלאָניע אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות — די פערוואַלטונג פון דער קאָלאָניע האָט מען איבערגעגעבען דעם דייטשען אַגראָנאָם בלומענ־טהאל. דער ה׳ בלומענטהאַל, וועלכער איז נישט אויפגעצויגען געוואָ־רען אין קיין אידישער טראַדיציאָן — האָט נישט געהאַט די אלע סענ־טימענטען צו ארץ־ישראל, וועלכע עס האָבען געהאַט די אלע יונגע לייט. צו ארץ־ישראל האָט איהם געבראכט דאָס נאַטירליכער געפיהל — דער גלייכער וועג — וואָס פיהרט יעדען אסימילירטען אידען, ווען ער פערלירט זיין אידעאל אין דער אסימילאַציע. אויפגעצויגען געוואָרען אין דעם דייטשען גייסט, האָט ער פערלאָרען דעם דייטשען פּאַטריאָ־טיזם און איז איבערגעגאַנגען צו זיך אליין — צו אידען, האָט ער אלער־ערשטענס געזוכט עטוואָס אזעלכעס ביי אידען, וואָס אנדערע נאַצי־אָנען האָבען: לאַנד, שפּראַך. און דער וועג איז געווען פאר איהם

קלאָהר: לאַנד — ארץ־ישראל, און אַ שפּראַך — לשון־קודש, נור מען דאַרף דאָס לאַנד בעזעצען און די שפּראַך בעלעבען. ער האָט זיין איי־דעאַל דורכגעפיהרט ביז דעם קאָנסעקווענט, שטודירט אַגראָנאָמיע און גענומען זיך לערנען לשון־קודש פון די מעטאָדעס. געענדיגט אַגראַנאָמיע — האָט ער אָנגעהויבען זיין ארבייט ביי די אידישע קאָ־לאָניזאַציאָן־געזעלשאַפטען. זיין פּראַקטישער זין, און דאָס וואָס ער האָט נישט גערעדט וועגען סענטימענטען — נור וועגען דעם אידעאַל פון אַ אידישען פויער, איבריגענס זיין אַבשטאַמונג, זיין אסימילאַטאָרי־שער יחוס, איז געפעלען, און מען האָט איהם איבערגעגעבען די פער־וואַלטונג פון דער מוסטער־קאָלאָניע. זיין אידעאַל איז געווען אַ פאַר־טיגער, — אַ איבערגעזעצטער פון זיין דייטשענטהום, ער האָט געוואָלט בעשאַפען אין ארץ־ישראל אַ דייטשען פויער. אין דעם האָט ער גע־זעהן די ישועה פון נייעם ישוב. און צו דעם האָט ער זיך גענומען אויסצופיהרען מיט זיין גאַנצער ענערגיע. דער עלעמענט אָבער, מיט וועלכען ער האָט געהאַט צו טהאָן, איז געווען ווייניג מסוגל צו פער־ווירקליכען זיין אידעאַל פון אַ אידישען פויער. ער וואָלט זיך געוואונ־שען צו ארבייטען מיט פּראָסטע אידען: סעדער, פישער, קבצנים, און פון זיי בעשאַפען אַ אידישען פויער. ער האָט איהם, דעם טיפּ, געזעהן קלאָהר, נור אַזעלכע זיינען נישט געפאָהרען קיין ארץ־ישראל. און פון דעם מאַטעריאַל וואָס ער האָט געהאַט, האָט ער נישט געקענט שאַפען דעם טיפּ פון זיין אידעאַל, האָט ער פעראַכטעט זייער סענטי־מענט, זייער געבילדעטקייט, ער האָט דערינען געזעהן אַ מניעה. נים מיט סענטימענטען וועט מען בויען ארץ־ישראל, נור מיט ארבייט, האָט ער געשריען, אַנרעדענדיג די יונגע לייט, אַז זיי זאָלען די שטיינער פון די פעלדער צונויפקלייבען. בעשטראָפט פאַר יעדען וואָרט אידיש, וואָס האָט זיך ארויסגעכאַפּט פון אַן ארבייטער, וועלכער איז נאָך נישט צוגעוואוינט געווען צו דער שפּראַך. ווארים אַזוי ווי דאָס לאַנד, אַזוי איז דאָס שפּראַך — האָט ער געוואָלט זעהן אינגאַנצען אויסגעהאַלטען. ער האָט געוואָלט זעהן, אַז אין זיין קאָלאָניע זאָלען די פויערים לעבען פויעריש — מיט פויערישער פרעהליכקייט און פויערישע טענץ. האָט ער נאָך דער ארבייט, אין שבת און יום־טוב, געלערענט די ארבייטער טאַנצען רונד־טענץ, רקודליך, און געזוכט ווערטער, וועלכע מען האָט צוגעפּאַסט צו אראַבישע נגונים.

קאפיטעל 22.

מישע.

צווישען די יונגע לייט, וואָס זיינען געשטאַנען אויפ'ן פעלד הינטער יבנה האָט זיך אויך געפונען מישאַ. שוין פיער חדשים ווי ער איז אין לאַנד. און היינט איז'ער צום ערשטען מאָל געקומען צו דער ארבייט. ער האָט זיך אויך, ווי די אנדערע יונגע לייט, געשטאַרקט זיך אויסצומעקען פון זיין האַרץ יעדען סענטימענט און בעטראַכט זיך פאַר אַן איינפאַכען ערד־ארבייטער. פון פאָטער האָט ער בעשטימט נישט מעהר קיין געלד צו נעהמען, און נור זיין אַנגעוויזען אויף זיך אַליין — ראחעל'ן האָט ער איבערגעלאָזט אין ירושלים. ער האָט זיך דאָך ניט געקענט איינהאַלטען און אַהין געפאָהרען זעהן דעם כותל מערבי, דעם הר הבית, אין בעהאַלטענהייט פון זיינע חברים, כדי זיי זאָלען נישט לאַכען פון איהם, אז ער איז אראָבגעקומען קיין ארץ־ישראל ווי די אַלטע חלוקה אידען אויף „קבר אבות". ראחעל האָט זיך געזאָלט צוגרייטען זיין אַ לעהרערין אין אַ העברעאישע פרעבעל־שוהל, דאָס געלד וואָס ער האָט געהאַט איבריג פון דער רייזע האָט ער איבערגעלאָזט איהר צום לעבען און צום לערנען, און אַליין האָט ער אין די קאַלאָניעס ארומגעוואַלגערט זיך פון איין קאָלאָניע אין דער צווייטער, מיט נאָך חברים „פועלים", געזוכט ארבייט, וואו מען האָט זיי אויסגעלאַכט צוליעב זייער „אידעאַליזמוס" און געהאַלטען זיי אז זיי פארשווערען נאָך דעם ישוב. אַ סך פון זיינע חברים האָט ער געזעהן זיך מיאש זיין, פערלאָזענדיג דאָס לאַנד מיט טרעהרען אין די אויגען — ער האָט זיך אָבער נישט מיאש געווען, אויסגעהאַלטען הונגער און שפּאָט — ביז ענדליך איז איהם דאָך געלונגען, נישט קוקענדיג אויף זיין קערפּערליכע אָרימקייט וואָס האָט פיעל שמערץ און האַרץ־שרעקען פערשאַפט — אריינצוקומען אין די ארבייטער קאָלאָניע.

ער האָט אָבער געמאַכט ביי זיך אַ שרעקליכע ענטדעקונג נאָך פון דער ערשטער צייט וואָס ער איז נאָר אראָבגעקומען אין לאַנד אריין — וועלכע ער שטאַרקט זיך מיט אַלע מעגליכקייטען צו פערשטיקען אין זיך — זי רייסט זיך אָבער ארויס און נאָגט ווי אַ ווארם מיט יאוש

זיין הארץ — אז דאס איז ניט דאס ארץ־ישראל, וואס ער האט געזעהן אין זיין קינדערשער פאנטאזיע, ווען ער האט געלערענט צום ערשטען מאל דאס חומש. יענעם ארץ־ישראל, דאס ריכטיגע, וואס ליגט ביי איהם טיעף אין זיין הארץ, ביי יעדען אידישען קינד, ביי יעדען אידען, וואס האט נאך נישט אנגעוואהרען דעם אידעאל פון זיין פאלק, מוז זיין, ווי די לעגענדע זאגט, בעהאלטען מיט גאט אין הימעל, און ער וועט עס אראבשיקען דענסמאל, ווען משיח וועט קומען, און אידען וועלען אין זייער לאנד צוריקקעהרען. דאס ארץ־ישראל פון היינט, וואס ער האט ערקענט, וואס ער זעהט זייט די צייט וואס ער געפינט זיך אין לאנד — האט גאר נישט צו טהאן מיט זיין אידעאל, און מיט דעם אידעאל, דעם חלום און דער אמונה פון זיין פאלק. די מענשען פון נייעם ישוב זיינען אנגעלאפענע — פראסטע פשוט'ע אידען, וואס האבען זיך אנגעכאפט אן זייער שטיקעל פעלד און ווילען מאכען דער־פון געשעפט; די בעסערע פון זיי פערלאזען זיך שוין אויף זייערע בחות און האבען שוין נישט קיין פרעטענזיעס צום פאלק ישראל, וואס מען האט זיי דא אהער געזעצט פערטריבען פון אידען; — און די ער־גערע פון זיי — האבען נאך פרעטענזיעס און האלטען שטענדיג די האנד אויסגעשטרעקט, בעטענדיג נאך הילף. אפשר איז אמאל געווען צווישען זיי דער אידעאל, א, געווים איז ער געווען — דער אידעא־ליזם — אבער די אידעאליסטען זיינען אויסגעשטארבען, און די וואס זיינען איבערגעבליבען, זיינען וואכעדיגע אידען, וועלכע זיינען גרייט צו פערקויפען זייערע נחלות, וועלכע זיינען אנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה, און אזוי פיעל האפנונגען, פאר יעדערעם בעסערעם געשעפט. יערענפאלס, זייערע קינדער טהוען שוין נישט דאס נארישקייט — און שענקען זיך שוין נישט אוועק כלל ישראל און ווערען נישט מעהר קיין ערד ארבייטער צו בעזעצען זייער לאנד. נישט אין זייער לעבען, נישט אין זייערע פארמען, וואס זיי האבען געשאפען, זיינען זיי נישט עהנליך צו יענע אידען, וואס האבען דא אמאל געלעבט אויף דער ערד; נישט צו די ביבעל אידען, נישט צו די העלדען־אידען פון די חשמונאים — זיי האבען גאר נישט אין זיך עפעס אזעלכעס, וואס זיי זאלען זיך שוין האבען איינגעווארצען דא, אין דער לופט דא, וועלכע איז פול מיט דער עלעקטריציטעט פון אידישען בענקען און פון אידישעם אויסגעהייליגטעם רעליגיעזעם געפיהל. די ערד האט זיי

נאָך גאָר נישט געגעבען, און זיי פיהרען אַ קלאָגעדיג אָרימעס לעבען פון אינטעליגענטען, וועלכע זייער מזל האָט פערטראָגען אין אַן אנדער לאַנד צו אַן אַנדער פּרנסה. צי איז עס נישט דערפאַר, וואָס אונזער מאָרך איז געוואָרען אויסגעטריקענט דורך דער צייט פון לאַנגען גלות, דורך דער צייט פון לאַנגען קנעלען די „תורה", זיינען מיר געוואָרען אונשעפּפעריש. און מיר זיינען נישט מעהר אימשטאַנד צו שאַפען נייע פאָרמען, צוגעפּאַסט לויט אונזער גייסט און לויט אונזער טראַדי־ציע. און אויך נישט צופּאַסענדיג אונזערע פאָרמען צו יענע, וועלכע זיינען דורכגעזאַפט מיט בענקשאַפט, ווען זיי דערצעהלען זיך די געלאָפענע „קאָלאָניסטען" אויף אַ וויסט פעלד... ער האָט געזוכט די נשמה פון זיין פאָלק צווישען די אַלטע אידען — דאָרט וואו עס האָלט זיך נאָך אויף דער רעזערוואואַר פון די אַלטע אידישע מדות, וואָס צי־הען אַזוי לאַנג זייער השפּעה נאָך פון דעם ביבעל, ווען עס האָט געלעבט אויף זיין אייגענער ערד. ער האָט אין געהיים פערלאָזט די קאָלאָניע און איז געגאַנגען קיין ירושלים, זיך אויפגעהאַלטען אין די אַלטע שוהלען — איינגעהערט זיך צו די שמועסען פון די אַלטע אידען מיט די ווייס־גראָהע בערד. אויך צווישען זיי האָט ער נישט געפיהלט יענעם הייליגען עקסטאַז, יענעם הייליגען געפיהל, וואָס עס לעבט צווישען די זיידעס פון זיין פאָלק, בענקענדיג נאָך די מלוכה פון יהוה. אַ, נישט געפיהלט האָט ער דאָ צווישען די אַלטע אידען דאָס גרויסע געפיהל פון אַ בענקשאַפט נאָך משיח, נאָך ירושלים, וואָס לעבט צווי־שען די אַלטע אידען אין גלות. דאָס געשפּרעך און דער אינטערעס איז דאָ אַרומגעגאַנגען אַרום די חלוקה, אַרום די מחלוקת'ען, אַרום די קנאה און שנאה — און איבער זייער קליינעם טעגליכעם קלאַגליכען לעבען. אַ, ער האָט געבענקט נאָכ'ן גלות, נאָך די אַלטע שוהלען און בתי־מדרשים, וואו עס זיצען די אַלטע פרומע אידען מיט די מעשענעברילען ביי מדרשים, און זייער טויזענד־יעהריגע וויינענדיגע שטימען זיינען דורכגעזאַפט מיט בענקשאַפט, ווען זיי דערצעהלען זיך די מעשיות וועגען מלך־משיח — אַ, יענע אידען, אין וועלכע עס לעבט נאָך דער גייסט פון ביבעל; ווי האָט ער געבענקט נאָך די אידען — דאָרט אין גלות — אין וועלכע עס האָט זיך ערוועקט דאָס גרויסע גע־פיהל פון בעלעבען דעם אידעאַל פון זייער אַלט פאָלק, נישט אַ לאַנד, און נים אַ פאָלק צו בעפרייען — נור אַ וועלט — און רייסען זיך אויף

אלע פעלדער, דארט וואוהין די גערעכטיגקייט רופט זיי, שלאגן זיך אין אלע מלחמות, וואו עס האנדלט זיך אום אונטערדריקונג. דא איז ארץ־ישראל האט ער דערהערט דאס קלאפן פון דער אידישער נשמה אין גלות, צווישן די פעלקער פון דער וועלט.

מיט שרעק האט ער ענטדעקט, אז די, וועלכע דערמאהנען איהם אן דעם לעבען פון זיינע עלטערן אויף דער ערד, זיינען גאר זיינע „שונאים“, די אראבער. ער האט זיך מיט פליים צוגעקוקט צו זייער לעבען, און דערזעהן אין זיי א לעבעדיגע איליוסטראציע צו דעם לעבען פון די ביבעל־העלדען. יעדער אלטער, איינגעזעסענער אראבער איז געגליכען אין זיין לעבען ווי צו א אברהם, און דער יונגער ווי צו א יעקב. זייערע טעכטער פאשען, ווי רחל, די שאף און זאמלען זיך צונויף מיט די פאסטוכער, מיט זייערע סטאדעס אין די מיטאג שעה ביים ברונען אין פעלד — קומט אן א פרעמדער פאסטוך, א יעקב — און פרעגט זיך אויף לבן זיין פעטער — און דערזעהט זיין טאכטער רחל מיט די שעפסען אנקומענדיג פון פעלד, פערליעבט ער זיך אין איהר, נעהמט זיך אנטרינקען איהרע שעפסען און דערצעהלט איהר, אז ער איז געקומען צו איהר פאטער און שטעלט זיך אוועק דיענען ביי איהר פאטער פאר איהר זיבען יאהר, ווארים ער האט זי ליעב און קיין געלד צו בעצאהלען פאר איהר האט ער נישט. קויפט ער זי מיט זיין ארבייט. א, וויפיעל קנעכט, יונגע אראבער, האט ער געטראפען ארבייטען פאר זייערע ווייבער. די אלטע אראבער זיצען פאר די טהויערען פון זייערע געצעלטען, וואס איז ביי זיי אין די וויטע דערפער, די פרויען ארבייטען מיט די אקסען פאר זיי, און זיי זיצען ווי א אברהם אוןווארטען אב אן אורח אין געצעלט איהם אריינצו־ברענגען. אדער זיי זיצען אין האלבען ראד אין פארנאכטליכען זונ־נען־שיין און דערצעהלען זיך מעשיות פון אלי מיט זיין נביא מחמד — קומט אן א פרעמדער דורך־רייזענדער מיט זיין ווייב און קעמעל, שטעלט זיך אב ביים ברונען צו ווארטען, ביז עס וועט איהם ווער אהיים נעהמען. קומט אן אן אלטער אראבער און בעט זיי אהיים צו זיך אין זיין געצעלט או לאזט זיי קיין שלעכטס נישט טהאן. האלט זיך פעראנטווארטליך פאר זייער לעבען און זייער גוט, ווייל זיי זיי־נען געקומען הינטער דעם „שאטען פון זיין באלקען“.

ביי זיי, ביי די ווילדע אראבער, אין זייער לעבען, אין זייערע פאר־

מען, אין זייער מאָראַל האָט ער געזעהן די פערקערפּערונג פון דעם לעבען פון די אבות, פון די אַלטע אידען, די בעשטענדיגע איינוואָהנער פון דער ערד, און צוגעקוקט זיך מיט פרייד און ליעבע צו זייער לעבען, צו זייער פיהרען, און געהערט פון זיי אַ גרוס, אַן אַלטען גרוס פון דעם אַמאָליגען אידישען לעבען, וואָס האָט זיך אָבגעשפּיעלט אויף דער ערד.

אָבער ער האָט פערשטיקט דאָס געפיהל אין זיך, מיט אַלע מעג־ליכקייטען. האָט נישט געוואָלט זעהן דאָס שעהנע ביי זיך. פערקעהרט, ער האָט געפּרובט צו זעהן דאָס שעהנסטע אין דעם אידישען ישוב. און נאָכגעטאַנצט די רעדלעך מיט די יונגע לייט, וואָס דער עקאָנאָם בלומענטהאַל האָט געלערענט — וועלענדיג זיך איינריידען, אַז דאָס טאַנצען די בחורים אין ירושלים אין די גערטנער, זיי ווילען געפעלען די בתולות. געפּרובט פערגעסען זיין אייגען לעבען, זיינע געדאַנקען, זיינע ספקות, און געלאָזט זיך אַריינציהען אין דעם נייעם לעבען. מיט די אַרבייטער אינאיינעם געוואָהנט אין די נייע הייזלעך, וואָס מען האָט אויפגעשטעלט אין די קאָלאָניעס. אַ, מיט וויפיעל פרייד האָט ער בעמערקט, ווי יעדען טאָג וואַקסט זייער קאָלאָניע — קומען צו נאָך פיער אייִלען ערד אין ארץ־ישראל בעאַרבייט. — געגעסען אינ־איינעם מיט די פּועלים, בעמיהט זיך צו רעדען לשון־קודש, מיט התמדה און פרייד האָט ער זיך מאָרגענס אויפגעכאַפּט צו דער אַרבייט, דערמאָהנענדיג זיך, אַז ער געפינט זיך אין ארץ־ישראל, און ער געהט בעאַרבייטען די אַלטע אידישע ערד. ער האָט געזעהן די אידישע העלדען, וועלכע ציהען זיך איבער דעם שטיק לאַנד. און דאָרט דריבען איז יבנה געווען — די אַלטע אוניווערסיטעטען־שטאָדט, וואָס דער תנא רבי יוחנן בן זכאי האָט זי אויסגעבעטען פון אספּסינוס, ווייל ער האָט איהם נביאות געזאָגט, אַז ער וועט קייסער ווערען, און גע־גרינדעט די יבנה'ער ישיבה, וואָס האָט דערהאַלטען דאָס אידישקייט נאָכ'ן חורבן, און דאָרטען איז אַזוי לאַנג דער נשיא געזעסען, און פון דאָרט איז די תורה אַרויסגעגאַנגען און פערשפּרייט זיך איבער אַלע לענדער, וואוהין אידען זיינען אַוועק. און איז ער אויפדערנאַכט אַהיים געקומען נאָך דער אַרבייט און געלעגען אויף דר'ערד און גע־קוקט אין די גרויסע שטערן, וואָס זיצען אין דעם הימעל אין ארץ־ישראל, און דערמאָהנט זיך, אַז די שטערן האָבען אַמאָל געזעהן זיין

פאָלק אויף דעם לאַנד פריי און שטאַרק — אַז דאָס איז דער הימעל איבער ארץ־ישראל — און ער ליגט אויף דער ערד, אויף וועלכער די טעכטער פון זיין פאָלק האָבען אמאָל פּרעהליכע לידער געזונגען, און די בחורים פון זיין פאָלק האָבען די שווערדען געשאַרפט, מלחמה צו האַלטען פאַר זייער פרייהייט — און ער איז איינער פון די בויער, פון די בענייער פון דעם אַלטען לאַנד, איז ער גליקליך געווען. שטאָלץ געווען אויף זיין ארבייט און געפיהלט זיך אַנגעבונדען אין די אַלטע דורות, אין דעם אַלטען לעבען, וואָס דאָ איז אַמאָל געווען אויף דער ערד, און צום נייעם לעבען, צום צוקונפטיגען לעבען, וואָס וועבט זיך דאָ און וועט אמאָל צוריק זיין דאָ אויף דער ערד.

קאַפּיטעל 23.

יום טוב אין דער קאָלאָניע.

אין דער קאָלאָניע איז געווען אַ גרויסע שמחה — מען האָט פערענדיגט דעם ברונען. דריי חדשים האָט מען געגראָבען אין דער קאָלאָניע אַ ברונען און עס האָט זיך נישט געפונען קיין וואַסער. זיי האָבען געהאַט גרויסע צרות מיט וואַסער, וואָס זיי האָבען עס געבראַכט פון דער צווייטער אידישער קאָלאָניע = וועלכע איז געלעגען צווישען זיי און אַ אַראַבישעם דאָרף = און די טרעגער האָבען שטענדיג צרות געהאַט פון די אַראַבער. פלוצים, ווי די פּעלים זיינען געשטאַנען אויפ'ן פעלד, האָט מען זיי אַנגעזאָגט די בשורה, אַז עס האָט זיך וואַסער געוויזען. עס איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה, זיי האָבען געוואָרפען די ארבייט און געלאָפען אין די קאָלאָניע — זעהן דאָס וואונדער. און עס איז געוואָרען בעשטימט איבער דער געלעגענהייט צו מאַכען אַ קאָלאָניע־יום־טוב. מען האָט דעם יום־טוב אַבגעלעגט, ווארים מען האָט געהאַט בעקומען די ידיעה, אַז אַ געוויסע אידישע געזעלשאַפט האָנדעלט אונטער אַבצוקויפען דאָס דערמאָהנטע אַראַבישע דאָרף, וואָס ליגט צווישען איין אידישער קאָלאָניע און דער צווייטער. דערנאָך איז טאַקע בעשטעטיגט געוואָרען, אַז די ערד פון

דעם אראבישען דארף געהט איבער צום „נאציאנאל פאנד" און די צוויי אידישע קאלאניעס געגעהנען זיך איינע צו דער צווייטער. דעם יום־טוב האט מען געזאלט פייערען מיט גרויס פרייד, די פועלים האבען זיך געלערענט מאכען קונצען אויף די פערד, כדי צו בעוויזען דאס, ווארום א סך מענשען האבען זיך געזאלט צוזאמענקומען אין דער קאלאניע צום יום־טוב. אבער די פועלים אליין, וואס צוליעב זיי דאס האט געזאלט זיין דער יום־טוב, זיינען גאר נישט געווען אזוי זעהר יום־טוב'דיג געשטימט. עס זיינען מעהרסטענס געווען יונגע־לייט, וואס האבען דורכגעמאכט דאס זעלבע לעבען, וואס מישע, און זיינען אראב קיין ארץ־ישראל, בענקענדיג נאך א אידישע פארם, צו זוכען דא א צוזאמענהאנג מיט דעם גרויסען אידישען לעבען, מיט דעם אלטען אידישען לעבען, וואס האט זיך אמאל דא אבגעשפיעלט. זיי האבען געוואלט אמאל הערען אין ארץ־ישראל דאס קלאפען פון דער נשמה, פון דער אידישער אמונה — דורך זיין גאנצע עוויגקייט. נישט געזעטיגט זייער בענקשאפט דורך די נייע פארמען, וואס מען פיהרט דא איין, זיינען זיי מעהרסטען געבליבען קאלט צו דעם נייעם לעבען, וואס האט זיך דא געשאפען, סקעפטיש געשטימט און מיט חשד געקוקט אויף אלעם. מעהרסטען זיינען עס געווען יונגע לייט, וואס האבען שוין הינטער זיך געהאט א צובראכען לעבען. טייל, פערלארען זייערע האפנונגען אין דער רוסישער רעוואלוציע, טייל, — ערוואכט צו נייעם לעבען, האבען זיי געזוכט נייע פארמען — און זיי האט דאס ארץ־ישראל מיט די אויבערפלעכליכע רקודים'לעך און לשון־קודש רעדען נישט געקענט בעפרידיגען. זיי האבען געזוכט דעם אידעאל, דאס בילד, נאך וועלכען זיי האבען געבענקט. דורך דעם זיינען צווישען זיי און צווישען דעם אגראנאם בלומענטהאל שטענדיגע מחלוקות געווען. ער האט זיך געפרעהט אויף יעדען נייעם ליעדעל, וואס מען האט צוגעמאכט, אויף יעדען נייעם טאנץ, וואס מען האט ערפונדען, אויף יעדען געציעלטען שאס, וואס א פועל האט פון זיין ביקס געטראפען, אויף יעדעם לשון־קודש'ע ווארט וואס מען האט צוגעטראכט צו א כלי, ווארום ער האט געוואוסט, אז נישט מיט דעם מאטעריאל פון בענקשאפט און חלומות וועט ער קענען בויען זיין קאלאניע, און ער האט זיי מיט אן אמת פיינד געהאט, זעהענדיג זייער סקעפטיציזמוס:

„איך וויים ניט וואס איהר האט מיטגעבראכט פון דער היים, און איך

ווייל נישט וויסען פון אייערע חלומות און בענקענישען, וועלכע איהר שלעפט מיט מיט זיך פון גלות, ווי א שווארצער שאטען פון א שקלאף. נישט מיט קיין חלומות און בענקשאפטען וועט מען דא עפעס בויען, נור מיט מעשים, מיט ווירקליכע טהאטען — אהן בענקענישען, וואס איהר שלעפט מיט פון גלות, פון אייער בית־המדרש".

דער יום־טוב האט זיך אנגעהויבען מיט גרויס פאראד. צוערשט האבען די יונגע לייט פון די אנדערע קאלאניעס געוויזען גימנאסטישע איבונגען, דערנאך האבען זיך די יונגע קאלאניסטען געלאזט זיך יאגען אויף די פערד. אנגעטהאן אין אראבישע אבייעס מיט די ביקסען הינטען אנגעבונדען, האבען די סעמיטישע געזיכטער, אבגעברענט פון דער זונן, אויסגעזעהן ווי די עכטע קינדער פון דער וויסטע. זייער אנבליק האט אויף די אנוועזענדע ארויסגערופען גרויס בעגייסטערונג— יעדער שאס פון ביקס, יעדעס טאפען פון די פערדישע פאדקאוועס, יעדע ציוניסטישע פאהן אין א רייטער'ס האנד האט ארויסגערופען בעגייסטערטע געשרייען פון קינדער און מענליכע מיילער. די בעגייסטערונג פון די פערזאמעלטע איז געוואקסען. עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלטע פאלק ישראל בעפרייט זיך פון יאך פון זיין תורה, וועלכע ער האט געטראגען דורך זיין בלוטיגען עוויגען וועג — בעפרייט צום לעבען, שרייט נאך פארם! בענקט נאך לעבען, וואס האט פערלוירען — און האט נישט מעהר.

און אין איין ווינקעל זיינען געזעסען אייניגע יונגע לייט פון דער קאלאניע אויף דער שוועל פון דער שוהל, צווישען זיי אויך מישא, און צוגעקוקט זיך צום שפיעל, און א שווערער יאוש האט געדריקט זייער הארץ: „דאס איז אלעס", און איז עס דאס, וואס זיי האבען געזוכט אין ארץ־ישראל? איז דאס, וואס וועט בעפרידיגען זייער נשמה?! וואו איז דאס פאלק? דאס פאלק זיטצט אין גלות און צולויפט זיך איבער אלע ימים, און אלע לענדער, און ווערט אויפגעפרעסען צווישען די פעלקער פון דער וועלט. און וואו איז דאס, וואס זאל אונז ממלא מקום זיין, וואס אונזערע אבות האבען געהאט, דעם גלויבען, דער אידעאל פון א משיח'ן? צוליעב דעם זיינען אידען אזוי פיעל אויסגעשטאנען און דורכגעטראגען די פאהן פון אידישקייט איבער אלע

פייערען פון גלות, אז זיי זאלען זי אם סוף דערפיהרען צו דעם, אז מיר וועלען עהנליך ווערען צו אראבער — לויפען אויף פערד ווי זיי, און שוין קענען שיסען ווי זיי? עהנליך צו זיין צו א ווילדען שטאם פון אראבער, אהן די פארם און אהנע די יניקה צו שעפען פון די אבות, פון דער ביבל — אראבער צו זיין מיט אייראפעאישע שלעכטע מידות, וואס מיר האבען זיך אנגעשעפט אויף דעם גרויסען וועג פון גלות? נור נישט אלע האבען זיי געקלערט ווי מישא, עס זיינען געווען אזעלכע, וועלכע זיינען שוין מיעד געווען פון גלות און מיעד פון דער מיסיע פון אידישען פאלק. זיי האבען זיך געזאגט, אז שוין גענוג האט דאס אידישע פאלק אויסגעשטאנען צוליעב זיין „מיסיע". יעצט זאל די „מיסיע" אן אנדערער אויף זיך נעהמען, און מיר וועלען אנהויבען לעבען דאס נאטירליכע לעבען פון פראסטע מענשען, נישט קיין „קדושים". זיי האבען דערזעהן אין אגראנאם בלומענטהאל א משיח. טאקע ער, וואס האט גאר נישט אין זיך פון גלות, קיינמאל נישט פערזוכט דעם טעם פון דער „מיסיע"; דער וואס איז איבער־געגאנגען פון אן אנדער סביבה צו אונז אין גאנצען און איז א גע־זונדער, נאטירליכער מענש, ער איז אימשטאנד צו פיהרען אונז צום ברעג פון נאטירליכען לעבען, פון פראסטע מענשען. ער האט די נא־טירליכקייט אין זיך; ער הויבט אן פון זיך, און דורך איהם קען עפעס געשאפען ווערען.

און ווי מישע מיט זיינע חברים זיטצען אויף דער שוועל פון דער שוהל און קוקען זיך איין, מיט חוזק אויף די ליפען, צום שפיעל, געהט אדורך ה' בלומענטהאל און רופט זיך אן צו זיי: „וואס זיצט איהר דא קאלאניסטען? איך וויים נישט, וואס אייערע ספקות זיינען, איך האב נישט אין אייערע ספרים געלערענט, איך בין טאקע א גרא־בער יונג, נור יעדעם שטיקעל וואס ווערט דא געטהאן בויט דאס אי־דישע פאלק. יעדער ברונען, און יעדע אייל ערד, וואס ווערט דא בעארבייט, איז די צוקונפט פון אידישען פאלק. אין דעם גלויב איך און דאס איז מיין גלויבען און אויף דעם האט מען מיר די קאלאניע איבערגעגעבען. ווער עס האט ספקות קען די קאלאניע פערלאזען" — זאגט ה' בלומענטהאל צו מישען ערנסט.

מישא האט געשוויגען.

קאפיטעל 24.

די מלחמה מיט די אראבער.

אין אבענד האט די שמחה געהאלטען אין מיטען בעסטען גאנג; די נאכט איז געווען א דונקעלע און א ווארימע, און דער עולם איז געווען פערשפרייט איבער די פעלדער, צווישען די ווייסע הייזלעך, און אונטערגעזונגען ליעדלאך, און מען האט זיך אזוי גאר ערלויבט צו זינגען א אידיש־פאלקס ליעדעל. א יונגע מאן, פון א חסיד'עשע משפחה, האט אנגעהויבען צו זינגען:

איז מיטען וועג שטעהט א בוים,
האט ער זיך איינגעבויגען;
פאהרט א איד קיין ארץ־ישראל
מיט פערוואוינטע אויגען...

דעם עולם איז דאס ליעדעל געפעלען, אונטערגעכאפט דעם חסיד'ישען ניגון, און אלע האבען מיטגעזונגען אין כאר. אגראנאם בלומענטהאל איז צוערשט נישט צופרידען געווען פון דעם „זשארגאנישען" זמר, נור בשעת חדות האט ער מוחל געווען. נור אין מיטען זינגען, ווי דער עולם הערט זיך איין צו דעם יונגען מאן'ס ניגון, דערהערען זיך צוויי שאסען. זיי האבען פערשטאנען, אז עס איז א צייכען פון שומר אויף געפאהר. עס הייסט, די אראבער זיינען אנגעפאלען, און די יונגע לייט האבען זיך געגעבען א לאז צו די שטעלער, געכאפט די ביקסען אויף די פלייצעס, און געווארפען זיך אויף די פערד — אלע יונגע לייט סיי די גלויביגע, סיי די סקעפטיקער. עס האט זיך אין זיי אנגעצונדען דער נאטירליכער פערלאנג צו בעשיטצען זייער אייגענטהום. צוערשט האט מען געכאפט א שטאלקאטש און בעלויכטעט דעם וועג; דערנאך האט מען זיך מישב געווען, אז עס איז געפאהר, דאס ליכט, וואס קען ווייזען די אראבער דעם ציעל צו זייערע ביקסען: זיי זיינען געווים בעהאלטען אין דעם וויין. ארויסגעקומען הינטער דער קאלאניע, האבען זיי שוין אנגעטראפען דעם שומר, וועלכער איז אקעגענגעלאפען אין דער קאלאניע אריין אנזאגען די סכנה. עס האט זיי געלאזט, די אראבער, אין כעס, וואס מען האט ביי זיי אבגעקויפט

דאָס דאָרף, האָבען זיי אויסגענוצט די געלעגענהייט, וואָס די יונגע קאָלאָניסטען און די מענער פון זייער שכנ'ישער קאָלאָניע זיינען אריבער צום קאָלאָניע־יום־טוב, זיינען זיי בעפאַלען די „גנות“, די פעלדער און אָנגעהויבען צו ראַבעווען די תבואות פון די פעלדער. די צוויי אידישע שומרים וואָס זיי איז געוואָרען אנפערטרויט דאָס גוט פון דער קאָלאָניע, האָבען מוטהיג בעשיצט דאָס אידישע גוט, אוועקגעשטעלט זיך איין צווייען געגען די אראבער. ערשט אז איינער פון זיי איז געפאַלען פון אַ שאָס פון אַ ביקס, האָט דער צווייטער דערזעהן, אז אליין וועט ער נישט זיין בכח צו בעשיצען די פעלדער, האָט ער זיך געלאָזט איבער דעם אראבישען דאָרף אין דער קאָלאָניע רופען הילף. עס איז געווען אַ זיכערער טויט, און נישט קוקענדיג אויף די קוילען וואָס זיינען געפאַלען פון די גריבער, אין וועלכע די אראבער האָבען זיך בעהאַלטען, האָט איהם זיין פערד געטראָגען דורך דער געפאהר, און פון דערווייטענס האָט ער געשאָסען צוואָוויסענגעבענדיג וועגען דער געפאהר. אָנגעטראָפען די רייטערס, וואָס זיינען ארויס פון דער קאָלאָניע, האָט ער באַלד אומגעקערט זיין פערד, פאָראויסגעלאָפען און אָנגעפיהרט זיי, וואו די אראבער זיינען. אלעמען האָט בעלעבט אַ בעגייסטערונג און אַ מוטה: זיי האַלטען מלחמה נישט פאַר זיך, נור פאַר דעם גאַנצען כלל, צו בעפעסטיגען דעם ישוב דאָ, צו רעטען דעם אידישען שטאָלץ און אײַנצופלייסען צווישען די אראבער מורא און אכטונג פאַר אידישעם אייגענטהום, פאַר דעם נייעם איד, פאַר דעם נייעם ישוב, וואָס בויט זיך דאָ. און מיט קיין זאַך קען מען די ווילדע שבטים נישט איבערצייגען, נור מיט מוטה און געפאהר. האָבען טאַקע די יונגע לייט מוטה ארויסגעוויזען. אָנקומענדיג צו די מחנה אראבער, וועלכע זיינען שוין געפאָהרען צוריק פון דער קאָלאָניע און האָבען געפיהרט דאָס אידישע גוט אויף וועגען אין זייער דאָרף אריין, האָבען די אידישע יונגע לייט בעשטימט מיט'ן טויט אָבצוקויפען צוריק דאָס אידישע אייגענטהום און עס אוועקצונעהמען צוריק פון די אראבער. נישט קוקענדיג אויף די קוילען, וואָס האָט זיי בעגעגענט פון די גוט ציעלענדע אראבישע רייטער, האָבען זיי זיך אקעגען געלאָזט די אראבער. אָנקומענדיג אין דער נאָהנט האָבען זיי זיך פערשפרייט אין די ווינקעלעך, יעדער בעזונדער, כדי די אראבער זאָלען זיי נישט טרעפען און בעגעגענט די אראבער מיט אַ מחנה

קוילען. די אידישע יונגע לייט, האבענדיג בעסערס אייראפעאישעס געוועהר, ווי די אראבער, האבען זיך געקענט שטעלען ווייטער ארויס פון דעם אראבישען שום שטח; די אראבישע קוילען זיינען פון זיי אבגעפאלען, דאגעגען די אידישע קוילען האבע געטראפען אין די אראבישע מחנות. דאס גיעיג האט אנגעפיהרט דער אינזשעניער בלומענטהאל, וועלכער האט קאמאנדירט דערביי, ווי א פאלקאווניק זיין פאלק. ער איז בעגייסטערט און שטאלץ געווען, וואס ער פיהרט די מלחמה.

— פערשפרייט אייך — האט ער קאמאנדירט — יעדער אין אן אנדער ווינקעל, שטעהט נישט אין אראבישען ציעל, לעשט אויס די שטאלקאטשען, ווארפט אראב די ווייסע טיכער פון די קעפ, כדי די אראבער זאלען נישט זעהן אייערע פאזיציעס, אראב פון די פערד, שאנצט זיך הינטער די פערד. — צו האט ער שוין פערגעסען זיין לשון־קודש דערביי און קאמאנדירט אויף זיין מוטער־שפראך, אויף דייטש, נור די יונגע לייט האבען איהם פערשטאנען און מיט אימפעט געפאלגט איהם. די אידישע קוילען האבען באלד צו שווייגען געבראכט די אראבישע, די אראבער האבען אנגעהויבען צו לויפען מיטשלעפענדיג מיט זיך די וועגען. דא האט מישע געגעבען א שריי אויס צו זיין חבר משה,מיט וועלכען ער האט אינאיינעם געוואהנט: „קום ראטעווען די וועגען“, געגעבען זיך א כאפ ארויף אויף די פערד און געלאזט זיך אין די אראבישע מחנה אריין. א פאר יונגע לייט הינטער זיי שוין, די קוילען פליהען פאר זייערע אויגען פארביי, ווי פונקען פייער, — זיי קוקען נישט, איילען מיט אימפעט אין די מחנה אריין, כאפען שוין אן די אקסען ביי די לייצעס — טאקע זיין פריינד משה גיט א געשריי אויס: „אוי“ — און גיט א פאל אראב פון פערד און דאס פערד אנטלויפט פון אונטער איהם אין סטעפ אריין. אבער די יונגע לייט האלטען שוין די וועגען מיט דעם אידישען גוט ביי די פערד, נאך פינקלען פאר זיי די קוילען, שלאגען זיך מיט די ביקסען,— אבער דאס אידישע גוט האבען זיי געראטעוועט און די אראבער אנטלויפען, איבערלאזענדיג די וועגען ביי זיי, שלעפען מיט זייערע פערוואונדעטע, לאזען זיך אין דארף אריין.

מ'איז אראב פון די פערד און אנגעהויבען צו זוכען די פערוואונדעטע, צוויי יונגע לייט זיינען געווארען פערוואונדעט און איינער איז געפאלען

א טויטער — מישע'ס חבר און פריינד, צייט ער איז דא אין לאנד, משה, וואס איז געפאלען צו מישא'ס פיס. די אראבער האבען זייערע פערוואונדעטע און טויטע מיטגענומען מיט זיך אין דארף אריין. די פערוואונדעטע האט מען אויף די פערד מיט די וועגען גערעטעטע אידישעס גוט געפיהרט אין דער קאלאניע אריין; ביי דעם טויטען איז געווארען אויפ'ן פעלד אויפגעשטעלט א וואך, ווארים עס איז זעהר וויכטיג געווען נאך די טערקישע געזעצען אויף ווענענס פעלד מען געפינט די טויטע ביים שרייבען דעם פראטאקאל. מורא האבענדיג, אז די אראבער זאלען דעם געפאלענעם חבר נישט איבערטראגען אויף דעם אידישען פעלד, האט מען אויפגעשטעלט א עהרען וואך. עס זיינען איבערגעבליבען דער אינזשעניער בלומענטהאל, מישע און א פאר חברים. די פערד אנגעבונדען, די שטאלקאטשען אנגעצונדען, די ביקסען גרייט געמאכט צו בעשיצען זיך פון א נייעם איבערפאל, איז מען איבערגעבליבען איבער נאכט אויפ'ן פעלד ביים טויטען חבר. די נאכט איז געווען א דונקעלע, טיעף אין הימעל האבען זיך בעהאלטען די שטערן, א קאלטער ווינד האט געבלאזען פון די הרי־יהודה אראב, פון דערווייטענס האט זיך דערהערט דאס קלאגען פון די שאקאלען, וואס האבען געוויינט צווישען די שטיינער אין די היילען. עס האט זיך גערעכט, אז עס ברומט ביי־נאכט די אלטע אידישע נשמה, וואס קומט דא אהער פון דעם פינסטערען גלות און קלאגט אויף איהר גורל. יעדער פון די יונגע לייט איז געווען פערזונקען אין זיינע געדאנקען, געזעסען אין זיין ווינקעל מיט זיין ביקס אין דער האנד און געקלערט וועגען א צוקונפט, נישט פאר זיך, נור פאר זיין גאנץ פאלק. שטאלץ האט זיך ארויף און אראב געדרעהט דער אינזשעניער בלומענטהאל מיט זיין ביקס אין האנד ווי אן אנפיהרער, און איז שטאלץ געווען אויף דעם טהאט, וואס ער און זיינע קאלאניסטען האבען בעוויזען. ער איז געווען אן איינפאכער מענש, א איינפאכע נשמה, קיין קאמפליצירטע נאטור. ער האט נישט געוואוסט די אידישע געשיכטע און נישט געוואלט וויסען, געוואוסט, אז עס איז געווען א אידישעס לעבען אמאל, ווען עס איז געווען א אידישע מדינה דא אויף דעם ארט און עס הויבט זיך אן אזא אידיש לעבען פון דעם טאג אן, וואס ער איז ווידער דא אויף דעם ארט. אויסגעשטריכען האט ער דעם גרויסען גלות און נישט געוואלט וויסען דערפון

און פיינט געהאט עס — א נאטירליך געזונד לעבען האט ער געוואונשען פאר זיין פאלק דא, אויף דעם לאנד וואו יעדער שריט וועט ווערען אויסגעקויפט מיט בלוט. ער האט גע׳חלום׳ט פון א גרויסער מלחמה, וואס וועט אמאל דא זיין אויף דעם ארט אין דאס לאנד, צו בעפרייען א גאנץ פאלק. ער האט געהערט די טריט פון די פערד, ראס קלינ־גען פון די כלי־מלחמה, וואס טראגט זיך אין דער לופטען. דא אויף דעם פעלד וועט אמאל אויסגעקעמפפט ווערן די אידישע פרייהייט, דאס אויסלויזען פון גלות, דא וועט זי געבוירען ווערען.. ער האט גע־זעהן דעם אידישען פארלאמענט, אין וועלכען עס ווערט געפייערט די אידישע בעפרייאונג. עס זיצען די בכבוד׳יגע אידען פון אלע לענדער, די אידישע נאציאנאלע רעגיערונג, דער אידישער סנהדרין. ער דער־קענט בעקאנטע געזיכטער, און די העלדען טראגען אריין אין פארלא־מענט די פאהנען, וואס זיי האבען אוועקגענומען פון שונא קעמפ־פענדיג פאר פרייהייט, און בויגען די פאהנען פאר הערצעל׳ס פאר־טרעט, און אפשר איז ער אויך צווישען די פאהנען־טרעגער...

און מישע... ער איז געזעסען ביים טויטען חבר, מיט וועלכען ער האט געטהיילט אלע זיינע חלומות, אלע זיינע אידעען. ער, דער ברו־דער זיינער, וועלכען ער האט זיך געפונען,ביידע אויפגעצויגען בע־זונדער, געטראפען זיך דא אין לאנד, און ביידע גע׳חלום׳ט די זעלבע חלומות, ביידע דאס זעלבע געקלערט, געהענדיג אין געהיים אין די היילען, אויף די קברים, אויף די אידישע היסטארישע ערטער, און האבען געוואלט ביידע הערען דארט דאס ברוימען פון דער אידישער נשמה. און דא ליגט ער פאר איהם א חלל אויף דעם אידישען פעלד מיט זיין ביקס אין דער האנד. נישט געפאלען איז ער ווי יענע קרבנות, וועלכע מען האט ארויסגענומען ווי די שעפסען פון דער סטאדע ארויס, און גע׳שחט׳ן, נישט געפאלען איז ער א קדוש בעל כרחו ווי א שעפס, ווי די אלע אידישע קדושים אין גלות. נור מיט דער ביקס אין דער האנד בעשיצענדיג אידישעס גוט און אידישען שטאלץ. א, ווי ער האט מקנא געווען זיין חבר דעם טויטען, דער וואס בינדט איהם צונויף מיט די העלדען, וואס זיינען אמאל אויך דא געפאלען. ווי האט ער דעם טויטען קושען געוואלט, קושען געוואלט זיין בלוט, זיינע יונגע יאהרען און ווי גליקליך און שטאלץ איז ער

געווען אויף איהם. שרייען האט ער געוואלט מיט דעם גאנצען קול, איבער דעם גאנצען לאנד, אז די ערד זאל הערען.

— „אידען, א גרויסע ישועה איז געקומען, דער ערשטער קרבן. וואס פאלט נישט ווי קיין שעפס, נור ווי א העלד!" — אזא בלוט איז הייליג און ריין, און דאס איז שפייז פאר דעם חיות פון א פאלק. איז אזא בלוט נישט הייליגער און שעהנער פאר די אלע טייכען בלוט, וואס זיינען געווארען פערגאסען ביז יעצט ביים אידישען פאלק? — ער איז ערציטערט געווארען ביי דעם געדאנק...

קאפיטעל 25.

די תימנ'ער אידען.

איבער דער וויסטע איז געגאנגען א שטים און איז אנגעקומען אין תימן, אין אראביען, אז עס איז געקומען די ערלייזונג פון אידען, און די בני־ישראל הויבען זיך אן צו בעזעצען אין זייער פאטערלאנד. און די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע — די תימנ'ער אידען, וועלכע האלטען זיך דארט אויף פון ערשטען חורבן אן און זיינען גע־ווארען די קנעכט פון פעטער ישמעאל, די וואס טראגען נאך דעם פלעק פון דער געטהא ביז'ן היינטיגען טאג, — האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען אין זייער פאטער־לאנד. אויף קליינע שלעפ־שיפען האבען זיי זיך געלאזט מיט ווייב און קינד איבער'ן ים, פערוואגעלט גע־ווארען אויף פערשיעדענע ברעגען, די העלפט איז פון זיי אויסגע־שטארבען אויפ'ן וועג פון פערשיעדענע קרענק, הונגער און נויטה, און אין א שעהנעם פריה־מארגען זיינען צום יפו'ער ברעג צוגעשוואומען צוויי בערלענקעס מיט די תימנ'ער אידען. זיי האבען געלאנדעט אויפ'ן ברעג מיט די ווייבער און קינדער, און דערהערט, אז זייערע פיס האָ־בען מיט אן אמת בעטרעטען דעם הייליגען באדען, האבען זיי זיך מיט די געזיכטער געווארפען אויף דר'ערד און געקושט די ערד. זיי האבען נישט געוואוסט וואס צו טהאן פאר פרייד, געוויינט פאר גליק, גע־זונגען, געטאנצט און ארויסגעלאזט פון זיך ווילדע געשרייען, וואס

זיי האָבען מיט זיך מיטגעבראכט פון דער וויסטע. צוערשט האָט מען זיך מיט זיי זעהר דערפרעהט — די פּני און די „חשובי יפו“ זיינען זיי אַקעגען אַרויס אויפ׳ן ברעג, אויפגעשלאָגען פאַר זיי שטעלער, ביידלעך און בעזאָרגט זיי מיט ברויט צו שטילען זייער ערשטען הונגער. אָבער די תימנ׳ער אידען האָבען נישט געוואָלט בלייבען אין יפו, וועלכע האָט אַ קליינע ראליע געשפּיעלט אין זייער פאַנטאַזיע, און זייער רעליגיעזער עקסטאַז האָט געטראָגען זייער ערשטען טריט קיין ירושלים, צום הר־הבית, צו דער כותל־מערבי. דעם וועג פון יפו קיין ירושלים האָבען זיי געמאַכט מיט ווייב און קינד צו־פוס, און אַז זיי האָבען פון דערווייטענס דערזעהן די הייליגע שטאָדט, פון וועלכער שפּיצען פון קאַטוילישע קירכען און מאַכמעדאַנישע מעטשעטעס האָבען אַרויסגעקוקט, איז געוואָרען צווישען זיי אַ שרעקליך געוויין, אַ געוויין פון פרייד און פון צער, וואָס זיי זעהן די הייליגע שטאָדט און זעהען זי אין איהר פערשקלאַפונג. לאַנג זיינען זיי געלעגען אויף דער ערד, איינגעגראָבען די פּנים׳ער אין דעם זאַמד, און געגעבען פון זיך שרעקליכע ברומען.

אין ירושלים זיינען זיי אָנגעקומען צו תשעה־באב, ווען די גאַנצע אידישע בעפעלקערונג קומט זיך צונויף פאַר דעם כותל מערבי. די נאַכט איז געווען אַ דונקעלע, אַ שרעקליכע ירושלים־נאַכט; פון די היילען אַרום דער שטאָדט האָט זיך געהערט דאָס קלאַגען פון די שאַקאַלען און עס איז געווען, ווי עס רופען די בת־קולות פון די היילען, און ברומען ווי די טויבען: „וועה איז מיר, וואָס איך האָב מיין הויז חרב געמאַכט“. פאַר דעם כותל מערבי זיינען שוין געווען פערזאַמעלט אַלע פערשיעדענע עדות פון אידען, וואָס וואוינען אין ירושלים. די ספרדים זיינען געקומען אין זייערע טערקישע טורבאַנען, מיט די גרויסע גרינע גאַרטלען, שוואַרצע בערד, מיט אָבגעבערעגטע געזיכטער, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, רמב׳ם קעפּ, און שבאתי־צבי־קעפּ; אין די זאַקען האָבען זיי זיך געוואָרפען אויף דר׳ערד פאַר דעם כותל מערבי. פּוילישע אידען אין די שוואַרץ־אַטלאַסענע צוריסענע קאַפּאָטעס מיט די שטריימלען; די אויסגעבלייכטע פּנים׳ער האָבען זיי איינגעגראָבען אין די גרויסע שפּאַרעס צווישען די שטיינער פון דעם כותל מערבי און אַריינגעוויינט אין זיי; די בוכאַרער אידען אין זייערע קאָלירטע מאַנטלען, אין די פוטערנע היטלען — אַלעס איז

געלעגען אויף דער ערד. די ליכט אין די אויל לעמפלעך האבען זיך געברענט צווישען די שפאלטען פון די גרויסע שטיינער, און די קולות און די יללות האבען זיך געריסען אין הימעל אריין: „איכה ישבה בדד העיר“. עס האט זיך גערעכט, ווי עס זיינען זיך צוזאמענגעקומען די אידען פון אלע עקען און ליגען אונטער דער וואנד, זיי זיינען ארויסגעווארפען אויף דער צווייטער זייט וואנד, צווישען זיי און גאט שטעהט א וואנד און זיי רופען און שרייען צו גאט דורך דער וואנד: „גאט, פערהייליג דיין נאמען איבער דער גאנצער וועלט“. און די וואנד איז שטום און קאלט, און זאפט אין זיך אריין די טרעהרען און געשרייען און פערשווייגט אלע געבעטען, וואס ישראל וויינט איבער זיינע צרות. אלע טרעהרען קומען אהער צושווימען דא, צו דער וואנד, און דא, ביי דער וואנד, שטארבען זיי אב, און ווערען פערלארען און איינגעזאפט פון שטיינער. א, ווער וואלט געקומען און צובראכען די וואנד צווישען ישראל און זיין גאט!...

די נאכט איז געווען שווארץ און צארענדיג, א שרעקליכע קאלטע ירושלים־נאכט פון ערנסטקייט; גאט־פארכט איז געלעגען אין דער לופט און די שטימע פון דער שכינה האט געקלאגט אין אלע הייזען ארום דעם אלטען מויער. אין דער שווארצער נאכט האבען זיך ארייגעריסען די תימנ׳ער אידען; זייערע ווייסע קיטלען האבען זיך געבלייכט אין דער דונקעלער נאכט, און ווי זיי זיינען אנגעקומען פאר דעם כותל מערבי און דערזעהן די אידען, וואס ליגען פאר איהם, און דערהערט דאס געוויין, זיינען זיי ווי איין מענש, מיט ווייב און קינד, געפאלען מיט די פנים׳ער פאר דער וואנד, אויסגעשפרייט די הענד צום הימעל און א גרויס געשריי, דאס געשריי פון דער וויסטע, דאס געשריי פון דער אידישע עולה האט זיך געריסען פון זיי אין דעם שווארצען הימעל אריין. זיי האבען דערזעהן, אז זיי זיינען געווארען אבגענארט, משיח איז נאך נישט געקומען, די ערלייזונג איז נאך נישט דא.

קאפיטעל 26.

די אבגענארטע האפנונג.

אבער מען האט עפעס געמוזט טהאן מיט די תימנ'ער אידען; זיי האבען זיך ארומגעוואלגערט איבער די גאסען מיט ווייב און קליינע קינדער, ארעם און קראנק, קיין העמד אויפ'ן לייב, קיין ביסען ברויט אין מויל, קיין דאך איבער'ן קאפ. זיי זיינען געקומען מיט די ווייבער און די קליינע קינדער צו די טהויערען פון די שוהלען און די בתי־מדרשים און אויסגעשפרייט זיך ווי אין דער וויסטע, און גע'טענה'ט, אז דאס איז דאס לאנד, וואס גאט האט פערשפראכען זייערע עלטערען, אויף דעם לאנד האבען זיי אזוי לאנג געווארט און אויסגעשטאנען אלע ענויים פון די אראבער — דאס איז דער שכר? די שטארקערע פון זיי האט מען גענומען און צושיקט אין די אידישע קאלאניעס, און די שוואכערע, און די עלטערע, און די ווייבער און די קינדער האבען זיך, ווי דער זאמד, איבער אלע גאסען פון דער הייליגער שטאדט ארומגעוואלגערט מיט פערבלענדטע, טרוימענדע אויגען פון הונגער, קראנקהייט און רעליגיעזען עקסטאז.

אויך אגראנאם בלומענטהאל האט אריינגעקראגען אין זיין קאלאניע א צאהל תימנ'ער, מיט די ווייבער און קינדער, פאר וועלכע די פועלים האבען אויפגעשטעלט ביידלעך אין דער קאלאניע און צוגענומען ווי ברידער. ביי די פועלים האט זייער אנקומען ארויסגערופען גרויס בעגייסטערונג. זיי, די „טרוימער“, האבען דערזעהן, אז די אידעע פון משיח'ן איז נאך נישט אבגעשטארבען ביי אידען, אז זי לעבט צווישען פאלק, און דער נאמען פון משיח'ן האט גערופען די אונגליקליכע פון דעם ווייטען תימן און געטראגען זיי איבער דעם ים אין הייליגען לאנד אריין. זיי האבען דערפיהלט די ברידערליכע נשמה וואס האט געלעבט ווי ביי זיי, ביי זייערע עלטערען, אויך דארט אין דער וויסטע, ביי יענע אידען, כאטש זיי האבען זיך נישט צוזאמענגעטראפען, נישט בעגעגענט זיך דורך דער גאנצער צייט, וואס אידען זיינען אין גלות. זיי, די אידיש־רוסישע סטודענטען, וואס האבען שוין אליין קיין אמונה געהאט, זיינען בעגייסטערט געווארען פון דעם

רעליגיעזען עקסטאז, וואס לעבט נאך צווישען די תימנ'ער. זיי האָ־בען דערזעהן אין זיי די נאקעטע אידישע נשמה, וואס האט זיך אומע־טום געקענט ערהאלטען אין איהר קלאָרהייט — צי צווישען די ציר־וויליזירטע אייראָפּעער, צי צווישען די ווילדע אזיאטישע שטאַמען, אין די וואַרימע צוהיצטע זאמדען פו דער וויסטע. זיי האבען זיך אנ־געכאפּט אַן די תימנ'ער און געלעבט מיט זיי. נור די תימנ'ער האבען גישט געוואָלט געהן צו דער ארבייט אין די אידישע קאָלאָניעס. זיי האבען נישט געוואָלט זיין קיין עבדים. נור האבען געפאָדערט זייער חלק אין ארץ־ישראל. זיי האבען געגלויבט באמונה שלמה, אז ארץ־ישראל געהערט צו אלע אידען, אז יהושע בן נון האט אלעמען צוטהיילט דאס לאנד. זיי האבען זיך צוזאמענגעקליבען אין די פעלדער און נישט געוואָלט ארבייטען — געפרעגט: „וואו וואָהנט דער נשיא, וועלכער צוטהיילט די ערד פון ארץ־ישראל?“

עס האבען זיך באלד געפונען ביי זיי איינציגע יונגע לייט פון די „פועלים“, אונטער זיי מישע, וועלכע האבען געוואָרפען די ארבייט און ארויסגעגאנגען צו די תימנ'ער, וואס האבען געהאַרט ווי אַ מחנה פערלאָזטע פייגעל אויף די פעלדער. וואס אמאל זיינען זיי זיך מעהר צוזאמענגעקומען.

די ווייבער האבען געטראָגען זייערע קינדער אנגעבונדען אויף די רוקענס. די מעגער, דארע, אַבגעברענטע געזיכטער, מיט די שווארצע געגרייזעלטע פאות, וואס האבען ארויסגעקוקט פון די ווייסע לייל־בער, האבען געציטערט פון ווינד, אנידערגעלעגט זיך אויף די פעלדער מיט ווייבער און קינדער. די קינדער האבען געשריען, געוויינט, די מוטערס האבען זיי איינגענומען, טייל געשטעקט אין די קינדער'ס רויטע מיילכעלעך ביינדעלעך, וועלענדיג זיי אבנארען, אז זיי זויגען אדער טרינקען; די מעגער זיינען געזעסען נעבען זיי, די קעפ אראָב־געלאָזט אויף דער ערד, און נאָכגעקלערט וועגען דעם, וואו איז גאָט'ס הבטחה. דער ספק איז קיינמאל, קיינמאל נישט אריינגעדרונגען אין זייערע הערצער, אויסשטעהענדיג די אלע ענויים און שאנד פון זייערע אראבישע שכנים, גלויבענדיג, אז דער רבונו־של־עולם וועט אמאל זיי בעצאהלען פאר די ענויים. די אמונה, וואס האט אויסגע־האלטען אזוי פיעל הונדערטע יאהרען און אזוי פיעל צרות, האט אנ־געהויבען צו וואנקען אויף דעם באָדען פון זייער צוגעזאגט לאנד. אין

טאַקע אַלעס, וואָס גאָט האָט צוגעזאָגט אונזערע עלטערען אברהם, יצחק ויעקב — דאָס ארץ זבת חלב ודבש, זאָל עס חלילה נישט וואָהר זיין? איז דאָס נור אַ חלום געווען? אַ, ווי שרעקליך זיינען געווען די ענויים דאָ, אויף דעם הייליגען באָדען, נישט איבער געלד און הונ־גער, נור, חלילה, וואָס גאָט'ס הבטחה ווערט נישט מקוים. עס האָט זיך געדראַכט, אַז דאָס אַלטע פאָלק ישראל, קומענדיג אויפ'ן ברעג פון זייער צוגעזאָגט לאַנד, הויבט אָן צו צווייפלען אין די הבטחות פון יהוה, און אַ שרעק קוקט ארויס אין די אויסגעלאָשענע שוואַרצע אויגען פון די מענער, פון די ווייבער, דער שרעק פון אָבגענאַרטע האָפנונגען, וואָס האָבען אַזוי פיעל געקאָסט.

שרעקליך איז געווען איבערצוטראָגען דאָס בילד פון יאוש. די יונגע לייט זיינען געלאָפען אין די קאָלאָניעס ארום, האָבען געבראַכט מעהל, ברויט, קאַרטאָפעל, אָנגעלעגט אַ פייער און געקאָכט פאַר זיי. די נאַכט האָט זיך שוין געדונקעלט, אַ שוואַרצע פינסטערניש האָט ארומגענומען די פעלדער, די קינדער האָבען זיך אָנגעהויבען צו טוליען צו די מוטערס, דאָ און דאָרט האָט מען געהערט ווי אַ תימנ'ער לערנט זיין משניות, אָדער גיט ארויס פון זיך אַ משונה'דיג ווילד קול, זינ־גענדיג אַ טרויעריג, מעלאַנכאָליש ליעדעל צו יהוה, און עס איז געווען אַ גרוס, אַ ציטערן, אַ געשריי, אַ געוויין. נאָך נישט האָבען זיי אָנגע־וואָהרען די האָפנונג אין יהוה, זייער גאָט לעבט און זיינע הבטחות וועלען מקוים ווערען.

קאַפּיטעל 27.

איבער די פעלדער פון יהודה.

איבער די וויסטע פעלדער פון יהודה איז מישא צוריקגעגאַנגען קיין ירושלים צו זיין ווייב, וואו ער האָט זי געלאָזט, ווען ער איז אָב אין די קאָלאָניעס.

אַ טרויעריגער געפיהל האָט געדריקט זיין הארץ, ווען ער האָט פער־לאָזט דעם פעטען טאָל, וואָס ליגט הינטער די הרי־יהודה. צום לעצטען מאָל, ווען די זונן איז אויפגעגאַנגען, האָט ער פון די פער־

שטײנערטע יהודה־בערג געװארפּען זײן בליק אויף דעם טאָל, אין װעלכען עס ליגען די קאָלאָניעס פון יהודה.

א גרויסער ים פון װײסען קאַלך־שטײן האָט געבלײכט זיך אין דער אויפגעהענדער זונן. און אין דעם ים האָבען זיך געװיזען, װי קלײנע אינזלען, קלײנע גרינע קופּקעלעך בוימער און שטיקער גרינע בעװאַקסענע פעלדער פון די אידישע קאָלאָניעס.

די קלײנע אינזלעך זײנען עדות פון א גרויס בענקעניש, װאָס האָט זיך ערװעקט אין אידישען פאָלק נאָך ערד, נאָך א הײם — האָט ער זיך געטראַכט — און דאָס זײנען די ערשטע פונקטען, די ערשטע װינקעלשטײנער, װאָס זײנען געלעגט געװאָרען צו ערבויען די נײע הײם. און די װינקעלשטײנער פערלאָזט ער יעצט... פערלאָזט ער ניט מיט זײ דאָס גרויסע בענקשאַפט, װאָס האָט זיך אין הארץ ערװעקט צו זיך אלײן, װאָס האָט איהם דאָ אהער געשלעפּט צו די װינקלען? — און ער האָט זיך ארומגעקוקט איבער דעם גאַנצען לאַנד ארום, װאָס האָט זיך אויסגעצױגען הינטער די פּיס פון די הרי יהודה און איז גע־לעגען אויסגעשפּרײט פאַר איהם, װי אויף דער האַנד.

די לופט איז געװען אזוי קלאָהר און דורכזיכטיג, אז מען האָט געזעהן די ברעגען פון לאַנד ארום יפו, װי זײ טרעטען ארײן אין ים אַרײן. און דאָס לאַנד איז װיסט ארום און ארום. װאו־נישט־װאו װײזט זיך א בוים, גרינט זיך א גרינע בײט, צינדט זיך אן א רויט ציגעל־װאַנד פון א שטיבעל, װײסען זיך װײסע קלײנע, רונדיגע קופּעלן. שטאַרט ארויס א הויכער שפּיץ פון א מחמדנישען מאשעט װאָס האָט זיך פערבלאָנדזשעט אין א אראַבישען דאָרף. און דאָס איז עס דאָס װינקעל, װאָס האָט געזאָלט שטילען זײן בענקשאַפט. װאו ער האָט גע־זאָלט געפינען די רוה און דעם װעג צו זיך. און זײן בענקשאַפט האָט ניט אויפגעהערט. עטװאָס האָט ער יאָ געפונען — נור דעם װעג צו זיך איז דאָס נישט געװען.

א גרויס בענקשאַפט האָט איהם ארומגענומען נאָך דער נשמה פון פאָלק. דאָרט װאו דאָס אידישע פאָלק לעבט — לעבט די נשמה פון פאָלק. און נאָך דעם האָט ער געבענקט. און דאָס האָט ער נישט געפונען. אלײן האָט ער זיך געפיהלט דאָ. יעדער אײנער פון די דאָ, װאָס זיצען דאָרט, איז אלײן — קלײנע אינזעלעך, װאָס זײנען אָב־געריסען פון גרויסען, גרויסען לאַנד. און צװישען זײ און דער מוטער

ערד ליגט א גרויסער ים און קיין וועג געפינט זיך נישט צו דער מוטער ערד. זיי זיינען פערשאלטען דא אליין, דורך דעם געפינען זיי זיך נים.

און עפעס ווי א גרויסע משא איז איהם אראב פון די פלייצעס. ער פיהלט, ער האט א גרויסע זאך פערלארען. נור דאס מאכט איהם נישט טרויעריג, פערקעהרט, ער פיהלט זיך לייכט. עס איז איהם עפעס ליכטיגער געווארען פאר די אויגען. אין הארץ צינדט זיך אן א נייע בענקשאפט. און ער פיהלט וואס דאס איז — ער בענקט נאך דעם אידישען פאלק.

דארט וואו אידען זיינען, טראגען זיי מיט זיך נאך עפעס אזעלכעס, וואס דער איד דארף דאס, זייער לופט און זייער היימאט. און עס דאכט זיך איהם, א שכינה געהט מיט מיט זיי וואו זיי קומען. און די שכינה איז דארט געבליבען אין גלות און איז פערטריבען געווארען פון די בערגער דא, פון דער ערד דא. און די שכינה, און די נשמה זוכט ער. און דארט איז זי מיט זיי.

און עס האט זיך איהם פארגעשטעלט א בילד = ער זעהט ווי נבוזראדן טרייבט די אידען פון ירושלים ארויס, טרייבט זיי פון די בערגער פון יהודה אראב צום ים צו. דארט ביים ברעג פון ים שטעהען די שיפען גרייט, וועלכע זאלען פיהרען די אידען אין גלות אריין. און ער איז אויך צווישען די גולים. אט האט ער זיך ארויס־גע'גנב'עט פון דער מחנה, אוועקגע'גנב'עט זיך פון נבוזראדן'ס זעל־נער, בעהאלטען זיך אין א טאל און איז אליין אין לאנד איבערגעבליבען. ער וועט זיך דא בעזעצען, דא וועט ער זיך אויפהאלטען, אין לאנד אריין און ווידער אמאל דעם ישוב בעשאפען. פון דערווייטענס זעהט ער די גולים זיינען שוין צום ברעג ים צוגעקומען, ווערען שוין אין די שיפען געטריבען, און ער אליין איז דא, אין די בערגער איבערגעבליבען. און עס כאפט איהם אן א גרויס בענקשאפט נאך די גולים, נאך אידען, צו געפינען זיך דארטען וואו זיי זיינען, מיט זיי צוזאמען זיין. עפעס פיהרען זיי מיט מיט זיך, עפעס האבען זיי מיטגענומען מיט זיך... און ער קוקט זיך אין די בערג ארום, אויף די פעלדער, אויף די פערלאזטע דערפער. ווי פרעמד זיי זיינען איהם ... און ער אנטלויפט פון זיי, לויפט צום ברעג ים אראב. אט זיינען שוין די שיפען אבגעפאהרען, פיהרען שוין די אידען אין גלות אריין. און ער איז אליין אויפ'ן ברעג געבליבען. ער שטרעקט אוים די הענד נאך

די שיפען און שרייט מיט א גרויס קול און בעט זיך ביי זיי: „נעהמט מיך מיט! נעהמט מיך מיט!... איך וויל אויך זיין צווישען אייך!“...

מישא האט, בשעת ער האט געטראכט דאס, אין די בערגער זיך אומגעקוקט, וואו ער איז געגאנגען אויף דעם אויסגעטראטענעם וועג. ארום און ארום זיינען געשטאנען די שטיינערנע הויכע בערג און זיינען שטום געווען, און פערשאלטען זיינען זיי געווען. עס האט זיך געדאכט, ווי א קללה ליגט אויף זיי, אז נישט אידען זיינען אין גלות, נור זיי, אט די בערג און דאס לאנד זיינען אין גלות. די נשמה פון לעבען איז אוועק פון זיי, איז מיטגעגאנגען מיט די אידען אין גלות אריין און זיי איבערגעלאזט — טויטע, פערשאלטענע שטיינער. און פריהער וועלען זיי נישט בעלעבט ווערען, ביז אידען וועלען ניט צוריק קומען און זיי מיטברענגען די נשמה.

און מיט דעם געווינס, וואס ער האט יעצט געפונען, איז ער גע־גאנגען א פרעהליכער איבער דעם בארג קיין ירושלים אריין צו זיין יונג ווייבעל.

מיט דעם טאג מיט איז ער קיין ירושלים אריינגעקומען. די נאכט האט זיך געררוקט איבער ירושלים א פעטע און א פינסטערע ווי די טרויעריגע נעכט אין די אלול־טעג. אין מערב האט זיך אנגעצונדען א גרויס ליכט פון דער אונטערגעהענדער זון און דער באלעם פון דער זון האט זיך לאנג, לאנג געקוילערט איבער דעם ווייטען, ווייטען ארץ־ישראל הימעל, ביז ער איז פערטרונקען אין די טונקעלע נעבעל־ימים, וואס האבען, ווי שווארצע פינסטערע חיות, געלויערט אויף איהם ביים עק הימעל.

און פון דער צווייטער זייט איז ירושלים שוין אין טונקעלהייט געלעגען.

ער איז דורכגעגאנגען די גאלגאטע און א ציטערניש האט איהם ארומגענומען פאר דער טרויעריגער בלוטיגער געשיכטע פון זיין פאלק, פאר דער גרויסער בלוטיגער נקמה, פאר דעם, וואס האט זיך אמאל דא אבגעשפיעלט אויף דעם פלאץ. ..

און ווי קומען זיי, די פרעמדע פעלקער, די ווייטע, צו נעהמען נקמה פאר דעם וואס האט זיך געטהאן צווישען ברידער? — האט ער זיך געטראכט — און ווי שרעקליך מוז דער יעניגער, פאר וועמען זיי נעהמען נקמה, לײדען פאר דעם בלוט און טויט פון זיין פאלק, פון זיינע ברידער און שוועסטער. ווען וועלען זיינע לײדען אן ענד נעהמען? — עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער הערט די קרעכצען פון דעם, וואס איז דא געפייניגט געווארען, נישט פאר די ענויים, וואס ער האט אמאל דא געליטען, נור פאר די ענויים וואס ער לײדט ביז'ן היינטיגען טאג, פאר די עולות וואס מען טהוט אין זיין נא־מען. און א גרויס רחמנות האט איהם ארומגענומען אויף דעם לײ־דענדען...

ער איז ווייטער געגאנגען און איז אנגעקומען אין דעם קליינעם געסעל וואס פיהרט דורך די בעגרעבנים־קירכע. שטיל איז געווענען ארום און טויט, ווי מען וואלט געהערט דא דעם צער פון דער וועלט־נשמה, וואס איז ארויסגעגאנגען פון דעם קבר דא. יעדעס ווינקעל דא האט געעטעמט מיט טויט און שרעק פאר דעם גרויסען ערנסט, וואס ליגט דא אויפבעוואהרט, פאר דעם כח פון דעם וואס האט געפיהרט די וועלט, און נאך מעהר, פאר דעם כח פון די, וואס האבען זיך גע־שטעלט געגען דער וועלט און אויסגעהאלטען די קאנקורענץ פון פייער און שווערד ביז'ן היינטיגען טאג... דאס ארט דא האט איהם דערמאהנט אן דער שטארקייט פון זיין פאלק, און שטאלץ איז ער גע־ווארען איבער דער גרויסער פערגאנגענהייט, איבער די געשיכטע פון די ריזען, פון זיין פאלק...

אנגעקומען איז ער אין די אלטע שטאדט אריין. בעלעגערט און איינגענומען איז געווען דאס ווינקעל פון דער וועלט, די מוטער וואס האט געטראגען אין איהר שויס די לעהרער פון דער וועלט איבער אלע דורות — דורך ווילדע, שמוציגע אראבער, וועלכע האבען יעצט געהערט פאר זייערע הייזער, פון וואנען עס האט זיך געטראגען א געשטאנק פון געבראטען שעפסען־פלייש. ביי דער שיין פון זייערע אויל־לעמפלעך האבען זיי זיך אויסגעזעצט פאר די טהירען, קאווע גע־טרונקען, הויך געשריען, געהאנדעלט, געבעטען צו אללא, און די קעפ און בערד זיך געגאלען.

ער איז אנטלאָפֿען פֿון זיי און איז אריין אין דעם אידישען קוואר־טאל, וואָס איז געלעגען אויף יענער זייט מויער, ביי דעם בוכארער קווארטאל.

פֿון די פֿענסטער האָבען זיך שוין געוויזען אנגעצונדענע ליכטלער, פֿון טייל שטיבען האָט זיך געהערט זינגען דעם שבת מקבל פּנים זיין. באלד האָבען זיך איבער די גאסען געוויזען אָבגעוואשענע אידען, אין זיידענע קאַפּאָטעס אנגעטהאָן. בוכארעס אין זייערע קאָלירטע כאלאטען, ספרדים אין בלאָה־פערבינדעטע קעפּ זיינען אהיים גע־גאנגען פֿון דעם כותל־מערבי, פֿון דאווענען. פֿאר די טהירען האָבען זיי אָבגעוואָרט די אָבגעוואשענע ווייבער און פֿון די אָפֿענע פֿענסטער האָט זיך ארויסגעריסען דער געשמאַק פֿון פֿיש

ער האָט זיך דערמאָהנט, אז ס'איז היינט פֿרייטאג אבענד, און דער היימישער געשמאַק האָט איהם אַ גרוס אָבגעגעבען פֿון דער היים, און ער האָט זיך דערפֿרעהט, וואָס ער געפֿינט זיך צווישען דעם היימישען עולם. עס האָט איהם געפֿרעהט, וואָס ער געהט אהיים צו זיין ווייב. ער האָט געוואָלט האָבען איצט אַ הויז, אַ היים, און געבענקט נאָך קינדער, און אנגעהויבען צו טראַכטען וועגען אַ תכלית. די טונקעלע נאַכט האָט אין איהם געוועקט דאָס געפֿיהל צו ווערען איינגעזעציג, צו זוכען זיך אַ היים, אומצוקעהרען אין פֿאָלק אריין. און געטראַכט האָט ער וועגען דעם, אז ער דארף נעהמען זיין ווייב און ווי אַם שנעלסטען אוועק פֿון דאנען, אוועק צווישען אידען און זיך נעהמען צו ארבייט, צו אַ תכלית. עס איז די העכסטע צייט.

ראַחעל האָט געוואָהנט ביי זיינעם אַ פֿריינד, אַ יונגען קינסטלער, וועלכער האָט זיך בעזעצט אין ירושלים, געוואָלט שעפֿען אידישע פֿאָרמען פֿון אידישען מקור.

ער איז אריין אין שטוב מיט אַ געוויסע שאַהם, מיט אַן איינ־געהאַלטענער איינגעשפּאַרטער פֿרייד און בענקשאַפֿט נאָך זיין גע־ליעבטע. ער האָט זי ניט געטראָפֿען אין דער היים. דער פֿריינד האָט געשמייכעלט: „ראַחעל איז געגאַנגען צו אַ שכן, אַ בעקאַנטען חסיד, הערען קידוש. זי איז פֿרום — שמייכעלט דער פֿריינד — און זי געהט הערען יעדען שבת קידוש“.

ער איז איהר ארויס אקעגען. ער האָט זי געטראָפֿען געהענדיג צוריק. אין דער טונקעלער נאַכט האָט זיך געווייסט איהר העל קלייד

און די שמאַלינקע פיגור, וואָס איז געווען געגליכען צו אַ יונגע פּאַלמע. זי האָט איהם נישט דערקענט, איז עפּעס געווען פערקלעהרט, ביז ער איז נאָהנט צוגעקומען צו איהר און זי גערופען מיט'ן נאָמען. זי האָט גרויס די אויגען געעפענט און די פרייד האָט זיך גע־הערט אין איהר שטים:

— ווען ביסט דו געקומען?

— נור אָט וואָס, אין שבת אריין. איך האָב פערגעסען, עס איז היינט פרייטאג — פערענטפערט ער זיך — קום אין שטוב אריין.

און זי פיהרט איהם אין שטיבעל אריין. אויפ'ן טישעל, בעדעקט מיט אַ ווייס טישטוך, ברענען זיך צוויי ליכטלעך אין לייכטערלעך. זי ווערט רויט, וויל זיך פערענטפערען:

— אַ שעהנער מנהג. ביי דער שכנ'טע געלערענט.

מישא האָט זי פערשטאַנען, געזעהן איהר גאַנצע נשמה אין די ליכטלעך. ער האָט געוואוסט, אַז זי האָט געהאָט אַ נייגונג צו פרומ־קייט, ווען זי איז נאָך געווען אין דער היים, און דאָ, אין ירושלים, ביי די פרומע אידען, האָט זיך די נייגונג ביי איהר געשטאַרקט. און אפשר יעצט, ביי איהר צושטאַנד, איז עס אַ טרייסט, וואָס זי זוכט זיך אין דער אַלטער אידישער פאָרמע. אין די צוויי ליכטלעך האָט ער גע־זעהן איהר גאַנץ בענקשאַפט נאָך רוה, און אָרט וואו דעם קאָפּ אהין צו טהאָן... און ער האָט אויף איהר גרויס רחמנות געקראַגען און געוואָלט איהר זאָגען אַ טרייסט־וואָרט. און זי, זעהט זיך אויס, האָט געוואָרט דערויף, נור ער האָט געשוויגען און פאַר גרויס אויפרעגונג די ברילען זיך געווישט. ער האָט אָנגעהויבען צו שטאַמלען:

— ראחעל,, איך האָב דיר עפּעס צו זאָגען... עפּעס צו זאָגען... אָבער זיי פרעהליך, ראחעל... עס וועט גוט זיין, זעהר גוט זיין... — און איהר דעם אָרבעל געגלעט.

— ביסט דאָך הונגעריג, — האָט איהם דאָס ווייבעל אָבגעענט־פערט אויף די רייד.

ער האָט זיך ביי איהר אין שטיבעל דערפיהלט אין דערהיים, צום ערשטען מאָל אין דערהיים, און איהר שטים — „ביסט דאָך הונ־געריג“ — האָט איהם ביי איהם געקלונגען ווי אַ טיעפע, טיעפע מוטער־משפחה'דיגע שטים. ער האָט געשמייכעלט:

— יאָ, ראחעל.

זי האָט איהם פון שכן, דעם קינסטלער, דאָס נאַכט־עסען אריינ־געבראַכט, וועלכעס ער האָט געגעסען מיט גרויס אפּעטיט און פער־געסען זי מיטצובעטען, נור עפּעס וועגען וואָס געקלערט, עסענדיג.

נאָכ'ן עסען האָט ער זי געבעטען, אז זי זאָל מיט איהם אויף דער גאַס ארויסגעהן. ער האָט איהר עפּעס צו זאָגען. זיי האָט געוואָרפען אויף זיך אַ טיכעל און איז מיט איהם אין געסעל ארויס.

די נאַכט איז געווען פעט און טונקעל און די גרויסע שטערען האָבען פון דעם הימעל אראָבגעשיינט. פון די אָפענע פענסטער האָבען אין גאַנצען געסעל די שבת־ליכט ארויסגעשיינט און דאָס גאַנצע געסעל איז געווען פערכאַפּט אין אַ גרויס זמירות־געזאַנג, וואָס האָט זיך פון אלע פענסטער ארויסגעריסען. דאָס גאַנצע געסעל איז גע־ווען פערנומען שבת'דיג. פון אַ פענסטער האָט זיך דערהערט אַ אינגלישער קול, וואָס האָט זעהר שעהן און זיס געזונגען. פאר דעם פענסטער איז געשטאַנען אַ קופּקעלע ווייבער און איינגעהערט זיך צום שעהנעם קול. זיי האָבען זיך אויך אָבגעשטעלט און איינגעהערט זיך. דאָס זמירות־געזאַנג און דער שבת, וואָס איז געלעגען אויסגע־שפּרייט איבער'ן געסעל, האָט איהם אַ גרוס אָבגעגעבען, אַ גרוס פון דעם גרויסען פאָלק, וואָס איז ערגעץ ווייט, ווייט פון דאַנען, און איהם האָט זיך פערבענקט נאָך דעם פאָלק.

— איך האָב בעשטימט, ראחעל, אז מיר זאָלען קיין אמעריקא אראָבפאָהרען — רופט זיך מישע פּלוצלונג אָן.

— פאַרוואָס, מישע? — וואונדערט זיך ראחעל.

— איך וויל זיין דאָרט, וואו דאָס גרויסע פאָלק איז — ענטפערט ער אָב.

— און דאָ, און דאָס לאַנד? — פרעגט ראחעל אין דער שטיל.

— מיט דעם פאָלק איז די נשמה מיטגעגאַנגען, די שכינה. און וואו די אידישע נשמה האַלט זיך אויף, דאָרט איז אונזער פאַטערלאַנד, און דאָרט וועלען מיר אונזער רוה געפינען. — האָט ער אָבגע־ענטפערט.

זי האָט איהם ביי דער האַנד אָנגענומען און זיי זיינען ביידע אין זייער שטיבעל אָבגעגאַנגען.

מישא האָט דערפיהלט, אַז די גרויסע וואונד אין איהר האַרץ הויבט זיך אָן צו היילען...

מישא האָט נאָך שבת צוזאַמענגעקליבען זיינע זאַכען. פון דעם געלד, וואָס ראחעל האָט איבעריג געהאַט, איז זיי קוים איבערגעבלי־בען אויף הוצאות קיין אַמעריקא. צום פאָטער האָט ער ניט געוואָלט שרייבען וועגען קיין געלד מעהר. ער האָט ביי זיך געהאַט אָבגעמאַכט צו לעבען שוין אויף זיין אייגענעם חסד.

געבליבען איז די פּעריל, וואָס מישא'ס מוטער האָט אויסגע־טהאָן פון זיך און אָנגעהאַנגען אויף ראחעל'ן ביים אָוועקפאָהרען. עס איז זיי ניט לייכט אָנגעקומען די פּעריל אין ירושלים צו פערזע־צען. זיי האָבען פערקויפט אַלעס, וואָס איז זיי געבליבען פון דעם אויסשטייער, וואָס מישא'ס מוטער האָט זיי אָנגעקויפט אין בערלין. און פון דעם אַלעס איז זיי געבליבען קוים אויף הוצאות דריטער קלאַס און צו ווייזען דאָס נויטהיגע געלד ביים אַמעריקאַנער האַפען.

קיין סך בעקאַנטע און פריינד האָבען זיי נישט געהאַט אין ירושלים. אין די קאָלאָניע געהן זיך געזעגענען מיט זיינע אַמאָליגע חברים, וואָס זיינען דאָך איבערגעבליבען ביי דער ערד, האָט זיך מישא געשעהמט. ער האָט דאָך ביי זיך אויסגעזעהן ווי ער אַנטלויפט פון שלאַכט־פעלד — האָבען זיי זיך אַרויסגע'גנב'עט פון היילינען לאַנד. בעפאָר אָבער ער האָט פערלאָזט ירושלים איז ער אַרויף אויפ'ן הר־הזיתים אָבגעזעגענען זיך מיט'ן לאַנד, וואָס האָט געטראָגען זיינע האָפנונגען און זיין בענקשאַפט און וועלכעס ער פערלאָזט יעצט אויף אימער.

ער האָט נאָך אַמאָל געוואָרפען אַ בליק איבער דעם ברייטען, לאַנגען לאַנדשאַפט, וואָס האָט זיך אויסגעצויגען אויף צעהנדלינער מיילען ווייט און ברייט. די לופט אין ארץ־ישראל איז קלאָהר און דורכ־זיכטיג, און די לאַנדשאַפט פון הר־הזיתים אראָב ליגט ווי אויף דער האַנד אויסגעשפרייט.

ער האָט דערזעהן דעם ירדן, וואָס ליגט אויף מיילען ווייט, ווי ער שלענגעלט זיך איבער דער גאַנצער לענג פון לאַנד. דאָס לאַנד איז

וויסט ארום. קיין גרינער וואלד, קיין טייך, קיין בעזייהטער טאל פערוואָרפט זיך נישט אין דעם גראהליך־רויטען לאנדשאפט, נור א מאטער־זילבער, יום־טוב'דיגער זילבער שיין. און דארט, צווישען די שטיינער, אין דעם קאלך־זאמה, ליגט בעהאלטען די האפנונג פון זיין פאָלק פון אזוי פיעל טויזענדער יאָהרען, די האפנונג און די בענק־שאפט... און די האפנונג און בענקשאפט האבען איהם דא אהער גע־בראכט און זיי טרייבען איהם פון דאנען...

פלינק איז ער אראב פון בארג, איינגענומען אין זיך דעם אנבליק פון דעם לאנדשאפט און בעהאלטען אין זיך אויף זיין גאנצעם לעבען. און עס איז איהם געווען ווי ער וואלט זיך אבגעזעגענט מיט א גרויס בית־הקברות, וואו עס ליגט נישט נור בעגראבען אלעס, וואס געהערט צו איהם און קומט פון איהם, נור אלעס, וואס וועט ארויסקומען פון איהם, און ער אליין, וועלען אמאל צווישען די קאלך־שטיינער זיין אויפבעוואהרט.

קאפיטעל 28.

א האכצייטס-רייזע.

אין א פאר וואכען ארום איז יאש בלום צוריקגעקומען קיין זאקא־פאנע, וואו ער האט געלאזט מערי'ן מיט די שוועסטער. ער האט גענומען זיין כלה און איז מיט איהר אוועקגעפאהרען אין דער וועלט אריין. ער האט איהר נישט געזאגט וואו אהין זיי פאהרען און זי האט איהם אויך נישט געפרעגט. עס איז איהר געווען אלץ איינס און זי האט זיך מעהר מיט זיך ניט אינטערעסירט, נור געהאט דאס בע־דערפניש אנצו'שכר'ן זיך מיט דעם לעבען און זיך פערגעסען אין לעבען.

אין דער ערשטער שטאדט וואו זיי האבען אבגעהאלטען — אין וויען, זיינען זיי פערפאהרען אין א האטעל, געשטאנען נור א טאג, געזעהן קיינץ'ן אלס אנטאניוס אין „יוליוס צעזאר“, און ווייטער גע־פאהרען. זיי האבען גענומען די באהן קיין איטאליען און מערי איז גליקליך געווען.

אז זיי זיינען ארויסגעפאהרען פון וויען האט גערעגענט. עס איז שוין געווען אין שפּעטען הערבסט. נור וואס נעהנטער זיי זיינען גע־קומען אין זיער, אלץ שעהנערען וועטער האבען זיי געקריגען. דער הימעל איז געווארען קלאהרער. די פעלדער זיינען געווען גאלד־בעשניטען, נור דא און דארט האבען זיך אדורכגעווארפען גרין־גערטנער אבגעשטאנענע, וואס האבען נערויטעלט זייער איבערבלייבעכטס אויף דער זון. איינצעלנע רויטע האניג־בלומען האבען זיך אין דער זון נעגאלדעט, איינצעלנע אראנזשען, מעלאנען האבען ארויסגעקוקט ווי טראגענדע ווייבער פון אונטער די בלעטער, פון דער ערד. דא און דארט האט זיך נאך פערוואָרפען א פעלד אבגעשניטענע קאניטשינע, געבונדענע אין גאלדענע בינטלעך; א בייט רויטע בוראקעס וואס מען האט נאך איבערגעלאזט אין פעלד, און דאס אלעס האט אויס־געזעהן ווי רעשטלעך איבערגעבליבענע פון א רייכע חתונה, וואס האט זיך ערשט נור וואס דא אויף די פעלדער אבגעשפּיעלט.

זיי זיינען געזעסעןביידע, יאש און מערי, אין וואגאן צווייטער קלאס אדער אין רעסטאראן.

יאש איז עפּעס געווען פערנומען מיט זיך, געקלעהרט אין דער שטיל און האט זעהר ווייניג גערעדט. נור אז עס האבען זיך אנגעהויבען צו ווייזען די ערשטע מויערען, בעהאנגען מיט ווייטרויבען, אדער מיט איבערגעבליבענע רויזען, האט ער אויסגעבראכען אין פרייד.

מערי האט עפּעס דערפיהלט, אז דער יונג טראגט אין זיין הארץ א גרויסען טרויעריגען סוד, וואס ער זאגט איהר ניט אויס. זיין פרייד און שמייכלען איז געווען אוננאטירליך, און ווען ער האט טיילמאל געקוקט אויף מערי'ן, האט זי בעמערקט, ווי אין זיינע אויגען האט זיך אריינגע'גנב'עט א טרויעריגער, ערנסטער בליק, וואס עס פּאסט נאר נישט צו זיין יונג, זארגלאז פּנים און וואס ער האט ניט געהאט פריהער, בעפאר ער האט זי פערלאזט.

זי האט איהם נישט געוואלט פרעגען, וואס ער טראגט אין זיין הארץ. עס איז איהר שליסליך אלץ איינס געווען, און דאס לעבען האט אויפגעהערט צו שפּיעלען ביי איהר א ראליע, אלס גאנצעס. זי האט שוין ניט געקאנט זעהן איהר צוקונפט. עס איז איהר נור אינטערעסאנט געווען, וואס וועט זיין אין דער נעקסטער מינוט. און די נעקסטע מינוט, האט זי געוואוסט, וועט איהר זיין אינטערע־

סאַנט, ווייל זי פאָהרט קיין איטאַליען. דעם יונג'ס טרויערינער בליק, וואָס האָט זיך אַריינגעגנב'עט אין זיינע אויגען, און דאָס ערנסטע פערקלערען זיך, אין וועלכען ער פאַלט אַריין פון צייט צו צייט — האָט זי עפּעס נעהנטער געמאַכט צו איהם. ווער ווייסט? דאָס האָט געוואָרפען אַ נייעם שיין אויף איהם, און זי האָט איהם אָנגעהויבען ליעב צו קריגען. דער סוד, וואָס ער טראָגט ביי זיך אין האַרצען, האָט איהם אינטערעסאַנט און זי נייגעריג געמאַכט. נור זי האָט נאָך בעהאַלטען דאָס געפיהל טיעף אין זיך און געווען אַזוי גלייכגילטיג ווי פריהער. דאָס בוך, וואָס זי האָט געלעזען, איז געלעגען אָפען פאַר איהר און זי האָט די גאַנצע צייט אַרויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער.

אין וואַגאָן־רעסטאָראַן, ביים „טאַבל ד'אָט", זיינען זיי געזעסען מיט אַן עלטערען הערר, אַ דייטש, וועלכער האָט געמאַכט אַ לוסט־רייזע קיין איטאַליען. דער העררר איז געווען זעהר לוסטיג און געזאָגט, אַז עס איז אַ גוטער סימן פאַר איהם, וואָס ער האָט ביי זיין טישעל די יונגענד = „אַ חתונה־פּאָר". און אַז יאַש האָט איהם געענטפערט, ווייזענדיג אויף מערי'ן, אַז דאָס איז זיין יונג־ווייבעל ערשט נאָך דער חתונה און יעצט מאַכען זיי זייער חתונה־רייזע — האָט דער דייטש זיי הערצליך געוואונשען און ער איז גליקליך געווען דעריבער, וואָס דאָס מזל האָט איהם צונויפגעפיהרט צו עסען ביי איין טיש מיט חתן־כלה־פּאָר. עס איז אַ גוטער צייכען. און ער האָט דווקא פערלאַנגט פון זיי, אַז זיי זאָלען זיך אונטערשרייבען אויף דער קאַרטע פון מעניו, און ער האָט זי אַהיים געשיקט צו זיין פרוי.

אויף מערי'ן האָבען יאַש'ס ווערטער געמאַכט אַ טיעפען איינדרוק: „אַ האָבצייט־רייזע"... און זי מוז זיך זאָגען, ווי נישט ערנסט דאָס איז געווען געמיינט, דאָך האָט זי געפיהלט אַ געוויסע בעפרידיגונג אין דעם וואָרט. און עס איז איהר געווען, ווי ער וואָלט איהר געזאָלט דערמיט גוטס טהאָן, און זי איז נייגעריג געוואָרען צו וויסען זיין סוד.

אין מיטען דער נאַכט זיינען זיי אָנגעקומען קיין ווענעדיג. און אַז זיי זיינען געפאָהרען מיט דער גאָנדאָלע איבער גרויסען קאַנאַל אין זייער האָטעל אַריין, האָט די לבנה געשיינט איבער'ן קאַנאַל און איז

מיטגעשוואומען מיט זיי איבער אלע קאנאלען און וואו זייער גאנ־דאלע האט זיך פערקערעוועט.

ארום און ארום איז שטיל געווען. די הייזער זיינען געווען פער־מאכט, די פענסטער אויסגעלאשען, לאמטערן האבען זיך איינזאם געברענט איבער די בריקען, וואס זיינען געלעגען פערווארפען איבער'ן קאנאל. און עס האט אויסגעזעהן, ווי עפעס א שטילע לויה וואלט ערשט איבער דעם קאנאל געווען אדורכגעפאהרען. זיי איז עפעס מיט אמאל זעהר שטיל געווארען אויף דער נשמה. איבער'ן וואסער האט זיך געווארפען א שווארצער שאטען, און מערי האט געהאט דאס געפיהל, ווי עס וואלט זיי אן אונבעוואוסטע, נישט־זיכטבארע גאנדאלע געווען נאכגעפאהרען, און דארט, אויף יענער, זיצט דער טויט...

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען און האט זיך איינגעקארטשעט. זי האט זיך געוואלט בעהאלטען אין יאש'ן, און זי האט געקוקט אויף איהם. זיין געזיכט איז אין דער ליכט פון דער לבנה בלייך געווען און פרעמד. און יאש איז איהר מיט אמאל אזוי אונבעקאנט געווען, אזוי פרעמד, אז זי האט זיך נעשראקען פאר איהם און נישט געוואוסט, וואס זי טהוט ביי איהם. זי האט זיך דערפיהלט אזוי עלענד און אליין יעצט, אויף דער גאנדאלע, ביי יאש'ן, אז עס האט זיך איהר אויסגעדאכט, דאס די גאנדאלע, וואס פאהרט זיי נאך, פאהרט דאס נאך נאך איהר, זי צו כאפען, און יאש וועט זי ארויסגעבען.

און אזוי זיצענדיג איינגעקארטשעט אין זיך, האט זי געקלערט וועגן א נאהנטען מענשען, א מענש וואס זאל זי אנגעהן, וועלכער וואלט זיך אנגענומען פאר איהר. און זי האט קיינעם נישט געפונען און געווען איינע אליין אין דער וועלט. א מינוט האט זי זיך אב־געשטעלט ביי מישא'ן, נור אויך זיין געשטאלט איז צורונען אין איהר זכרון, ווי אין א נעבעל.

און ביי דעם נאקעט־בלויז זיין אין דער וועלט, האט זי זיך גע־פיהלט גרייט אויף אלעס. און זי האט פלוצים מוטה בעקומען און אנ־געכאפט יאש'ס האנד און געקוקט איהם אין געזיכט אריין. און איהרע אויגען האבען קאקעטיש געשמייכעלט און איהרע נאזלעכער האבען גע־ציטערט. און זי האט'געזאגט צו איהם מיט פרייד:

— פארוואס שוויגסטו, יאש?

ווי זי וואלט געוואלט קויפען די זיכערקייט מיט איהר ווייבליכעס, האט זי צוגעבויגען איהרע ליפען צו זיינע און איהם לאנג און טיעף גע־קושט, און צוגערוקט זיך צו איהם און איינגעגעסען זיך מיט איהר שמאליג לייב אין איהם אריין, ווי זי וואלט געוואלט דערווארימען זיין קאלטע נשמה מיט איהר יונג, ווארים לעבען.

דער יונג האט איהר אקעגען געשמייכעלט און ערווידערט איהר ווארימען קוש. עס זעהט זיך אן, אז ער האט אויך געוואלט אנטלוי־פען פון אן אונבעוואוסטע שרעק, וואס איז איהם בעפאלען, און רע־טען זיך מיט דער תאוה.

אזוי אנגעהאנגען מיט די ליפען, צוגעטוליעט איינער צום צווייטען זיינען זיי צוגעשוואומען אין א טונקעלע האלע אריין, פון וואנען זיי זיינען אראב און מען האט זיי געפיהרט אין האטעל אריין.

יאש האט מיט א פרעהליכען טאן פערלאנגט א גרויטען צימער. באלד האבען זיי זיך געפונען אין א גרויס, בעקוועמען צימער, איינגע־ריכטעט האטעל־מעסיג, אין לעדער און רויטען מעבעל. די דריי גרויסע עלעקטרישע לייכטער האבען בעהעלט דאס צימער, און די שרעק, וואס איז זיי בעפאלען אויף דעם קאנאל, איז פון זיי אוועק און עס איז נור איבערגעבליבען די יוגענד און די לוסט, וואס האט זיך אין זיי אנגעצונדען.

דער יונג האט געקוקט אויף איהר מיט בעטלענדע אויגען. זי האט פערשטאנען זיין בקשה און זי האט איהם היינט געוואלט צוליעב טהאן. זי האט היינט געוואלט איהם געפעלען און ארויסקריגען פון איהם דעם סוד, וואס דריקט זיין נשמה זייט ער איז צוריקגעקומען, און ער האט איהם נאך נישט ענטפלעקט פאר איהר.

לאנג האט געדויערט די באד, וואס זי האט גענומען. ביי וועלכער דער יונג איז געלעגען אויף זיין געלעגער אין א פיעבער און א שטורעם איז דורך זיין לייב און נשמה דורכגעגאנגען. ער האט געציטערט און ער האט געפרוירען. דאס לייב און געזיכט האבען געהיצט פאר ווארימקייט...

ענדליך איז זי ערשיענען. די האר זיינען איהר געווען ארויף פער־קעמט. עס האט זיך ארויסגעוויזען איהר גאנצער הויכער שטערען. און איהר געזיכט האט אויסגעזעהן, ווי די הייליגע אננא ביי לעאנארדא דא ווינטשי. די פיס, וועלכע זיינען איהר ניט געווען גאנץ גלייך, נור גע־

ציטערט פאר פרישקייט און רויט אפגעפארעט, האט זי געשטעלט ווי אויף די פרימיטיווען פון קראנאך'ס בילדער. פאראוים פאר זיך — איהר בויך וועלכער איז געוועז פול און רונדיג און ווי א טוי־פרישקייט וואלט געוועז בעהויכט אויף איהר. איהרע צוויי יונגע טויבען־בריסטען האבען ארויסגעשאסען פון איהר, ווי די פולע גרויסע וויינטרויבען און אבגעשפרונגען פוןביידע זייטען. פון איהר לייב האט געוועהט דאס זיסקייט און טוי־בעדעקטע פרישקייט וואס עס ליגט אויף א יונגען, פעסטען סאסנע־וואלד אין פריהען גרויען מארגען. און זי האט געשמייכעלט צום יונג מיט פרייד און אויסגעשטרעקט צו איהם די הענד.

דער יונג איז אראב פון בעט, געפאלען צו איהרע פיס, און איינגעגעסען זיין געזיכט אין איהרע פיס און געבעטען זיך...

קאפיטעל 29.

דער טויט אין ווענעדיג.

עס איז געווען א ווארימער נאכמיטאג, און זיי האבען זיך ביידע ארומגעדרעהט איבער די שמאלע געסלעך פון ווענעדיג, איבער דעם סט. מארקוס פלאץ. די טויבען זיינען איבער דעם מארק געפלויגען, געדרעהט זיך ווי גוטע שכנים צווישען די מענשען און האבען אראב־געגעסען פון די מענשענס הענד.

ווענעדיג איז געלעגען איינגעהילט אין א ווארימען, לייכטענדען נעבעל, וואס האט זיך געהויבען פון ים און איז געהאנגען איבער דעם סט.־מארקוס־קירכע, איבער די הויכע, אלטע הייזער. און דאס ליכט אין דער לופט האט אויסגעזעהן, ווי פער'כשופ'טע זינדיגע דאמען זיצען אין הימעל און ווארפען אויף אלץ זייער זונען־שלייער אראב. און פון די שלייערס עטעמט ארויס דער גערוך פון זייערע שמעקענדע לייבער, פון זייערע זיסע פערפומען, פון זייער ליעבע־דורשט — ווארים אזוי דורכגעזאפט איז געווען די לופט. מענשען האבען געלעבט ווי אין א טומאן, ווי אין חלום. און אין דער לופט איז געשטאנען מערי,

און איהר אינגלישער קערפער האט זיך ארויסגעשניטען פון איהר קליידונג. די שווארצע האר־לאקען האבען זיך ארויסגעריסען פון איהר רונדיגען ספארט־הוט, מיט וועלכע דער ווינד האט זיך געשפיעלט. ארום איהר האבען טויבען געקלאפט מיט זייערע פליגעל, געפלויגען איבער איהר קאפ, ארומגערינגעלט איהר קערפער און געגעסען אויס איהרע הענד. און זי האט זיך געפרעהט מיט זיי און געלאכט צו זיי און איז עהנליך געווען צו א פויגעל, צו א טויב פון אן אנדערן מין, וואס שפיעלט זיך אין ליעבע מיט די טויבען.

יאש האט געקוקט אויף איהר, ווי זי שטעהט צווישען די פליגעל־טויבען, און געשמייכעלט צו איהר. דער סוד, וואס האט זיך געלעגט ווי א טרויער איבער זיין שטערן, איז אויך נאך היינט נישט פער־שוואונדען, נור היינט איז ער פרייער, זיכערער עפּיס און שוין שטאר־קער. און ער נעהמט אן מיט זיין שטארקער האנד מערי'ס ארים און פיהרט זי ארויס פון טויבען־געדויש.

— קום צום ברעג פון ים.

און דער ים גיסט זיך אויס פאר זיי אין דער אונענדליכקייט און ווערט פערשוואונדען אין א לייכטענדען ליכט, וועלכעס קאכט אויף די וועלען. איינצעלנע גאנדאלען, קליינע שיפלעך פערפיהרען די וועלען אין דער ליכטיגער אונענדליכקייט אריין. און מערי און יאש געהען אויף דעם לאנגען בולוואר. קעגען זיי קוקען אראב די אלטע ווענעציאנישע הייזער מיט זייערע ערנסטע געוועלבען, מיט זייערע ערנסטע שווערע פענסטער, מיט זייערע גארדינען און אלטע גראהע קעפ פון די איטאל־יענישע סענארעס. און יאש פיהרט מערי'ן פארזיכטיג ביי דער האנד, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און זאגט אזוי:

— דאס לעבען איז שעהן, מערי, און א שאד עס צו פערלאזען. עס מאכט נייגעריג און מען וויל וויסען, וואס עס וועט זיין א טאג נאכ'ן טויט.

און ער האט איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געשמייכעלט און אנגענומען זי ביי דער האנד.

— זאג דעם אמת, עס וואלט דיך געארט א טאג נאך מיין טויט צו געהן מיט א צווייטען ביי דעם ברעג פון ים? מיין נישט אז איך האב דיך דערפאר פיינט, פערקעהרט, אפשר ליעב, די מענשען זיינען

אזוי פעראיינזאמט, אז קיינער קען נישט מעהר געבען דעם צווייטען, וויפיעל ער לאזט איבער אויפ'ן טיש נאכ'ן זאט ווערען...

דערויף איז ער טרויעריג געווארען און געזאגט פאר זיך:

— די אלטע יידעס האבען כאטש אויסגעטראכט א לעבען אויף דער צווייטער וועלט. יענער טויט איז אזוי לייכט אנגעקומען— איבער־געגאנגען פון איין וועלט אין דער צווייטער. די סאציאליסטען מוזען אזא צווייטע וועלט ערפינדען. נישט פאר די לעבעדיגע, נור פאר די וואס שטארבען. ווארום א צווייטע וועלט דארף מען נישט פאר די לעבע־דיגע, זיי האבען גענוג די וועלט — נור פאר די טויטע. אז נישט, וועלען די סאציאליסטען קיינמאל ניט אריינדרינגען אין לעבען אריין און קיינמאל ניט בעהערשען, ווארום זיי זיינען צו ארימלעך פאר די מענשען.

— צו וואס זאגסטו מיר דאס אלעס?

— איך וויים נישט. האסטו נישט דאס געפיהל, אז אין ווענעדיג איז דא דער טויט? אפשר איז עם איבער א בוך, וואס איך האב געלעזען איבער ווענעדיג, נור איך האב געהאט דאס געפיהל נעכטען אין אבענד, ווען מיר זיינען אין שטאדט אריינגעפאהרען, אז דער טויט פאהרט אונז נאך אין א גאנדאלא.

מערי האט פערשארט געשמייכעלט, געוויזען איהרע ציינער און געזאגט:

— איך האב געמיינט, אז די רעוואלוציאנערען און דערצו נאך די „פוילישע בויאוועס״ האבען נישט קיין מורא פאר'ן טויט.

ער האט זי ביי דער האנד אנגענומען.

— ווען איך וואלט געוועז געוואוסט, וואס דאס איז אזעלכעס. איבריגענס געוועהנט זיך א מענש צו דעם טויט. דער טויט ווערט היימישער מיט'ן מענש, וואס עלטער דער מענש ווערט. אט למשל, ווען איך בין א קינד געוועז, האב איך גאר נישט געגלויבט, אז מענשען שטארבען. איך האב געמיינט, אז דער טויט איז נור אין איינצעלנע צופאלען. דערנאך, אז דער טויט האט צו ערשטען מאל פון מיינע בע־קאנטע צוגענומען מיינם א חבר, האב איך אנגעהויבען צו גלויבען, אז דער טויט איז יא דא, נור איך וועל תמיד, תמיד לעבען. מיין לע־בענס אינסטינקט האט מיך נישט צוגעלאזט אז איך זאל צוגעבען, דאס איך וועל אמאל שטארבען. אז איך בין עלטער געווארען, בין

איך נאך בעקאנטער געווארען מיט'ן טויט, היימישער געווארען. ער האט וואס אמאל מעהר פון מיינע בעקאנטע צוגענומען. אזוי אז נאך מיין מאמעס טויט בין איך שוין גאר מיט איהם משפחה געווארען און איך בין בערייט אויף איהם. און איך האב שוין קיין מורא פאר איהם. נור דאס וואס איך רעד פון איהם איז דערפאר, ווייל וועגענדיג שטימט אזוי. יא, קוק אויף די שווארצע גאנדאלען, אויף די טויטע שטומע הייזער, וואס שטעהען פערשלאסענע ביי די קאנאלען — איז עס ניט א טויטע שטאדט? דא, דאכט זיך מיר, געהט דער טויט ארום אין א מאסקע אנגעטהאן צווישען די לעבעדיגע.

דער יונג איז געווען זעהר ערנסט ביי זיין רעדען. דאס האט אויף מערי'ן געווירקט און זי האט דערפיהלט, אז דער סוד, וואס דער יונג טראגט אין זיין הארץ, האט א שייכות מיט'ן טויט און ער ריכט זיך אויף איהם.

זי איז דערשראקען געווארען פאר איהם און ער איז איהר פרעמד געווארען, ווי ער וואלט שוין איין אן אנדער וועלט געקעהרט. דערביי האט זי דאס פרעמדארטיגקייט גערייצט, די סכנה, וואס שמעקט נעבען איהם און דער טויט וועגען וועלכע ער רעדט. זי האט איהם צוגערעדט, אז זיי זאלען פאהרען מיט א גאנדאלע איבער דער שטאדט.

אין איינע פון די סטאנציעס האבען זיי גענומען א שווארצע גאנ־דאלע און געלאזט זיך איבער די קאנאלען פון שטאדט.

דער יונג איז געווארען פרעהליך און האט אנגעהויבען צו פייפען פון מאניושקא'ס אפערע, און גערייצט זיך מיט מערי'ן, און פערפיהרט א געשפרעך מיט די פיהרער — נור מערי האט זיך פלוצלונג אבגערופען:

— און גלויבסטו נישט, אז ס'איז דא א צווייטעס לעבען און מיר, לעבעדיגע, האבען א בעציהונג מיט די, וואס זיינען שוין אין צווייטען לעבען... זיי זיינען נעבען אונז און מיט אונז, נור מיר הערען זיי נישט, ווייל זיי זיינען אזוי שטיל און אזוי אומזיכטיג, אז אונזערע חושים זיינען נאך צו גראב צו דערפיהלען זייער נאהענטקייט. ווען מיר וועלען זיך אונזערע חושים אויסאיידלען און זיי וועלען מסוגל ווערען צו פערנעהמען די איידעלסטע טענער, דענסמאל וועלען זיי אויך פער־נעהמען די נשמות, וואס זיינען ארום אונז. אזוי ווי די חושים פון א גראבען מענשען קענען נישט פערנעהמען די טענער פון אן איידעלע

מוזיק, אזוי קענען מיר נאָך נישט פערנעהמען דעם לעבען פון די נשמות, וואָס שוועבען ארום אונז

— אז מען שטארבט, באקט מען בייגעל, מיין געליעבטסטע — זאָגט דער יונג, אָנגעלעהנט אויף דער בארקע — קושט די קליינע, פרישע ליפּלעך (ווייזט ער אויף מערי'ן) אָן אנדרערער, עסען די קרומע ווייסע צייהן אָן אנדערען, טראָגט אויף די הענד דעם לייכטען שמעקענדען קערפּעריל, ווי אַ פלעשעלע פּארפיום, אָן אנדערער. און ביסט דו נאָר דערביי, קענסטו נישט קיין צוויי צעהלען — לאַכט דער יונג.

— און איך קען אַ פּאָר, וואָס האָבען געלעבט צווישען זיך נאָכ'ן טויט, — זאָגט מערי.

— נאָכ'ן טויט! דאָס איז אינטערעסאַנט, וועסט אפשר דער־צעהלען?

ער זעצט זיך נעבען איהר. די נאַכט הויבט זיך אָן ארייננצושלייכען אין וואסער אריין.

— איז געווען אין פּעטערבורג אַ יונגער מוזיקער. איך האָב איהם געקאָנט — אַ איד. האָט גאָר נישט געוואוסט און גאָר נישט מעהר גע־קענט, נור זיין מוזיק, זיין פידעל און זיין מענדעלסאָן. אַ סענטימענטאַ־לער, אַ דינער און אַן איידעלער ווי אַ מוזיקער. און געהאַט האָט ער אַ געליעבטע אויך אזוי ווי ער — אַ סענטימענטאַלע, אַ דינע, אַן איי־דעלע—צוויי שיללערישע טיפּען אידעאַליסטען. און אז זיי זיינען ביידע צוזאַמענגעזעסען, ער האָט געשפּיעלט און זי האָט געהערט, איז עס געווען איין ווענן. מיר האָבען זיי גערופען די פייגעלעך, ווארים זיי זיינען טאַקע געווען אַ פּאָר ווי פייגעלעך. שטענדיג האָט מען זיי געזעהן געהן אינאיינעם, קיינמאָל נישט בעזונדער, אזוי אז עס האָט זיך גע־דאַכט, אז זיי זיינען שוין אזוי בעשאַפען געוואָרען. פּלוצלונג איז זי קראַנק געוואָרען און איז געשטאָרבען. און ער האָט ווייטער געלעבט. ער האָט נור אויפגעהערט צו שפּיעלען אויף זיין פידעלע, זיך נישט גע־וויזען פאר מענשען, געזעסען איינגעשלאָסען ביי זיך אין שטיבעל גאַנצענע טעג און פערגעסען אָן דער וועלט.

איינמאָל האָט איהם אַ פריינד מיטגענומען אויף אַ ספּיריטיסטי־שען סעאַנס, וואו מען האָט ארויסגערופען זיין פערשטאָרבענע כלה. זי האָט איהם געלאָזט זאָגען, פארוואָס ער רופט זי קיינמאָל נישט ארוים

און אז מען האָט זי געפרעגט דורך וועלכען וועג קען זי קומען צו איהם, האָט זי געענטפערט: דורך זיין פידעלע.

פון דאַמאָלס אָן איז דער אָרימער שפּיעלער געזונד געוואָרען. ער האָט ווייטער געלעבט מיט מענשען, לעקציעס געגעבען, נור אַהיים גע־קומען אויף דער נאַכט, האָט ער זיך אין זיין שטיבעל איינגעשלאָסען, דעם לאַדען צוגעמאַכט, דעם לאָמפּ אָנגעצונדען און אַנידערגעשטעלט אַ שטוהל פאַר איהר, גענומען דאָס פידעלע אין דער האַנד אריין און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען. איז זי ערשיענען פאַר איהם, האָט ער זיך געפרעהט מיט איהר און ווייטער געלעבט מיט איהר ווי פריהער...

יאָ, מען קען די טויטע צוריק ארויסרופען. מען דאַרף נור האָבען מיט וואָס און מען דאַרף נור וועלען. זיי וואַרטען נור אויף אונזער רופען און ווען מיר קלערען פון זיי, זיינען זיי ביי אונז.

יאַש, וועלכער האָט זיך איינגעהערט צו איהרע רייד און צו דער בעקאַנטער ווייכער שטים, וואָס האָט אָבגעקלונגען אין דער לופטען, האָט געכאַפּט איהר האַנד אין זיינע און געקוקט איהר אין פּנים אריין און געפרעגט זי בלויז אין טרוקען געצעהלטע ווערטער:

— ווּעסטו מיך אויך אַמאָל ארויסרופען מיט דיין קלערען וועגען מיר?

מערי וועלכע האָט פערשטאַנען, אז דער יונג וויל איהר יעצט זאָגען דעם סוד, וואָס דריקט איהם — האָט זיך געשראָקען פאַר איהם און געזוכט אויסצומיידען. האָט זי געזאָגט מיט אַ שמייכעל:

— דו רעכענסט דאָך נישט אזוי פלינק צו שטאַרבען, יאַש.

— יאָ. ווייסטו, אז מיין רייזע יעצט איז נישט קיין האָכצייטס־רייזע, נור אַ טויט־רייזע.

— יאַש, — האָט זי איהם אָנגעכאַפּט ביי דער האַנד — וואָס רעדסטו דו?

— שוויַיג. קיין איין וואָרט נישט מעהר דערפון.

אין דעם אויגענבליק איז פון אַ זייטען־קאַנאַל ארויסגעפאָהרען אַ שוואַרצע גאָנדאָלע, אין וועלכער עס זיינען געשטאַנען פיער מענשען מיט שוואַרצע מאַסקעס אָנגעטהאָן און האָבען געהאַלטען פיער שטול־קאַצען אין די הענד. אויף דער גאָנדאָלע האָט זיך געפונען אַ שוואַרצע טראָגע, בעלעגט מיט בלומען און די פיהרער פון דער גאָנדאָלע, וועלכע זיינען געוועזען פון דער חברה בעגרעבער, וואָס טראָגען נאָך דעם טראַכט

פון מיטעלאלטער, האבען אויך געטראגען די געהיימנוספולע אנגע־טהוערס מיט די שווארצע מאסקעס. עס האט אויסגעזעהן ווי די טרע־גער וואלטען געווען די שלוחים פון טויט. און דער טויט פאהרט אויף זיי. הינטער זיי איז געפאהרען די לויה.

יאש און מערי האבען זיך אנגעקוקט. דער יונג איז בלייך גע־ווארען.

קאפיטעל 30.

רויטע רויזען.

צווישען מענשען האבען זיי זיך געוואלט בעהאלטען פון דער שרעק פאר'ן טויט, וואס איז זיי בעפאלען. זיי האבען זיך נישט אב־גערעדט און דאך האבען זיי ביידע געוואוסט, אז אין דער היים זיין קענען זיי נישט. זיי האבען זיך אנגעטהאן און זיינען אוועק אין א קאבארעט, אין איינעם פון די שמוציגסטע ווינקעלעך פון שטאדט.

דארט האבען זיי אנגעטראפען א חברה ציגיינער, וועלכע האבען געזונגען ליעדער און אייניגע צווייפעלהאפטע איטאליענער, וועלכע הא־בען זיי בעגלייט מיט די גיטארען. א קליין שווארץ־חנ'עוודיג „כשוף־מיידעל", וועלכע איז ארומגעגאנגען צווישען עולם און אלעמען געטרא־פען אויף דער האנד, האט זיי מעהר צוגעצויגען ווי אלע אנדערע אין קאבארעט. דאס מיידעל האט געהאט א לייב ווי א שלאנג און אויגען פער'שכור'טע. און אז זי האט גערעדט מיט זיי, האט דאס מיידעל זיי אזוי טיעף אין די אויגען אריינגעקוקט, אז עס האט זיך זיי גערעכט, אז דאס מיידעל ווייסט דעם סוד פון טויט, וואס יאגט זיי נאך, און גיט זיי אנצוהערען דערפון מיט איהר בליק.

יאש האט געפרובט אנ'שכור'ן זיך. מערי האט איהם אבער איינ־געהאלטען, נישט געגעבען און ארויסגעצויגען איהם מיט געוואלד פון דעם שרעק־גרוב. זיי האבען זיך נאך לאנג ארומגעדרעהט איבער די גאַ־סען. די גאסען זיינען געווען שטיל און טונקעל בעלויכטען. מערי האט איהם אנגעקוקט און אנגענומען ביי דער האנד:

— וואָס, ביסט קראַנק, יאַש?

דער יונג האָט זיך דערשראָקען און פערשעהמט פאַר דעם וואָרט. עס האָט זיך אין איהם ערוועקט זיין גאַנצע קראַפט און עס האָט איהם אַרומגענומען אַ שאַנד איבער זיין שוואַכקייט. ער איז אַרויס מיט אַ געלעכטער.

— פערשטעהסטו נישט, אַז איך לאַך, מערי? גיב דיין מויל, מיין שעהנע פויגעל. — און ער האָט זי געכאַפּט אויף זיינע הענד און אָנ־געהויבען זי אַרומטראָגען איבער די גאַסען.

זי האָט זיך געריסען פון איהם, זי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי עס וואָלט זי אַנגעריהרט נישט־גוטעס. אָבער דער יונג האָט געפּרובט צו פערזאָגען פון איהר דעם שרעק, וואָס ער האָט איינגעפּליסט אין איהר מיט זיין פיהרען זיך. ער האָט פערשטאַנען ווי ער מוז יעצט שעהן אויסזעהן ביי איהר און אַז זי וועט זיך עקלען אָנריהרען זיך אַן איהם — האָט ער געלאַכט, איבערן וועג זי טראָגענדיג:

— קינד דו, וואָס איז דער טויט? ער איז מיין פריינד, מיין אינטימסטער, אינטימסטער פריינד.

מיט די רייד זיינען זיי אין זייער צימער אַריין.

ער האָט זי גענומען אויף זיינע קניהען און געהאַלטען זי ווי אַ פויגעל קעלך מיט געטראַנק און געקושט איהרע ליפּען, האָט צו איהר גערעדט אין וואַרימקייט, ווי ער וואָלט געוואָלט אַנטלויפען פון דער שרעק פון טויט צו איהר לייב.

— איז דיין ליעבע דען נישט אינטערעסאַנטער און שטאַרקער נאָך פון דעם טויט? ווען דו קוקסט אויף מיר, ווען דיינע שוואַרצע לאָקען ריהרען מיין האַרץ אָן, ווען איך פיהל דעם געשמאַק, וואָס יאָגט פון דיין לייב — אַ, ווען הונדערט טויטען וואָלטען געווען אויף דעם וועג צו דיר, וואָלט איך דורך זיי דורכגעטראָטען און געקומען צו דיר!

זי האָט איהם געקוקט אין די אויגען אַריין. פון זיי האָט יעצט דאָס לעבען אַרויסגעשפּראָצט. אָבער דאָך האָט זי זיך געשראָקען פאַר איהם. עס איז איהר געווען, ווי ער אַנטלויפט פון עפּעס און זוכט שוץ ביי איהר.

אָבער פון זיין געזיכט און פון זיינע בעוועגונגען איז שוין פערשוואונדען די שרעק פון טויט, און דער יונג האָט יעצט געעטעמט מיט לעבען.

צו מאָרגענס זיינען זיי אוועק פון ווענעדיג קיין פלאָרענץ.

אין דער זונען־שטאָדט, ביי דעם געמיטליכען, פרעהליכען לעבען, וואָס עס פיהרט דער מיטעלאַלטערישער נעסט — איז אינגאַנצען פערשוואונדען די טרויעריגע שטימונג, אין וועלכע עס האָט זיי אריינגעבראַכט דאָס האלב־פערנעבעלטע ווענעדיג מיט זיינע קאַנאַלען און מיט זיינע שוואַרצע גאָנדאָלען. זיי האָבען זיך דאָביידע געפיהלט ווידער יונג, פריש און פערגעסען אָן דעם „סוד“, וואָס שוועבט צווישען זיי. עפּעס ווי אַ משא איז אראָב פון יאָש'ס פּלייצעס, ווען ער איז געגאַנגען לוסטיג איבער די פלאָרענטינער גאַסען, אויף דעם מיטעלאַלטערישער בריק איבער דער „ארנא“, וואו עס שטעהען נאָך אויסגעשטעלט דיביידלעך פון די סקולפּטאָרען, ווי אין מיכאַל־אַנדזשעלאָ'ס צייטען. אַלץ איז דאָ געווען אזוי בעקאַנט, עפּעס היימיש און דערביי אזוי אַלט, ווי דער זיידע און די באָבע וואָס זיצען אין זייער פאַטערשטוהל. די שטאָדט שטעהט נאָך מיט איהרע מנהגים, ווי דענסמאָל, ווען עס האָבען נאָך געלעבט אין איהר די אַלטע גרויסע מייסטערס. און עס דאַכט זיך זיי, אָט געהען זיי דורך אַ בודקעלע, אין וועלכע עס וואָהנט דער מאָסטער דאָנאַטעלאָ, אָט זיצט ער פאר דער טהיר. און פאר זיין טהיר, אלס שילד פון זיין מלאכה, שטעהט זיין קליינער „דוד“. זיי קומען אריין צו איהם: „באָן זשאָגא, מאָסטראָ דאָנאַטעלאָ!“ און בעשטעלען ביי איהם אַ קליינע בראָנז־פיגור אויף אַ קאַמין־זייגער...

זיי האָבען נישט געוואָלט געהן אין די מוזעאומס. די זונן האָט צו ליכטיג געשיינט, און די גאַסען מיט די געוועלבלעך און די שעהנע פלאָרענטינער מיידלעך, וואָס אַלע האָבען זיי אויסגעזעהן ווי ארומגעהענדיגע לעבעדיגע קאָפּיעס, פון באָטיטשעלי'ס, פון טיציאַן'ס פון לעאָנאַרדאָ־דע־ווינטשי'ס בילדער, זיינען געווען די שעהנסטע רייכסטע מוזעאומס.

גאנצע טעג האבען זיי זיך ארומגעדרעהט איבער די רוישענדע מיטעלאלטערישע גאסען, וואו דאס לעבען איז עהנליך געווען, ווי ווען די אלמעכטיגע מעדיצים וואלטען נאך אין זייערע שלעסער געזעסען און די דאזשען דרעהען זיך אין די גאסען ארום. און באלד ערשיינט א קורטיזאנקע מיט איהר גאנצען שטאב. די קליינע אפעלעך לויפען איהר נאך און זי האלט א פאפוגאי אין די האנד צום צייכען פון איהר פראפעסיע און די דאזשען בעשטעלען ביי איהר נאכט־לאגערס, צו פריי־ הער... אויף דעם מיקעל־אנדזשעלא־פלאץ האט געהערשט די קאפיע פון אנדזשעלא'ס "דוד". ווי א יונגער נאקעטער בעזיעגער איז דער שעהנסטער מענשען־קערפער געשטאנען אויף דעם בארג און בע־ הערשט מיט זיין אינגלישען לייב דעם גאנצען טאל, דעם טייך און די האלבע שטאדט, וואס זיינען געלעגען צו זיינע פיס. זיי האבען זיך צוגעקוקט צו זיינע יונגע שטארקע בריסטען, אין וועלכע די שטראהלען פון דער זונן האבען זיך אבגעשלאגען, און ער איז געגליכען געווען ווי א יונגער גאט וואס שטעהט דא און בעהערשט די וועלט מיט זיין שעהנקייט.

מיט א טאג פריהער האבען זיי דעם אריגינאל געזעהן אין מיקעל־ אנדזשעלא'ס זאמלונג. דארט שטעהט ער ווי א רעליקוויע, דער שטיין צו וועלכען מיקעל אנדזשעלא האט זיך אנגעריהרט און פון זיין האנד איז ארויס זיין „דוד". דארט איז דער דוד צוגעשלאסען אין דער האלע און ער רייסט זיך פון די פיער וועגד ארויס, ער קען נישט פערטראגען דעם וואך איבער זיין קאפ. און דא שטעהט ער אין דער פריי, אין דער זונן. איבער זיין קאפ איז גאט און דער הימעל, צו זיינע פיס — די ערד און די וועלט, און ארום איהם — די זונען־שטראהלען. דאס איז די ריכטיגע וואהנונג פאר דעם שעהנסטען מענשען־קערפער, וואס דער מייסטער האט בעשאפען.

נאך בעסער האבען זיי זיך געפיהלט, ווען זיי זיינען בײדע אין א פאר טעג ארום געקומען קיין רוים.

רוים איז געווען איינגעטונקט אין א ים פון רויטע רויזען. די רויזען זיינען צייטיג געווארען און די גאסען, און די פאלאצען און די זיילען און די קארסעס זיינען פול געווען מיט רויזען. איבער די גע־ מויערטע וועגד האט זיך געגאסען דער רויזען־שטראם, ווי דער וויין וואלט זיך איבער זיי געגאסען. און רוים האט אויסגעזעהן, ווי עס

וואלט פערטרונקען געווען אין דעם ליכטיגען, רויטען, בליהענדען רויזען־רעגען.

אין די מוזעאומס זיינען זיי נישט געגאנגען. זיי האבען זיך ארומגעדרעהט ארום די אלטע מויערען, ארום די שטיינער און די פאַ־לאַצען, אויף וועלכע עס האט זיך אבגעשפּיגעלט די געשיכטע פון דער וועלט. און עס האט זיך זיי געדאכט, אז זיי זיינען מיטגעווען ביי די אלע טהאטען, וואס האבען זיך אבגעשפּיעלט דאַ, אין דעם רוים. אלעס האט זיך ביי זיי אויסגעמישט: צעזאר, פּעטרוס, יוליוס דער צווייטער, מיקעל־אנדזשעלאַ, ראפאעל מיט זיינע שילער, אינאיינעם מיט אַ היינטיגען רוימער סוביעקט, וועלכער געהט אין קינעמאַ־טאַגראף; די אלטע לעקטיקעס אינאיינעם מיט די עלעקטרישע טראַמ־וואיען, וואס יאַגען איבער די גאסען; די זיילען, די רעשטען פון אלטען רוים, מיט די אַפּישען פון די מאַגאַזינען — אלעס איז געוואָרען אויס־געמישט און אלעס איז געווען בעשאַטען מיט רויזען, רויזען, רויזען...

און באלד דערביי איז אַ בעווענונג, אַ בעלעבונג, אַ געשריי און אַ האנדעל — פערקויפען די אידען פיש אויף די אלטע מאַרמאָרנע פּלעצער, וואס זיינען איבערגעבליבען פון ווענוס און אַפּאָלאָ'ס טעמפּ־לען... און די עלעקטרישע און גאַז־ליכט בעלויכטעט זייערע פאַר־מעט־געזיכטער, לאנגע נעז און דערשראָקענע אויגען, אין וועלכע עס איז פערשטיינערט געוואָרען די שרעק פאַר'ן קאַרנאַוואַל, וואו מען האט זיי געיאָגט איבער דער קאָרסאָ און זייערע טעכטער, וואס האבען אמאָל געמוזט טעפּיכען אויסהעפטען צו בעפּוצען טיטוס'עס טרי־אומף־בויגען צום קאַרנאַוואַל־פעסט, דרעהען זיך יעצט איבער די שמאַ־לע טראַטואַרען ארום, ווינקען מיט פערשאַרטע אויגען, הויבען אויף די שמאָלע קליידלעך, ווייזען זייערע געטאַקטע פיסלעך און פערפּיה־רען דעם פרעמדען אין די טונקעלע קאָרידאָרען פון די אלטע הייזער אין זייערע קליינע שטיבלעך אריין.

זיי זיינען ביידע ארומגעגאַנגען ווי שכור אין דער אלטער זינדיגער שטאָדט, שכור פון דעם לעבען, וואס איז דאַ אמאָל געווען און איז נאָך יעצט, פון דעם רויטען איטאַליענישען וויין, פון די רויטע רויזען, מיט וועלכע עס זיינען פול די מערק און די פּלעצער; פון די שעהנע מייד־לעך, וואס דרעהען זיך אין די גאסען ארום; פון די אויסגעלאַסענע הערמאַ־אַפראַדיטאַס און די קורטיזאַנקעס, און פון די אידישע הערמאַ־

אפּראַדיטאַס אין דער פישער־גאַס ; פון די שאָטענס אין דער לבנה־נאַכט אין קאַליזעאום און די שאָטענס פון די אַפּאָסטאַלען ; פון די קירכען־גלאָקען און פון די חורבות פון דער אַלטער שטאָדט. און די נעכט, די נעכט מיט די שטערען איבער דעם איטאַליענישען הימעל...

זייער צימער איז פול געווען מיט רויזען, רויטע רויזען, פולע און זאַפטיגע, וואָס האָבען געזאָגט פון זיך אַ גערוך, וואָס האָט געוועקט יעדער טראָפּען בלוט... רויטע רויזען — אומעטום און איבעראַל. און הינטער די רויטע רויזען, האָט זיך געדאַכט, זיינען בעהאַלטען גיפטיגע שלאַנגען, וועלכע וואַרטען נור אויף דער גינסטיגער מינוט, אַז זיי זאָלען זייערע קעפּ און גיפטיגע צונגען אַרויסשטעקען פון צווי־שען די סאַמעטענע רויטע רויזען בלעטלעך...

קאַפּיטעל 31.

גיפטיגע שלאַנגען.

אַ גרויסע און שווערע אויפגאַבע האָט יאַש בלום אויף זיך גענומען. די גרופּע פון זיין פּאַרטיי, וועלכע האָט זיך פאַר קיין זאַך נישט אָפּ־געשטעלט, אַבי אויפצורודערען די וועלט, אום מען זאָל רעדען פון איהרע ראָמאַנטישע טהאַטען — האָט געקריגען אַ ידיעה, אַז אַזעלכע און אַזעלכע הויכגעשטעלטע פּערזאָן וועט זיך אויפהאַלטען ביי איהרס אַ טאָכטער, וועלכע איז אַ פרוי פון אַ רוסישען קאָנסול, אין איינעם פון די אויסלענדישע אַריסטאָקראַטישע באָדע־אָרטען.

די הויכגעשטעלטע פּערזאָן, וועלכע האָט פאַרנומען אַ הויכע פּאָסטען, איז גראָדע געווען אַ ליבעראַל, דורכדעם האָט זי זיך נישט געהיט און איז נישט געווען אַרומגערינגעלט מיט שפּיאָנען ווי די אַנדערע. נור דער ליבעראַליזם פון דעם מיניסטער, האָט יאַש'ס פּאַרטיי אַנערקענט, איז מעהר שעדליך און מעהר געפעהרליך פאַר דער רעוואָלוציע, ווי דער רעאַקציאָניזם פון די אַנדערע הויכגעשטעלטע פּערזאָנען. דער מיניסטער, וועלכער האָט געוואָלט בערוהיגען דאָס לאַנד מיט זיין ליבעראַליזם, האָט עס קיינמאָל נישט געמיינט אויפ־

ריכטיג און ער האט נור געזוכט צו פערבלענדען די אויגען, צו צוציהען די מעהר רוהיגע עלעמענטען צו דער רעגיערונג און די רעוואלוציאנערען צו איזאלירען. אייניגע פערזאנען פון יאש'ס גרופע האבען בעשטימט אבצוראמען די הויכגעשטעלטע פערזאן פון וועג און אויסצופיהרען דעם פלאן אויף אייגענער האנד מיט די געלד־מיטלען, וואס זיי האבען צוגענומען פון דעם פאסט־טראנספארט אויפ'ן קאליטשער וועג. צו דעם טהאט האט זיך געריסען איינאיינעם מיט אנדערע אויך יאש. און זיין כראברע האלטען זיך ביים אנפאלען, זיין פראנצויזיש רעדען, וואס איז אונבעדינגט נויטהיג געוועזען אין פערקעהרען אין די הויכע האטעלען, וואו די הויכגעשטעלטע פערזאן וועט איינשטעהן, האט ערוועקט צו איהם צוטרויען און ער האט עס זיך גענומען אויספיהרען אויף אייגענער האנד.

צוויי חברים זיינען ארויסגעפאהרען נאכשפירען די הויכגעשטעלטע פערזאן, צו האבען זי אויפ'ן אויג, און יאש איז דאס דערוויל געפאהרען קיין זאקאפאנע, גענומען זיין שעהנע ליטוויטשקע אבצופרעהען זיך מיט איהר פאר'ן טויט.

די טהאט האט ערשט געזאלט ווערען אויסגעפיהרט אין א פאר וואכען ארום, ווארים עפעס אן אונגעריכטע מניעה האט די הויכגעשטעלטע פערזאן אויפגעהאלטען נאך אין פעטערבורג, וואו עס איז אונמעגליך געווען צו איהר צוצוקומען. און יאש האט צייט געהאט דערוויל אבצופרעהען זיך מיט מערי'ן. נור יאש בלום, וואס איז אלע מאל גליקליך געוועזן אויף א „טהאט" און געריסען זיך צו יעדע פארזיטיווע ארבייט, דער יאש בלום, וואס צוזאמען מיט די חברים, ווען זיי זיינען בעפאלען א פאסט־וואגען, א קאראאול, האט ער ארויסגעוויזען אזא מוטה און אזא אפפערונגס־וויליגקייט, אז ער האט פערוואונדערט און פערשעהמט זיינע קריסטליכע פריינד — האט זיך יעצט, ווען עס איז איהם אויסגעקומען צו האנדלען אויף אייגענער פעראנטוואָרטונג און מיט קיין בעטהיילונג פון די חברים, געפיהלט זיך מיט דער „טהאט" אונהיימיש און שלעכט. ער האט מורא געהאט צו מאכען ביי זיך די שרעקליכע ענטפלעקונג, אז צום ערשטען מאל אין זיין לעבען זאל ער אפשר פורכט האבען פאר'ן טויט. ער האט פעריאגט דעם אנגסט פאר דעם וואס שטעהט איהם פאר פון זיך, נור יעדעס מאל איז זי איהם ווידער געקומען.

און אַנדערש מאָל האָט ער גאָר נישט געקלערט איבער די פּאַלגעז, וואָס קענען אַרויסקומען פאַר איהם פון דעם „טהאַט". ער האָט נור גע־זעהן די טהאַט אַליין און איז גליקליך געווען איבער איהר. יעצט אָבער איז די טהאַט אַליין פערבאָרגען געווען פון איהם. זי האָט זיך ווי בעהאַלטען הינטער די פּאַלגען, וואָס וועלען אַרויסקומען פון איהר, און ער זעהט נור דעם שוואַרצען אונענדליכען אָבגרונד, צו וועלכען עס פיהרט איהם זיין וועג. און צום ערשטען מאָל שרעקט איהם דער טויט, וואָס שטעהט הינטער דער טהאַט.

צוערשט האָט ער נאָך ניט צוגעלאָזט דעם געדאַנק צו זיך, פער־יאָגט פון זיך יעדן חשד פון שוואַכקייט, דערנאָך האָט ער גענומען נאָכקלעהרען פאַרוואָס איז דאָס אַזוי, וואָס האָט זיך געענדערט אין איהם, און ער האָט געמאַכט די שרעקליכע ענטדעקונג, אַז שולדיג איז אין זיין שוואַכקייט די שעהנע ליטוויטשקע, אַז זי האָט איהם פער־סם'ט מיט'ן לעבען, מיט איהר ליעבע.. און ער האָט זי אָנגעהויבען פיינד צו קריגען, געקלערט דערפאַר נקמה צו נעהמען פון איהר, אויסצוטרינקען דעם גאַנצען בעכער פון לוסט און תאוה, וואָס שטעקט אין איהרע ביינער און זי לאָזען שטעהן אַן אויסגעטרונקענע, אַן אויס־געזויגענע און אַוועקגעהן זיין וועג צו דער "טהאַט".

מיט יעטווידער נאַכט, וואָס זיי האָבען געהאַט הינטער זיך, האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער קומט נעהנטער צו צו זיין וועג — אַוועקצו־לויפען פון איהר און געהן צו דער „טהאַט", אָבער וואָס מעהר ער האָט פון דעם בעכער געטרונקען, וואָס מעהר עס זיינען געפלאַטען פון די שעהנע ליטוויטשקע די קוואַלען־שטראָמען פון איהר ליעבע, וואָס מעהר ער האָט גענאָסען פון זיי — דאָס שווערער און פערוויקעלטער איז איהם געוואָרען דער וועג צו דער „טהאַט". עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז זי שפּרייט אויס אויף דעם וועג צו דער טהאַט גיפטיגע שלאַנגען, וואָס זי שליידערט אַרויס פון איהר ליעבע־קוואַל.

דורכדעם האָט ער זי פיינד געהאַט און געוואָלט נקמה נעהמען פון איהר — פאַר זיין לעבען — מיט איהר ליעבע... נור איין זאַך האָט ער געפיהלט, אַז ווי עס זאָל נישט זיין — די טהאַט מוז געשעהן. עס איז נור אַ אָבשלעפּעכץ, אָבער עס וועט זיך ערוועקען אין איהם. ער וועט זיך צוזאַמענגעהמען און איבערלאָזען איהר בעט און בעכער און געהן דאָרט, וואו די פליכט רופט איהם. און דאָס מוז געשעהן

ווי אם געשווינדסטען, און אויף דער מינוט האט ער יעדען טאג געווארט.
דאס זיינען געווען די ניפטיגע שלאנגען הינטער די רויטע רויזען אין רוים.

דערווייל האט יעדער טאג געבראכט די הערליכע זונען איבער'ן איטאליענער הימעל. יעדער טאג האט געבראכט זיין לעבען און יעדע נאכט — איהר ליעבע. און דאס לעבען האט איהם ווי איינגעוויעגט, פערשלאפען און פערגעסען געמאכט פון דער טהאט, פון דער פליכט וואס ליגט אויף איהם.

ער האט זיך אנגעג'שכור'ט מיט איהר ליעבע און נקמה גענומען פון איהר, געמיינט, אז אט־אט וועט ער זי איבערלאזען אין האטעל אליין מיט א בריעף און א פאר פראנק און אנטלויפען. און געזאגט האט ער זיך, אז מארגען וועט ער דאס טהון, איבערמארגען, — אבער דער מארגען און דער איבערמארגען זיינען געקומען און דאס לעבען האט זיך ווייטער געגאסען ווי אוים א קוואל. דעמאלס האט ער זי נאך מעהר אנגעהויבען פיינד צו קריגען און חושד געווען, אז זי איז פאלש און זי ווייסט פון אלע געדאנקען וועגען וואס ער קלעהרט; אז זי האט דאס געטהאן אבזיכטליך, אבער איהר מינע און איהר פיהרען זיך זיינען געווען אזוי נאאיוו, אזוי אונוויסענד. זי האט טאקע ניט פערשטאנען, וואס ס'איז מיט דעם יונג. זי האט נור געפיהלט אז ער ליידט עפּיס, אז ער טראגט עפּיס אויף זיין נשמה, און זי האט אויף איהם רחמנות געקריעגען.

איינמאל איז דאס געווען אין פאלערמא, וואוהין זיי זיינען אנ־טלאפען, זוכענדיג זונן. זיי זיינען געגאנגען ביים ברעג ים, וואו דער יםווארפט פון זיך אזא בלאהליכען, דורכזיכטיגען שיין, אז מען זעהט אלעס, וואס עס טהוט זיך אויף זיין אונטערגרונד.

איבער דער גאס ציהט זיך א רייה לאסטוועגען מיט טעאטראלישע דעקאראטיוו־געמעלדער און די מענשען וועלכע זיצען אויף די וועגען זעהן אוים, ווי זיי וואלטען געווען אוים די פיגורען פון די געמעלדער.

געהן זיי אזוי ביים ברעג און שווייגען. און דער יונג קלעהרט וועגען דעם, אז עס מוז דאך נעהמען א סוף. קומען זיי אן פאר אן אלטער פראנציסקאנער קלויסטער. זיצט אן אלטער מאנאך און ציהט אויף קרעלען אויף א שנירעל און פרעגט זיי, אויב זיי ווילען

ניט זעהן די סקלעפּעס מיט די טויטע. זיי לאָזען זיך אַראָב אין אַ גרוב. איבער אַ לאַנגען, לאַנגען קעלער, וואו עס ציהען זיך אַוועק גאַנצע גאַסען, הענגען אין די נישעס פון די ווענד טויטע מענשען אין זייער פּאַראַדנע אָנטהון, אַזוי ווי זיי זיינען געווען ביים לעבען.

די אַלטע בכבוד'ע בעלי־בתים פון סיציליען האָבען זיך נאָכ'ן לעבען געלאָזט אין זייערע פּאַראַדנע מלבושים פּערמריקענען און אויפהענגען זיך אויף די ווענד פון די מיילען־וויטע „סקלעפּעס“ פון דעם הייליגען פראַנציסקאַנער קלויסטער אין פּאַלערמאָ. און דאָ הענגען, זיי אַלע פון דור־דורות: מענער, ווייבער, קינדער, יונגע און אַלטע, בחורים און בתולות אין די פּאַראַדנע קליידער פון זייער צייט. אין זייערע פּנים'ער האָט זיך איינגעשניטען די לעצטע גרימאַסע, וואָס זיי האָבען געמאַכט ביי דער יציאת־נשמה.

מען זעהט ווי טייל, ראַנגלענדיג זיך מיט'ן טויט, האָבען אויפ־געעפענט די מיילער, ווי זיי וואָלטען אַ גרויס פּראָטעסט־געשריי גע־וואָלט פון זיך אַרויסגעבען איבער דער עולה וואָס מען טהוט זיי, וואָס די פרעמדע, אומבעקאַנטע הענד שניידען זיי אָב פון לעבען. אַנדערע ווידער, איבערגעבענדיג זיך אין די אָרעמס פון אַ גרויסער האָפנונג און גלויבען, וואָס זיי האָבען געזעהן אין זייערע וויזיאָנען אין דער לעצטער מינוט, זיינען איינגעשלאָפען מיט אַ שטיל שמייכעלע אויף די ליפּען. אַ טייל פון זיי האָבען נאָך די אויגען אָפען און זייערע פּנים'ער דריקען אויס שרעק און אַנגסט פאַר דעם אומבעוואוסטען, וואָס זיי זעהן אין דער לעצטער מינוט.

אַ קינד האָבע זיי געזעהן הענגט צווישען די אַלטע און עס זעהט אויס, ווי עס וואָלט נאָך די הענטלעך און די אויגען צו דער מוטער אויסגעשטרעקט בעטענדיג זיך: „ראַטעווע מיך פון דעם, וואָס שלעפּט מיך יעצט אין זיינע קאַלטע אָרעמס“!... אויף אַ סך פון זיי זיינען שוין די געזיכטער און די קערפּערס פּערטריקענט געווען און אַרויסגעפאַלען פון די פּאַראַדנע רעק, פון די שטיוועל, פון די היטלען.

די מלבושים, געאַרבייט אויס אַ דויערנדען שטאָף, האָבען לענגער אויסגעהאַלטען די צייהן פון דער צייט, ווי דער פליייש און בלוט שטאָף, אויס וועלכען עס איז אויסגעאַרבייט דער מענשליכער אָרגאַניזם. די מענשען זיינען צופאַלען, די קליידער זיינען נאָך גאַנץ געווען.

מען האט געקענט אנזעהן, ווי אזוי עס שניידט זיך ארוים דער שארבען פון פערטריקענטען פלייש, ווי דאס פלייש און הויט ווערען געררונצעלט, פערוועלקט, פערטריקענט און געהען איין אין דעם ביין פון שארבען און סקעלעט.

און די סקעלעפעס ציהען זיך איבער גאנצע גאסען. עס זעהט זיך אוים, ווי עס וואלט געווען א יאהר־מארק פון טויטע. אזוי פיעל זיינען זיי זיך צוזאמענגעקומען. און די טויטע רעדען, שרייבען, האנדלען. מען הערט זייער ברומען, זייערע גוואלדען, וואס רייסען זיך ארוים פון די גרימאסען פון זייערע פנימ'ער, פון זייערע דערשראקענע אויגען, פון זייערע פערקרימטע, פערביסענע ליפען. דער טויט רעדט אין דער טויטער שטאדט און מען הערט זיין שרעקליכען ברום פון די ווינקלען ארוים.

יאש האט געשלעפט מערי'ן טיעפער אין דעם סקלעפ אריין, פער־דרעהט זיך מיט איהר אין די קרומע געסלעך, וועלכע האבען זיך גע־צויגען אין סקלעפ. אומעטום און איבעראל האט דא דער טויט גע־לעבט און גערעדט. מען האט געהערט זיין שטים, וואס האט געשריען פון די שרעקליכע געזיכטער, וואס האבען דא געהאנגען אויף די ווענד.

מערי האט מורא געהאט און געריסען זיך ארוים. יאש האט זי אבער ניט אבגעלאזט. פעסט זי האלטענדיג ביי דער האנד, האט ער זי טיעפער, טיעפער אין דעם סקלעפ אריינגעצויגען און אנגעוויזען איהר אויף די שוידערליכסטע גרימאסען, אויף די עקעלדיגסטע פנימ'ער.

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאר איהם. עס האט זיך איהר געדאכט, אז אויך ער קעהר שוין דא אהער, אז ער איז איינער פון זיי, וועלכער איז אראב פון דער וואנד און ער האלט זי מיט דער קאלטער האנד און שלעפט זי טיעף אין סקלעפ אריין.

און זי האט זיך ארומגעקוקט אויף דעם טויט, וואס קוקט פון די וואנד אראב, אויף זיין בלייך, בעז געזיכט און א שרעק איז זי בעפא־לען. זי האט זיך געפיהלט איינזאם און פערלאזט אין דער טויטער שטאדט דא; אז זי איז אריינגענומען פון טויט און וועט שוין נישט מעהר קענען ארויסקומען פון דאנען, אז זי וועט אויך ווערען אזוי ווי זיי. זי האט געהאט דאס געפיהל, אז זי טרינקט זיך דא אין טויט — האט זי אנגעהויבען צו שרייען, צו רופען נאך הילף. יאש האט זיך

ווי אויפגעכאפט, געוואלט זי בערוהיגען, ארויספיהרען — זי האט מורא געהאט פאר איהם און גערופען נאך הילף ביז מען איז געקומען און מען האט זי ארויסגענומען.

אבגעראטעוועט זיך, האט זי פון דענסטמאל אן געפיהלט אן עקעל צו איהם. זי האט געוואלט אנטלויפען פון איהם און איינע אליין געהן אין די גאסען פון פאלערמא, נור זי האט זיך געפונען פעראיינזאמט, איינע אליין אויף דער וועלט און זי איז דאך מיט איהם מיטגעגאנגען א היים אין זייער האטעל.

און ביינאכט, אז ער האט זי געהאלטען א נאקעטע אויף זיינע הענד און בעטראכט איהר נאקעטע לייב, האט ער געזעהן ווי דער שארבען און סקעלעט שניידט זיך אויך שוין ארויס פון איהר לייב. און דער טויט האט איהם פער'סמ'ט דאס לעבען און ער האט נישט געקאנט מעהר געניסען פון לעבען.

קאפיטעל 32.

א נייער געזאנג.

זייער לעבען איז געווארען אונערטרעגליך. מערי האט געקלעהרט וועגען זעלבסט־מארד, נור דאס לעבען, וועלכעס זי האט געפיהרט, ווי אין א שכרות, צווישען טויט־אנגסט און ליעבע = האט זי אזוי קערפערליך אבגעשוואכט, אז זי האט זיך געמוזט לעגען אין בעט אריין.

יאש איז געווארען צו איהר זעהר צערטליך. ער איז געלאפען און געבראכט א דאקטאר. דער דאקטאר האט זי בעטראכט, דערנאך האט ער פערטרויט יאש'ן א סוד אויפ'ן אויער, פון וועלכען דער יונג איז צו ערשט בלייך געווארען, דערנאך רויט־פערשעהמט ווי א קינד און א שרעק און א פרייד איז איהם בעפאלען און ער האט ניט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהם.

מערי איז געלעגען אין בעט בלייך און דערשראקען. איהרע אויגען זיינען געווען פער'חלום'ט, ווי זי וואלט געווען שוין אריינגעגאנגען

אין אן אנדער וועלט, און דאס מויל איז געווען פערקרימט ווי צום וויינען.

און דער יונג איז געלעגען ביים בעט ווי א הונד, געקושט איהרע בלייכע הענד און געשריען מיט פרייד, ווי עס וואלט אויף איהם א גרויס גליק געקומען:

— מערי, מערי, איז עס וואהר?! איז עס וואהר?!..

עפּעס ווי דער הימעל וואלט זיך איהם געעפענט. עס איז איהם מיט א מאל א גרויסע זאך קלאהר געווארען — זיין לעבען, זיין צוקונפט. פערשוואונדען איז פאר איהם דער אנגסט. די שווארצע גרוב פון טויט האט איהם נישט מעהר געדראהט אויף זיין וועג. עס איז איהם אלעס קלאהר און פערשטענדליך און גוט געווארען. ער האט זיך שוין פאר גארנישט געשראקען, און אויף אלעס איז ער בערייט געווען און געזעהן זיין זיכערקייט, און שטארק איז ער געווארען. און ער האלט איהר האנד און קוקט אויף איהר מיט גרויסע, גליקליכע אויגען:

— מערי, מערי! איז עס וואהר?!..

זי פערשטעהט נישט וואס עס איז מיט דעם יונג געווארען. זי האט נישט קיין צייט צו קלערען נאך וועגען איהם. איהר אליין איז עס נאך נישט קלאהר, וואס עס ווערט מיט איהר, צי זאל זי זיך פרעהען, אדער טרויעריג ווערען איבער דער בשורה, וואס דער דאקטאר האט איהר אנגעזאגט. עס ווערט איהר נור נייגיעריג. דאס לעבען ווערט נייגעריג און אינטערעסאנט, און דאס איז גוט.

— מערי, מיר מוזען ווי אם שנעלסטען אפיציעל חתונה האבען. אפיציעל, פאר מענשען. ווי אם שנעלסטען!

זי האט איהם אנגעקוקט ווי פערוואונדערט. זי פערשטעהט נישט, וואס ער מיינט. און זי שמייכעלט ליבכט, ווי זי וואלט געווען געלאכט פון איהם:

— פאר וואס אזוי באלד? וואס איז געשעהן?

— איך האב זעהר א נויטיגע זאך צו בעזארגען, מערי. איך וויים נישט ווי עס וועט זיין. מיין קינד מוז האבען א פאטער, ווי אם שנעלסטען.

— אבער יאש?

— מערי, עס איז זעהר וויכטיג. דו האסט א פאס, איך האב ביי מיר תמיד מיט א מעטריקע. איך טראג זי מיט מיר, ווייל ווי עס

זאָל נים זיין, זאָל מען שטענדיג וויסען מיין ריכטיגען נאָמען, ניט ווי איך הייס אויף די געמאַכטע פּעסער. מיר פאָהרען נאָך היינט נאָך לאָנדאָן. דאָרט קריגט מען „שלוב“ אם לייכטעסטען, אָהנע יעדע צערע־מאָניעס. דאָס מוז ווי אם שנעלסטען געמאַכט ווערען. איך וועל נישט פריהער רוהען, ביז איך וועל עס נישט האָבען געטהאָן.

— אבער וואָס איז געשעהן, יאש?

— פרעג מיך נישט. איך וויים, וואָס איך טהו.

און ער קלינגט אָן און בעט די רעכענונג און פרעגט זיך נאָך אויפ'ן נאָהענסטען וועג קיין לאָנדאָן און נעהמט גלייך די זאַכען צו פּאַקען.

— אבער וואָס איז געשעהן?

— גאָרנישט, מיין טייערע, — קושט דער יונג אַזוי צערטליך איהרע הענד, ווי ער וואָלט עס נאָך קיימאָל נישט געטהאָן. און זיין צערטליכקייט צו איהר ווערט מיט אַמאָל גאַנץ אַנדערש. ער האָט מורא צו קוקען שאַרף אויף איהר. ער לאָזט זי נישט אָראָבבויגען, בעוועגען זיך.

— איך וועל עס שוין אַלעס אַליין טהאָן. דו זיץ דאָ, מיין קליינער, שעהנער מזרח־פויגעל, דו, וואָס פערמאָגסט די בעהאַלטענסטע ליעבע־אוצרות פון די ירושלים'ער טעכטער...

— אבער וואָס איז געשעהן מיט איהם?

ער איז שטילער געוואָרען און איז געוואָרען צו איהר מיט אַ מאָל עפּעס אַזוי, ווי דאָס וואָלט גאָר ניט דער ווילדער יאש געווען, וואָס האָט זי אין די ווילדע נעכט ווי אַ שטורעם גענומען, וואָס אין זיין ליעבע האָט זיך געפיהלט אַ נקמה, אַ געשריי. ער איז ווי אַ צערט־ליכער פאָטער געוואָרען, ווי אַן עלטערער ברודער. אין זיין בליק האָבען זיך קאָנצענטרירט די טיעפסטע געפיהלען פון זיין האַרץ. און ער וויל זי קושען, בערוהיגען מיט זיין בליק.

צי האָט דאָס געמאַכט אויף איהם אַזאַ איינדרוק? וואָס זיינען אַזעלכעס די מאַנס־פערשוינען? ווי קליינע קינדער זיינען זיי. און אַלע זיינען זיי אונשולדיג. אין אַ מינוט פון זייער לעבען ווערען זיי קינדער, — טראַכט זיך מערי.

אין אַ פּאָר טעג אַרום זיינען זיי קיין לאָנדאָן אַבגעפאָהרען. דער יונג איז גליקליך געווען.

איבער'ן גאַנצען וועג האָט ער געפייפט, אויסגעפייפט אַלע אַפּערעס און אָפּערעטעס און אַזוי פריי און הויך געלאַכט, אַז דער סוד, אין וועלכען ער איז איבער דער גאַנצער צייט געווען איינגעזונקען, איז צורונען געוואָרען, ווי מען וואָלט פון איהם אַ שרעקליכען טויט אורטייל אַראָבגענומען, ווי דער יונג וואָלט ערשט יעצט צו לעבען אָנגעהויבען.

ער האָט איהר קיין בעוועגונג נישט געלאָזען טהאָן, גענומען אַ קופּע ערשטער קלאַס און גענויט זי, אַז זי זאָל ליגען. מערי'ן האָט געפּייניגט זיין צערטליכקייט און דאָס וואָס ער געהט אום מיט איהר ווי מיט אַ קליין קראַנק קינד, אָבער דערביי האָט זי גערייצט, געלאָס־צעט און געפערהט זיין אונבעהאָלפענקייט, זיינע צערטליע געפיהלען, און ווי ער לויפט אַראָב אויף די סטאַנציעס און ברענגט איהר צו טרינקען, ווי ער האַלט זי פעסט און צערטליך אונטער'ן אָרעם, אריינ־פיהרענדיג זי אין וואַגאָן־רעסטאַראַן, ווי ער קוקט איהר פאָטערליך מיט אַ ליעבען שמייכעל אין די אויגען אריין.

וואָס האָט זיך דאָס אין איהם געענדערט? צי האָט זיין פאָטער ווערען אַזוי געווירקט אויף איהם? וואָס מאַנספערשווינען זיינען! דאַכט זיך — אַ רעוואָלוציאָנער, ווי קומען צו איהם די געפיהלען?... און זי? זי איז דאָך נאָך אַזוי נישט קלאָהר, און דאָס נייע געפיהל איז פאַר איהר נאָך אַזוי ניי, אַז זי ווייסט נישט, וואָס דאָס איז. זי שרעקט זיך דערפאַר, וואָס זי ווערט אַנדערש, זי פערליערט עפּעס, פערליערט און געווינט....

אָבער יאַש בלום איז יעצט גליקליך געווען. אוועק איז מיט אַ מאָל די שרעק און דער אַנגסט פאַר'ן טויט. ער האָט קלאָהר געזעהן דעם וועג צו דער טהאַט, און די טהאַט איז יעצט ביי איהם אַזוי זיכער געווען, ווי ער וואָלט מיט אַ מאָל געווען ווידער געפונען אין זיך דעם גלויבען. ער איז יאַש בלום און איהם איז איבערגעגעבען געוואָרען אויסצופיהרען די טהאַט, און ער וועט דאָס אויספיהרען געוויס און זיכער. זיין האַנד וועט נישט ציטערען, זיין הארץ וועט נישט קלאַפּען און מיט פרייד וועט ער געהן צום טויט, וואָס שטעהט נאָך דער טהאַט. נאָך איהם וועט לעבען זיין זוהן. זיין זוהן וועט שטאָלץ זיין מיט דעם פאָטער'ס טהאַט.

אוועק זיינען מיט אמאָל די שלאַנגען אויפ'ן וועג. די פערבלענ־דעטע געליעבטסטע, דער סם פון זיין מוטה, איז יעצט זיין ווייב. נאָך זיין טויט איז זיין זוהן, און די טהאָט פיהרט צום וועג פון רוהם.

אין אַט טעג ארום זיינען זיי שוין אָפיציעל מאַן און ווייב געווען.

יאש בלום האָט געבראַכט זיין פרוי נאָך דער שווייץ, וואו ער האָט זי איינגעאָרדענט פאַר איהר וואהנונג אין אַן ערשט־קלאַסיגען פענסיאָן, היגטער ציוריך. געווען מיט איהר צוזאַמען נאָך אַכט־צעהן טעג. דורך דער צייט האָט ער זיך ארויסגעוויזען אלס דער געטריי־סטער, צערטליכסטער מאַן . ער איז געווען פרעהליך און גוט גע־שטימט. און ווען ער איז ארומגעגאַנגען מיט מערי'ן שפּאַצירען, האָט ער זי נישט געלאָזט פלינק געהן, נישט מאַכען קיין שווערע בעוועגונג, איבער וואָס מערי האָט זעהר געלאַכט.

זי האָט חוזק געמאַכט פון איהם, זעהענדיג איהם אין אזא קאָמישע ראָלע, וועלכע האָט גאָרנישט צוגעפּאַסט צו איהם. ער האָט זיך גע־לאָזט אויסלאַכען, פערענטפערט מיט א וויץ און ווייטער זיך אזוי געפיהרט.

ער האָט דורך די צייט נישט ארויסגעוויזען קיין אויפרעגונג, קיין נערוועזיטעט — אלעס איז פערשוואונדען.

איינמאָל האָט ער געקריגען א טעלעגראַמע, וועלכע ער האָט מערי'ן נישט געוויזען. דער יונג האָט דורכגעלייענט די טעלעגראַמע, בע־האַלטען זי און געבליבען אין דער זעלבער שטימונג וואָס פריהער. און מערי האָט קיין אורזאַכע נישט געהאַט נייגעריג צו ווערען, אָדער אין איהם עפּעס חושד צו זיין.

צו מאָרגענס אין דער פריה האָט מערי געפונען אין איהר שלאָפ־צימער א קליין בריוועל:

„איך מוז דיך פערלאָזען. איך וויים נישט אויב איך וועל דיך ווידערזעהן. וועסטו הערען פון מיר = זיי מיך דן לכף זכות. פאָר פּאָליציי, אז עס וועט אויסקומען, זאָג דעם אמת: דו האָסט נישט געוואוסט פון מיינע געשעפטען. זאָל דאָס וואָס עס שטעהט פאַר גע־בוירען צו ווערען זיין א זוהן, בעט איך דיך — רוף איהם יאש. דעם פאָטער און די שוועסטער האָב איך שוין געשריבען וועגען אונזער חתונה האָבען. דאָס טייל פערמעגענס, וואָס מיר קומט פון מיין מוטערס צד, געהט געזעצליך איבער פאַר דיר מיט מיין קינד. אין

שופלאַד וועסטו געפינען די סומע פון צוויי טויזענד פראַנק דערוויילַ צו לעבען ביז דו וועסט דיך איינאָרדנען. איך האָף אַז דו וועסט אויס־קומען מיט מיינע שוועסטער. זיי מוחל פאַר די אומשטענדען. פאַר דיין ליעבע דאַנק איך דיר נישט. איינער גיט גאָרנישט דעם צווייטען. ווען ער האָט נישט פאַר וואָס.

יאש".

אַז מערי האָט דורכגעלעזען דעם בריעף איז איהר אַלץ מיט אַ מאָל קלאָהר געוואָרען, און אויך דעם יונג'ס לעצטע טעג

זי האָט זיך געפיהלט ווי מען וואָלט זי אויף דער גאַס אַרויס־געוואָרפען און די טהיר הינטער איהר צוגעשלאָסען. נור זי איז עפּעס נישט טרויעריג געווען און זי האָט זיך געוואונדערט פאַר וואָס זי איז נישט טרויעריג. זי האָט געפיהלט, אַז עפּעס וואָס איז אָבגעשטאָרבען און עפּעס וואָס ווערט געבוירען ביי איהר. און דאָס נייע, וואָס ווערט געבוירען, איז אַזוי ניי, אַזוי פרעמד און אַזוי נאָהנט...

קאַפּיטעל 33.

אויפ'ן וועג צו דער טהאַט.

יאש בלום איז צוגעפאָרען מיט זיין גרויס געפעק אין אַן אויטאָ־מאָביל פון באַנהאָף צו דער ווילא „פרידענהיים“, וואָס איז געלעגען אויסער דער שטאָדט אין אַ גרויסען קולטיווירטען פּאַרק אין דעם שעהנ־סטען טאָל פון דער געגענד אין דער שווייצאַרישער דייטשלאַנד, וואו עס הערשט דער אויביגער פריהלינג.

די וואָנסעס זיינען יעצט ביי איהם געווען ראַזירט. אָנגעטהאָן אין אַ ברייטען ספּאָרט־מאַנטעל און אַן אויטאָמאָביל הוט, איז איהם שווערליך געווען צו דערקענען

די שווייצער זיינען איהם אַנקעגען געלאָפען, נאָך זיי דער „מעטער ד'האָטעל“, און יאש בלום האָט געפרעגט אויף דער וואָהנונג, וואָס עס

האט בעשטעלט טעלעגראפיש דער הראביא סאקאלאווסקי פון גאַ־ליציען.

אז דער „מעטר ד'האטעל" האט דערהערט, אז דאס איז דער הראביא אליין, האט ער זיך טיעף פערבויגען און מיט א לאקייאישע מינע איהם געפיהרט אין זיין אפארטמענט, וואס איז געווען רעזער־ווירט פאר איהם שוין איניגע טעג און איז בעשטאנען פון א סאלאן, שלאפצימער און באדע־צימער אויף דעם צווייטען שטאק, מיט די פענ־סטער אין פארק ארויס.

דער הראביא האט בעשטעלט די וואהנונג אויף א גאנצען מאנאט און נאך יעצט, אין שפעטען הערבסט, ווען דאס הויז איז נור געווען בעוואהנט פון זעהר א עלעגאנטעם פובליקום, וואס האלט זיך אויף אין דעם באדע־ארט אין שפעטען הערבסט נאך דעם סעזאן, ווען עס איז שוין מעהר נישטא אזוי פיעל געסט.

דער „מעטער" האט איהם איבערגעגעבען די בריעף און די טעלע־גראמען, וואס זיינען אנגעקומען אויף דעם הראביא'ס נאמען ביז איצט. די בריעף האבען אלע געטראגען אויף זיך די הערבען פון דער פוילישע אריסטאקראטיע וואס האט געדיענט צו דעם, כדי צו ערוועקען צוטרויען אין דעם אריסטאקראטישען האטעל צו דעם אנגעקומענעם הראביא.

יאש האט זיך איבערגעטהאן און אנגעקלונגען. שטיל האט זיך אריינגעשלייכט א יונגער שעהנער קעלנער אין א קורצען פראק מיט ווייסע שטרימף און שווארצע שיך.

— אבער, עס זיינען נאך די „פייף א קלאקס" אין הויז מיט מוזיק?

— יא, צו טהיי קומען זיך די הערשאפטען צוזאמען אין דער גרויסער האלע. זיי האבען הערליכע מוזיק, זעהר א גוטען קווארטעט.

— גוט, ער קאן געהן, ער ווינשט גאר נישט. יא, די ליסטע פון די געסט.

יאש האט גענומען די ליסטע, האט זי געהאלטען אין האנד, נישט געאיילט זיך אריינצוקוקען, און נאכגעפרעגט דעם קעלנער:

— אבער, עס שפיעלט נאך טעאטער אין באדע־ארט?

— יא, איינס איז נאך איבערגעבליבען = די אפערעטא. אבער די געסט פאהרען ליעבער מיט אויטאמאביל אין דער שטאדט — א האלבע שטונדע — אין דער גרויסער אפערע.

— מיסטער וואַרמס איז שוין לאַנג דאַ?
— זייט צוויי וואָכן.
— און פאַן מילהויזען?
— פאַריגע וואָך אָנגעקומען.
— איז עס נישט קיין יונגער הערר?
— ניין, דאָס איז שוין אַן עלטערער הערר מיט אַן עלטערע דאַמע און זיי פאַרנעהמען אַ גרויסען אַפּאַרטמענט אין ערשטען שטאָק.
— איז עס נישט מיין פריינד? — זאָגט יאַש ווי פאַר זיך, אַז דער קעלנער זאָל הערען, — גוט, ער וועט די טהיי צוזאַמען מיט אַלע אין דער האַלע טרינקען.

דער קעלנער פערלאָזט דעם צימער. יאַש שליסט פלינק צו די טהיר נאָך איהם, נעהמט אַרויס אַ פאָטאָגראַפיע, קוק זיך גוט איין צו איהר און רעדט ווי צו זיך: „אַזוי, הערר פאַן מילהויזען, ביזטו יעצט אין מיין האַנד. איך האָב דיך ליעב. אוי, ווי איך האָב דיך ליעב“...

ער קוקט זיך גוט איין אין דער קאַרטע, שטודירט גוט דאָס געזיכט, דערנאָך פערפּאַקט ער זי און לעגט זי זיך אין זיין בוזים־טאַש.

ער האָט פּאַמעליך זיך גענומען אָנטהאָן אין אַן אָבענדס דרעס. אַז ער איז שוין געווען אין סמאָקינג, דעם מאָנאָקל אין אויג, קוקט ער זיך גוט איין אין שפּיעגעל. און ווי ער וואָלט געשמייכעלט צו זיך, פערגעניגען געהאַט, וואָס ער זעהט אויס אַזוי אַז דער טייוועל אַליין וואָלט נישט חושד געווען דעם אַריסטאָקראַטישען יונגען מאַן אין די פּלענער, וועלכע ער וויל יעצט אויספיהרען.

ער האָט אַרויסגענומען פון זיין געפּעק אַ קליינעם טאַשען־ברוי־נינג, איבערגעקוקט איהם, בעהאַלטען אין אַ קעשענע, און איז אַראָב אין דער האַלע אַריין.

די האַלע האָט מען ערשט וואָס געהאַט געלופטערט. אין דער לופט האָט זיך געטראָגען דער פרישער גאַרטען־אָטעם, מיט וועלכע די גאַנצע האַלע איז יעצט פול געווען. אין דרויסען האָט שוין אָנגעהויבען צו טונקלען און קיהלער צו ווערען. אונטער אַ גרויסבילד, אַ קאָפּיע פון וועלאַסקעז'ס „אַדמיראַל“ איז געווען דער פייער קוימען, אין וועלכען עס האָבען געפלאַקערט אייניגע שטיקער האָלץ. עס זיינען געווען אויסגעשטעלט קליינע, רונדיגע טהיי־טישלעך סערווירט מיט די פיינ־

סטע דעקעס אין רוסישען סטיל. די עלעקטרישע לאמפען האבען זיך אנגעהויבען אנצוצינדען. די בלומען אויף די טישלעך האבען פער־שפרייט א יום־טוב'דיג שטימונג אין דער גרויסער, אבער איינציימיג אינטימער האלע.

די מוזיקער האבען געשטעלט זייערע אינסטרומענטען און די אב־געריסענע טענער, וואס האבען זיך ארויסגעכאפט פון די פידלען, האבען געבלאנדזשעט איבער דעם לעדיגען זאל. עס זיינען געקומען אריינ־צולויפען די יונגע ענגלישע מיסעס אין די העל־בלאנדע האר, אין די ווייסע קליידלעך מיט די טענים־שטעקלעך אין די הענד. און זייער לויט־לאכען און רעדען האבען זיי אזוי געבלאנדזשעט אין דער האלע ווי די אבגעריסענע טענער פון די פידלען, ווי דער שטראהל פון זייערע העלע האר.

יאש האט זיך אוועקגעזעצט אין א טיעפער פאטערשטוהל ביים קוימען. פערלעגט איין פוס אויפ'ן אנדערען, האט ער גענומען בע־טראכטען דורך זיין מאנאקל די איינצעלנע געסט, וואס האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען ארום די טישלעך.

ער איז יעצט רוהיג געווען, אינגאנצען רוהיג און בערייט אויף זיין טהאט. און געטראכט האט ער וועגען מערי'ן, וועגען דעם נייעם, וואס דארף אנקומען, וועגען איהר טראגען.

יעצט דא, נאהענט און אויף דעם וועג צו דער טהאט, נאך דעם, ווי זי האט שוין געלעזען זיין בריעף, איז די טהאט געווען ביי איהם אזוי ווי שוין אויסגעפיהרט. דאס לעבען, וואס ער האט א מאל גע־לעבט, האט זיך שוין אבגעשניטען. מיט דעם בריעף, וואס ער האט אנגעשריבען צו מערי'ן, האט עס זיך געענדיגט, און ער האט יעצט געקענט בעטראכטען אלעס, וואס האט זיך מיט איהם אבגעטהאן די לעצטע חדשים, אלס גאנצעס. עס איז איהם געווען ווי א שעהנער חלום און ער האט אין זיך יעצט געשמייכעלט. עס האט איהם א הנאה געטהאן, וואס עס איז איהם נאך בעשערט געווען פאר זיין ענד מיט־צולעבען דעם חלום. דער חלום איז שעהן געווען — און אויס, ער איז נישט מעהר.

אבער איז ער נישט מעהר? פיהלט ער דען נישט, ווי עפעס האט זיך אויס דעם חלום ארויסגעשפינט אין ציהט זיך ווייטער, און האט א שייכות מיט איהם, און לויפט איהם נאך ביז דא אהער, נאכדעם

ווי ער האָט זיך שוין ענטשלאָסען צו דער טהאַט, געשריבען דעם בריעף, און ער האַלט זי שוין ביים אויספיהרען? פיהלט ער דען נישט, אַז דאָרט, טיעף, טיעף אין האַרצען לעבט דער חלום ווייטער, און ער הויבט ערשט אַן צו לעבען און צו פאָדערען פון איהם זיין טהייל אין דעם לעבען?...

ער דערשרעקט זיך ביי דעם געדאַנק. ניין, דער חלום מוז זיין צו ענדע. דאָס לעבען, וואָס ער האָט געלעבט, האָט זיך געענדיגט. יעצט געהערט ער שוין צו קיינעם נישט — נישט צו זיך, נישט צו מערי'ן, נישט צו דעם וואָס קומט נאָך מערי'ן — ער געהערט צו דער טהאָט.

די האַלע איז געוואָרען וואָס אַ מאָל מעהר בעלעבט. די געסט האָבען זיך געקליבען אַרום די טישלעך און האָבען גערעדט, געלאַכט און גערוישט, ווי די ביהנען אַרום די בלומען.

עס זיינען מערסטענס געווען יונגע ענלענדערינס. הויכע אויס־געצויגענע, ניכטערע ענגלישע יונגע־לייט, אָדער לאַנג־ביינינגע אַמעריקאַנער. פּיעלע דייטשען, אייניגע סלאַווישע פּעראיידעלטע געזיכטער. און יאָש האָט גענומען בעטראַכטען די געסט דורך זיין מאָנאָקל פון איין טישעל צום צווייטען.

דער קעלנער האָט צוגערוקט אַ טישעל צו איהם, סערווירט פאַר איהם טהיי. די מוזיק האָט געשפּיעלט און ער האָט געקענט רוהיג בעטראַכטען די געסט, ווי אַ מענש וואָס טראָגט זיך אַרום מיט די רוהיגסטע געדאַנקען און ער איז דאָ געקומען אַברוהען. ער האָט זאָגאַר פּערפיהרט אַ שמועס מיט זיין שכן, אַ יונגען ענגלענדער, וואָס איז געזעסען ווי ער ביים קוימען אין אַ צווייטען פאָטער־שטוהל. אין דעם איז אַ שווידער דורכגעגאַנגען דורך זיין לייב, די הענד האָבען איהם אָנגעהויבען צו צוקען און ער האָט ענערגישער אָנגעהויבען צו רעדען מיט זיין שכן. צווישען די געסט האָט ער בעמערקט פאָן מילר־הויזען. אַ הויכער, פאָרנעהמער הערר, אַ טיפּיש סלאַוויש געזיכט מיט אַ ציכטיג געשווירענעם באָרד, וועלכער האָט זיך צוטיילט אין צוויי שפּיצען, איז ער פאָראויס געגאַנגען מיט זיין פּאַטריאַרכאַלישען, רוהיגען גאַנג און ווי אַ שמייכעל איז אַראָבגעפאַלען פון זיינע גראָבע

פליישיגע ליפען אין זיין געדיכטער גראהער באָרד אריין. נאָך איהם איז נאָכגעגאַנגען זיין פרוי מיט אַ סעמיטיש געזיכט, אין שווארצע אָנגעטהאָן, פיעל איננער פון איהם און האָט עפּעס גערעדט צו איהם הויך אַ פראנצויזישע פראזע, פון וועלכער עס איז שטעקען געבליבען אין יאש'ס אויערען דאָס וואָרט "פּאָפּאַ", און ער האָט דאָס אונווי־סענדיג אַ פּאָר מאָל איבערגע'חזר'ט אין זיין זכרון. ביי זייער טישעל האָט זיך אויך אַוועקגעזעצט אַ יונג פּאָר. אַ שעהנע יונגע דאמע, אין וועלכער מען האָט גלייך דערקענט די טאָכטער פון דער פרוי, מיט אַ יונגען מאַן אין פראַק, מיט אַ שמאָליג פראנצויזישע בערדיל און שפּי־ציגע קלוגע אויגען. אין דעם קליינעם אָרדער, וואָס האָט זיך ארוים־געוויזען פון אַ ווינקעל אין פראַק, האָט יאש באַלד דערקענט אין איהם זיין איידעם, דעם קאָנסול.

יאש האָט ווייטער גערעדט מיט זיין שכן, דעם יונגען ענגלענדער אין פראנצויזיש וועגען גרינגע זאכען, וועגען אַ רייזע מיט'ן אויטאָ־מאָביל איבער דייטשלאַנד, און דערווייל זיך גענומען גענוי בעטראַכטען זיין אָפּפער. ער האָט שטודירט אַלע בעוועגונגען און מינעס פון דעם „פּאָן מילהויזען". ער האָט געזעהן זיין פאטערליך לעבעלן, וואָס פער־לירט זיך אין זיין געדיכטער באָרד, די קליינע אויגען, וועלכע כאַפּען זיך מיט מיה ארוים פון הינטער די געדיכטע ברעמען, און זיין ציטערן מיט דער האַנד, ווען ער רעדט. אַלעס האָט איהם יעצט אין דעם „פּאָן מילהויזען" אינטערעסירט. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער קען זיך שוין מיט איהם זעהר, זעהר לאַנג און ער איז זיינער אַ משפחה און ער קעהר דאָרט אהין צוגעהן צו יענעם טישעל, אַ קלאַפּ טהאָן דעם „פּאָן מילהויזען" אויף די פּלייצעס און זאָגען „באָן זשור, פּאָפּאַ!" — אַזוי היימיש, אַזוי נאָהענט איז איהם געוואָרען און אַזאַ שייכות האָט ער שוין געפיהלט מיט דעם „פּאָן מילהויזען"

נאָך דעם זעלבען אבענד האָט זיך איהם געטראָפען אַ געלעגענהייט צו בעגעגענען זיך מיט דעם „פּאָן מילהויזען" אויג אויף אויג און דוקא אין אַזאַ אָרט, וואָס יאש בלום האָט געהאַלטען פאַר דעם אויסערוועהל־טען, וואו עס איז צום בעסטען געווען זיך צו בעקענען מיט דעם מי־ניסטער...

אַז יאש בלום איז ארויפגעגאַנגען פּאַמעליך אויף די ברייטע טרעפּ אין דעם ליכטיגען ברייטען, אויסגעפּוצטען קאָרידאָר, האָט ער זיך גע־

טראכט: ווען מיר טרעפען זיך דא מיט דעם „פאן", א וואי"... און טאקע האבען זיך באלד פון אויבען דערהערט שווערע טריט, א בראפען. יאש האט געגעבען א קוק ארויף און דערקענט דעם „פאן" וואס קומט איהם אקעגען. ער האט זיך אומגעקוקט. קיינער איז נישט געווען אויף די טרעפ. פון אונטען הערט זיך נאך לאכען און מוזיק. ער טאפט אן דעם רעוואלווער, אין קאפ ווערט עפעס אנגעצונדען, אין הארץ ווערט עפעס ליכטיג און פינסטער, וואס ער האט עס קיין מאל נישט געפיהלט. ער האלט דעם רעוואלווער מיט דער האנד אין דער טאש און פאן מילהויזען איז שוין נעבען איהם. ער געהט עפעס פערטראכט און אטהעמט שווער. יאש קוקט אויף איהם. דער מיניסטער דער־פיהלט דעם בליק, כאפט אויף דעם קאפ, גיט א שארפען בליק אויף יאש'ן און, ווי עס וואלט זיך איהם געדאכט, אז ער האט יאש'ן אנגע־טראפען, גיט ער א ברום „פארדאן" אין דער בארד אריין און געהט ווייטער פערטראכט און סאפענדיג.

יאש'ן איז די פערזאן, וועלכע איז איהם ערשט פאר א מינוט אזוי היימיש און נאהענט געווען, פרעמד און אונבעקאנט געווארען. ווי דער „פארדאן", וואס דער מיניסטער האט ארויסגעשטאמעלט, וואלט א וואנד געשטעלט צווישען איהם און דער אונבעקאנטער פערזאן, וועל־כער ער וועל יעצט טויטען. ער האט דערפיהלט עפעס א מענשליכע שטים אין דעם ווארט „פארדאן" און ער האט זיך ניט געפיהלט בכח יעצט אויסצופיהרען די "טהאט".

ער האט זיך פון דעם קיין געוויסענסביסע ניט געמאכט. ער האט זיך געזאגט, אז ער האט דעם פאן מילהויזען אורלויב געגעבען אויף דער היינטיגע נאכט, און אז ער האלט דעם מיניסטער אנגעבונדען ווי הונד אויפ'ן שנירעל. ער איז זיינער און ער וועט שוין פון זיינע הענד ניט ארויסקומען. און אנקוקענדיג זיך אין שפיעגעל האט ער צו זיך אליין געלאכט. עס איז איבער'ן סמאקינג. עס איז אונאנגענעהם אבצושפיעלען אזא חתונה אין סמאקינג.

ער האט ארויסגענומען די פאטאגראפיע פון פאן מילהויזען, גוט זיך איינגעקוקט און גע'טענה'ט צו דער פאטאגראפיע, שנעלענדיג איהר אין נאז, כדי ער זאל היימישער און נאהנטער ווערען מיט דעם געזיכט: „ווערסט פון מיינע הענד נישט מעהר ארויסקומען... איך האב דיך ליעב, פאן מילהויזען, דיך ליעב, ליעב"...

די נאכט איז יאש גוט געשלאפען. עס האט זיך איהם אנגענעהם געחלום'ט מערי און דאס נייגעבוירענע, און ער איז נישטא און ער איז יא דא...

ער איז אויפגעשטאנען א פרישער, אריינגעווארפען זיך אין זיין ספארט־קאסטיום און איז ארוים אין פארק.

עס איז געווען א הערליכער יעסען־טאג, די רויטע בלעטער, וואס זיינען געפאלען פון די בוימער, האבען זיך געגלאנצט אין דער זונן. אין דער לופט האט זיך געטראגען דער ריח פון צייטיג אויבס. א אנגענעהמער ווינד, געמישט מיט באבע־יאכנע שנורען, האט זיך גע־צויגען פון בוים צו בוים. אין פארק זיינען ארומגעלאפען די גאלד־בלאנדע ענגלישע מיסעס און עס האט געלאכט זייער ברייטע שפראך: „מיי דעער", וועלכע זיי האבען דאס ארויסגעווארפען פון מויל ווי לאקשען.

ער האט בעגעגענט יענעם ענגלענדער, מיט וועלכען ער האט זיך נעכטען בעקאנט, מיסטער ווארמס, און יענער האט איהם אנגעבאטען א שפאציער צו מאכען אויף פערד איבער'ן וועג, וואס יאש האט מיט פערגניגען אנגענומען.

איבערגעריטען זיך, אהיים געקומען, האט איהם יענער ווידער אנגעבאטען א טעניס־פארטיע, פון וועלכער יאש האט זיך אבגעזאגט. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען א ביסעל געוויסען־ביסע. ער איז געקומען אהער אויספיהרען א „טהאט". פאר זיינע נאהנטע לעבט ער שוין נישט. ער האט נישט קיין רעכט אויף איין מינוט עקזיסטענץ, ווען נישט פאר דער „טהאט".

ער האט זיך פערענטפערט, אז דאס וואס ער טהוט יעצט איז נויטהיג פאר דער טהאט. מיט דעם האט ער זיך אויבערפלעכליך בע־רוהיגט. אין הארץ האט שוין אנגעהויבען צו גריבלען דאס ווארים, וועלכען יאש האט פערשטיקט מיט אלע מעגליכקייטען, דער ווארים: „דורכגעלאזט די ערשטע געלעגענהייט"...

דעם גאנצען טאג האט זיך פאן מילהויזען נישט געוויזען. יאש איז אונרוהיג געווארען, אפשר איז ער אוועק. און מיט שרעק האט ער בעמערקט, אז עפעס אינערליך וואלט ער געוואלט, אז עס זאל אזעל־כעס געשעהן. ער האט זיך פארגעווארפען די מיאוס'טע בעשולדי־

נונג און אבגעמאכט ביי זיך אויסצופיהרען די „טהאט" ביי דער ערשטער געלעגענהייט.

ארויפגעהענדיג אויף די טרעפ, האט ער בעמערקט ביי דער טהיר פון מילהויזען גרויסע קאסטענס. דער קעלנער איז פון דארט ארוים מיט א טאץ אין דער האנד. אינוויינינג איז ליכטיג געווען. ער האט פערשטאנען, אז פאן מילהויזען איז נישט אוועק. פאר זיך האט ער געמאכט א שמייכעלדיג געזיכט, אבער אין הארץ איז איהם בעפאלען די אנגסט פאר'ן טויט.

דערווייל האט זיך אזוי פלינק קיין געלעגענהייט ניט געמאכט. מעהרסטענס האט זיך „פאן מילהויזען" נישט געוויזען. און האט ער זיך יא געוויזען צום „פייף־א־קלאק", איז ער געווען אין געזעלשאפט פון זיין פרוי און טאכטער. און בעשטימט האט יאש ביי זיך, אז די „טהאט" מוז נור אויסגעפיהרט ווערען אויף דעם „פאן" אליין און קיין זייטיגע פערזאן טאר נישט ליידען דערביי.

און דאס לעבען האט דערווייל געטהאן דאס זייניגע. דאס לעבען דא אין פענסיאן איז געווען אזוי פערשיעדענארטיג און האט יעדען אויגענבליק געבאטען עפעס אנדערש, דא א נייע בעקאנטשאפט, א הערליכע אויסזיכט, א שפאציער אויף'ן וואסער, אן אויטאמאביל־טור — אז עס האט געמאכט פערגעסען אלע פפליכטען. און יאש האט זיך אויך פערגעסען.

דאס עסען האט איהם גרויסארטיג געשמעקט, דער מיסטער ווארמס האט איהם געוויילט. ער האט ליעב געהאט צו רייטען מיט איהם יעדען טאג נאכ'ן עסען אויף די פערד. די „טהאט" האט זיך ווי עפעס ארויסגעגליטשט פון דער האנד און עס איז געווארען ווי א אונאנגענעהמער חוב, וואס מען דארף בעצאהלען. ער האט פערלארען דעם טעם פון דער „טהאט", עס איז איהם נאר איבערגעבליבען די הוילע, נאקעטע טהאט אליין, וועלכע ער האט יעצט נישט פערשטאנען און אבגעשלעפט זי פון איין טאג אויפ'ן צווייטען.

ביי־נאכט האט ער געבענקט נאך מערי'ן און ער האט זיך אנגעהויבען צו וואונדערען, פארוואס ער האט זי נישט מיטגענומען. ער האט זי זיך יעצט דערמאהנט און געזעהן איננאנצען. און ווען ער האט בעמערקט, ווי אלע ערהאלטען יעדען מארגען בריעף און פרעהען זיך אויף

זיי, האָט ער אָנגעהויבען צו פּיהלען דעם געברויך צו קריגען א בריעף פון מערי'ן און צו שרייבען צו איהר.

נור איינמאָל ביי־נאַכט האָט ער נישט געקענט שלאָפען און ער האָט געקלעהרט פון זיך און דערמאָהנט זיך די ראָליע, וואָס ער שפּיעלט יעצט, אז ער איז אייגענטליך א פעררעטהער, א פעררעטהער אין פּשוט'ן זין פון ווארט. מען האָט איהם פערטרויט א הייליגע זאַך, וועלכע וואָלט זיין נאָמען איינגעשריבען אויף שטענדיג אין דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציע, און זיין קינד וואָלט שטאָלץ געווען אויף דער טהאַט פון זיין פאָטער — און ער זיצט דאָ און גיט אויס דאָס געלד, לעבט א גוטען טאָג און אָן דער טהאָט האָט ער פערגעסען.

ער האָט ביי זיך אָבגעמאַכט — מאָרגען מוז די טהאָט ווערען אויס־געפיהרט. זאָל ער זי נישט אויספיהרען, מוז ער מאָרגען שטאַרבען. יעדענפאַלס איז דאָס די לעצטע נאַכט, וואָס ער ליגט דאָ אין בעט, די לעצטע פון זיין יעצטיגען לעבען. נור קוים האָט ער ביי זיך דעם בעשלוס געפאַסט, איז איהם ווידער בעפאַלען די אנגסט פון טויט. ער האָט געזעהן די ענד: בלוט אויף'ן ווייסען העמד אין סמאָקינג, געפאַנגענשאַפט, מיט שטעקענס שלאָגען איבער'ן קאָפּ, תליון, א גרוב— אָלעס האָט ער געזעהן פאַר די אויגען. אנגסטען זיינען איהם בעפאַלען און ער האָט דערפיהלט, אז ער איז נישט אימשטאַנד די „טהאָט" אויס־צופיהרען.

און ער האָט זי ווירקליך נישט אויסגעפיהרט. כאָטש ער האָט געהאַט די געלעגענהייט דערצו. ווי דאָס מזל וואָלט זיך מיט איהם גע־שפּיעלט, האָט ער דוקא בעגעגענט דעם מאָרגענדיגען טאָג פאָן מיל־הויזען אייניגע מאָל אין פּארק שפּאַציערען. ער האָט איהם אויפ'ן אויטאָמאָביל געטראָפען, ביים „פייף־א־קלאָק" — און יעדען צופאַל אָב־געלעגט אויף אַן אַנדערס מאָל. נור ווען עס איז געקומען דערצו, האָט די האַנד נישט געדיענט און דאָס הארץ האָט הנאה געהאַט דערפון.

און האָט ער געפּרובט זיך אליין די קויל אין מויל אריינגעבען, האָט די האַנד אויך נישט געפאָלגט. וואָס ער האָט זיך נישט אויסגע־זידעלט און וואָס ער האָט נישט געפּרובט אויף די געדאַנקען ארויפ־צוברענגען די שרעקליכסטע בילדער פון זיין צוקונפט, ווי ער דרעהט

זיך ארום אלס פערוועטהער — האט ער דאך נישט געקענט קיין ענד מאכען צו זיין לעבען. ער האט יעדעס מאל דערזעהן מערי'ס לייב, דעם פרישען ציטער, וואס יאגט פון איהר לייב, און דאס האט איהם ווי פער'סם'ט און ער האט געבענקט דערנאך.

דאס זיין ווייטער אין פענסיאן איז פאר איהם געווארען אונ־ערטרעגליך. ער האט „פרידענהיים" פערלאזט אהנע אויסצופיהרען די „טהאט".

די חברים האט ער מיטגעטיילט, אז ס'איז אונמעגליך געווען, נישט געמאכט זיך קיין געלעגענהייט. ביי זיך האט ער געוואוסט, אז ער איז א פעררעטהער, נאך ערגער — א פחדן.

און פאר אזעלכען האט ער זיך געהאלטען.

ער איז געפאהרען נוקם זיין זיך אין מערי'ן, זיך נוקם זיין אין זיך זעלבסט, און אין איהר. זאל זי איהם זעהן, דעם פאטער פון איהר קינד, נאך דעם בריעף וואס ער האט איהר געשריבען — א פחדן, א פעררעטער. און מיט איהם זאל זי לעבען, קוקען אויף איהם און לעבען.

נור איין זאך האט ער בעשטימט, אז דאס, וואס עס האט גע־דארפט ארויסקומען פון זייער צוזאמענזיין, דאס טאר מעהר ניט זעהן די ליכטיגע שיין. ווייל דער פאטער זיינער איז א פעררעטער.

ער איז אהין געקומען אין פענסיאן, וואו זי האט נאך דארט גע־וואהנט, אונטער צוריק. ער האט געמיינט, אז מיט זיין ווייזען זיך יעצט פאר איהר, נאך דעם בריעף וואס ער האט איהר אנגעשריבען, וועט ער אין איהר נקמה נעהמען. דאס וועט זיין פאר איהר די גרעסטע שטראף צו האבען א געליעבטען א פחדן. אבער זי האט קיין פערוואונדערונג ניט ארויסגעוויזען אויף זיין פלוצליכען קומען. זי האט איהם עמפפאנגען מיט דעם זעלבען קיהלען שמייכעלע, ווי עס וואלט איהר גאר קיין חידוש נישט געווען נישט זיין אוועקגעהן, נישט זיין צוריקקומען. און גלייכגילטיג איז זי געווען, מיט דער גלייכגיל־טיגקייט פון א מענשען, וואס לעבט שוין גאר מיט עפעס אנדערש. עס אינטערעסירט איהר שוין גאר נישט, נור דאס נייע, די וועלט, וואס שטעהט איהר פאר.

ער האט פלוצלונג דערזעהן די וואנד, וואס שטעהט צווישען זיי, און דער יונג האט געהאט דאס געפיהל, אזביידע האבען זיי זיך גע־טרונקען, נור זי האט זיך ארויפגעכאפט אויף א שיף און שווימט וויי־טער, ווייטער צום ברעג, און איהם האט זי איבערגעלאזט אין ים טרינ־קענדיג זיך...

אין דערזעלבער נאכט האט יאש בלום געהאט א שרעקליכען חלום. ער האט געזעהן א גרויס, גרויס בית־עולם. די גאנצע וועלט איז א בית־עולם, וואס ציהט זיך בארג ארויף. און אלע מענשען געהען איבער דעם בארג, וואו אויף יעדען טריט און שריט שטעהט א מצבה. ערגעץ־וואו אויף דעם בארג ציהט זיך א ריכטיגער וועג, אן אויסגעטרע־טענער וועג, נור די מענשען, וואס קריכען אויף דעם בארג, האבען פערלארען דעם ריכטיגען וועג און זיי היפען איבער די שטיינער, איבער די מצבות. יעדעס מאל פאלט אן אנדערער פון זיי און בלייבט ליגען. און די מענשען געהען ווייטער. אויף דעם בית־הקברות־בארג קריכט ער אויך מיט מערי'ן. זיי האלטען זיך ביי די הענד און געהען צו־זאמען אויף דעם בארג, ארויף, ארויף. פלוצים איז ער אויך, ווי פיעלע אנדערע, געבליבען ליגען. און מערי האט זיך ארויסגעריסען פון איהם און געהט ווייטער. ער רופט איהר נאך — זי הערט איהם נישט און געהט ווייטער, ווייטער מיט די מענשען אויף דעם בארג ארויף. ער בלייבט אליין איבער. עס רוקט זיך צו א שטילער, שרעק־קענדער פארנאכט. די הימעל און די לופט ווערען ענג איבער זיין קאפ און זיי ווערען איינגעשלונגען אין א שווארצער כמארע, וואס איז אזוי שטיל ווי פאר א דונער. און די כמארע געהט וואס אמאל נעהנטער און נעהמט ארום זיין קאפ. אט איז זי שוין איבער איהם. און ער קוקט זיך אום — אין א זייט שלענגעלט זיך דער ריכטיגער וועג אויפ'ן בארג, און ער איז די גאנצע צייט געגאנגען נעבען וועג; און ער האט נישט געוואוסט, אז דער ריכטיגער וועג איז דאך אזוי נאהנט געווען. און איהם טהוט באנג, באנג...

אז ער איז אויפגעשטאַנען אין דער פריה איז איהם אַ זאַך קלאָהר געוואָרען — אז מערי טאָר נישט ווייטער געהן. די רעטונג פאַר איהר טאָר נישט זיין. זי מוז מיט איהם טיילען דעם שווארצען וואָלקען, וואָס דעקט צו זיין צוקונפט......

קאַפּיטעל 34.

פּאַריז.

יאַש און מערי האָבען זיך געקליבען קיין פּאַריז. אין אַ פּאָר טעג ארום זיינען זיי אָבגעפאָהרען. יאַש האָט געזאָגט, אז ער האָפט צו בע־קומען אַ שטעל אַלץ קאָרעספּאָנדענט פון אַ פּוילישע צייטונג, און זי האָט זיך געמאַכט אז זי גלויבט איהם, און אָהן עקשנות האָט זי זיך איינגעפּאַקט די זאַכען און איז מיט איהם געפאָהרען. דאָס ערשטע וואָס מען דאַרף טהאָן, האָט זיך יאַש בלוס געטראַכט, איז זי ארויס־צונעהמען פון דעם רוהיגען פאַמיליענדיגען פּענסיאָן, און זי אריינ־ברענגען קיין פּאַריז — „און אין פּאַריז וועלען מיר שוין זעהן". די גאַנצע צייט, זינט ער איז אהיים געקומען, האָבען זיי ביידע, נאָך נישט ווי געערדט צו זיך. יאַש בלוס האָט בעמערקט, אז נישט זיין פּלוצליך פערשווינדען ווערען, נישט זיין ערשיינען נאָך דעם בריעף, האָט ארויס־גערופען ביי איהר פערוואונדערונג. זי איז גלייכגילטיג צו אַלעס, און אייגענטליך אינטערעסירט איהר גאַנץ ווייניג ער און וואָס ער טהוט, זי איז איינגאַנצען פערנומען מיט זיך. אויפ'ן וועג, אין וואַגאָן האָט ער געמאַכט אַ פּרואוו צו רעדען מיט איהר וועגען דעם פאַרגעפאַלענעם.

— וואָס, דו האָסט טאַקע גענומען מיין בריעף, וואָס איך האָב דיר געלאָזט, ערנסט? — פרעגט ער פּלוצלונג פון דער הוילער הויט, און מען דערקענט באַלד זיין געמאַכט לעבעלן.

— אַ, נעוויס נישט. איך האָב באַלד פערשטאַנען, אז מן־הסתם האָסט דו בעדאַרפט ערגעץ וואו צו פאָהרען. און דו האָסט מיך גע־וואָלט איבערשרעקען, — זאָגט זי מיט דעם זעלבען בעקאַנטען שמיי־בעלע.

דער יונג האט באלד ארויסגענומען פון דעם אנטווארט, אז זי וויים פון זיינע כונות, און זי איז בעדייט מיט איהם מלחמה צו האלטען. ער האט פערשטאנען, אז אזוי לייכט וועט דאס איהם נישט אנקומען זי מיטאריינצושלעפען אין זיין גרוב. דאס האט איהם נאך מעהר גערערגערט, און ער האט בעשטימט זיין פלאן דורכצופיהרען אפילו מיט געוואלד, ווען מען וועט דארפען.

דערווייל איז ער געווען צו איהר גאנץ עלעגאנט, צערטליך אפילו, נור עס איז אלעס צוגעגאנגען אין שווייגען.

— קיין גוטער שפאס איז עס אפילו נישט געווען — האט זי נאך א לאנגע פאוזע פלוצים געזאגט.

יאש בלום האט זי אנגעקוקט. ער האט א מינוט אנגעהויבען צו צווייפלען אויב זי זאגט דעם אמת מיט א כיון, אפשר גלויבט זי טאקע אין דעם וואס זי זאגט. ער האט אבער באלד בעמערקט דעם גנב'ישען בליק וואס זי שיקט ארויס טיעף, טיעף פון אונטער איהרע אויגען, ווי זי וואלט זיך געווען בעהאלטען אין אן איינגעשלאסען שטיבעל, און פון דארט שמייכעלט זי ארויס צו איהם.

— איך זעה נישט, אז דו זאלסט דיך האבען אזוי דערשראקען — זאגט ער ערנסט.

דארויף האבען זיי שטיל געשוויגען א וויילע.

נור באלד איז דער אויג אנדערש געווארען.

— אבער, מערי, מיר וועלען זיך דאך נישט קריגען, ווען מיר פאהרען קיין פאריז. פאריז, מערי, זאגט דיר דאס גארנישט? — פיהלסט דו נישט, אז א גרויסער וואונש דיינער ווערט יעצט ערפיהלט? דו האסט דאך אזוי געוואלט פאהרען נאך פאריז.

— א, געוויס, געוויס.

— ווייסט דו וואס, מערי, איך וועל זיך גאר נעהמען צו לערנען. דאס גימנאזיום האב איך געענדיגט, איך וועל אריין אין דער סארבאנע. א ביסעל געלד האבען מיר נאך. דער פאטער וועט אויך שיקען א ביסעל געלד, — און דאס איבריגע וועל איך פערדיענען מיט מיינע קארעספאנדענציעס. מערי, מיר וועלען אינאיינעם לעבען אין פאריז. איך וועל זיך לערנען. — מיר זיינען דאך נאך אזוי יונג, אונזער לעבען הויבט זיך דאך ערשט אן, נישט וואהר, מערי?

זי האָט איהם אָנגעקוקט און דערקענט ווי דער יונג מיינט עס ערנסט, ער אַנטלויפט פון זיין תליון. אזוי ווי אַ הונד נעבעך רייסט ער זיך פון דער קייט, האָט זיך מערי געטראַכט.

— געוויס, יאַש, וואָס קען זיין גליקליכער און שעהנער, ווי צו לעבען אין פּאַריז.

— נישט וואהר—מערי, בעגייסטערט זיך דער יונג—אין הארץ פון דער וועלט, פּאַריז איז דאָך דאָס הארץ פון דער וועלט. וואָס עס טהוט זיך נור אין עק וועלט, ציטערט צום ערשט דער ערשטער נערוו—פּאַריז. טהעאַטער, אויסשטעלונגען, אַלעס בעסטע און שעהנסטע וואָס די וועלט גיט ארויס — ברענגט זי נאָך פּאַריז. אַלע קינסטלער ברענגען דאָרט צום ערשט אהין זייערע מייסטערווערק. דו הערסט די וועלט, אז דו וואָהנסט אין פּאַריז, נישט קיין טהייל, נישט קיין שטיקעל — נור די וועלט. מערי, מערי, ווי גליקליך בין איך, איך וועל לעבען מיט דיר אין פּאַריז, מיר וועלען זיך דינגען אַ קליין שטיבעל. דו ווייסט, אין פּאַריז זיינגען נור דאָ קליינע, נידריגע שטיבעלעך, ווייסט פּארוואָס? כדי דער מענש זאָל זיך קענען קאָנצענטרירען און זיך אינגאַנצען אָב־געבען פּאַריז. אין פּאַריז וואָהנט מען נים אין די שטובען, נור אין פּאַריז, יעדער איינער האָט נור אַ שלאָף־צימער'ל, און אַ גאַנצען טאָג איז מען אויף די בולווארען, אין די גערטנער — מען לעבט אין דעם סאַלאָן וואָס הייסט פּאַריז, — מערי, מערי, ביזט דו נישט גליקליך?

זי האָט געזעהן, אז דער יונג האָט זיך ווירקליך פערגעסען, זי האָט געוואָלט ווייטער שפּינען:

— יאַש, ווען געלד מאַך דיר נישט קיין זאָרג, איבריגענס וועל איך פּרובירען זיך איבערבעטען מיט מיינע עלטערען, כאָטש, איך ווייס נישט וואָס עס טהוט זיך מיט זיי, דאָך איך רעכען, אז מיין געלד וועל איך אויך האָבען.

דער יונג האָט איהר געקושט די הענד:

— און מיר וועלען זיך לעבען אינאיינעם. דו מיינסט אין פּאַריז דאַרף מען געהן אין דער סאָרבאָנע זיך לערנען? די בולווארס לערנען, די גאַסען, אויף יעדען שריט און טריט האָסט דו די שעהנסטע מאָ־נומענטען.

— אַ, געוויס, יאַש, געוויס.

נור פון איהרע אויגען איז נאך נישט אויסגעלאשען געווארען יענער שמייכעל, וועלכער עם האט יאש בלום דערמאהנט אן זיין לאגע, און א מינוט האט זיך איהם געדאכט, אז זי לאכט אויס איהם...

אין די ערשטע פאר טעג האבען זיי זיך טאקע ביידע פערגעסען. פאריז האט זיי אנגע'שכור'ט, און זיי האבען זיך ביידע, ווי צוויי קינדער, ארומגעדרעהט איבער די בולווארען, איבער די גערטנער, איבער די פלעצער, און אזוי ווי עס וואלט הינטער זיי גארנישט געשטאנען און פאר זיי גארנישט געווען — האבען זיי זיך געפרעהט מיט דעם לעבען, מיט דעם גליק און מיט די זונן פון פאריז. יעדער טאג און יעדע שעה האט זיי עפעס נייעס געבראכט. דא א הערליכער מאנומענט, דא אן אלט־היסטאריש הויז, נור דער עיקר, דאס לעבען אויף די בולווארען, די מאסע מענשען וואס שטראמען ווי קוואלען וואסער. גאנצע טעג פלעגען זיי זיצען אין די קאפעען, אויף די גאסען, און פאר זיי פלעגט דורכגעהן גאנץ פאריז, נייז, די גאנצע וועלט.

געוואהנט האבען זיי אין א קליינעם, נור זעהר אן עלעגאנטעז האטעל אין דער נאהנט פון "נאטר דאם". כאטש מען האט זיך ביידע געהאט אבגערעדט אויפ'ן וועג צו מאכען עקאנאמיע, ווארים מען וועט דאך דארפען אויף „ווייטער", דאך אז זיי זיינען אריינגעקומען אין פאריז איז קיינעם פון זיי ניט איינגעפאלען איינצושפארען. זיי האבען ביידע געהאט דאס געפיהל, אז פאריז איז פאר זיי דער לעצטער וואונש וואס מען גיט נאך דעם געהאנגענעם פאר דער תליה... כאטש זיי האבען ביידע געזעהן צו פערשטיקען דאס געפיהל מיט אמת'ער התפעלות און געמאכטער פרייד...

דאס האטעל אין וועלכען זיי האבען געוואהנט איז געווען אן אלט פאריזער הויז, אין אמפיר סטיל, און די מעבעל, וועלכע עס האט זיך געפונען אין זייער קליינעם צימערעל איז אויך געווען אלטער אמפיר. אין פענסטער האבען זיי געהאט דעם טונקעלן שאטען פון „נאטר דאם" און זיי האבען די טייוואלים און די אילוזיאנען אויף די דעכער פון „נאטר דאם" געקענט בעטראכטען פון זייער פענסטער. אז זיי האבען זיך אויפגעהויבען אין דער פריה, זיינען זיי מיט'ן ברעג אראבגעגאנגען לינקס דער סענע, און אבגעשטעלט זיך ביי די שטענדער'ס מיט די אלטע ביכער, אלטע בילדער, וואס שטעהען ביים'קעע פון דער סענע. פיעלע בעקאנטע, (ער זיינע, זי איהרע) — האבען זיי אנגע־

טראַפען יעדען מאָרגען אויף דעם שפּאַציער איבער דער לענג פון דער סענע. זיי זיינען געשטאַנען איינגעבויגען זוכענדיג צווישען די פיעלע ביכער, נור זיי האָבען זיך בעהאַלטען פאַר בעקאַנטע, מורא געהאַט זיך צו טרעפען מיט זיי, און אויסגעמידען. עס האָט זיך זיי אויסגערוכט אַז ניט נור בעקאַנטע, נור אַפּילו ווילד פרעמדע ווייסען אויך ווער זיי זיינען, און מיט וואָס פאַר אַ געדאַנקען זיי געהען אַרום... אַזוי זיינען זיי געגאַנגען אין דער לענג פון קעע — פאַריז האָט זיך געשפּיגעלט צו ביידע זייטען פון דער סענע. — און דער הימעל, דער הימעל וועל־כער איז אַוועק אויף מיילען ווייט — האָט זיך געדאַכט, אַז ער ווערט אָם ענד — דאָרט ווייט אויך איינגעשלונגען און פערפאַלען צווישען הויכע דעכער, גערטנער, פּלעצער און די קאַלאָמבען פון פאַריז... אויף סוף. זשערמאַן האָבען זיי זיך גענומען אַ געסעל רעכטס, צו ריע באָנאַפּאַרט — צום לואוור צו. דאָ, אויף דער ריע באָנאַפּאַרט, האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט פאַר יעדען געוועלב מיט אַלטוואַרג און בעטראַכט די אַלטע מעבעל, די בראָנזען, די אַלטע גאָבאַלינען, פּאָרצעלייען און שטיכען וואָס זיינען געווען אַרויסגעשטעלט אין די פענסטער. יעדעס פענסטער און יעדעס געשעפט איז געווען אַ פּראָבע וואָס פאַריז פער־מאָגט. די אַלטע זאַכען אין די פענסטער האָבען דערצעהלט פון דעם לעבען וואָס עס האָט זיך געפיהרט דענסמאָל, ווען זיי זיינען געהאַנגען אין די וואָהנונגען פון די אַלטע בעלי־בתים פון פאַריז אין זייערע דורות.

נור אינוועניג האָט עפּעס גענאַגט, און דער קאָפּ איז געווען אַרומגענומען אין אַ פייערדיגען ראַנד... ער האָט גאַנץ גוט גע־פיהלט דעם „חוב" און דאָס קינדישע פערשפּיעלען זיך, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ווער זיצט דאָרט אין איהם און זאָגט איהם: „בחנום, בחנום, וועסט דיך פון מיין האַנד נישט אַרויסקריגען".

אָבער ער האָט זיך געוואָלט פערגעסען. ער האָט זיך געזאָגט: עס וועט קומען די צייט, ווען איך זיין גרייט — יעצט בין איך פריי, לאָז מיך אָב, איך האָב מיין יוגענד און איך וויל זיך פרעהען. ער האָט געקוקט אויף מערי'ן. זי איז געגאַנגען נעבען איהם, און אויסגעהערט זיינע התפּעלות און זיינע אויסגעשרייען און איז געווען גלייכגילטיג. איז איהר דען נישט אַלץ איינס, ווער עס געהט נעבען איהר — צי דאָרט אין פּעטערבורג — קאָוואַלסקי, אין בערלין — אַדלער, אָדער

דאָ — ער, יאַש בלום? זי האָט איין מינוט נאָכגעקלערט. נייז, עס איז נישט אַלץ איינס. דאָרט אין פּעטערבורג — איז עס אַזוי אַנדערש געווען — און דאָ איז עס אויך אַנדערש. וואָס גייט איהר אָן דער פרעמדער מענש נעבען איהר? — נור זי האָט נישט קיין מורא פאַר קיינעם, און פאַר וואָס עס זאָל נישט קומען. — דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן. זי האָט זיך געפיהלט רייך און שטאַרק.

מיטאָג האָבען זיי געגעסען אין אַ רעסטאָראַן. פאַר דער „קאָמע־דיע“, אין אַ שעה אַרום, האָבען זיי זיך שוין געפונען אין לוקסענבור־גער גאָרטען, וואו די שטודירענדע יוגענד און די מיידלעך האָבען גע־שפּאַציערט. דער גאָרטען איז פול געווען מיט יוגענד — פון קינדער, ביז חתונים־בחורים און זיי האָבען איינגענומען דעם גאָרטען מיט זייער לאַכען, פרייד און יוגענד, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסען צווישען די בוימער, צווישען די בלומען, צווישען די מאָנומענטען. עס איז שוין געווען שפּעט אין הערבסט, און דער גאַנצער גאָרטען איז געווען ווי אַ הורג אין גאָלד. די בוימער האָבען געשאָטען פון זיך די גאָלדענע בלעטער, עס האָט זיך געדוכט, אַז די גאַנצע זונען, וואָס האָט געלויכ־טען איבער דעם גאַנצען זומער, איז איינגעזאַפּט און אויפבעוואהרט געוואָרען אין די גאָלדענע בלעטער, און איצט שיטען פון זיך די צווייגען די בלעטער און זיי בעגיסען מיט גאָלד די מאָנומענטען אין גאָרטען, די בוימער און יונגע בחורים מיט די מיידלעך. יאַש און מערי האָבען זיך דאָ, אין דעם גאָרטען, צווישען די יוגענד געפיהלט אַם בעסטען. דאָ האָט יאַש פון אַלעס פערגעסען, און איז געווען געטריי און גוט צו מערי'ן — ווי פריהער, אַמאָל. די יוגענד האָט אָבגעוואַשען די זאָרג פון זיין פּנים, אָבער ער האָט נישט געקענט איינזיצען, עס האָט איהם געצויגען פון איין אָרט צום צווייטען, ווי ער וואָלט געוואָלט פאַריז מיט אַמאָל אויפעסען, וואָרים דערנאָך וועט שוין קיין צייט נים זיין. זיי האָבען גענומען אַן אויטאָמאָביל און אין אַ שעה אַרום האָ־בען זיי זיך שוין געלאָזט מיט טויזענדער אַנדער אויטאָמאָבילען איבער די יעליסייסקע פעלדער. פאַריז איז געווען נור וואָס צוריקגעקומען פון די בעדער, פון די ברעגען פון די ימים, אָנגעזאַמעלט אין זיך די זונען־שטראַהלען, און איצט זיינען זיי דאָ פול מיט ליכט, מיט אָנגעזאַמעל־טע כוחות, און בעדייט זיך אוועקצוגעבען דעם אָנהויבענדען ווינטער סיזאָן. זיי לאָזען זיך אין די אויטאָמאָבילען, ווי רוישענדע וועלען,

ווייט אוועק איבער די פעלדער און. ווערן אלע פערשוואונדען אין דער 'טריאומף־ארקע, וואס שטעהט אויפ'ן פלאץ פון דער „גראנד־ ארמעע". און דורך דער ארקע שיט זיך דורך די זונן, וואס קומט פון וואלד און בעגיסט די פאהרענדיגע אויטאמאבילען און די פוסגעהר מיט א רעגנען־ליכט, וואס צושיט זיך ווי א נעטץ איבער זייערע קעפ... און אלע לויפען און יאגען און ווערן פערפאלען אין די נעטץ, וואס ווערן פערשפרייט דארט אין עק — הינטער נאפאלעאנ'ס ארקע. און זיי, יאש און מערי זיינען אויך מיט זיי...

דער קאפע־שאנטאן, די „בלויע מויז" אויף מאנמארט איז געווען בעגאסען מיט צעבערם עלעקטרישע ליכט און מען האט ארויסגעזעהן יעדעס ווינקעלע. ארום די טישלעך זיינען געזעסען מענער, אלטע און יונגע און האבען געהאלטען אין איין שפיעלען לוסטיגע, אויסגע־ לאסענע נגונים, און האלב־נאקעטע מיידלאך האבען געטאנצט צווישען די טישלאך. דער עולם איז געזעסען טיעף בעהאלטען אין די ווינ־ קעלאך, שכור פון שאמפאניער און אויפרעגענדע מוזיק, און זיך צו־ געקוקט ווי די מיידלעך מאכען די אויפרעגענדסטע בעוועגונגען, בילדען די אויסגעלאסענסטע פיגור־בילדער אין זייערע טענץ... עס האבען געטאנצט נאך גאנץ אונענטוויקעלטע קינדער מיט שמאלע ביינערדיגע לייבער עהנליך צו אינגלאך, זיי האבען זיך געהאלטען ארומגענומען און געקושט זיך און געטרונקען פון איין גלאז... אין זאל איז געווען ווארים פון די צוהיצטע, שוויצענדע לייבער, פון די אויפרעגענדע טענץ, פון דעם גיסענדיגען שאמפאניער און מוזיק... וואס אמאל האבען די טאנצענדע פארלעך מעהר אריינגעצויגען דעם עולם אין זייערע טענץ. און ארום פיער פארטאג, ווען עס האט שוין אנגעהויבען צו גרויען פון פענסטער, און די עלעקטרישע ליכטער האבען שוין אנגעהויבען האלב צו צאנקען — האט זיך שוין אלעם אויסגעמישט אינאיינעם. די מיידלאך פון שאנטאן מיט די מיידלאך פון עולם. אלע זיינען שוין געווען שכור, אין די ביינער האט זיך געגאסען א צוהיצטער מארך, וואס האט אויפגעלייזט די גליעדער. מען איז לייכט געווארען, די וועלט האט געקריגען אן אנדער ליכט, און מען האט ניט מעהר געוואוסט, צו מען לעבט אין חלום, אדער אויף דער וואהר, און אלעס איז דאן מותר געווען... איינער האט זיך פאר'ן צווייטען ניט געשעהמט, מען איז געווען אויפריכטיג — און איינער האט דעם צווייטען ליעב

געקריגען. מענער האבען געזעהן ווי פרעמדע קושען און האלזען זייערע פרויען, זייערע געליעבטע און האבען גוטיג צוגעשמייכעלט... טהייל האבען אליין זייערע פרויען געווארפען אין פרעמדע ארעמס אין דער פערפיהרערישער שטימונג, אין דער פער־שיכור׳טער ליכט וועו עס מישט זיך אויס דער גרויער מארגען־שיין וואס קוקט אריין דורך די פענסטער מיט דער עלעקטרישער בעלייכטונג — אין די קאפע־שאנ־טאנען...

יאש האט זיין ווייב ארומגעשלעפט א גאנצע נאכט פון איין שאנטאן אין דער צווייטער. און ארום פיער פארטאג, אין דער ביז־השמשות׳ער שטימונג האט ער זי אריינגעבראכט אין דערי „בלאעה מויז“. זיי זיינען אויך געוועזן ווי דער אנדער עולם שיכור און מיעד פון די פיעלע אויפרעגענדע איינדריקען וואס זיי האבען געהאט דורך דער גאנצער נאכט אויף מאנמאטר. זיי האבען זיך בעהאלטען אין א ווינקעלע און געהייסען ברייגנען שאמפאניער. לאנגזאם געטרונקען, געשוויגען און צוגעקוקט זיך צו די טאנצענדע מיידלאך.

זיי האבעןביידע געקוקט אויף א מיידעל וואס האט זיך אליין ארומגעדרעהט צווישען עולם און געזוכט מיט די אויגען א ריכטיגע פארטנערין. דאס מיידעל איז געווען נאך גאר א יונגע, מיט א פריש קינדיש געזיכט, נור אויגען טיעף איינגעגראבענע אונטער די ברעמען, וועלכע האבען פון דארט ארויסגעקוקט פערשארט און שיכור. אויף איהר נאקעט לייב האט זי געהאט ארויפגעוואסען א שמאל ענג קלייד אויס קליינע שווארצע קרעלען, וועלכעס איז איהר ניט צוגעגאנגען און דורך דעם שפאלט האט זיך ארויסגעוויזען איהר ברוין־בראנזענדיגער קערפער, וועלכער איז געווען אזוי פריש, און אזוי קאכעדיג, ווי זי וואלט ערשט ארויס פון די שוימענדע וועלען פון ים. זי האט שוין לענגס געקוקט אויף מערי׳ן, פערשעמט, בעהאלטענערהייד, ווי א אונ־שולדיגער בחור קוקט אויף זיין כלה. מערי האט דאס בעמערקט, און איז רויט און בלאס געווארען.

דער יונג האט דאס אויך גוט בעמערקט, און ער איז בלייך געווען און געשוויגען. פלוצים רופט ער זיך אב צו מערי׳ן:

ווייסט וועמען איך האב היינט געטראפען?

איך ווייס נישט, האט מערי געזאגט גלייכגילטיק און געווארפען גנב'שערהייד א בליק אויפ'ן מיידעל, — וועלכע איז אלץ געשטאנען אין ווינקעל.

— קאוואלסקי'ן ! — האט דער יונג אויסגעשריען, ווי ער וואלט געוואלט עפעס נקמה נעהמען.

מערי האט אויפגעציטערט, זי האט זיך אבער באלד בערוהיגט. זי האט ניט געוואוסט, צו זי זאל דעם יונג גלויבען אדער ניט. צו זאגט ער דאס כדי זי אויפצורעגען. אדער דערצעהלט ער איהר יעצט דעם אמת, ווייל ער איז אין אזא שטימונג.

— האסט מיט איהם גערעדט ? — פרעגט זי גלייכגילטיג.

— ניין, ער איז געגאנגען מיט א דאמע, האב איך זיי ניט געוואלט שטערן.

זי האט צו איהם ארויפגעקוקט פון די גנב'ישע אויגען, ווי זי וואלט וועלען זאגען : דיך פערדריסט וואס איך קוק אויפ'ן מיידעל, און האט ערשט רעכט אנגעהויבען צו קוקען אויף דער מיידעל, און זיי האבען זיך דורכגעשמייכעלט זיך מיט די בליקען.

— זאל איך'זי צורופען ? — פרעגט יאש מערי'ן.

— יא.

באלד איז זי צוגעקומען. ווי א יונגער העלד איז זי פערשעהמט, שמייכלענדיג מיט שטארקע נור שטילע טריט צוגעקומען צום טישעל. מערי האט זיך פערשעהמט, דאס הארץ האט ביי איהר געקלאפט. דאס זעלבע אויך ביים מיידעל, דאס מיידעל האט זיך אוועקגעזעצט נעבען מערי'ן, יאש האט איהר אנגעגאסען שאמפאניער. זיי האבען געשוויגען.

— וואס שווייגסטו, מערי, קוש זי, זעה וואס פאר א שעהנע ליפען זי האט, — זאגט דער יונג צו מערי'ן.

מערי האט איהם, רויט ווערענדיג, בייז אנגעקוקט. זי האט איהם ווי געדראהט מיט איהר בליק. פלוצים האט זי זיך אומגעווענדעט צום מיידעל און האט זי אנגענומען ביי דער האנד און פריינדליך איהר געשמייכעלט אין פנים אריין.

דאס מיידעל האט זי שטארק ארומגענומען מיט איהרע פרישע יונגע הענד, און לאנג און טיעף געקושט איהר אין מויל אריין.

מערי האט דרייסט און ארויספאדערענדיג געקוקט אויף יאש'ן, און האט יעצט אליין שוין ארומגענומען דאס מיידעל, צוגעדריקט זיך צו איהר און זי לאנג געקושט.

— קום טאנצען, מיין פריינדין, — האט מערי אנגענומען דאס אונבעקאנטע מיידעל ביי דער האנד, און אין א פאר אויגענבליקען זיינען זיי שוין פערשוואונדען צווישען דעם טאנצענדיגען עולם, און שטארק זיך געשטיפערט איינס צום צווייטען, און טיעף זיך אין די אויגען געקוקט.

יאש איז געזעסען ביי זיין טישעל, פערלעגט איין פוס אויפן צווייטען און איז זיי נאכגעלאפען מיט זיינע בליקען. א פייערדיגע ראנד האט געברענט זיין קאפ, עס האט איהם געשווינדעלט פאר זיינע אויגען, אלעס האט זיך ביי איהם אויסגעמישט: דער זאל, דאס ליכט און די פארלאך. ער האט געמיינט, אז עס איז א גיהנום, אלעס פאלט אראפ אין א פייערדיגע גרוב, און מיט אלע פאלען זיי אויך מיט, ער און מערי.

נור פלוצים האט ער זיך אויפגעהויבען, איז צוגעגאנגען צו דעם פארעל, און אנגענומען מערי'ן ביי א האנד:

— קום אהיים.

— איך וויל נישט אהיים געהן, דא וויל איך זיין מיט דער מיידעל.

— מערי, קום אהיים, געדענק אז גאט, דאס טהוסטו.

זי האט איהם געלאכט אין פנים אריין, און ווי טריאומפירענד געזאגט:

— יאש, וואס טהוט זיך מיט דיר?

ער האט זי פעסט ביי דער האנד אנגענומען און מיט גוואלד פון דער מיידעל אוועקגענומען.

מערי האט נאך דעם קאפ ארונטערגעווארפען און בעהאפטען זיך מיט דער מיידעל מיט די בליקען.

ער האט זי ארויסגעטראגען פון זאל.

קאפיטעל 35.

יאש און מערי זיינען ארוים פון קאפע־שאנטאו.

אין דרויסען האט געבלאזען א פרישער מארגענ־ווינד, וועלכער האט זיי ארומגענומען און אויסגעוויעעט און אויסגעבאדען אלע זייערע גליעדער אין חלום פון שכרות. פאריז איז געווען איינגעהילט אין א פערשלייערטען רויט־פיאלעטיגען הויך, וואס האט ווי א פערשלייערטער שאל געוויעעט איבער'ן הימעל. אלעס איז געווען צוגאסען אין דעם שלייער. עס האט זיך געדאכט, אז די הייזער, די לאנגע טונקעלע גאס וואס ציהט זיך, די גאס־לאמטערנעס, וואס הויבען אן זיך אויס־צובלייבען אין דעם מארגען־גרוי, זיינען אלע ניט אויף דער וואהר, נור ווי אילוזיאנען און אלעס איז געמאכט אויס וואלקען = און צו־לאזען זיך און געהען אויף און מישען זיך אויס מיט דעם רויט־פיא־לעטענדיגען. די ביימער האבען זיך ווי געוויגט, און אלעס, די הייזער, די גאס, די לאמטערנעס און די דראזשקעס מיט די פערד וואס זיינען געשטאנען אויף דער גאס, האט זיך געדאכט הויבען אן צוריקצוקומען פון אן אנדער וועלט, פון דער נאכט, אין אונזער וועלט אריין. זיי האבען ביידע געשוויגען, און מורא געהאט יעצט צו זיין אליין — און דאך געוואלט זיין אליין. זיי האבען זיך אויפגעזעצט אויף א איינ־שפאנער, און אנשטאט אהיים צו פאהרען האט יאש געהייסען דעם קוטשער פאהרען אין די „האלען" וואו מען ברענגט אריינצופיהרען פון די אומגעבונג פון פאריז גרינוואדג און בלומען פאר פאריז. אויפ'ן וועג האבען זיי אנגעטראפען גאנצע בוידען מיט גרינוואדג. א וואגען מיט פרישע רויטע מערען, א גאנצער וואגען מיט רעטעכער, מיט גרינעם סאלאט, אדער רויטע רויזען. דאס גרינוואדג איז אזוי פריש געווען ווי די נאכט פון וועלכע די וועגען פאהרען אויס, — און עס האט זיי א גרוס אבגעגעבען פון אן אנדער וועלט. זיי זיינען פער־טרונקען געווארען צווישען גרינוואדג. זיי זיינען געגאנגען צווישען אלעען רויטע מערען, ציבעלעס, רעטעכער, סאלאטען, גרינע ארבעס שויטען. איין וואנד איז געשטאנען מיט טאמאטען וואס האט אויס־געזעהן ווי א רויטע זונען־וואנד; פון דער צווייטער זייט איז גע־שטאנען א וואנד מיט גרינע יונגע ראש־חודש רעטעכלאך.

פון דעם אלעם האט געטריפט דער טויה, און עס איז געזונד געווען און פריש ווי די מוטער ערד האט דאס ארויסגעגעבען. עס האט געיאגט פון דעם גרינוואַרג א פרישער הויך פון דער ערד און האט זיי אבגעטובל'ט פון די צוהיצטע לייבער, פון שאמפאַניער געריש און שטיקענדע תאוה־לופט מיט וועלכע זיי האָבען זיך ארומגעטראָגען א גאנצע נאכט אין די קאפע שאנטאנען. באלד זיינען זיי אריין אין די אלעען פון בלומען. אויף דער ערד זיינען געלעגען ווי מאסען קליינע קינדער אין ווייסע און רויטע העמדלאך אנגעטהאן — רויטע רויזען און ווייסע רויזען. געפרעסט האט זיך איין רויז צו דער צווייטער און געקושט זיך מיט זייערע זיידענע קאלטע לייבלעך וועלכע זיינען נאס געווען פון טויה... גאנצע אלעען האט זיך געצויגען די רויטע, ווייסע רויזען־וועלט. קערענדיג זיינען געווען די לייבלעך פון די רויזען־קינדער; איינס הארט געוויקעלט צום צווייטען האט דאס געגעבען פון זיך דעם געזונדען קינדישען רויזען־געשמאק. זיי זיינען אריין אין די אלעע פון די ווייסע מארגאריטקעס וואס האט אויסגעזעהן אין דער קופע ווי אן אלעע פון קינדערישע אויגען. אן אלעע פיילכען וואס האבען געציטערט פאר פרישקייט, און מורא געהאט מ'זאל זיך נישט צו זיי צו ריהרען. א גאס פון געלע פעלד־בלומעלאך וועלכע האבען אויסגעזעהן ווי קינדישע הענטלעך האבען זיי געפליקט — און א גאס פון ווייס בלאע וואסער־ליליען, וואס האבען אין זיך נאך געהאט דאס געהיימנים פון וואסער, פון וועלכע מען האט זיי ארויסגעריסען. געלע נאלד אייגעלעך האָבען זיך אויסגעמישט איגאיינעם מיט „משה רבינו'ס שיכעלאך“. און פון די פעלדער מיט גרינס און קרייטען האט געיאגט דער אטהעם פון זונן און ערד, און אין דעם אטהעם האבען זיך יאש און מערי גע־טובל'ט, גערייניגט, אויסגעבאדען זייערע לייבער און זייערע נשמות פון קאבארעטען־לופט און פון שוויים פון צוהיצטע קערפער...

יאש האט אנגעקויפט פולע הענד מיט רויזען און פרישע פיילכען. מערי האט איינגעגורעט איהר פנים צווישען די ווייכע קאלטע פיילכען־לייבלאך, און אין זייער קילהייט אבגעוואשען די קושען פון דער מיידעל אין קאבארעט...

מערי איז באלד מיעד געווארען פון דעם רוישענדען לעבען און האט

זיך געמוזט לייגען אויף א פאר טעג אין בעט אריין. יאש בלום איז געווארען אונגעדולדיג—ער האט זיך אליין ארומגעדרעהט אויף די בול־ווארען און האט באלד בעמערקט, אז דאס פאריזער שכרות פון וועלכער ער האט זיך די ערשטע צייט אנגע־שיכור'ט איז אויך שוין דורך. ער ווערט ניכטער, די לאגע שטעהט איהם פאר די אויגען, און וואס ווייטער... וועט ער טאקע ווארטען ביז צום סוף, ביז דאס גאנצע געלד וועט זיך האבען געענדיגט, — און ער וועט געהן ווי א גנב צו דער תליה? מען וועט איהם שלעפען. אדער, אפשר איז גלייכער נים צרווארטען אויפ'ן תליון, נור ווי א מאן, אליין אן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען. וועט ער אויך דא זיך אבשלעפען ווי דארט אין "פרידענהיים", און ווייטער און ווייטער לעבען אין שאנד, אלס פערזעטהער און פחדן, נים קענען זיך ווייזען פאר די חברים און דער משפחה, די שוועסטער זאלען זיך שעהמען מיט איהם? ער, יאש, פון די בלום'ס, לעבען אלס פחדן, אלס פערזעטהער? ווי נידעריג איז ער געפאלען, ניין. עס וועט נישט זיין. דאס, ווייס ער, וועט נישט זיין. אבער נישט ווארטען אויפ'ן תליון, נישט ווארטען אויף די לעצטע מינוט, ניין, מען דארף אוועק־געהן — ווען דער טיש איז נאך נים געגרייט און דאס ווייו אין גלאז. מען דארף אוועקגעהן מיט פרייד, ווי א מאן, ווי יאש בלום דארף אוועק־געהן.

אבער טיעף אין הארץ האט ער געפיהלט, אז דאס זיינען אלץ ווערטער. אזוי ווי דארט אין "פרידענהיים", אזוי אויך דא נארט ער זיך אב. דאס לעבען נארט איהם אין לעבען אריין. ער פיהלט אין הארץ גאנץ גוט, אז אין אמת'ן האט ער פערדרוס געהאט וואס מערי פאהרט מיט איהם און לעבט מיט איהם מיט דאס רוישענדע לעבען, אז אין הארץ האט ער מורא, אז עס זאל "איהם" נישט שאדען: אז ער טהוט נאר דאס, כדי זיך פאר "איהם" צו פערענטפערען, אבער אין אמת'ן נארט ער "יענעם" אב. ער לאזט נים מערי'ן מאכען קיין שווערע בעוועגונגען. ער האט זי נישט געלאזט טאנצען מיט'ן מיידעל אין דער "בלאער מויז", ווייל ער האט מורא געהאט, אז עס זאל "איהם" נים שאדען... און דאס האט ער זי אליין אנגערעדט, אז זי זאל זיך לע־גען אויף א פאר טעג אין בעט אריין, דאס אללעס האט ער געטהאן, כדי עס זאל נישט שאדען דאס וואס שטעהט פאר... ער ליעבט דאס וואס עס שטעהט פאר, ווייל עס איז זיינס... זיין אייגענס... נאר

נישט איז ביז יעצט געוועזען זיין אייגענס. אלעס איז געוועזען פרעמדעס אנדערעס, בשותפות׳דיגעס, — נור דאס איז זיין אייגענס.

נור אזוי לאנג ווי דאס איז — וועט ער גאר נישט קענען טהאן. עס וועט איהם נישט לאזען, מען דארף מאכען אן ענד פון דעם, דורכ־אויס, ער האט זיך אליין דערשראקען פאר די ווערטער. ליעבער פון דער וועלט אן ענדע, איידער פון דעם.

ער האט זיך דעם טאג א גאנצען טאג ארומגעדרעהט אויף די בולווארען, ער האט נישט געוואלט זעהן מערי׳ן. פארנאכט איז ער אוועק אויף סט. מישעל, אין דעם קווארטאל פון די סטודענטען. ביי א טישעל פאר א קאפע האט ער דערזעהן קאלעגען פון דערהיים, ער האט דערזעהן צווישען זיי דעם ראבין, און פלוצים האט ער דערזעהן דעם שעוועסטער׳ס חתן, סטאך. דאס פלוצליכע ערשיינען פון סטאך אין פאריז האט איהם אן אליין געמאכט פערגעסען. ער איז צוגעגאנגען צו די חברים און געזאגט א הויכען „גוט אבענד" און ארויפגעלעגט די הענד אויף סטאך׳ס אקסלען. די חברים האבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן יאש׳ן, זיינען זיי פלוצים שטיל געווארען, אוועקגעבויגען די קעפ און זיך געמאכט ווי זיי וואלטען איהם נישט בעמערקט. עס איז געווען א פיינליכע מינוט. סטאך האט זיך אויפגעהויבען און מיט־גערופען יאש׳ן, און זיינען ביידע אוועקגעגאנגען אויפ׳ן בולוואר.

— ווי קומסטו דו פלוצים דא אהער? איז מאטילדע אויך דא? סטאך האט איהם נישט אבגעענטפערט, מען האט געהערט ווי זיין הארץ קלאפט. ענדליך האט ער געזאגט:

— יאש, דו ווייסט וואס מען רעדט אויף דיר?

— איך ווייס, איך ווייס, וואס זיי האבען געשריבען אין „טשער־וואני שטאנדארד", אז איך האב פערשוועכדעט פארטיי־געלדער, אז איך בין א פחדן, אז איך בין א פעררעטהער, א פראוואקאטאר, וואס דו ווילסט! — האט יאש געזאגט אין א געמאכטען שמייכעל.

— יאש, דא איז נישטא פון וואס צו לאכען. וואס האסטו בע־שטימט צו טהאן?

— גארנישט.

— און קלערסטו אזוי ווייטער צו לעבען מיט דער שאנד?

— אז זיי ווילען זאלען זיי בעשטימען א משפט, איך וועל זיי אויפ־ווייזען, אז איך האב נישט געקענט אנדערש.

— און דאס געלד?

— דאס געלד, דאס געלד — איך האט געטהאן דאס וואס איך האב געפונען פאר נויטיג.

יאש, וואס רעדסטו!

דער יונג האט שטיל געשוויגען.

— ביז די זאך וועט ווערען קלאר, קען איך מיט דיר נישט פער־קעהרען. דו פערשטעהסט... זיי מוחל. און ער איז אוועק פון איהם.

דער יונג איז געבליבען אליין. לאנג האט ער זיך ארומגעדרעהט אויף די בולווארען. ער איז אוועק מיט'ן שטראם מענשען און איז אנגעקומען אויף מאנמארט. ער איז דארט אריין אין דער קליינער קאפע־שאנטאן. עס איז געווען זעהר ליכטיג, דער עולם איז ארום גע־זעסען, געטרונקען שאמפאניער, און צוגעזעהן זיך צו די אויסגעלאסענע טענץ. ער האט זיך אויך אוועקגעזעצט ביי א טישעל און געהייסען זיך דערלאנגען שאמפאניער. באלד איז נעבען איהם אויסגעוואקסען א מיידעל, האט זיך נעבען איהם אוועקגעזעצט. ער האט זי צוערשט ניט בעמערקט, זי האט זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער איהם, געקוקט איהם אין פנים אריין און געפרעגט אויף מערי'ן... ער האט זי אב־געשטויסען פון זיך, בעצאהלט, גענומען א וואגען און איז אהיים גע־פאהרען.

מערי איז געשלאפען. ער האט זי אויפגעוועקט פון דעם שלאף מיט זיין רעש'דיגען אריינקומען. מערי האט זיך ארומגעקוקט פער־וואונדערט און דערשראקען. דער יונג זאגט צו איהר:

— מערי, טהו דיך אן, קום, מיר וועלען פאהרען אויף מאנמארט.

מערי פערשטעהט נאך ניט גוט זיינע ווערטער.

— מערי, קום מיט מיר, איך וויל מיט דיר געהן צו דער „בלויער מיז", דארט וואו מיר זיינען געווען, דו ווייסט שוין וואו. איך וויל, אז דו זאלסט טאנצען היינט מיט דער מיידעל, א סך טאנצען. מערי, קום! וואס שלאפסטו, אין פאריז שלאפסטו?

זי האט פערשטאנען זיין גאנצען מיין און איז בערייט געווען מלחמה צו האלטען מיט אלע מיטלען. זי האט זיך נאך געהאלטען אין איבערלעגען, וואס פאר א טאקטיק זי זאל אנפיהרען מיט דעם יונג. זי האט זיך געריכט דערויף, אז ער וועט איהר דאס פארלעגען. זי האט גאנץ גוט געוואוסט, אז דער יונג קעמפפט מיט זיך, אז דאס

איינציגע וואס ער פערמאגט איצט, איז דאס קינד, וואס שטעהט איהר פאר. דאס האט ער ליב מעהר פון זיין לעבען, מעהר פון זיין שאנד, און מיט דעם האט זי איהם אין דער האנד און קען מאכען מיט איהם, וואס זי וויל. און אהנע צו רעדען א ווארט, איז זי ארויס פון בעט:

— איך דאנק דיר, וואס דו ביזט געקומען נאך מיר, מיר איז שוין אויך געווארען לאנגווייליג צו בלייבען אין דער היים, אט בין איך באלד אנגעטהאן. נור דו מוזט מיך היינט לאזען טאנצען — האט זי ארונטערגעווארפען איהר קאפ צו איהם — דו הערסט, נישט ווי דעמאלסט.

זי האט זיך פלינק אנגעטהאן. דער יונג האט געשוויגען, געווען פערקלערט. זי איז פלינק אראפ פון די טרעפ. דער יונג איז אבער באלד איהר נאכגעלאפען, האט זי איינגעהאלטען, געקוקט איהר אין די אויגען אריין און געפרעגט:

— מערי, וואס טהוסט דו?

זי האט איהם גלייך אנטקעגען געקוקט און געענטפערט:

— איך וויים, וואס דו מיינסט, נור דענק נישט, אז איך וויל האבען דאס קינד, איך וויל עס אויך נישט, אויך נישט האבען.

— וואס ווילסטו טהאן?

— איך וויל אזוי לאנג טאנצען, טאנצען ביז איך וועל קראנק ווערען.

ער האט זי פעסט ביי דער האנד אנגענומען:

— דו וועסט עס נישט טהאן.

— געוויס וועל איך עס טהאן, דו ווילסט דאך אויך, אז איך זאל עס טהאן.

— ניין, איך וויל עס נישט — האט דער יונג אויסגעשריען.

דער פערשלאפענער פארטיער האט געקוקט אויף איהם פערוואונדערט.

— איך וויל עס נישט, מערי!

— וויל איך עס טהאן, וועסט מיר נישט איינהאלטען.

— איך וועל דיך נישט לאזען טאנצען. קום מיט מיר ארויף, די מינוט ארויף. און ער האט זי ווי א פויגעל געכאפט און געשלעפט זי אויף די טרעפ.

— וועל איך אן אנדער מיטעל געפינען, וועל איך איבער די טרעפ שפרינגען. עס זיינען דא פיעל מיטלען. איבריגענס בין איך שוין ביי א דאקטאר געווען.

— מערי וואס רעדסטו, וועסט עס נישט טהאן!

— געוויס וועל איך עס טהאן. מיין נישט, אז עס איז מיר לייכט מיט דעם. איך וויל פון דעם פטור ווערען.

זיי זיינען צוריק אין צימער אריינגעקומען.

עס איז געווען פינסטער, נור פון דרויסען האט זיך געזעהן א שיין פון א גאס־לאמטערנע, וואס האט בעלויכטען זייער צימער. זיי האבען קיין ליכט נישט אנגעצונדען. דער יונג האט פלינק צוגעשלאסען די טהיר הינטער זיך, אוועקגעזעצט זיך אין דער פינסטער און געשוויגען.

פלוצלינג איז דער יונג געפאלען צו איהרע פיס, ער האט זי ביי די פיס ארומגענומען און געבעטען זיך:

— מערי דו וועסט עס נישט טהאן, שווער מיר אז דו וועסט עס נישט טהאן. איך וויים אז דו האסט מיך נישט ליעב געהאט, האסט אין דיין לעבען עפעס אנדערש, איך האב גארנישט אין מיין לעבען מעהר, איך מוז שטארבען. איך וויל שטארבען, איך קען נישט לעבען אין שאנד. איך וויים נישט אויב איך וועל קענען שטארבען. איך האב קיין כח נישט מעהר, דו האסט מיר דעם כח אבגענומען. איך וועל אפשר אין דער וויימער וועלט געהן און לעבען אונטער א פרעמדען נאמען, וועסט קיינמאל נישט הערען פון מיר, נור זאג מיר צו, אז דאס, דאס, די שפור פון מיר וועט איבערבלייבען, אז דו וועסט עס נישט פערניכטען, זאג מיר צו — איך בין אזוי יונג, נאך אזוי יונג און מוז אוועק און איך וויל אז עס זאל עפעס פון מיר אויף דער וועלט איבערבלייבען, איך וועל מעהר כוח האבען דענסמאל צו שטארבען אז איך וועל וויסען אז עפעס וועט נאך מיר בלייבען, אז מיין לעבען איז נישט אהן א שפור ארורך — זאג מיר צו, שווער מיר צו, אז דו וועסט עס דערהאלטען.

זי איז געזעסען ווי פערגליווערט, און געשוויגען. אין דער מינוט האט זי ווירקליך פיינד געהאט דאס וואס שטעהט איהר פאר. און איז ביי זיך זיכער געווען אז זי וועט אבווישען יעדען שפור וואס קומט ארויס פון דעם פאטער דא...

און דער יונג ליגט נאך צו איהרע פיס און בעט זיך:

— מערי, מערי, זאג מיר צו, דו וועסט נישט מעהר וויסען פון מיר. אזוי ווי איך געה ארויס פון דער טהיר קום איך נישט מעהר צוריק. מיר וועט זיין לייכטער ארויסצוגעהן פון דאנען און וויסען, אז עס בלייבט עפעס איבער נאך מיר, מערי! איך מוז אוועק, נאך היינטיגע נאכט אוועק, איך קען נישט מעהר, זאג צו — —׳— — — — — — — —

נאך אין דער נאכט איז דער יונג פערשוואונדען און זי האט אפילו נישט געוואוסט ווען ער איז אוועק.. זי איז געפאלען א מידע און איז איינגעשלאפען. אויפגעהויבען זיך, האט זי איהם מעהר שוין ניט געטראפען.

קאפיטעל 36.

נאך א פאר טעג איז זי אין האטעל געבליבען. זי האט געווארט אפשר וועט זי הערען פון איהם. זי האט גאר נישט מעהר געהערט. פון האטעל האט זי געמוזט ארויס. עס האט געקאסט טייער, און נאך די לעצטע רעכנונג איז איהר איבערגעבליבען ווענינ געלד. זי האט אנגעהויבען צו קלערען וואס ווייטער צו טהאן. זי האט נישט געזעהן קיין אויסגאנג פון דער לאגע. אין פאריז צו זיטצען האט נישט קיין טעם. צו וואס? און זי ווערט אויפפאלענד. א פרוי אליין, שוואנגערנדיג (מען האט שוין אנגעהויבען צו בעמערקען, כאטש וויפיעל זי האט נישט געפרואווט צו בעהאלטען...) אבער וואו אהין?

זי האט זיך איבערגעצויגען אין א קלענערען און א ביליגער׳ן האטעל אויף דער זעלבער גאס. גאנצע טעג איז זי געלעגען אויפ׳ן בעט, פערשלאסען די טהיר און אויפגעציטערט ביי יעדען טריט וואס האט זיך געהערט הינטער די טהיר. עס האט זיך איהר אלץ גערדאכט, אז מען קומט נאך איהר, און מען וועט זי מיטנעהמען דארט וואו יאש בלום איז יעצט.

— און וואו איז ער יעצט? איז ער טויט? איהר האט זיך גע־דאכט, אז ער איז נישט געשטארבען. וואלט ער געווען טויט — וואלט דאך עפעס געמוזט געשעהן, אפשר וואלט מען געקומען אנזאגען, אז ער

איז טויט. אָדער זי וואָלט אונרוהיג געווען, אָדער קיינס פון די זאַכען איז נישט געשעהן. די זונן האָט געשיינט ווייטער יעדען טאָג, און ביי־נאַכט איז פינסטער געווען, ער איז געווען נישט טויט, איבער איהם האָט זי נישט וואָס צו קלערען. צו קלערען האָט זי איבער זיך. בעשטימט האָט זי געהאַט, אויסצורייסען פון זיך אַלע סענטימענטען און אַן ענדע צו מאַכען פון דעם וואָס האָט זי געבראַכט אין דער לאַגע. זי איז נישט צו דעם דאָ, כדי אָבצוהיטען עפּעס יענעמ'ס אַן אַנדענקען...
— און אַלס אזעלכע, נור אָבצוהיטען זיין אנדענקען האָט ער זי בעטראַכט. דאָס האָט זי בפירוש ארויסגעזעהן פון זיין פיהרען זיך מיט איהר און פון זיינע לעצטע ווערטער, און טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט זי געוואָלט צו דעם בעשטימען — האָט זי זיך געוואָלט פון דעם בעפרייען. די ערשטע זאַך מוז זי פון דעם לויז ווערען. נישט אויס נקמה, נור פאַר זיך. פאַר זיך. וואו וועט זי זיך דערמיט אהין טהאָן?
זי האָט אָנגעהויבען צו קלערען וועגען אַ דאָקטאָר. קיינע בעקאַנטע האָט זי נישט געהאַט מיט וועמען זיך מישב צו זיין, און די וועלכע זיינען יאָ געווען וואָלט זי נישט געוואָלט מיט זיי איבער דעם רעדען — האָט זי געוואָרט אויף אַ נס. דערווייל, איז וואָס אַ טאָג שפּעטער געוואָרען, און דאָס געלד האָט זיך אויך אויסגעלאָזט.
עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אַז זי האָט אַלעם וואָס עס איז נור געווען צו פערזעטצען, פערזעטצט. געבליבען זיינען נור קליידער און וועש, מיט וועלכע זי האָט זיך נישט געקענט שיידען, און אפילו אויב יאָ — וואָלט זי אויך אין פּאַריז נישט געפונען קיין קונה. אהיים פאָהרען צום טאַטען איז אַזא הולך? זי האָט נישט מורא געהאַט פאַר'ן געוואַלד וואָס וועט ווערען, פאַר דער שאַנד פון דער שטאָדט און פאַר'ן צער פון טאַטע־מאַמע, נור זי האָט זיך דערמאָהנט אַן דעם רחמנות וואָס זי וועט ערוועקען צו זיך.
קיינמאָל, קיינמאָל נישט. שטאַרבען אין די גאַסען, און נישט דאָס.
זי האָט נור געדענקט וואָס יאַש האָט דאַמאָלט געזאָגט אין קאַבאַרעט אַז ער האָט געזעהן קאַוואַלסקי'ן. זי איז געווען זיכער אַז יאַש האָט זי אָבגענאַרט, געגרייצט זיך, דאָך האָט זי דאָס געהאַלטען פאַר אַ שטיקעל האָפנונג, אפשר יאָ.
יאַש האָט זי אַמאָל געפיהרט אויף מאָנפּאַרנאַס, און האָט איהר אָנגעוויזען אַ קאַפע, וואו די פּוילישע קינסטלער פערקעהרען. זי האָט

דאָמאָלט עפּעס ווי „אויף יעדען פֿאַל" גוט אויפבעוואָהרט דעם נאָמען פון קאָפּע. יאַש אַליין איז נישט אהין אריין, ער האָט מורא געהאַט צו טרעפען זיך מיט בעקאַנטע. זי האָט זיך יעצט דערמאָהנט אָן דעם אָרט, און איז יעדען פאַרנאַכט דאָרט אהין, פערביישפּאַצירט די גאַס. זי האָט פון גאָר נישט געקלערט, גאָר נישט געהאָפט צו געפינען, נור זי האָט דאָרט יעדע פאַרנאַכט אהין שפּאַצירט, ווייל דאָס אָרט איז איהר מעהר נאָהנט געווען ווי יעדעס אנדערע. אַמאָל, אין אַ פאַרנאַכט, ווען זי איז דורך די קאָפּע, איז איהר אין די אויגען געפאַלען אַ בעקאַנט געזיכט. זי האָט זיך צום ערשט נישט פערוואונדערט, אַזוי ווי עס וואָלט געווען אַ נאַטירליכע זאַך. זי האָט זיך דאָך באַלד אָבגעשטעלט פאַר הארץ־קלאַפּונג. אין אַן עק פון קאָפּע האָט זי בעמערקט קאָוואַלסקי'ן. ער זיצט ארומגערינגעלט מיט אַ גאַנצע חברה בעקאַנטע און פיהרט אָן זעהר אַ לעבעדיג געשפּרעך. זי האָט געקוקט אויף זיין געזיכט, די מינע זיינע איז דאָך איהר אַזוי בעקאַנט געווען. דאַכט זיך ווי זי וואָלט איהם ערשט פערלאָזט און דאַרף נור אהין געהן צו איהם. ער האָט זיך דאָך גאָר ניט געענדערט — האָט זי מיט אַ קלאַפּענדען הארץ צו זיך געזאָגט, ווי ער וואָלט ערשט פון פּעטערבורג דאָ אהער געקומען. ראַזירט, אויסגעפּראַנטעוועט, און פערקרימט די אויבערשטע ליפּ, לאַכענדיג. נעבען איהם האָט זי אָבער גאַנץ גוט בעמערקט באַלד דאָס מיידעל. זי האָט געפיהלט אז דאָס איז יעצט קאָוואַלסקי'ס געליעבטע. פון ערשטען אויגענבליק האָט זי מעהר געקוקט אויפ'ן מיידעל ווי אויף איהם. זי האָט זי גוט דורכגעשטודירט. דאָס מיידעל איז געווען יונג און שעהן, מיט שוואַרצע טרויעריגע אויגען און אַ איידעלע קיהן. זי האָט זיך געזעהן אין דער מיידעל, ווען זי איז אַמאָל מיט איהם אַזוי געזעסען אין פּעטערבורג. זי האָט דערקענט אין זיין מינע און זיין לאַכען, אַז ער איז פערליעבט און גליקליך. און ווען ער האָט געקוקט אויפ'ן מיידעל און ווען ער האָט גערעדט צו איהר — האָט זי דערקענט יענעם פערלעגענעם שמייכעלע אין זיינע ליפּען פון דאַמאָלט ווען ער האָט גערעדט צו איהר. זי האָט זיך ווי געוואָלט פּייניגען, האָט זי זיך אויסגעקליבען אַ בעהאַלטען אָרט הינטער אַ טהיר פון אַ געוועלב און האָט פון דאָרט בעטראַכט די גאַנצע צייט. לאַנג איז זי געשטאַנען, זי האָט נישט געוואָלט פריהער אוועקגעהן ביז זי וועט נישט געוואהר ווערען זיין אדרעס. צום סוף האָבען זיי זיך

אויפגעהויבען און אוועק. עס איז נאכט געווארען, און עס האט זיך נעקליבען אויף רעגען, פאריז האט זיך געאיילט אין די רעסטאראנען מיטאג עסען. און צווישען די מענגע, קאוואלסקי מיט'ן מיידעל. מערי א שטיק הינטער זיי. זיי זיינען פערשוואונדען אין איינע פון די קליינע קינסטלערישע רעסטאראנען, וואס געפינען זיך אויף מאנ־פארנאס. זי האט זיך געדרעהט פאר דער טהיר, אויף דער גאס זיי אבגעווארט. עס האט געגאסען א רעגען, זי האט נישט געוואלט אוועק — טאמער פערליערט זי זיי אויס דעם אויג. זי האט לאנג געווארט און איז דורכגענעצט געווארען אין רעגען. צום סוף זיינען זיי ארויס, זי האט מורא געהאט אז זיי זאלען נישט נעהמען קיין וואַגען. צום גליק האט ער נישט גענומען קיין וואגען, ער איז נור געלאַפען מיט דער מיידעל אין רעגען, און זייער לאכען האט אבגעקלונגען איבער דער גאס. זיי זיינען ווידער אריין אין א קאפע־הויז איבער־ווארטען דעם רעגען. מערי ווארט אונטער דער טהיר. צום סוף האט דאך דער רעגען אויפגעהערט און זיי האבען זיך געלאזט איבער דער גאס. מערי האט זיי געהאט אויפ'ן אויג. זיי זיינען פערשוואונדען אין א געסעל, און אריין אין א הויז, און מערי איז געוואהר געווארען זיין אדרעס.

קאפיטעל 37.

א גאנצע נאכט האט מערי זיך געפיינינגט: וואס זאל זי אנ־הויבען צו טהאן?

זי מוז פטור ווערען פון דעם אונגליק אין וועלכען יאש בלום האט זי אריינגעבראכט. זי מוז זיך בעפרייען, דערנאך וועט זי שוין זעהן. אין דעם וועט איהר בעהילפיג זיין קאוואלסקי. געוויס וועט ער דאס טהאן. און גאר נישט מעהר פערלאנגט זי פון איהם, זי איז נישט אייפערזיכטיג. קיינע סצענעס. זי האט איהם פריהער אויפגע־הערט צו ליעבען ווי ער זי — וואס פאר א רעכט האט זי אויף איהם? און וועגען דעם קען זי זיך מיט איהם דורכרעדען. פאר איהם איז זיך נישטא וואס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטעהן. און געוויס וועט ער אלעס אנווענדען אין בעסטען ארדנונג. ער איז א דזשענטעלמאן.

זי וועט איהם אנשרייבען א בריעף, אז זי וויל זיך זעהן מיט איהם, בעשטימען איהם א נאכט. שרייבען איהם בפירוש, קיינע ליעבעס־סצענעס, נור ארויסצוהעלפען אין א נויטה. זי וועט איהם דאס גע־בען אנצוהערען אין א בריעף, עס איז זיך נישטא וואס צו שעהמען, ער וועט עס פערשטעהן. און פאר זיך, גאט, וואס געהט איהר יעצט אן קאוואלסקי? — זי מוז זיך העלפען פריי ווערען.

פיעל מאל האט זי אנגעהויבען שרייבען דעם בריעף און נישט געקענט געפינען די ריכטיגע פארם. זי האט איהם דאך אנגעשריבען בלינדערהייט, און ווי א פעראורטהיילטע האט זי איהם אוועקגעלעגט אויף דער פאסט. נאך דעם בריעף איז זי רוהיגער געווארען, נאך איז גאר נישט פערפאלען, עס וועט זיך אלעס איינארדנען, און קוים וועט זי פריי ווערען פון „דעם", הויבט זיך אן דאס לעבען אויפ'ס ניי. זי איז דאך נאך אזוי יונג, דאס לעבען איז אזוי לאנג. וואס בינדט זי מיט יאש בלום? זי האט איהם קיינמאל נישט געליעבט, און וועט קיינמאל נישט ליעב האבען דאס וואס קומט ארויס פון איהם... עס איז גלייכער. מיט דעם בערוהיגטען געדאנק איז זי איינגעשלאפען. אויפגעהויבען זיך שוין נאך האלבען טאג. זי האט זיך בעדארפט טרעפען מיט איהם אין א גרויסע קאפע, פאר דער אפערא, ארום דריי א זייגער. זי איז איבערגעבליבען אין דער היים ביז נאך מיטאג כדי זי זאל נישט מיעד זיין. אנגעטהאן זיך, געמיהט זיך מיט אלע מעג־ליכקייטען נאך צו בעהאלטען דאס וואס האט זיך שוין נישט געלאזט בעהאלטען; עס איז נאך צייט געווען איבערצוגעהן זיך צו פוס.

פלוצים, ווי זי געהט אזוי איבער א בולוואר, ווארפט זיך איהר איהר בילד אין די אויגען. זי האט זיך דערשראקען און אבגעשטעלט זיך. עס איז געווען א גרויסער שפיגעל אין א טהיר־שויב פאר א גרוי־סען מאגאזין וואס האט איהר געוויזען איהר בילד. זי האט זיך דערשראקען דערפאר. כאטש זי האט אזוי גוט געקענט איהר געזיכט און בעמערקט די ענדערונג פון טאג צו טאג, נור דא האט זי זיך געזעהן אין גאנצען מיט אמאל. דאס טראגען איז שוין נישט געווען צו בעהאלטען, עס האט זיך ארויסגעוויזען פון איהר לויזען זשאקעט, און דאס געזיכט איז דורך דעם רעש'ענדען לעבען אין די לעצטע פאר וואכען געווארען אזוי געענדערט! צוויי געלבע פלעקען האבען זיך

ארונטערגע'גנב'עט אונטער די אויגען און זיטצען דארט ווי צוויי שלעכטע סמנים.

די אויגען האבען איהר ארויסגעשטארט, וואס האט אנגעזאגט אז דאס הארץ האט זעהר פיעל געליטען אין די לעצטע צייט — זי האט זיך אנגעהויבען צו פערגלייכען מיט דער מיידעל וואס זי האט געזעהן נעכטען נעבען איהם און זי האט בעמערקט, אז דאס געזיכט ווערט בלייך.

נור וואס האט זי אם מייסטען געשטערט איז געווען איהר קליידונג. זיא איז געווען צו ראפינירט אז זיא זאל נישט בעמערקען, אז אין דעם אלעם, אין די געלבע פלעקען אונטער די אויגען, אין די שווערע בעוועגונג און אין דאס וואס מען זעהט אן איהר טראגען, ליגט א געוויסער רייץ... ווייבליכעס וואס מאכט די מענער צערטליך. נור די קליידער, די קליידער זיינען ווירקליך געווען צו אלט. דער זיידענער זשאקעט איז געווען אבגעפלעקט, דאס זיידען האט געשווישטשעט און ער האט זיך געקארטשעט אויף איהר, און פון איהם האט זיך אהן גראציע ארויסגעשניטען דער הויכער בויך. און דאס איז געווען ארימליך און האט ערוועקט א רחמנות־געפיהל...

ניין, אזוי זאל ער מיך נים זעהן!

זי האט אנגעהויבען פלינק צוריקצוגעהן, זי איז אבער דאך נייגעריג געווען צו זעהן אויב ער ווארט אויף איהר. זי איז אריבער אויף דער צווייטער זייט פון דעם טראטואר, אריין אין א הויז, און פון דארט איהם געזוכט, צווישען די פיעלע זיצענדע. זי האט איהם בעמערקט.

זי איז פלינק אוועק. זי איז פערביי א געשעפט מיט בלומען. אין איהר עפעס איינגעפאלען, זי איז אריין, האט געקויפט פאר'ן גאנצען געלד וואס איז איהר נאך איבערגעבליבען רויטע רויזען און האט זיי איהם אהיים געשיקט.

פאר בידע, פאר איהם מיט איהר.

זי האט אהיים טעלעגראפירט צום פאטער נאך געלד, אהיים צו פאהרען, איינגעשלאסען זיך אין איהר צימעריל ביז דאס געלד איז נישט אנגעקומען און איינגעגראבען זיך אין די קישענס. אין די פאר טעג אין איהר גאנץ לעבען דורכגעגאנגען פאר איהר.

קאפיטעל 38.

האָטעל ווארשוי.

אין צווישען־דעק האבען זיך מישא מיט ראחעל׳ן איבערגעשיפט צו א איירָאפּעאישען גרויסען האפען, פון וואנען עס געהען שיפען קיין אמעריקא.

צו דעם האפען זיינען זיי שוין אָנגעקומען ווי עכטע עמיגראנטען און מען האט זיי בעהאנדעלט ווי אלע זייעריגע, וועלכע דאס גורל טראגט אויף דער צווייטער זייט אטלאנטיק. מען האט זיי מיט די איבריגע עמיגראנטען איינגעשלאסען אין די עמיגראנטען־האטעלען, אבצוווארטען אין די האפען אויף דער שיף.

דער עמיגראנטען־האטעל איז געווען איבערפילט מיט אויסוואנדערער. עס איז געווען די צייט פון די אגענטען. פון אלע עקען רוסלאנד זיינען די אידען געלאָפען פון פּאָגראָמען. די שרעק פון טויט איז געלעגען אין זייערע אויגען, און איבער זייערע געזיכטער האט שוין דער מלאך המות איבערגעווישט מיט זיינע פליגלען. דענערווירט ביז משוגעת האבען זיי זיך געשראקען פאר יעדער אומגעריכטער בעוועגונג, פאר יעדען בלאז פון ווינד, פאר יעדען הויך געשריי. די מוטערס זיינען געזעסען מיט זייערע קינדער איינגעקארטשעט אין די ווינקלאך. תמיד געהאלטען די קינדער ביי זיך אויף די קניען, מורא האבענדיג, אז מען זאל נישט קומען פון זיי זייערע שוואלבען אוועקרויבען. ביי נאכט פלעגען זיי זיך אויפכאפּען מיט הארצרייסענדע געשרייען, איבערגעשראָקען פון די ווילדע חלומות און אויסשטרעקען זייערע הענד, זוכענדיג זייערע קינדער וואס זיינען געלעגען נעבען זיי.

די מענער האבען זיך שוין בעסער געהאלטען. אין זיי האט געלעבט אן אונבעוואוסטער לעבענס־אינסטינקט, וואס זיי האבען געערבט פון די העלדען פון דער ביבעל. בעזעעלט מיט דער האפנונג פון דער נייער היים, וועלכע זיי געהן זיך זוכען, האבען זיי איבערגעטראגען אלע ענויים, דער לייכטער שמייכעל איז ניט אראב פון זייערע געזיכטער און זיי האבען בערוהיגט זייערע ווייבער מיט זייערע קינדער מיט זייער רוהיג האלטען.

דער שטראָם פון דער עמיגראַציע האָט געפּלאָסען ווי אונאויפ־הערליכע טייכן. מען האָט נישט געוואוסט פון וואַנען עס נעהמען זיך אַזוי פיעל אידען. און די וועלכע זיינען אומגעגאַנגען מיט זיי, געהאַט צו טהאָן מיט זיי טאָג־טעגליך — האָבען זיי אויפגעהערט צו בע־טראַכטען פאַר מענשען, פאַר לעבעדיגע וועזענס, וועלכע האָבען אַ ווילען און נערווען, און זיי בעהאַנדעלט ווי טויטע סחורה וואָס מען פּעקעלט איבער פון איין לאַנד אין צווייטען. און די עמיגראַנטען, אַנגעשראָקען, פערוועהטיגט, האָבען זיך איינגעקאַרטשעט, מיט אונ־טערטעניגקייט, מיט שקלאַפישע דערשראָקענהייט ערפילט אַלעס וואָס מען האָט זיי געהייסען און פערציטערט אויסגעהערט די געשרייען.

זיי זיינען שוין געוועהנט געווען דערצו און זיי האָבען שוין גע־וואוסט, אַז זיי האָבען נישט מעהר זייער אייגענעם לעבען, נור זיי זיי־נען פערקויפטע שקלאַפען, וואָס מען בעהאַנדעלט זיי, ווי טויטע סחורה.

מען האָט זיי דאָס באַלד צו וויסען געגעבען, ווי זיי זיינען נור אַריבער דעם דייטשען גרעניץ, וואו מען האָט זיי מיט געוואַלד אין די דעזינפעקציאָנס־הייזער אַריינגענומען, געפּאַרעט זיי און אין אַ קאַראַנטין פערהאַלטען אייניגע טעג. דאָרט האָבען זיי געמוזט שיפס־קאַרטען קויפען, געלד וועקסלען לויט'ן פּרייז, וואָס מען האָט זיי אויפ־געוואָרפען, און עסען פאַר זייער געלד דאָס, וואָס מען האָט זיי גע־געבען. די ליכטיגע שיין האָבען זיי נישט געזעהן דורך דער גאַנצער צייט, וואָס זיי זיינען אין וועג. ווי מען האָט זיי אין תפיסה גענומען ביי דעם גרעניץ, אַזוי האָט מען זיי געהאַלטען פערשלאָסען ביז צום שיף.

עקספּעדירט האָט מען זיי ווי פיה, מיט די ווייבער און קינדער אין פערשלאָסענע וואַגאָנעס, וועלכע האָבען זיך טעג און נאַכט גע־שלעפּט איבער די גרויסע שטעדט פון דייטשלאַנד. אויף יעדע סטאַנציע האָבען זיי דערזעהן פאַר זיך דאָס שטרענגע געזיכט פון דייטשען זשאַנדאַרם, וועלכער איז געשטאַנען און געהיט די טהירען פון זייערע וואַגאָנעס, אַז זיי זאָלען נישט אַרויסגעהן אויף די גרויסע סטאַנציעס.

ווי אַרעסטאַנטען האָבען זיי דורך די פענסטער אַרויסגעקוקט מיט קנאה אויף די פרייע מענשען, וואָס בעוועגען זיך אויף די סטאַנציעס.

און אפילו די וואָס זיינען געקומען צו דער סטאַנציע זיך מיט זיי בע־שעפטיגען, די אָנגעשטעלטע פון די אידישע חברות, האָבען זיי אויך ניט בעסער בעהאַנדעלט ווי אַרעסטאַנטען, וועלכע מען פיהרט איבער פון איין טורמע אין דער צווייטער. ווייל גלייכגילטיג איז דאָס מענ־שען־האַרץ געוואָרען צו זיי. אַזוי פיעל זיינען זיי געווען און אַזוי גע־וועהנליך און אָפט זיינען זייערע צרות געווען.

דאָ, אין דער האַפען־שטאָדט, האָט מען זיי אַריינגעפיהרט אין דעם האָטעל „וואַרשוי". „האָטעל וואַרשוי" האָט עס געהייסען, אָבער אין אמת'ען איז דאָס געווען אַ רוימער הויכער מויער ווי אַ טורמע, מיט אַ הויכער דיקער וואַנד אַרומגערינגעלט, וועלכע איז געווען פערשלאָ־סען מיט אַן אייזערנע טהיר. און זיי האָבען זיך נור געמעגט אויפ־האַלטען אין די וועגד פון דער טורמע „האָטעל וואַרשוי" אָדער אין זיין הויף. די שטאָדט־פערוואַלטונג האָט נישט ערלויבט, אַז די עמי־גראַנטען זאָלען זיך ווייזען אין דער שטאָדט — האָט מען זיי געהאַלטען אין דער „האָטעל" פערשלאָסען און זיי האָבען געמוזט קויפען פאַר זייער געלד דאָס וואָס מען האָט זיי אָנגעבאָטען. און בעצאָהלט דאָס צווייפאַכיגע, געגנייט זיי אויסצוטוישען ווידער זייער רוסישעס געלד, כאָטש זיי האָבען עס שוין געהאַט געמוזט אויסטוישען ביי דעם גרעניץ. עס האָט אָבער נישט געהאָלפען, דערפאַר וואָס די הויז־בע־זיצער האָבען גע'טענה'ט, אַז די רוסען האָבען אַ סך געלד און זיי בעהאַלטען זייער געלד אין דעם בעטגעוואַנד איינגענעהט. די מענ־שען, וועלכע האָבען געקויפט די קאָנצעסיע אויף אַ עמיגראַנטען־האָטעל פון דער שיף־געזעלשאַפט, האָבען געהאַלטען די עמיגראַנטען פאַר זייער אייגענטהום, מיט וועלכען זיי מעגען טהאָן דורך דער צייט וואָס זיי וואָהנען אין האָטעל אַלעס, וואָס זיי ווילען. דורך דעם טאָקע האָבען זיי זיך בערעכטיגט אַזוי צו בעהאַנדלען די עמיגראַנטען און פערוואונדערט זיך, וואָס זיי בייזערען זיך דעריבער. און כאָטש די מענשען פון האָטעל זיינען אַליין געווען גאַליציאַנער אידען, דאָך האָבען זיי די צרות פון די אויסוואַנדערנדע ברידער, וועלכע טהיילען דעם גורל פון זייער פאָלק, גאַרנישט געריהרט. זיי זיינען שוין געווען צוגעוועהנט צו די צרות, מיט וועלכע זיי זיינען אומגעגאַנגען טאָג־טעגליך. און, איבריגענס, זיינען די עמיגראַנטען געווען זייער פרנסה.

פאר דעם האבען זיי בעצאהלט און געקריגען די קאנצעסיע און געזעהן פון דער פרנסה ארויסצוקריגען וואס מעהר פראפיט.

אין דעם גיהנום איז עם מישא מיט ראחעל'ן אריין. און דער־זעהענדיג זיך צווישען הונדערטער און טויזענדער זייערע ברידער און שוועסטער, וועלכע זיינען צונויפגעקוועטשט געווארען אין די גרויסע קאזארמעס פון דעם האטעל „ווארשוי“, די מענער בעזונדער און די ווייבער בעזונדער, — אלע זיינען זיי געווען אנטלאפענע פון די פאגראמען, און אלע האבען זיי געטראגען דעמזעלבען גורל וואס זיי, און געלאפען זוכען א היים — האבען זיי זיך באלד געפונען מיט זיי פערברידערט און האבען זיך געהאלטען צווישען זיי ווי אייגענע.

אין א גרויסער שטוב אויף דער ערד, צווישען די פעק, זיינען געלעגען די מוטערס מיט די קינדער — ביי טאג האט מען די מענער צוגעלאזט צו זיי — איז יעדע משפחה געלעגען בעזונדער ארום איהר געפעק. און זיי האבען אויסגעזעהן ווי די ארויסגעטריבענע, וואס האלטען זיך אויף מיעדע, ביי די ברעגען פון בבל.

צווישען זיי האט זיך ארומגעדרעהט א גאליציאנער אידעל, מיט צושראקענע פאות, אהן א ראק און אהן א קאפעל, און געשריען מיט א קוויטשענדיג קול: „שא, שטיל זאל זיין! שא שטיל זאל זיין!“ באטש ער מיט זיין קוויטשענדיג קול'כעל האט געזומזעט אין שטוב ווי הונדערט ביהנען. ער איז צו צו א משפחה און גע'טענה'ט, אז זיי האבען נאך נישט זייער געלד אויסגעטוישט און זיי זאלען ביי איהם דאס געלד וועקסלען.

דער איד האט זיך ביי איהם געבעטען, אז ער דארף נישט קיין געלד וועקסלען, און דאס וואס ער האט בעדארפט, האט ער שוין געוועקסעלט ביי דעם גרעניץ.

— אז איהר וועט נישט אייער געלד וועקסלען, וועט מען אייך צוריקשיקען מיט אייערע בעבעכעס, — האט זיך צובייזערט דאס גאלי־ציאנער אידעל און געשראקען מיט דער האנד. און אויסגעזעהן האט ער ווי א מלמד א גזלן, וואס וועט באלד נעהמען דעם קאנטשיק אין האנד אריין און אנשלאגען יונגע בחורים זיינע.

דער ארימער עמיגראנט האט זיך דערשראקען און געבעטען זיך ביי איהם, אז ער האט נישט קיין געלד.

— ס'א ליגען! ליטוואקעס, איהר האט יא געלד, דאס וואס איהר דארפט ווייזען אין אמעריקא. אז ניט, וועט מען אייך ניט לאזען פאהרען.

— פאר אמעריקא האב איך רוסיש געלד, — בעט זיך דער איד.

— אהא, זעהט איהר, אז איהר זאגט א ליגען, גוט אזוי אויף אייך, ליטוואקעס, וואס מען יאגט אייך, — צושרייט זיך דער גאליציאנער, — דער דייטשער מלך־חסד ירום הודו לאזט אייך אדורך דורך זיין גרעניץ, און איהר ווילט נישט טוישען זיין געלד. קען מען אייך גוטס טהאן? איז נישט רעכט אלעס וואס מען טהוט אייך? — קרעכצט דער גאליציאנער.

— וואס ווילט איהר פון דעם איד? — פרעגט מישא — ער בעצאהלט אייך דען נישט פאר דעם, וואס ער עסט און וואהנט דא? וואס ווילט איהר האבען? ער דארף ניט קיין געלד וועקסלען.

— אהא, די בונטאווניקעס. די בונטאווניקעס וועלען מיר צוריק שיקען, — סטראשעט דער גאליציאנער אויף מישא'ן מיט'ן פינגער — בונטאווניקעס דארפען מיר נישט אין אמעריקא, — זאגט ער, גלייך ווי אמעריקא וואלט זיינע געווען — בונטאווניקעס גיבען מיר צוריק ארויס דעם רוסישען קיסר ירום הודו. האט איהר פערשטאנען?... זיטצען שא שטיל, אז נישט איז א זשאנדארם, פערשטאנען?

דאס ווארט זשאנדארם האט ווי א קול פון מלאך־המות אבגע־קלונגען אין האטעל „ווארשוי“. אלע האבען זיך דערשראקען און אנגעהויבען צו שרייען אויף דעם ארימען עמיגראנט, אז ער זאל טוישען זיין געלד.

דער איד האט ארויסגעטרענט פון דער קאפאטע זיינע פופציג רובעל, וואס ער האט געהאט איינגענעהט צו ווייזען אין אמעריקא־נער האפען, פאר וועלכע ער האט פון דעם גאליציאנער אידעל גע־קריגען הונדערט מארק.

— נעהט אייך צוריק איין אין ראק, — זאגט דער גאליציאנער — ווען איהר וועט קומען אין אמעריקא, זאלט איהר דאס ווייזען, וועט מען אייך ארייןלאזען, ווארים מיט דייטשע געלד לאזט מען יא אריין, און מיט רוסיש געלד — נישט. עס איז נישט גילטיג, פערשטעהט איהר, יונגער־מאן, — ווענדעט ער זיך צו מישא'ן — מיר מיינען

דעם אידענ׳ס טובה. מרי טהוען די אידען א געפעליגקייט, און איהר קומט זיך דא בונטעווען.

דערנאך, אז דער גאליציאנער איד האט ביי זיי שוין געהאט אויסגעטווישט דאס געלד, האט ער זיי גענומען איינהאנדלען סחורה: טיכער אויפ׳ן וועג, עסענוואַרג, צעטלען, „אהן וועלכע מען לאזט נישט אריין״, שיפסקארטען, כאטש זיי האבען שוין געהאט פון דער היים אויס.

אין דער שטיל, אנגעשראקענע, האבען די עמיגראנטען איבער־געטראגען די צרות פון האטעל „ווארשוי״, וואו די לופט איז געווען שטיקענד, דאס בעטגעוואנד ברודיג און וואו מען האט זיי צוזאמענ־געשטיקט צו צוואנציג פאמיליען אין א שטוב. זיי האבען מורא גע־האט פאר דעם, וואס דער גאלדענער שליסעל פון דער נייער היים, אמעריקא, איז אין זיין האנד — פאר דעם גאליציאנער אידעל מיט די געקרייזעלטע פאות.

און ראחעל האבען זיך געפונען צווישען זייערינע. ראחעל האט גרוים רחמנות געהאט אויף די קינדער, די קינדער, וועלכע זיי־נען געווארען פערגוואלדיגט אין פאגראם ווי זי. דאס זיינען געווען איהרע איינגערע שוועסטער. צושראקענע און מורא האבענדיג פאר יעדען פרעמדען מענש, האבען זיי זיך אויך געשראקען פאר איהר. אבער באלד האבען זיי דערפיהלט דאס ווארימקייט און די ליעבע, וואס פליסט פון איהר צו זיי. די קינדער האבען זיך בעהאפטען אין איהר, ווי צו א עלטערע שוועסטער, און זי האט זיי אין דער־פריה אלע, וואס האבען זיך געפונען אין דעם געפענגענים פון האטעל „ווארשוי״, צוזאמענגענומען, ארויסגעפיהרט זיי אויפ׳ן הויף, געוואשען זיי ביים ברונען און געשפיעלט זיך מיט זיי אין דעם זונען־שיין. וואס איז אויך דא צו די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע אהער געדרונגען דורך די הויכע רויטע מויערען און האט בעגאסען מיט ליכט און ווארימקייט די ארימסטע פון די ארימע — די קליינע אידישע עמיגראנטען־קינדער, וואס זיינען אנטלאפען פון פאגראם און געהען אין דער וועלט זוכען זיך א היים.

מיט פרייד האט מישא צוגעקוקט, ווי ראחעל האט זיך געפונען איהר גליק צווישען די קליינע קינדער, אז זייער גורל איז אויך איהר גורל און זי פיהלט זיך א שוועסטער פון זיי. ער האט געזעהן, ווי

ראחעל, ארומגערינגעלט מיט א מענגע קליינע קינדער, נעהמט זיי אן ביי די הענד און לויפט מיט זיי אין הויף ארום, און פון דארט, פון די קליינע, ערשראקענע קינדער דערהערט זיך א פרייד, א לאכען, וואס האט אזוי פרעמד אבגעקלונגען אין דעם שרעקליכען האטעל „ווארשוי", ווי טענער פון מוזיק אין א טורמע־הויז. און מישא'ן האט זיך גע־דאכט, אז דאס קליינע קינדער־לאכען היילט ראחעל'ס נשמה און זי ווערט געזינטער, וואס א טאג זי איז מעהר מיט די קינדער.

קאפיטעל 39.

דאס קראנקע קינד.

פון די קינדער איז געווען איינס, וועלכעס האט ראחעל'ן מעהר צוגעצויגען, ווי אנדערע. עס איז געווען א זיעבען־יעהריג מיידעל, א קראנקס, וואס איז מיט דער מוטער אראבגעפאהרען צו זייער פאטער קיין אמעריקא. די מוטער האט עס אבער פערלארען אויפ'ן וועג. פערהאלטען ביי דעם גרענעץ עפעס איבער א קראנקהייט, וואס מען וואלט צוליעב דעם איהר נישט אריינגעלאזען אין אמעריקא, איז די מוטער איבערגעבליבען אין איינעם פון די האספיטאלס פון א אידישער חברה. דאס קינד אבער האט א אידישע משפחה, וואס איז געווען פון דער זעלבער שטאדט, מיטגענומען. געזאגט, אז עס איז זייער קינד, אום זיי זאלען עס איהר פאטער אבגעבען אין ניו יארק. זעהר שווער איז געווען אוועקנעהמען דאס קינד פון דער מוטער. און די מוטער האט עס אליין געלערענט ווי אזוי עס זאל פערלייקענען זיינע עלטערען, אז מען וועט עס פרעגען ווי עס הייסט, און אנרופען עלטערען די, וועלכע האבען עס מיטגענומען. דאס קינד איז געווען נאך אזוי קליין, אז עס האט ניט פערשטאנען, וואס דא האט פאסירט, און צו וואס מען טהוט דאס אלעס. האט עס זיך געוועהרט און נישט געוואלט מיטפאהרען מיט די פרעמדע עלטערען. מען האט דאס קינד מיט געוואלד פון דער מוטער אוועקגענומען און געהאלטען עס אין מורא ביז עס האט זיך צוגעוואהנט צו די פרעמדע עלטערען. דאס

קינד איז געזעסען נידערגעשלאָגען, איינס אליין אין דעם גרויסען ציר מער אין האָטעל „ווארשוי", אויף די פעקלעך און האָט ניט געוואָלט ארויסגעהן צו די אנדערע קינדער. ראחעל האָט בעמערקט דאָס קינד זיצענדיג אין א ווינקעל ווי אן ערוואקסענע, איינגעבויגען דאָס קעפעל אויף איהרע דינע שוואכע הענטלאך, און די קינדערשע אויגלאך האָבען דורך די פאָר טעג, וואָס זי איז דאָ געזעסען מיט די „פרעמדע עלטערן" געקריגען אזא אויסדרוק, אזא גלאַנץ, ווי א שטומער הונד וואָס קען נישט רעדען, נור פערגלייסט די אויגען און זאָגט אלעס ארוים מיט'ן בליק.

— וואָס איז, דאָס קינד איז קראנק ? — פרעגט ראחעל די אידענע, וועלכע איז געזעסען דערביי.

— וואָס, קראנק ? — דערשרעקט זיך די אידענע פאר דעם וואָרט, וואָס שמעקט מיט צוריקשיקען — דאָס קינד איז געזונד. געה דיך, רחל'ע, געה דיך שפּיעלען מיט די אנדערע קינדער.

ראחעל האָט עס געפּרואווט אננעהמען ביי דער האנד, דאָס קינד האָט געוואָרפען דערויף א קראנקען דערשראָקענעם בליק און צוריק בעהאלטען זיך אונטער די קעסטלאך.

— וואָס איז דעם קינד ? — פרעגט ראחעל.

— וועה איז נאָך מיר — ברעכט די אידענע זיך די הענד — אפשר איז טאקע דאָס קינד קראנק, האָב איך מיר אליין זיך אנגעמאַכט א צרה. זעה, שמעון — רופט זי צום מאן — וואָס האָסטו געטהאן ? נאָ, זעה, דאָס קינד איז קראנק, מען וועט דאָך אונז איבער איהר אין אַמעריקא נישט ארייגלאָזען. איך האָב דיר באלד געזאָגט, לאָז מיך צורוה מיט פרעמדע קינדער, איך האָב גענוג מיינע. נאָ, זעה, וואָס וועסטו איצט טהאָן ?

דערהערט אין האָטעל „ווארשוי" דאָס וואָרט קראנק, איז א שרעק אריבער איבער'ן גאַנצען האָטעל, ווי דער מלאך־המות וואָלט אנגעקלאַפּט מיט די פליגלען. — „ווער איז קראנק ?" „וואָס איז קראנק ?" — האָט איינער דעם צווייטען מיט דערשראָקענע אויגען און מיט בלייכע געזיכטער געפרעגט. יעדער האָט אנגעהויבען צוזאמענצורופען, צונויפצוזאמלען זיינע אייגענע קינדער און בעהאלטען זיי, ווי די היהנער בעהאלטען די היהנדעלעך אונטער זיך. „אוי, וועה ! ווער מען האָט דאָס אונגליק געטראָפען ? א, וואָס איז געשעהן ?" — האָט

איינער דעם צווייטען גע'סוד'עט אין אויער אריין, און בעהאלטען זיך אין די ווינקלאך, אבי נור ווייטער זיין פון דעם, וואס איז קראנק.
— וואס קראנק, ווער איז קראנק? — האט שמעון, דער אידענעם מאן, אויסגערופען, וועלכער איז דערווייל געקומען צולויפען און גע־כאפט דאס קינד אויף די הענד. — ווער האט אויפ'ן קינד דאס אויס־געטראכט? וואס ווילען די „דייטשען" פון מיר? — רופט ער אויס מיט א געבייזער אויף ראחעל און מישא'ן — וואס פאר א נייע קאנטראלצשיקעס זיינען אויף מיין קאפ אויפגעשטאנען? דאס קינד איז געזונד, דאס קינד לאכט, שמייכעלט. רחל'ע, רחל'ע, ווילסט פאהרען קיין אמעריקא? — רופט ער צום קינד — און שטעקט איהר די בארד אין פנים'על אריין, און קיצעלט איהר אונטער די ארימלעך, אז עס זאל לאכען. „נא, דאס קינד שמייכעלט — רופט אויס דער איד מיט צופרידענהייט. — וואס ווילען זיי פון דאס קינד האבען?"
אז ראחעל און מישא האבען דערזעהן די שרעק, וואס זיי האבען אנגעווארפען מיט זייער ווארט „קראנק" אויף די איינוואהנער פון „האטעל ווארשוי", האבען זיי מורא געקריגען, אז זיי זאלען נים ארויס־רופען ביי די איינוואהנער א פערקעהרטע מיינונג, און א אנדערע איינדרוק וועלכען זיי האבען זיך געוואונשען. ראחעל האט זיך צוריקגעכאפט און אויסגערופען: „ווער זאגט, אז דאס קינד איז קראנק? דאס קינד איז געזונד, גאר געזונד, קום רחל'ע, קום שפיעלען מיט די קינדער" — און האט פון דעם אידענ'ס האנד ארויסגענומען דאס קינד און געפיהרט עס אין הויף אריין צו די אנדערע קינדער, און דער עולם האט זיך בערוהיגט.

ראחעל האט אבער באלד בעמערקט, אז דאס קינד איז ווירקליך קראנק. די בעקלאך האבען געגליהט ווי פייער, און די אויגען האט עס געהאט קראנקע. געלייגט דאס קעפעלע אויף א זייט און געבעטען זיך מיט די קראנקע אויגען רוה. ראחעל האט רחמנות געקריגען אויפ'ן קינד. זי האט נישט געוואוסט, וואס צו טהאן. האט גערופען מישא'ן אן א זייט און געזאגט צו איהם מיט טרעהרען אין די אויגען:
— דאס קינד איז קראנק, עס איז מיר א רחמנות צו צוקוקען, איך ווייס נישט וואס צו טהאן?
זיי האבען אין געהיים געמאסטען די היטץ און דערזעהן, אז דאס

קינד האָט הויכע וואַרימקייט, זיי האָבען בעשטימט דאָס צו זאָגען דעם אידען.

— איהר קענט נישט פאָהרען, דאָס קינד איז קראַנק — זאָגט מישאַ צו דעם אידען.

— וואָס רעדט ער, וואָס וויל ער פון מיר האָבען? — בעט זיך דער איד ווי ביי אַ גזלן — עס איז נישט מיין קינד. איך האָב רחמנות געהאַט אויף אַ פרעמדע אידענע און איבערגענומען איהר קינד. איצט וועל איך דאָ מוזען בלייבען צוליעב דער מיידעלע. איך וועל עס צו־ריקשיקען צו דער מוטער, וואָס ווילען זיי פון מיר?

דערהערט ווידער אין „האָטעל וואַרשוי" דאָס וואָרט: „דאָס קינד איז קראַנק", איז אַ גרויסער רעש געוואָרען. איינִיגע האָבען גע־שריען, אַז מען זאָל זאָגען דעם פערוואַלטער דערפון. אַנדערע האָבען זיך געבעטען: „אידען, האָט רחמנות אויף זיך, זאָגט נישט דעם פער־וואַלטער, מען וועט אונז דאָ אַלעמען אָבהאַלטען צוויי־דריי וואָכען צייט, דערווייל געהט די שיף אַוועק, מען וועט אונזערע קינדער אין האָספּיטאַל נעהמען, פון אַמעריקאַ צוריקשיקען". יעדער איינער האָט זיך ווידער צוזאַמענגענומען זיינע קינדער, געקוקט זיי מיט שרעק אין די אויגעלאַך אַריין און מיט שרעק זיך בעהאַלטען. און דער איד האָט געשריען און די אידענע האָט געוויינט: „איך וועל דאָס קינד איבער־לאָזען, לאָז זיין וואָס עס וויל. פאַר אַ פרעמד קינד וויל איך נישט ליידען, מעהר פעהלט אונז נישט מען זאָל אונז אין אַמעריקאַ נישט אַריינלאָזען."

אין מיטען דעם רעש איז געזעסען דאָס זיעבען־יעהריג מיידעל, דעם קאָפּ אָנגעלעהנט אויף אַ זייט און געקוקט שוואַך מיט די אויגען, אַזוי ווי זי וואָלט געוואוסט, וועגען וואָס דאָ געהט אַן און עס איז איהר שוין אַלץ איינס געווען.

דערווייל איז אַריינגעקומען דער גאַליציאַנער אידעל, מיט די ציטערנדע פּאות. דער עולם איז אין איין מינוט שטיל געוואָרען און איז פערנומען געווען אין שמועס און געלעכטער און פּאַקען זיך, אַזוי ווי עס וואָלט גאָרנִיט געווען. נור אין דער שטיל האָט איינער צום צווייטען געוואונקען און געמאַכט מיט די הענד, צייכען זיך געגעבען, אַז מען זאָל פערשווייגען. דער גאַליציאַנער אידעל האָט אָנגעהויבען עפּעס צו דערשמעקען, אַז דאָ האָט עפּעס פּאַסירט. ער האָט זיך אָנ־

געהויבען ארומצוקוקען, נאכצושפירען און געווארפען אויגען מיט חשד אויף איטליכען בעזונדער. אבער ער האט גארנישט געקענט דערגעהן. דער גאליציאנער איז ארום שאקלענדיג מיט'ן קאפ. און דער איד, וואס האט געפיהרט דאס קינד, האט בעשטימט, אז ער זאל זיך מארגען, ווען מען וועט געהן צום שיף, ארויס'גנב'ענען זיך פון קינד. דאס קינד איבערלאזען אין „האטעל ווארשוי" און אליין, מיט זייניגע, ארויף אויף דער שיף.

ער האט זיך וועגען דעם גע'סוד'עט מיט זיין ווייב. און צו די אנדערע אידען האט ער אזוי געזאגט מיט א רחמנות־פנים:

— וואס זאל איך טהאן? איך האב געוואלט א אידען א טובה טהאן. די מוטער ליגט קראנק אין האספיטאל, דאס קינד האבען זיי נישט געוואלט אננעהמען. עס איז געזונד, זאגען זיי. עס האט נישט ביי וועמען צו זיין. פון איין שטאדט זיינען מיר, האב איך עס געוואלט דעם פאטער מיטברענגען. און אז עס האט זיך אזוי גע־מאכט, בין איך נישט שולדיג. אונגליקליך ווערען איבער א פרעמד קינד וויל איך נישט. איך האב אליין קליינע קינדער, זיי קענען נאך אויך, גאט בעהיט, קראנק ווערען.

די אידען און די ווייבער האבען געקוקט אויפ'ן קראנקען קינד און געשאקעלט מיט די קעפ. זיי האבען רחמנות געהאט דערויף — אודאי האבען זיי עס געוואלט העלפען, נור זיי זיינען אזוי אנגע־שראקען און נידערגעשלאגען געווען, אז זיי האבען פערשטיקט דאס רחמנות אין זיך.

אויף דער נאכט, אז עס איז געקומען צום לעגען שלאפען, די לעצטע נאכט איידער די שיף געהט אב, האט די פרעמדע אידענע געבעט דאס קראנקע קינד בעזונדער, האט דערביי איהר קעסטעל מיט די זאכען און איהר קישעלע, וואס זי האט מיטגענומען פון איהר מוטער, אונטערגעלעגט. איהרע אייגענע קינדער האט זי ארום זיך צוזאמענגענומען און בעהיט זיי, אז זיי זאלען זיך נישט חלילה צו־ריהרען צום קראנקען קינד און זיך נישט אנשטעקען. אויך אלע איבריגע עמיגראנטען האבען זיך אבגערוקט פון דעם קראנקען קינד. יעדע משפחה איז געלעגען ארום איהרע קעסטלאך און פעקלאך און פערבראכט די לעצטע נאכט אין „האטעל ווארשוי". אין א ווינקעלע, אליין, איז געלעגען דאס קראנקע קינד, ווי א מצורע און עס האט

ארייגגעקרעכצט אין איהר קישעלע אריין. ראחעל האט עס נישט געקענט פערטראגען. זי האט איין מינוט נישט איבערגעקלערט; אז זי האט דערזעהן דאס קראנקע קינד, ווי עס ליגט אליין, אבגעווארפען פון אלע, האט זי זיך אן עפעס דערמאהנט. עס האט זיך איהר געדאכט, אז זי האט ערגעץ־וואו דאס קינד געזעהן און דאס קינד איז איהר'ס זעהר א נאהנטע. עס איז איהר קינד, און זי איז מחויב זיך דערמיט אבצוגעבען. זי איז צוגעגאנגען צום קינד און האט זיך דערנעבען געלעגט, זי האט עס ארומגענומען. רחל'ע האט זי צום ערשט אנגעקוקט מיט איהרע שוואכע אויגען, ווי עס וואלט זי עפעס געוועז געפרעגט. באלד האט דאס עפעס דערפיהלט און האט שוואך איבערגעגעבען מיט צוטרויען איהר קעפעל אויף ראחעל'ס ברוסטען.

ראחעל האט עס צוגענומען און זי האט אין איהרע הענד דערפיהלט, ווי זי האלט עפעס וואס איהר'ס און עס געהערט צו איהר.

און אז די ווייבער האבען עס דערזעהן, האבען זיי אויסגערופען מיט שרעק:

— גערענקט אין גאט, וואס טהוט איהר? דאס קינד איז קראנק, איהר וועט זיך דאך נאך אנשטעקען און מוזען איבערבלייבען.

— עס איז מיין קינד — האט ראחעל אבגעענטפערט.

און צומארגענס זיינען זיי טאקע נישט אבגעפאהרען מיט די אנדערע פאסאזשירען. זיי האבען גענומען פון דעם אידען דעם אדרעס פון דעם קינד'ס פאטער אין ניו יארק און זיינען איבערגעבלי־בען דערמיט אין „האטעל ווארשוי“.

דער דאקטאר האט עס אונטערזוכט. עס האט זיך ארויסגע־שטעלט, אז דאס קינד איז קראנק אויף טיפוס, און ראחעל האט עס אבגענעבען ווי עס איז איהר אייגענס, און איז איבערגעבליבען דערמיט אין האספיטאל, ווארטענדיג ביז עס וועט געזונד ווערען, אז זיי זאלען עס מיטנעהמען קיין ניו יארק צום פאטער.

קאפיטעל 40.

מישא האט נישט געוואוסט די גאנצע צייט פון ראחעל'ן, מען האט איהם נישט צוגעלאזט צו איהר, און ער האט זיך ארומגעדרעהט ארום דעם האספיטאל, כאפען דארט א ווארט וועגען קינד, וועגען ראחעל'ן. ווארים אויך ער האט געהאט דאס זעלבע געפיהל ווי ראחעל: דאס, וואס דאס קינד איז איבערגעגעבען געווארען צו זיי אין די הענד, איז נישט קיין איינפאכער צופאל, נור עפעס על פי כיון האט מען זיי אנפערטרויט א קינד פון פאלק. און דאס קינד איז א סימבאל פון אלע אידישע קינדער. ער האט זיך דאך סוף־כל־סוף בערוהיגט, געזעהן, אז ער קען דא גארנישט מאכען און איז אוועק צוריק צו די אנדערע עמיגראנטען אין האטעל „ווארשוי". איבריגענס האט ער שוין דארט געהאט געפונען א חבר, דאס איז געוועזן דער אלטער איד ר' שלמה חיים, פון סלוצק, וואס האלט זיך אויף אין האטעל „ווארשוי" שוין צייט וואכען און פיהלט זיך שוין דארט א גאנץ היימישער. ער ווארט אויף די פאפירען פון דער היים, געשטארבען איז בייי דעם אידען דאס ווייב, די קינדער זיינען אלע אויסגעוואנדעלט נאך אמע־ריקא, „איבערגעלאזען ווי א שטיין אליין. די גאנצע שטאדט אויס־געוואנדעלט, ווי נור א יונג בוימעלע אנטלויפט עס. — וואס וועל איך אליין איבערבלייבען אין א גוי'אישע שטאדט, ליגען אויף א בית־עולם, קיינער וועט קיין קדיש ניט זאגען, קיינער וועט אויף קבר־אבות נישט קומען. אז די אלטע אידען, די בעקאנטע, חברים, פריינד שטארבען אויס, דאס יונגוואַרג אנטלויפט — וויל איך אריבערפאהרען קיין אמעריקא, זעהן וואס איז דאס דער נייער גלות בבל, וואס אידען האבען זיך אויסגעקליבען. וואס ווערט דאס אויס זיי, אויס דעם נייעם דור וואס מיר פערטרויען אז דאס אמעריקא, ווי האלט דאס דארט מיט'ן אידישקייט און וואס מאכען מיינע בנים דארט." אנגעקומען אין האטעל „ווארשוי" האט מען דעם אידען פערהאלטען. אן אדרעס האט ער אפילו צו זיינע קינדער יא געהאט, נור קיינער קען זי נישט איבערלעזען.

„ביי אונז אין שטעדטעל קען זי נור איבערלעזען איינער, דוד'ל שרייבער, אז ער שרייבט אן א בריעף אויף אט דעם אדרעס דא, וועט

ער ניט אין די ימים פערפאלען ווערען, ער קומט אן — און דא קענען זיי ניט איבערלעזען. קיינער נישט, אפילו די בעסטע שרייבערס, דארף מען דאך האבען דוד'ל שרייבער, — האט מען צו איהם א בריעף געשריבען, אז ער זאל אנשרייבען דעם אדרעס אזוי, אז מען זאל איהם קענען איבערלעזען. און צו די קינדער אין אמעריקא אויף א פרואוו אויב דער בריעף וועט אנקומען — און דערווייל האלט מען מיך דא אב".

דער איד איז געפאהרען מיט א בעקאנטע משפחה פון סלוצק. די משפחה האט מען דורכגעלאזט, דעם איד האט מען איינגעהאלטען, געוואלט איהם צוריקשיקען אין דער שטעדטעל, וואס זיינען אויסגע־רונען פון איהם די איינוואהנער. אבער דער איד האט זיך גארנישט געמאכט דערויס. „וואס, זיי סטראשען מיך צוריקשיקען? און איז דען דארט ביי אונז אין שטעדטעל גאט נישטא? דאך גאט איז אומעטום = אפילו אין „האטעל ווארשוי", אפילו אין די שטאדט דא, ביי די דייטשען איז אויך גאט דא. און אז קוים געפינט זיך נור גאט, האב איך שוין קיין מורא נישט." זאגט דער אלטער איד. „אט דאס איז מיין רפואה" ווייזט ער אויפ'ן קליינעם תהילים'ל, „דאס איז מיין רעצעפט, איך האב נור מורא פאר אן ארט וואו דארט גע־פינט זיך גאט נישט. נור קוים איז נור א שטיקעל הימעל דא איבער'ן קאפ, געפינט זיך גאט = האב איך שוין פאר קיינעם קיין מורא נישט, קען מיר שוין קיינער קיין שלעכטס נישט טהאן, אהן זיין רצון."

אט דער איד, וואס האט זיך מיט גארנישט אויסגעצייכענט פון הונדערטער, טויזענדער אנדערע אידען, איז איהם געווען א לעבעדיג וואונדער פון אידישען פאלק. וואס איז דער כח אין וועלכען זיי גלויבען און וואס זיינען זיי דאס אזוי זיכער? ווער האט זיי גע־געבען די זיכערהייט? און וואס איז דער בעווייז? זיי בעדארפען נישט קיין נס. דאס לעבען איז פאר זיי דאס דער גרעסטער נס און מיט דעם גלויבען געהען זיי איבער דער וועלט.

דאס האטעל „ווארשוי" האט זיך יעדע וואך אויסגעליידיגט און יעדע וואך איז עס פול געווארען. יעדע באהן האט נייע עמיגראנטען געבראכט, פון אלע עקען רוסלאנד, גאליציען, רומעניען און אנדערע געגנדען און זיינען זיך אין איין פונקט צוזאמענגעקומען, אין „האטעל ווארשוי". דא האט זיך איין איד מיט'ן צווייטען ערקענט, ברודער־

שאפט און פריינדשאפט געשלאסען. די צרות האבען זיי צוזאמענגע־שמידט מיט איין פעסטע קייט און עס איז נישט מעהר געווען בעזונדערע מענשען, בעזונדערע משפחות וואס האבען זיך ביז יעצט נישט גע־קענט. נייו, — עס האט זיך געדאכט, אז איין איד מיט'ן צווייטען איז משפחה, אז זיי האבען זיך שוין ערגעץ וואו אמאל געזעהן, גע־לעבט צוזאמען און דא האבען זיי זיך נאכאמאל צוזאמענגעטראפען און מען בעגעגענט זיך ווי אלטע גוטע בעקאנטע. אזוי האבען זיי זיך אינאיינעם געהאלטען. עצות זיך געגעבען, גע'סוד'עט זיך, אבגענארט צוזאמען דעם בעל־הבית און אינאיינעם פלענער געמאכט אויף דער צוקונפט.

זיי האבען זיך נישט געשראקען פאר דעם ווייטען לאנד אין וועלכען זיי געהען, אמעריקא — עס איז דאך שוין אזוי נאהנט, ווי עס וואלט זייער ריכטיגע היימאטה געווען, האט דאך יעדער דארט זיין ברודער, זיין משפחה, זיין פריינד, מיר פאהרען דאך קיין „אמעריקא"!

און אין דעם האפען זיינען געלעגען די גרויסע שיפען און אין די בייכער פון די שיפען זיינען יעדע וואך איינגעשלונגען געווארען די איינוואהנער פון „האטעל ווארשוי". עס איז עפעס געווען ווי א שיפען־שפייז, וואס מען זאמעלט אן אין „האטעל ווארשוי" פאר די גרויסע שיפען־חיות, געלאפען פון מענשען־הענד, וואס שרעקען מיט זייער ווילד פייפען.

ביי די האפענס וואו זיין נאציאן שיפט זיך איבער פון איין מדינה אין דער צווייטער, דא אין דעם „האטעל ווארשוי" — אינ'ם שפייכלער פאר'ן אידישען פאלק — האט ער דערזעהן דאס וואונדער. עס וואנדעלט זיין פאלק און צופיהרט די גרענעצען פון איין מדינה אין דער צווייטער, עס גיט זיך די הענד איבער די קעפ פון די פעלקער, וועלכע האבען זיך אבגענרענצט אין זייערע פיער איילען ערד, און עס בעשאפט איין נאציאן איבער דער גאנצער וועלט, עס בינדט זיך צוזאמען, עס בעשאפט איין וועלט, ווי איין הימעל איז איבער זיי, איין ערד פאר דער חיה וואס הייסט מענש.

איהם האט זיך געדאכט, אז ער הערט הינטער זיך דעם סלוצקער איד:

„ווייז מיר א שטיקעל ערד וואס האט נישט קיין הימעל איבער זיך, איז קוים האט עס א הימעל איז דא גאט, און אז גאט איז דא,

וואס איז מורא צו האבען? זיי וועלען אריבערקומען קיין אמעריקא, זיי וועלען איהם שוין געפינען דארט. זיי וועלען פאהרען איבער'ן ים, ער איז איבער זיי. אפילו דא, אין די דייטשע שטעדט, וואס עס דאכט זיך, אז עס איז שוין גארנישט דא, נור דער דייטש מיט זיין חכמה, אפילו דא, אין „האטעל ווארשוי" — געפינט זיך גאט אויך. און, גלויב מיר, אז אפילו דארט, דריבען פון וואנען מיר לויפען, געפינט זיך אויך גאט און, אז גאט איז ווידער דארט — וואס לויפען מיר? און וואס האב איך מורא, אז זיי וועלען מיך צוריקשיקען, אז קוים געפינט זיך נור דארט גאט, האב איך שוין קיין מורא:"

קאפיטעל 41.

אין א פאר טעג ארום איז ראחעל צוריקגעקומען צו מישא'ן, מען האט זי נישט דערקענט. זי איז געווען געענדערט. א צופלאמט געזיכט, די אויגען האבען זיך בעהאלטען טיעף אריין אין די אויגענזעקלאך, וואס זי האט געהאט אונטער די ברעמען און דער ווייסעפעל האט פון דארט ארויסגעקוקט מיט בענקשאפט. זי האט זיך געוואקעלט אויף די פיס און שמייכלענדיג האט זי זיך אוועקגעזעצט אויף דעם ערשטען בעסטען ארט וואס איז געווען צו זיצען. נור זי האט נישט געמאכט קיין איינדרוק פון א קראנקע. זי איז עפעס זעהר לייכט און גרינג געווארען און עס האט זיך געדאכט, אז איהרע טריט ריהרען נישט אן דעם דיל. נור זי שוועבט און איהר פנים האט א גאנץ, גאנץ אנדערן איינדרוק געקריגען, עפעס א אונפערשטענדליך איידעלקייט איז געווען דערויף אויסגעגאסען און אן אונפערשטענדליך גוטסקייט.

מען האט זי בעדארפט באלד לייגען אין בעט אריין. מען האט געזעהן, אז זי איז קראנק. עס איז געווען די העכסטע צייט אין האספיטאל אריין זי צו נעהמען, האט מישא נישט געוואלט. ער האט מורא געהאט מען וועט איהם מעהר נישט צולאזען צו איהר. אין „האטעל ווארשוי" האבען זיי נישט געקענט בלייבען, עס איז געווען נעפעהרליך פאר די איבריגע עמיגראנטען. מישא האט זיך דאך ארויסגע-

צווינגען פון „האָטעל ווארשוי“, געדונגען אַ שטוב הינטער דער שטאָדט, ביי אַ דייטשקע, און אהין האָט ער געבראַכט ראָחעל. ראָחעל האָט אָבער נישט געוואָלט געהן אין בעט אריין. זי האָט געשמייכעלט צו מישע׳ן, אין איהרע אויגען איז געלעגען אַ פערפיהרליכער רייץ, ווי דאַמאָלס, ווען ער האָט זי געזעהן באַלד נאָך דעם אומגליק וואָס האָט זיך מיט איהר געטראָפען. זי האָט ארומגענומען מישע׳ס קאָפּ מיטביידע הענד און געקוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און געזאָגט מיט אַ שמייכעל:

— מישע, מישע, איך בין דאָך גאָר ניט קראַנק, פערקעהרט, מישע, איך בין געזונד; איך הויב דאָך ערשט אַן געזונד צו ווערען. מיר האָבען דאָך געפונען אונזער ציעל, אונזער וועג. דו געדענקסט, מישע, וואָס דו האָסט מיר צוגעזאָגט, וואָס מיר ביידע האָבען זיך צוגעזאָגט דאַמאָלט, אין דער נאַכט אין דעם דייטשען שטעדטעל... דו געדענקסט, מישע? היינט ווייסען מיר שוין וואָס מיר האָבען צו טהאָן, וואו עס ליגט דער וועג —. ער איז דאָך אַזוי נאָהענט געווען, אַזוי נאָהענט... מישע, מישע, זיי גליקליך.

אַ פלאַם פייער האָט אָנגעצונדען מישע׳ן, ער האָט זיך אליין נישט געגלויבט, צייט דאַמאָלס האָבען זיי מיט איין ווארט, מיט איין מינע נישט דערמאָהנט די סצענע וואָס איז געווען צווישען זיי. ער האָט איהר געקוקט אין די אויגען אריין, ער האָט געזעהן, אַז זי רעדט פון ווארימקייט. איהרע אויגען זיינען בעגאָסען מיט בלוט און איהר געזיכט פלאַמט. אָבער דאָס געזיכט און די מינע זיינען געווען אַזוי נאָרמאַל, איהר האַלטען זיך איז געווען אַזוי נאַטירליך, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז יעצט, יעצט איז זי געזונד — און ביז איצט איז זי קראַנק געווען. זי איז דאָך געווען די זעלבע ראָחעל, דר. לייזעראָוויטש׳ס טאָכטער, נאָך פון דאַמאָלט אַן ווען ער איז אריינגעקומען צו איהר ברודער דוד, אַזוי האָט זי אויסגעזעהן ערשט ווי דאַמאָלס, ווען דער פאָטער האָט איהר די צעפּ געוואַשען און זי איז געזעסען אין אַ ווינקעל. נאָר איצט איז זי נאָך איינגער, נאָך קינדישער געווען און אַזוי לייכט — אַז אַט דאַכט זיך כאַפּט זי זיך אויף און פליהט ארוים דורכ׳ן פענ־סטער.

— מיין מאַן, ביזט דאָך מיין מאַן — האָט זי געלאַכט צו מישאָ׳ן.

— וואָס איז אַ מאַן? — מישע קום דאָך אַהער. קום זעץ דיך נעבען

מיר אוועק אויפ'ן בעט, — האט זי געצווינגען מישע'ן צו זיך — צום בעט — אזוי, מישע, פארוואס ביזטו טרויעריג? פאר וואס? ווייל דער אלטער איך האט דאס קינד צוגענומען. — ער האט עס איינגעוויקעלט אין א טלית און איך האב עס אזוי לאנג געהאלטען, אזוי לאנג, ביז דער אלטער איך איז געקומען.

— אבער דו ביזט דאך קראנק, ראחעל? בערוהיג דיך, געדענק און גאט — נעהם דעם רעצעפט, וואס דער דאקטאר האט פערשריבען.

— ווער איז קראנק, מישע? איך בין געזונד, דער דאקטאר איז קראנק, זיי אלע זיינען קראנק. איך בין געזונד, איך בין גליקליך. גליקליך, מישע. וואס ווייסטו, מישע? פארוואס ביזטו טרויעריג? איצט, ווען מיר וועלען שוין ביידע צוזאמען זיין, תמיד צוזאמען זיין,— אין איינעם ארבייטען, יעצט, ווען מיר האבען שוין ביידע געפונען דעם וועג וואס וועט אונז אויף אייביג צוזאמענבינדען, ווייסטו, מישע?— אהא, איך וויים וואס דו ווייסט, דו בענקסט, מישע. יא? — קוקט זי איהם גלייך אין די אויגען אריין מיט א קינדישע מינע.—זאג, דו בענקסט נאך מערי'ן? מערי וועט מיט אונז אויך זיין, מישע.

— אבער געדענק און וואס רעדסטו? וואס רעדסטו, ראחעל?

— ניין, מישע, שעם דיך ניט, זאג מיר. איך האב אויך ליעב מערי'ן און דו האסט זי ליעב, איך האב שוין לענגם געקלעהרט דערפון. עס איז א רחמנות אויף איהר. וואו וואלגערט זי זיך נעבעך אליין ארום אויף דער וועלט מיט ווילד פרעמדע מענשען, און מיר האבען דאך דא אזא אוצר געפונען, אזא גליק, מיר דארפען איהר אויך געבען פון אונזער גליק. זי איז אזוי פערלאזט... זאגט זי מיט אזא רוהיגע, בעדרויערענדע מינע, אז מישע איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז זי רעדט נישט פון ווארימקייט, נור נאך א טיעפער איבערלעגונג. דאס זיינען לאנג נאכגעקלעהרטע געדאנקען, וואס זי האט א לאנגע צייט געווארימט אין זיך.

— אבער פון וואס פאר א גליק רעדסטו, פון וואס פאר און אוצר?

— פרעגט מישע.

— דו ווייסט נישט וואס פאר א גליק? האב איך דיר נאך ביז איצט נישט דערצעהלט? — לאכט ראחעל גליקליך. — פון קליינע אידישע קינדער, שרייט אוים ראחעל מיט פרייד, — פון קליינע אידישע קינדער, וואס מיר וועלען צונויפקלייבען, ווי פייגעלאך אין פעלד.

קליינע אידישע קינדער, וואס די מאמעס האבען זיי פערלאזט און מיר וועלען זיי ערציהען. מיר וועלען צוריקפאהרען אין אונזער שטעדטעל, מישע, דארט, אין ראוו, וואו דער טאטע וואהנט. און מיר וועלען צוזאמענזאמלען די קליינע אידישע קינדער פון ראוו און מיר וועלען זיי פיהרען יעדען טאג אין וואלד אריין און טאנצען מיט זיי צווישען די גרינע בוימעלאך. מיר וועלען ליעדער זינגען און איבער די פעלדער געהן, די גוים וועלען זעהן אזוי פיעל קליינע אידישע קינדער־לאך, געהען ציצה־כנפות'לאך אנגעטהאן און מיט גרינינקע צווייגעלאך אין די הענד איבער די גרינע פעלדער אין וואלד אריין — וועלען זיי לאכען אויס אונז — און מיר וועלען זיך אזוי פרעהען... מיר וועלען זיך א הייזעל בויען הינטער'ן וואלד ביים עק פון ראוו. דארטען וועלען די קליינע אידישע קינדעלאך ארונטערקומען אונטער אונזערע פענסטער און אריינקלאפען אין די שויבען אריין. וועלען מיר זיי אין שטיבעל צו אונז אריינגעהמען, איך וועל זיי העמדעלאך נעהען, העמדעלאך וואשען, פיאות'לאך לאקען און מעשה'לאך דערצעהלען, ווען דו וועסט מיט זיי לערנען.

נישט אנדערש צו זיין, נישט בעסער, נישט ערגער, נור אזוי ווי זיי זיינען, אזוי זאלען זיי בלייבען, מיט צושראקענע אויגעלאך, מיט די קינדישע פנים'לאך און מיט די גרויסע טלית־קטן'לאך. — דערנאך וועט מען זיך אין צווייען נעהמען. צוויי אין צווייען און מיר וועלען, א גאנצע לאנגע רייהע אידישע קינדערלעך, געהן אין גרינעם פעלד אריין, קוויטעלאך, גאלד אויגעלאך און בלאהע ליכטלעך קלייבען. איך וועל זיי וויזען ווי די פויגעל בויען זיך נעסטען אין די צווייגען, ווי די מוראוועקעס שלעפען זיך די בעלקענס מיט די קלעצער צונויף זייערע אונטער־ערדישע הייזלאך צו בויען. און מיר וועלען זיך פרעהען מיט זיי, און מיר וועלען איינאיינעם צום וואסערעל געהן — באדען זיך מיט זיי, אין וואסער פאטשען, און ליעב האבען די קליינע אידישע קינדער.

מישע האט זי אנגעקוקט. ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג אז זי רעדט פון קלאהרען זינען, אז זי האט דאס אלעס טיעף דורכ־געקלעהרט, און ער איז נייגעריג וואס האט זיי געבראכט צו די זעלבע געדאנקען וואס איהם:

— אבער, ראחעל, ווען האסטו דאס אלעס אזוי דורכגעקלעהרט?

— זעהסטו, מישע, — ציהט זי איהם שטארקער צו זיך, — דארט אין שפיטאל, ווען איך בין געלעגען מיט דער קליינער מיידעלע, וואס מיר ווייסען דאך ס'מאל נישט ווי זי הייסט, מיט דער מיידעלע וואס מיר האבען דא געפונען און איך האב עם דעם אלטען אידען איבער־געגעבען, — איז מיר געקומען דאס אויפ'ן זינען. איך האב געקלעהרט פארוואס מיר לויפען ארום איבער דער וועלט. פארוואס מיר זיינען אין פאלעסטינא געפאהרען — און דארטען אין דערהיים ווארטען דאך אויף אונז די קליינע קינדערלאך. מיר אלע זיינען זיך צולאפען איבער דער וועלט עפעס זוכען און די קליינע קינדערלאך האבען מיר אויף קיינעם נישט איבערגעלאזט. ווייסטו, וואס מיר דאכט זיך, מישע? מיר דאכט זיך, אז מיר אנטלויפען דאס פון אונז אליין. מיר האבען זיך פיינד, פיינד אידען, פיינד אידישע קינדער, פיינד אונזער לעבען— דורך דעם לויפען מיר אוועק פון אונז. מיר מיינען אז מיר וועלען ערגעץ אנדערש וואו געפינען אנדערע אידען, אנדערע אידישע קינ־דערלאך, האבען מיר אין דער היים די איבערגעלאזט, אליין פערלאזט. מיר טהוען נישט גוט, מישע, עס זיינען נישטא קיין אנדערע אידישע קינדערלאך, נאר די מיידעלע, וואס מיר האבען געפונען דא, און די אידישע קינדערלאך דארפען מיר ליעב האבען. האסטו זיי נישט ליעב, מישע? זאג, האסטו זיי פיינד? דורך דעם אנטלויפסטו פון זיי?

— אבער, ראחעל, איך אנטלויף דאך נישט פון זיי, נור פון דעם לאנד וואו מען שלאגט זיי, מיר זיינען דאך געגאנגען זוכען א לאנד, וואו מען שלאגט זיי נישט — דארט וועלען מיר אלע אראבקומען — און דארט וועלען מיר אלע אינאיינעם זיין. און דארט וועלען מיר די קליינע אידישע קינדערלאך ליעב האבען. ווי אזוי קען מען ליעב האבען — ווי האבען מיר צייט דערויף אז דער שונא שטעהט שטענדיג מיט'ן חליף איבער'ן האלז?

— יא, מען שלאגט זיי, מען שלאגט זיי — זאגט ראחעל אין טיעפען נאכדענקען. און פלוצלים ווערט איהר פנים רויט פערשעהמט, זי פערשטעלט זיך מיט די הענד די אויגען און קיכערט אין די הענד אריין, און זאגט פערשעהמט: — ווייסט, מישע, וואס איך לאך? מיר דאכט זיך, מישע, זעהסטו, מיר דאכט זיך — שטאמעלט זי, און זוכט ווערטער פערשעהמטערהייד — אז זיי, די קליינע אידישע קינדערלאך... ביין, אלע אידען זיינען געגליכען, ווי איך דאמאלט, דו ווייסט שוין...

ווען די גוים האבען מיך געשלאגען... געשלאגען האבען זיי מיך, די האאר מיר אויסגעריסען, צובייזלט מיך..' נאר דאס... שלעכט'ס האבען זיי מיר מישט געקענט טהאן, איך האב זיך נישט געלאזט — שרייט אוים ראחעל, און האקט אב אין מיטען.

מישע איז בלייך געווארען. ער האט פערביסען די ליפען, איז געזעסען און האט ערגעץ וואו איינגעגבערט זיין בליק אין א ווינקעלע פון שטוב.

— און זעהסטו, מישע, זאגט ראחעל מיט'ן זעלבען פריהערדיגען שמייכעל: וואס טויג אונז דאס לעבען, אז די מענשען ווען שטענדיג אזוי שלעכט זיין? וואס טויג די וועלט? וועסטו קענען זיצען אין דיין ווינקעלע, און גערעכט זיין, און גוט זיין, און ליעב האבען, און די וועלט וועט ארום און ארום שלעכט זיין און מענשען וועלען איינער דעם צווייטען שלעכטס טהאן? ניין, מישע, ווייסטו, וואס מיר וואלטען טהאן? מיר וואלטען ארויסגעהן פון אונזער ווינקעלע און אנצינדען די וועלט; א גרוים, גרוים פייער, אלעס זאל פערברענט ווערען, מיר אויך, אונזער גערעכט ווינקעלע אויך. מען דארף נישט לעבען גוט און גערעכט אליין פאר זיך, אז די איבעריגע וועלט איז שלעכט, דארף אלעס, אלעס אונטערגעהן. איז עס נישט אזוי?

מישע האט אנגעכאפט איהרע הענד און טיעף אין זיי זיין פנים ארייגעגראבען און לאנג געשוויגען

— פארוואס ווייגסטו, מישע? פרעהען דארפסטו זיך, מיר זיינען דאך גליקליך. זעה, מישע, די גאנצע וועלט וועט זיך מיטפרעהען מיט אונזער גליק. זיי זיינען דאך נישט אזוי שלעכט פאר פערביטערט־קייט, עס איז דאך זיי אויך נישט גוט — אבער מיר וועלען שוין היינט אנהויבען ליעב צו האבען אלע אונזערע קליינע אידישע קינ־דער, און אויך זייערע קליינע קינדער אין די פעלדער, און די וועלדער, אלע, אלע וועלען מיר ליעב האבען און פרעהען זיך מיט זיי. שוין היינט, שוין יעצט, ווען אלעס איז נאך אזוי טרויעריג, אזוי שלעכט — וועלען מיר אין דעם שלעכטקייט אנהויבען ליעב צו האבען, אנהויבען צו זינגען, זיי וועלען זעהן, אז מיר זינגען, אז מיר פרעהען זיך — וועלען זיי צוערשט אוים אונז לאכען, פערשעהמען אפשר, נור דערנאך וועלען זיי אויך אנהויבען ליעב צו האבען, און צו פרעהען זיך מיט אונזערע פרייד — און מיטזינגען מיט אונז. עס זיינען דאך מענשען,

מישע — אין דער וועלט וואהנען מענשען, אומעטום, אומעטום וואה־
נען מענשען און אז מען האט מענשען ליעב, האבען זיי אויך ליעב.
און אז מענשען קושען זיך, פרעהען זיך, זינגען — פרעהען זיי זיך אויך
און זינגען אויך...

עס איז אבער וואס אמאל ערנסטער געווארען. מען האט נישט
אנגעזעהן אן די קראנקע, נאר די קראנקע איז מיט יעדען טאג לייכטער
געווארען און איז עפעס געווען אזוי, אז ווען זי וויל קען זי פון בעט
זיך אויפהויבען און ארויספליהען — דאס איידעלקייט איז געלעגען
אויסגעגאסען אויף די אויגען — און דאס יונגע מויל האט געלאכט, און
טיילמאל האט זי אלעמען פערלאזט און איז ערגעץ וואו אין זיך ארייג־
געגאנגען אויף גאנצע טעג, דאמאלס האט זי קיינעם נישט געזעהן.
זי האט זיך גארנישט דא געפונען, — און ווען זי איז פון דארט צוריק־
געקומען האט זי זיך פערוואונדערט און נייגעריג צוגעקוקט צו דעם
טרויעריגען מישע'ן און צו די טרויעריגע אלטע דייטשקע, וואס זיצען
נעבען איהר בעט. זי האט לייכט בעריהרט מיט איהר בלייכער האנד,
וואס האט יעצט אויסגעזעהן ווי א קראנקע בלום, מישע'ס קאפ, און
א שמייכעל איז געפאלען אויף איהרע ליפען, ווי זי וואלט איהם בע־
דויערט, וואס ער קען נישט מיטגעהן וואו זי איז געווען...

דער דאקטאר האט געראטהען מישע'ן, אז מען זאל זי נעהמען אין
האספיטאל אריין (אויב דאס האספיטאל וועט זי נור וועלען צונעהמען)
ווייל דער קריזיס איז נאך נישט אריבער, און מען קען נישט וויסען
מיט וואס עס וועט זיך ענדיגען. מישע האט זיך פערלוירען, ער האט
נישט געוואוסט וואס צו טהאן. ער האט אהיים טעלעגראפירט צו דר.
לייזעראוויטש, נור פון דער היים האט ער קיין ענטפער נישט געקריגען.
ער האט מורא געהאט פאר'ן האספיטאל, ער האט געוואוסט ווי ראחעל
האט דאס פיינד, און צווייטענס, אפשר וועט מען איהם נישט צולאזען.
נור צום מעהרסטען האט איהם בערוהיגט ראחעל אליין. איהר בע־
נעהמען און איהר אויסזעהן זיינען געווען אזעלכע, אז עס איז זיך
נישט געווען וואס צו שרעקען. נערעדט האט זי ווי א געזונטע און
האט דאס געלעכטער געמאכט פון דעם דאקטאר'ס ערנסטע מינע, און
אויס מישע'ן געלאכט וואס ער איז אזוי טרויעריג. און עפעס זעהר
א גרויסע פרייד שטעהט זיי ביידע פאר, און געהאלטען תמיד אין רעדען
פון די פלענער פון די צוקונפט. ווי אזוי דאס וועט אויסזעהן זייער

חדר, און זייער שפּאַציערען געהן מיט די קינדער איבער דעם פעלד וואָס איז הינטער דעם ראָוו, און האָט פאַר מישע'ן אויסגעזונגען אַלע קינדער־ליעדער וואָס זי האָט געקאַנט. אַט די ליעדער וועט זי מיט די קינדער לערנען געהענדיג איבער'ן פעלד. און מישע'ן האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס אַלעס איז דאָך אַזוי וואָהר, און וועט דאָך געווים זיין, אַז עס איז זיך גאַר נישטאָ וואָס צו שרעקען פאַר די קראַנקע. ווארום ראחעל איז דאָך טאַקע גאַרניט קראַנק; זי ווערט נור וואָס אַ טאָג לייכטער, און ווארימער, און איהר פּנים ווערט וואָס אַ מאָל איידעלער, איידעלער, אַזוי איידעל — אַז עס דאַכט זיך אַז איהר געזיכט ווערט ווי אַ קינד, און די אויגען ווערען ביי איהר גרעסער און הערשען איבער איהר פּנים, איבער'ן בעט, איבער׳ן שטוב.

מישע האָט געקויפט פיעל בלומען, עס איז דאַמאָלס די צייט געווען פון רויטע לאַק און פון רויטע הערבסט־בלעטער, וועלכע ראחעל האָט אַזוי געליעבט. ער האָט אָנגעקויפט זעהר פיעל רויטען לאַק און אוועק־געשטעלט אויפ'ן פענסטער און איהר בעט האָט ער בעלעגט מיט רויטע בלוט־בלעטער און גאָלדענע הערבסט־בלעטער.

די בלעגער האָבען זיך אויסגעמישט מיט איהר גאָלדען־האָהר און פון דעם קראַנץ האָט ארויסגעשיינט ראחעל'ס איידעלע געזיכט מיט די גרויסע אויגען, ווי אַ יונגער מלאך. און עס האָט זיך געדאַכט, אַז ראחעל איז גאַר ניט קראַנק, ליגט גאַר ניט אין בעט, זי האָט זיך פער־שטעלט פאַר אַ מלאך, נור די רעצעפּטען־פלעשלעך, וואָס שטעהען נעבען איהר בעט שטערען דאָס בילד. און אַ מאָל אין אַ פערנאַכט, ווען די הערבסט־זון האָט בעלויכטען די הויכע צווייגען פון די בוימער, וואָס האָבען זיך אין פענסטער געוויזען, האָט טאַקע ראחעל מישע'ן געבעטען, אַז ער זאָל אוועקנעהמען פון איהר בעט דאָס טישעל מיט די רעצעפּטען, אַז דאָס מאַכט זי קראַנק. מישא האָט איהר דאָס צוליעב געטהאָן. און די שטוב איז געווען פול מיט בלומען־צווייגען און ראחעל האָט געבעטען ביי מישע'ן דעם גאָלדען לאַק פון פענסטער, וואָס ער האָט היינט אין דער פריה געקויפט. מישע האָט איהר דערלאַנגט, זי האָט צוואווארפען די גאָלדענע בלימלעך וואָס האָבען געלויכטען מיט זייערע ווייכע סאַמעט־בלעטלעך, ווי קליינע לעבעדיגע קינדער־לייבעלעך — צוואווארפען איבער איהרע האָהר, איבער איהר נאַקעטע

ברוסט און האלז און אזוי האט זי צוגערופען מישע'ן צו זיך און האט איהם פלוצלינג געפרעגט:

— מישע, זעה איך נישט אוים ווי א כלה אין דעם טאג פון איהר חתונה?

— ראחעל! — האט מישע אנגענומען איהר צוהיצטע האנד

— איך בין דאך נאך א כלה, מישע — האט ראחעל געשמייכעלט — און יעדער טאג איז ביי מיר דער חתונה־טאג. זעהסטו, דענסמאל, ווען דו האסט מיך פיינד געהאט און האסט מיט מיר חתונה געהאט נור צוליעב רחמנות, ווייל דו האסט עס געוואלט צוליעב טהאן מערי'ן, וואס האט דיך וועגען דעם געבעטען — בין איך נישט דיין ווייב געווען, ניין. נישט דו מיין מאן און נישט איך דיין ווייב. נור צוויי פרעמדע זיינען מיר געווען די גאנצע צייט ביז די נאכט, דו געדענקסט שוין, דארט, אינ'ם קליינעם דייטשען שטעדטעל, וואו מיר זיינען ביידע אליין געווען, דענסמאל, דארט אין דער נאכט, אין דרויסען ביי דער ברונען, וואו איך האב זיך געוואלט אין וואסערווארפען, דארט בין איך ערשט דיין כלה געווארען. דארט האב איך געזעהן אז דו האסט מיך ליעב. און טהוסט עס נים צוליעב מערי'ן. בין איך דעמאלט דיין כלה געווארען, און פון דענסמאלט אן בין איך א כלה, און כ'האב יעדען טאג געווארט אויף דער חתונה.

— ראחעל, וואס רעדסטו? גערענק אין גאט, ראחעל, הער אויף, הער אויף, ווארים איך וועל משוגע ווערען.

— ניין, מישא, פארוואס זאל איך אויפהערען? פארוואס ווילסטו מיך נישט אויסהערען? קוק ארויף צו מיר, בעהאלט נישט דיין פנים אין מיינע הענד, ניין. קוק מיך אן, מישא, קוק מיך אן מיט דיינע אויגען גלייך אין מיינע, איך וויל דיר עפעס זאגען, זאגען זעהר א געהייםיגטע זאך.

און זי האט געגלעט זיין קאפ מיט איהר האנד.

— פון דענסמאל אן, מישא, בין איך דאך דיין כלה, און יעדער טאג איז געווען דער טאג פון מיין חתונה. איך האב געווארט אויף דיר דארט, אין ירושלים, אז דו זאלסט קומען און מיר זאגען: „ראחעל, איך האב געפונען אונזער וועג, קום וועלען מיר חתונה האבען". אזוי האב איך געווארט יעדען טאג.

און יעדען טאָג האָב איך זיך פאַרטיג געמאַכט חתונה צו האָבען. איך האָב זיך געוואַשען, מיין שעהנסטע קלייד אָנגעטהאָן, און א פּלעַ־שעל חתונה־וויין ביי מיר אין שטיבעל אָנגעגרייט, און צוויי ליכט אויפ'ן טישעל אָנגעצונדען, און פאַרנאַכט בין איך אַרויסגעגאַנגען פון דער שטאָדט, דיר אַנקעגען צו געהן, אפשר קומסטו? געדענקסט, דענסמאָל, פרייטאָג אויף דער נאַכט, ווען דו ביזט אָנגעקומען קיין ירושלים, האָסטו געפונען צוויי ליכטלעך אָנגעצונדען? ביזט א צייט נישט געקומען. בין איך אַהיים געקומען, אויסגעלאָשען די ליכט און שלאָפען זיך געלייגט און געוואַרט מיט אונגעדולד אויפ'ן צווייטען טאָג, טאָמער וועסטו קומען, און דו ביזט אַלץ נישט געקומען. נור דענסמאָל, ווען דו ביזט געקומען ביזטו אַזוי טרויעריג און אַזוי גליקליך געווען, און איך האָב געוואַרט, אַז דו וועסט מיר עפּעס זאָגען, נור דו האָסט מיך גענומען און דו ביזט מיט מיר ערגעץ־וואו ווייטער גע־פאָהרען. איך האָב דיר גאָרנישט געפרעגט, ביז דאָ אין „האָטעל וואַרשוי", ביז מיר האָבען געפונען דאָס קינד. ווייסטו פאַרוואָס איך האָב זיך אַזוי דערשראָקען, ווען איך האָב געזעהן דאָס קינד? — דאָס קינד האָט מיר געזאָגט, אַז ס'איז געקומען דער טאָג פון מיין חתונה. אַז איך האָב עס נור דערזעהן, האָב איך באַלד דערפיהלט, אַז אָט דאָס קינד וועט אונז אויף אייביג צוזאַמענבינדען.

זי האָט אָבגעהאַקט אין מיטען פאַר שוואַכקייט. מישע האָט זי יעצט שוין נישט איבערגעריסען — ער האָט איהר פערשטאַרט, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין און ער האָט געהערט איהר שטים. איהר שטים איז מיט א מאָל שטילער געוואָרען, ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אַז די לופט זאָל איין וואָרט נישט אויסכאַפּען וואָס ווערט גערעדט צווישען זייערעביידע נשמות. איהר שטים האָט געזונגען, ווי זי וואָלט נישט מיט'ן מויל און דורך ווערטער גערעדט, נאָר זי איז אַזוי שטיל געווען — ווי איהר נשמה וואָלט גערעדט צו מישע'ן.

— זעהסטו, מישע, דאָס האָט אונז דאָס קראַנקע קינד חתונה גע־מאַכט. ווייסטו פון וואַנען איך וויים? זעהסטו, איך האָב מיר א סימן געמאַכט, איך האָב מיר געזאָגט, אַז ווען עס וועט קומען די צייט פון אונזער חתונה — וועל איך הערען הינטער אונזער פענסטער א געזאַנג ביינאַכט, און פון דענסמאָל אָן, ווען מיר האָבען דאָס קראַנקע קינד געפונען אין „האָטעל וואַרשוי", פון דענסמאָל אָן הער איך ביי־

נאכט הינטער'ן לאָרען ווי מען זינגט. מיר דאכט זיך, אז מיר זיינען שוין לאנג אין דערהיים און מיר וואהנען אין א קליין הייזעל, הינטער דעם ראַוו, ביים ראנד פון וואלד. דו ווייסט שוין וואו, דארט, ביים שנעע־פעלד, עס איז קיינער נישטאַ אין דעם הייזעל, נור איך מיט דיר — עס איז נאכט, מיר זיצען ביידע אויף אונזער בעט און מיר ווארטען אויף עפעס — און פלוצלים דערהערען מיר עס, פון הינטערן פענסטער, פון וואלד ארויס זינגט, זינגען קינדישע שטימען א קינדער־ליעד, דאס זעלבע ליעד וואס איך האב זיי בייטאג אין וואלד געלערענט, אט דאס ליעד זינגען ז י י!...

און זי הערט זיך איין ווי זי וואלט עפעס געשפירט.

— הערסט, מישע, הערסט דאס ליעד? אט זינגט עס הינטער אונזער פענסטער — הערסט דאס ליעד, דאס ליעד זינגט שוין און מיר האבען נאך גיט חתונה געהאט, יעצט דאכט זיך מיר, װעלען מיר קיינמאל שוין נים חתונה האבען. מישע — פאלט זי ארויף אויף מישע'ס האלז און הויבט אן האסטיג צו וויינען.

אין א פאר טעג ארום איז זי פון מישע'ס הענד ווי א פויגעל ארויסגעפלויגען. מישע האט אפילו נישט געדענקט ווען. ער האט אפילו ניט געוואוסט אויב זי איז טויט. — זי האט פונקט אזוי אויס־געזעהן ווי פריהער. זי איז געלעגען אויף איהר געלעגער, ארום איהר די רויטע בליטען־בלעטער מיט דעם גאלדענעם מאך פערשפרייט, און אויף איהר פנים איז געלעגען אויסגעגאסען א איידעלקייט וואס האט ווייך געמאכט יעדעם הארץ, די איידעלקייט פון טויט, וואס וויל שוין גארנישט און גיט אלעס. איהרע אויגען זיינען געווען אפען און האבען אריינגעקוקט אין דער וועלט און געזעהן עפעס וואס קיינער פון די לעבעדיגע האט דאס נישט געזעהן, און דאס פערגעניגען פון זעהן האט זיך אויסגעגאסען אין איהר צערטליכקייט און ארום די ליפען האט גערוהט א שמייכעל פון רחמנות, ווי זי וואלט זיך ערבארימט אויף די אלע אומגליקליכע לעבעדיגע, וואס זעהען נישט די לויטערקייט וואס זי און קענען נישט געניסען פון דער צערטליכער איידעלקייט וואס זי געניסט. אזוי האט זי ארויסגעשיינט פון איהר געלעגער ווי א יונגע קעניגין וואס קען מיט איהר שמייכעל און גוטסקייט לייטזעליג מאכען די וועלט — און זי האט דאס געטהאן. גארנישט האט זי בעד־דארפט, גארנישט האט איהר געפעהלט. זי איז געווען די רייכסטע

פון אלע, ווארום זי האט בעשאנקען אלע וואס האבען געקוקט אויף איהר, פון איהר רייכטהום — ווי די בלום בעשענקט אלע מיט איהר געשמאק וואס זי שיקט פון זיך. שטיל איז געווען ארום איהר ווי אין א הייליגקייט. די פלעשלאך מעדיצין און מענשליכע געברויכען וואס האבען געשטערט דאס בילד פון איהר לעבען, האבען יעצט געפעהלט. ארום איהר זיינען געווען בלומען, רויטער גאלדען־לאק מיט רויטע בלוטיגע הערבסט־בלעטער. דאס טרויעריגע געזיכט פון מישע'ן ביי איהר לעבען האט זיך פערענדערט אין א רוהיגעס, שטאלצעס און ערהאבענעס. ער האט אויסגעזעהן ווי א יונגער כהן וואס שטעהט ביי זיין הייליגטהום און האט נישט פערשטאנען די טרויעריגע בליקען וואס מען האט געשיט ארום איהם.

און א דער אלטער סלוצקער איד פון „האטעל ווארשוי“ האט געהערט מישע'ס אומגליק, האט ער זיך ארויסגעקריגען פון האטעל און איז אוועק צו מישע'ן. דער אלטער איז אויך געלאפען צום ראבינאט און איינגעארדענט די קבורה. ער האט מישע'ן ארויפגעלעגט זיין אלטע האנד אויף דער פלייצע און געזאגט:

— עס איז נישט קיין חילוק וואו דער מענש קומט צום קבר־ישראל, די גאנצע ערד געהערט צו גאט און וואו עס געפינט זיך דער הימעל איבער'ן קאפ — דארט געפינט זיך גאט

מישע האט געשמייכעלט דעם איד אין פנים אריין. דערנאך זיינען געקומען שווארצע אידען מיט שווארצע קאפאטעס און שווארצע בערד און האבען ראחעל אוועקגעפיהרט אין א שווארצען וואגען. מישע האט נישט פערשטאנען פארוואס און ווען. און אז ער האט געזעהן, ווי מ'לייגט זי אין דער ערד אריין איז ער זיכער געווען, אז דאס פארען זיך די אידען נישט ביי דער ריכטיגער ראחעל — די ריכטיגע ראחעל איז אוועקגעפלויגען פון זיי און געפינט זיך יעצט אין דעם קליינעם הייזעל, דארט, ביים „ראוו“ אין זייער שטעדטעל, וואוהין ער פאהרט יעצט צו איהר. וועט דען נישט זיין אזוי ווי זי האט געזאגט:

„א קליין הייזעל אין עק פון „ראוו“, הינטער דעם וואלד, און קליינע אידישע קינדערלאך וועלען קומען אונטער'ן פענסטער און אריינקלאפען אין די שויבען“.

קאפיטעל 42.

מישא איז פערפאהרען צו דר. לייזעראוויטש. דר. לייזעראוויטש האט ער געפונען ביי זיין געוועהנליכע בעשעפטיגונג ארומגעריננעלט מיט קראנקע ווייבער, מיט קינדער און אלטע אידען פון „ראוו". דער דאקטאר האט אפילו ניט קיין צייט געהאט איהם צו בעגריסען. די ערשטע פאר טעג האט ער מיט מישא'ן ווייניג וואס גערעדט, און צו די גרויסע איבערראשונג פון מישא'ן האט ער איהם גאר נישט גע־פרעגט וועגען ראחעל, נישט וועגען איהר טויט, נישט וועגען דער סבה דערפון, און וואו זי ליגט בעגראבען (כאטש מישא האט מיטגעטהיילט דעם דאקטאר פון דעם אומגליק טעלעגראפיש). מישא האט געהאט דאס געפיהל אזוי ווי דר. לייזעראוויטש איז עפעס בייז אויף איהם און מיידט מיט א כיון אויס יעדעס געשפרעך מיט איהם, און ער האט זיך געפיהלט איבעריג ביי איהם אין הויז, און עס איז געווען ווי דר. לייזעראוויטש גיט איהם דאס צו פערשטעהן מיט זיין שווייגען און אויסמיידען איהם.

די היים האט ער אויך אויסגעמיעדען. אין דער היים איז געווען אונערטרעגליך. די מוטער האט איהם געהאלטען איז איין בעוויינען, אין איין בעדויערען, און דעם טרויער האט מען אנגעזעהן איז ניט אזוי אויף דעם טויטען — נור אויף דעם וואס עס וועט דער סוף זיין פון איהם, פון מישא'ן. דער פאטער איז געווען פעריאגט אין זיינע גע־שעפטען. די עסקים זיינען זעהר שלעכט געווארען נאך די קריזיס־יאהרען. אין זיינע אויערן האט אבגעקלונגען דאסווארט „באנקראט". מען האט עס אויך אנגעזעהן אין דער שטוב ביי זיי, און ביים פעטער; (דער פעטער איז גאר עפעס דורך דער צייט עובר בטל געווארען, זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און קריגט זיך מיט דער מוהמע וועגען קלייניגקייטען); דעם פאטער'ס זיינעם האלט נאך אויף דאס ארומלויפען ארום די עסקים אבער פון זיין מינע האט ער אויך באלד בעמערקט די נייע זארג וואס איז איהם צוגעקומען: מישא, וואס וועט פון איהם דער סוף זיין? און איז ער געגאנגען איבער דער גאס האט זיך איהם געהערט הינטער זיך רעדען: „אט געהט לייזער זילבערבערג'ס בן, א יונג פון עטליכע און צוואנציג יאהר — האט גענומען א ווייבעל און

איז מיט איהר אויסגעווען וואו די וועלט האט אן עק, אין פאלעסטינא געווען = נאך אמעריקא געוואלט פאהרען, קאליע געמאכט נור דעם פאטער'ס געלד, און דאס ווייבעל בעגראבען ערגעץ אויפ'ן וועג. יעצט איז ער צוריק געקומען און זיצט אויף דעם ארימען שווער'ס קארק".

און פאר אזעלכען האט ער זיך געהאלטען. ער האט זיך גערעכענט שולדיג אין ראחעל'ס טויט. ער האט זי ארויסגענומען פון דער היים און איז געלאפען מיט איהר איבער דער וועלט זוכען. וואס האט ער געזוכט? און פאר וועמעס געלד האט ער געזוכט? פאר'ן פאטער'ס, ביז ער האט דאס ביסעל געלד, דעם נדן אויסגעגעבען — און דאס ווייבעל בעגראבען — און יעצט איז ער צוריקגעקומען מיט גאר נישט. און דרעהט זיך ארום איבער דער שטאדט פוסט און פאס.

נור מיט א מאל איז דאס גאנץ אנדערש געווארען

דאס האט זיך געמאכט אויף דעם ווייסען פעלר, אויף וועלכען ער איז געגאנגען אליין שפאצירען הינטער'ן שטאדט. אז מישא איז אהיים געקומען אין זיין שטעדטעל האט שוין דער שנעע געהאט צוגעדעקט אלעס. און דער „ראוו" איז געלעגען א בעשנעעטער אין זיין גראבען און דער געפרוירענער ווייסער הימעל־פעלץ האט צוגעדעקט די גאנצע שאנד פון „ראוו", אלע הייזלעך האבען מיט א מאל אויסגעזעהן אנ־דערש, ריינער און בכבוד'ער, אין ווייסע פעלצען — און די דעכער אין ווייסע היטלען. הינטער דעם ראוו, פאר'ן וואלד האט זיך געצויגען א גרויסע ברייטע לאנקע, אויף וועלכע אין זומער האבען די קינדער פון ראוו ארומגעוואלגערט זיך צווישען די בהמות און ציגען פון דער שטאדט. פון איין זייט האט זי געהיט דער טונקעלער וואלד — און פון דער צווייטער זייט האט זי זיך געצויגען אין הימעל אריין — מיט גאר נישט געווען פערשטעלט און בעגרענעצט — און הינטער איהר האבען זיך נור אין נעבעל אויסגעמישט די בערגער פון יענער זייט טייך. יעצט אין שנעע — איז די לאנקע געווען איין שטיק און האט זיך געבלינקט מיט זיין ווייסקייט אין דער זון ווי א שפיגעל ים. וואס ווייטער אריין אין דער לאנקע איז דער שנעע געווען ווייסער און העלער. דא און דארט האבען געבלאנדזשעט טונקעלע פלע־קען אויפ'ן שנעע־פעלד, וואס די וואלקען פון הימעל האבען פערטונ־קעלט מיט זייערע שאטענס. נאר א סך זונען־פלעקען האבען דא און דארט אויפגעלויכטען, און זיי האבען אויף דער ערד אויסגעזעהן ווי

די וואַלקען אין דער הויך. דער וואלד האָט מיט זיינע שווארצע ביימען געוואָרפען א פיאַלעט שאָטען אויף דער שנעע — און געהיט איהם ווי א געטרייער שומר, אז קיינער זאָל נישט אומריין מאַכען די הערליכ־קייטען וועלכע זיינען פון הימעל אראָבגעפאַלען.

אויף דער לאַנקע איז מישא אַפּט מאָל פערפאַלען געוואָרען. גאַנצע טעג האָט ער דאָ געבלאָנדזשעט אין די ערשטע צייט ווען ער איז צוריק געקומען, און איז אַנטלאָפען פון די בייזע, טרויעריגע און רחמנות'דיגע בליקען וואָס זיינען געוואָרען געוואָרפען צו איהם פון אַלע זייטען, פון זיינע נאָהנסטע. דאָ איז ער אַנטלאָפען פון זיין געוויסען. און דאָ אויף דער לאַנקע איז זי צוריק געקומען צו איהם — ראחעל. זי איז ארויס פון די ווייסקייט און איז אַזוי ליכט צוריקגעקומען ווי זי איז אוועקגעפלויגען. ער האָט זי אַזוי קלאָהר געזעהן נעבען זיך, אַזוי נאָהנט געפיהלט, אז עס איז איהם א וואונדער געוואָרען, פאַר וואָס איז ער ניעדערגעשלאָגען געווען, פאַר וואָס ער האָט זיך פערלוירען. פערקעהרט, דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן — און ער האָט מיט אַמאָל דערזעהען דעם ווייטען ברייטען ברעג — וואָס ער האָט געזעהן נעבען איהר אין די לעצטע מינוט — און וואָס איז אויף אַ ווייטע אַוועק. איצט איז ער וויעדער דאָ — דער ווייטער ברייטער וועג — וואָס פיהרט ווי דאָס שנעע־פעלד אין די ליכט אריין.

און פון דאַמאָלט אָן איז עס אַנדערש געוואָרען.

עפּעס א וואונדערליכע זאַך האָט ער געטראַכט, געהענדיג אויף דעם שנעע־פעלד. ביים לעבען האָט ער זי קיינמאָל נישט געפיהלט. וואָס ער האָט ניט געפּרואווט געגנעהנען זיך צו איהר איז זי פערשוואונ־דען פון איהם — אוועקגעגאַנגען אין זיך אריין. זי איז געגאַנגען נעבען איהם ווי א שאָטען, וואָס איז פערשטומט, ווייל ער לעבט אין אַן אַנדער וועלט—און מיר זעהן נור זיין שפּיגעל שיין... ערשט האָרט פאַר'ן טויט האָבען זיי זיך אַנגעהויבען צו געגנעהנען איינער צום צווייטען. ער האָט געפיהלט ווי עס בינדט זיך עפּעס צווישען זיי. זייערע נשמות ווערען געהיילט און פון די היילונג שטראַהלט עפּעס ארויס א ליכט וואָס וועבט זיי צוזאַמען. קומט דער טויט און רייסט עס איבער. אין די ערשטע פּאָר טעג נאָך איהר טויט האָט ער זיך געפיהלט פערלאָזט פון איהר, ווי ער וואָלט זי פערלאָרען. פעראייני־זאַמט איז ער געווען אין דער וועלט, און האָט געקלערט דעריבער, וואָס

איז דאָס ליכט, וואָס וועבט זיך צווישען צוויי נשמות און בינדט זיי צוזאַמען? פיהלט מען דען נישט אין דעם ליכט דעם בעוויז פון דער עקזיסטענץ פון אונזערע נשמות? הערט מען דען נישט דאָס קלאַפּען פון דעם „האַרץ״ פון דער נשמה אין אַזאַ ליכט? און זעהט מען דען נישט די שעפּפערישע קראַפט וואָס שטעקט אין אונזערע נשמות ביי זייער בעהעפטען זיך? און פאַר וואָס קען אַן אויסערליכער ווילען קומען און פון דעם אַלעם אַ תל מאַכען, און דו שטעהסט דערביי, דו זעהסט צו ווי עס שטאַרבט אָב אַ טהייל פון דיין נשמה און קענסט גאַרנישט טהאָן — ניט היילען, ניט לעבעדיג מאַכען? ווער איז דער העכערער, שלעכטער „ווילען״, וואָס טהוט דאָס? און פאַר וואָס טהוט ער עס? און מיט אַ מאָל ווי זי וואָלט צוריקגעקומען. — און עס איז איהם פערשטענדליך געוואָרען דער טויט פון ראחעל׳ען. אין דעם טויט האָט זי זיך דאָך איהם אין גאַנצען אָוועקגעגעבען = זי האָט חתונה געהאָט מיט איהם אין איהר טויט. אַמאָל, ווען זי האָט גע־לעבט, איז ער געווען ווייט פון איהר. און האָט ער זי זיך געוואָלט פאָרשטעלען, האָט ער זי קיינמאָל נישט געזעהן פערבונדען מיט זיך. זי איז געווען אַליין, בעזונדער — איינגעפּאַסט צווישען די מענשען אין דעם אָרט, אין וועלכען זי געפינט זיך. און איצט איז עס עפּעס אַנדערש געוואָרען. זי איז אין גאַנצען נעבען איהם. וויל ער זי נעהמען — קומט זי עפּעס אַריבער צו פליהען. אויף קיין אָרט, צווישען קיינע מענשען, אין קיין געהיימניס שטעקט זי נישט. זי ווייס פון אַלעם וואָס ער טהוט און פיהלט. ער דאַרף עס איהר גאַרנישט זאָגען. זי קלערט עס מיט איהם צוזאַמען און פיהלט דאָס מיט איהם צוזאַ־מען. זיי פערשטעהען דאָס ביידע אָהן אַ וואָרט צו רעדען. און ווען ער געהט אַדורך דאָס געסעל, און די קרעמער זיצען איינגעוויקעלט אין זייערע גראָבע פוטערס, אַריינגעשטעקט די הענד אין די אַרבעל און קוקען אויף איהם דורך זייערע טריבע מערב׳דיגע שויבען און לאַכען איהם אויס, וואָס ער איז צוריקגעקומען מיט גאַרנישט, דאַכט זיך איהם, אַז דאָס לאַכען זיי אויס זיי ביידע — איהם און ראחעל, וואָס געהט נעבען איהם. און זיי ביידע שמייכלען אין זיך און מאַכען זיך לוסטיג איבער די אָהן־קונים׳דיגע קרעמער.

אין אַן אָבענד, ווען ער איז אַהיים געקומען צו זיינע עלטערן, און דער פאָטער האָט בעמערקט אַן אַנדער פּנים אויף איהם, האָט

ער זיך איבערגעוואונקען מיט'ן ווייב און האט געוואגט גאנץ רע־ליקאט א פרעג צו טהאן:

— מישא, קלערסטו זיך צו עפּעס נעהמען? דאס וואלט דיך גע־וועזן צערשטרויערט פון דיינע טרויעריגע געדאנקען

האט מישא געענטפערט גאנץ גלייכגילטיג:

— יא, איך האב שוין בעשטימט. איך האב שוין אוועקגעשיקט צום „פאפּעטשיטעל" א ביט־שריפט. איך עפען מיר אויף א חדר אין ראוו.

— וואס? — האט דער פאטער געפרעגט דערשראקען, ווי ער וואלט זיינע אויערען ניט געגלויבט — רעכענסט גאר צו ווערען א מלמד, א מלמד אין ראוו?

,— פאר וואס נישט קיין מלמד, איז עס נישט אזא פרנסה ווי יעדע אנדערע?

— דו הערסט, מלכה, דיין זוהן ווערט א מלמד — זאגט דער פאטער אין דער בארד אריין.

און די ווייב ווינקט איהם איבער, אז ער זאל נישט רעדען, ווי איינער זאגט: „ער איז קראנק. מען טאר זיך נישט מיט איהם שפארען..."

דער פאטער האט זי פערשטאנען, געשוויגען, און מיט די אקסעל געשאקעלט. אז דר. לייזעראוויטש האט געהערט וואס מישא האט בע־שטימט, איז ער גאר מיט אמאל אן אנדער מענש געווארען. ער האט זיך אזוי גאר אנגעהויבען צו קעמען זיינע פערלאזענע, האלב אויס־געקראצבענע לאקען, וואס ער האט עס שוין נישט געטהאן פון יאהרען לאנג. ער האט מישא'ן געשאפט געלד, אויסגעזוכט א דירה אביסעל הינטער דער שטאדט, געהאלפען די דירה איינריכטען, דעם טיש, אן אלטע טאבליצע אראפּגעשלעפּט פון בוידעם וואס ער האט אמאל אויף איהר זיינע קינדער געלערענט. און אויסגעזוכט די פאסענדע קינדער צווישען די איינוואוינער פון „ראוו". ער האט זיי אלעמען געקענט מיט'ן נאמען, טאטע מאמא געקענט — ער האט זיי אלעמען געהאלפען ערציהען, ביי אלע קראנקהייטען געווען, און דערצעהלט מישא'ן די געוואהנהייטען פון יעדען קינד בעזונדער. אמאל אויף דער נאכט זיינען זיי שפעט אויפגעזעסען, וואס דער דאקטאר האט עס ביז יעצט קיינמאל ניט געטהאן. מישא האט איהם קלאהר געלייגט זיין

פראגראם, וואס ער וויל איינפיהרען אין זיין חדר און דערביי פיעל גע־רעדט וועגען פעדאגאגיק מיט וועלכע ער האט זיך לעצטענס זעהר אינטערעסירט און פיעל דעריבער געלעזען. דער דאקטאר הארכט אויס, צום סוף רופט ער זיך אן:

— צו אידישע קינדער טויג דאס אלעס גאר נישט. פאר זיי איז דאך גאר נישט קיין פעדאגאגיק געשריעבען. מיט זיי דארף מען מיט הארץ צוגעהן, נישט לויט'ן בוך, נור מיט ליעבע, מיט ליעבע וועסטו מיט זיי אויסמאכען. מען דארף זיי ליעב האבען, דאס איז די ערשטע זאך. זיי דערפיהלען עס באלד ווער עס האט זיי ליעב, און דער וואס האט זיי ליעב קען מיט זיי אלעס טהאן. ווארום זיי אלע, דאס גאנצע אידישע פאלק, איז איין קראנקער געפייניגטער יתום, און די קינדער דערפיהלען דאס מיט דער מוטער'ס מילך, זיי זיינען אין דעם יתום'־קייט ארייגעוואקסען — דורך דעם דארפען זיי מעהר ליעבע און מעהר צערטליכקייט ווי אלע אנדערע קינדער, ווארים נור מיט דעם קען מען זיי היילען. — און נאך א מינוט שווייגען רופט ער זיך ווידער אן, ערגעץ וואו אוועקקוקענדיג אן א זייט:

— איך האב דיר נישט געפרעגט וועגען איהר, ווי אזוי און ווען, עס איז דיין זאך. נור זעהסטו, אז מיינע איז מיר געשטארבען, האב איך מיר דעם „ראוו" פאר מיין ווייב געמאכט, און ווען מיינע קינדער זיינען מיר געשטארבען, האב איך מיר זיי.... נו, וואס שטעהסטו און גלאצסט, געה שלאפען! א גוטע נאכט! — שרייט אויס פלוצלונג דער דאקטאר און געהט אריין אין צימער און האקט די טהיר הינטער זיך.

א פאר טעג נאכדעם האט דער דאקטאר אויסגעמיעדען מישא'ס בליק, און געבייזערט זיך אויף דער גאנצער וועלט...

אבער די שטאדט האט געהאט א געשיכטע. עס האט געקלונגען, אז מען האט געטראפען מישא'ן מיט די קינדער אין ווייסען שנעע־פעלד ארויסגעהן שפאצירען — האט מען איהם נאכגעשריען, און א נאמען האט מען זיי ביידען, לייזעראוויטש'ן מיט מישא'ן, געגעבען: „דער שווער מיט'ן איידעם".

קאפיטעל 43.

— געהערט נייעס? זילבערבערג'ס טאכטער איז דאך צוריק־געקומען פון דער וועלט.
— און וואס איז דער מעהר?
— זי האט עפעס מיטגעבראכט א פעקעל.
— א טרפה צו א כשר'ס?
— וואס איז דער חילוק, אבי דער אלטער וועט א זיידע ווערען.
— ווער איז דער פאטער?
— זי ווייסט אליין נישט. — איינעם האט זי געליעבט און צום צווייטען האט זי זיך גע'שדכנ'ט — פון וועמען דאס קינד איז ווייסט זי נישט.
— נו, עס וועט נישט פערפאלען ווערען. עס בלייבט אין דער משפחה.
אזעלכע געשפרעכען האט מען געקענט הערען פאר יעדען צוויי־טען געוועלבעל אין שטעדטעל נאך מערי'ס צוריקקומען. די שטאדט האט געקלונגען, קיינער האט זי נאך נישט געזעהן, זי האט זיך אויף דער גאס נישט געוויזען, און וועגען איהר פאטער און מוטער זיינען לעגענדען ארומגעגאנגען.
— דער אלטער איז דאך אנטלאפען פאר חרפה.
— וואוהין?
— אין די בעדער אריין האט ער שוין קיין געלד נישט, איז ער צו א שרייבער אין א וואלד ארויסגעפאהרען.
— זי האט עס געהאלפען דעם טאטען אן עק מאכען פון די פאר גילדען.
— נו, זי האט עפעס פאר דעם געלד מיטגעבראכט, כאטש נישט בחנם עס אויסגעגעבען...
אין דער היים איז דערווייל געזעסען מערי ווי א שוטה. אהיים געקומען איז זי א קראנקע און א צובראכענע, און האט באלד זיך געמוזט אין בעט לעגען. די מוטער האט עס באלד בעמערקט, דער־ציטערט געווארען, מורא געהאט דעם מאן צו זאגען, און איז געלאפען צו די שוועגעריז, מישא'ס מוטער, און האט איהר דעם „גרויסען

בראַך" דערצעהלט. די שוועגעריז האָט עס ניט געוואָלט גלויבען, איז געקומען, איבערציינגט זיך, און איז אהיים אוועק אַ פלאַם רויטע פאַר בושה. און דעם מאַן אין דער צווייטער שטוב אריינגערופען און דעם „סוד" פערטרויט. באַלד איז עס אויך דער פאָטער געוואָהר געוואָרען. מען האָט נישט געוואוסט צו זי האָט חופה וקדושין גענומען. דער פעטער לייזער האָט גע'טענה'ט מיט'ן ברודער, אז ער זאָל אריינגעהן צו איהר און מאַכען אַ שמועס וועגען דעם, עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעמען — די מוטער האָט זיך אָבער פאַר דער שוועל אוועקגעלעגט מיט אַ געוויין, אז דאָס קינד איז קראַנק, אז זי קען זיך אַ מעשה אָנטהאָן, מען דאַרף אָבוואַרטען. דערווייל איז מען אין שטאָדט געוואָהר געוואָרען, מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען דערפון אין די געוועלבלעך. די זילבערבערגס האָבען זיך געשעמט די נאָז אין די גאַס אַרויסצואווייזען. ר' לייזער איז אוועק צו זיינע געשעפטען, און מע־רי'ס פאָטער האָט זיך מיטגענומען אַ פּאָר ספרים'לעך אין רייזע־זעקעל און איז געפאָהרען אין וואַלד אריין אויף אַ פּאָר טעג.

דערווייל האָבען מערי אַלע געמידען. די שוועגעריז, מישאַ'ס מו־טער, האָט אויפגעהערט אַרויפצוגעהן. און פון דער משפחה האָט מען זיך דערווייטערט און מערי איז נור איבערגעבליבען מיט דער מוטער אין די גרויסע הוילע שטובען, פון וועלכע זי איז איבריגענס זעהר צופריעדען געווען.

מישאַ איז אויך געוואָהר געוואָרען צו גלייך מיט אַנדערע פון מערי'ס אהיים קומען, עס איז שוין געווען אַ שטיק שפּעטערדיגע צייט ווי ער האָט געהאַט דעם חדר אָפּען — און ער איז שוין גאַנץ צוריק געזונד און רוהיג געוואָרען פון די אַרבייט.

די ערשטע פּאָר טעג אז ער האָט געהערט פון די „נייעס", האָט ער מורא געהאַט זי נישט צו שטערען אין איהר איצטיגען צושטאַנד. און אפשר וויל זי איהם גאַר נישט זעהן. נור געהערט פון דעם רעש וואָס איז געוואָרען אין דער שטאָדט, און פון דעם גערודער אין דער משפחה — האָט ער זיך געפיהלט פערפפליכטעט באַלד זיך צו ווייזען אין פעטער'ס הויז. די מומע האָט איהם צוגענומען ווי אַ משיח'ן, און גע'סוד'עלט זיך מיט איהם אין די ווינקעלאַך, אז ער זאָל געוואָהר ווערען „וואָס עס איז?" וואָרים איהם וועט זי זאָגען. מישאַ האָט געשמייכעלט אין די ברילען און געענטפערט: „ער ווייסט נישט

אויב זי וויל איהם זעהן". די מוטער איז אריין — און מערי האט איהם אריינגעבעטען.

ער האט זי געפונען גאר נישט געענדערט, אדרבה, עס האט זיך איהם געדאכט, אז דאס טראגען פאסט איהר זעהר, — זי איז שעהנער געווארען, און אזא רוהיגער גליקליכער שמייכעל בעלויכטעט זי — און ער האט גאר נישט פערשטאנען דעם רעש וואס איז געווארען. עס האט זיך איהם געדאכט, אז פערקעהרט, אז אלע דארפען זיך פרעהען וואס אויף מערי'ן איז געקומען אזא גליק.

זי האט איהם צוגענומען קאלטליך, האט זיך מישא'ן געדאכט. ער האט עס זיך ערקלעהרט מיט איהר יעצטיגען צושטאנד. זי איז געזעסען אויף א וואקעל־שטוהל און גאר נישט געמיהט זיך צו בעד־האלטען איהר „שאנד". און גערעדט האבען זיי וועגען ארץ־ישראל. איבערהויפט האט מערי איהם געפרעגט — און ער האט געענטפערט, און איינער האט דעם צווייטענס לעבען מיט קיין ווארט נישט אנגע־ריהרט.

ביים אוועקגעהן האט איהם מערי פלוצלונג געפרעגט:

— דו האסט געעפענט א חדר פאר קינדער?

— יא.

— און א סך קינדער?

— דערווייל איינינע, נישטא קיין בעהעלפערם.

— ווילסט מיר ווייזען דיין חדר?

— געווים.

— געהסט דארט יעצט אהין?

— יא.

— און וואלסט מיך געוואלט באלד יעצט מיטנעהמען?

— מיט פערגעניגען.

— טו געה ארויס, איך וועל זיך פלינק אנטהאן.

ער איז ארויס, די מומע איז איהם בעפאלען מיט פראגען. ער האט איהר גאר נישט געהאט צו ענטפערען.

פלוצים עפענט זיך מערי'ס טהיר, און מערי רופט אריין מישא'ן. זי איז שוין געווען אנגעטהאן אין קלייד — און מען האט איהר יעצט מעהר אנגעזעהן ווי פריהער.

— ווערסט דיך נישט שעמען מיט מיר צוגעהן איבער דער גאס, מישא? — פרעגט זי מיט יענעם שמייכעלע וואס איז מישא'ן געווען אזוי בעקאנט.

מישא האט גאר נישט אבגעענטפערט, ער האט פערלעגען גע־שמייכעלט, צום סוף האט ער געזאגט:

— אדרבא, מיט א מוטער איז מעהר כבוד.

— נישט וואהר?... — האט זי נאך געוואלט עפעס זאגען און איז פערשוויגען.

מערי'ס מוטער האט צו איהרע גרויסע צרות דערזעהן ווי מערי טהוט זיך אן ארויסצוגעהן. זי האט זי נישט געוואגט איינצוהאלטען, און צום ערשטען מאל האט זיך מערי געוויזען אין גאס מיט מישא'ן.

עס איז געווען א געלויף און א קוקעריי פון די פענסטער און פון די געוועלבלאך ארויס, און זי איז געגאנגען פאמעליך, טריט ביי טריט, און מיט א געוויסע מאיעסטעטישע מוטערליכע רוהיגקייט האט זי געוויזען די וועלט דאס גליק וואס די נאטור האט איהר געשאנקען. ווי זי וואלט געווען א כהנ'טע און טראגט דעם פאלק די ברכה. מיט אזא אינערליכען שטאלץ האט זי איהר מוטערליכעם געוויזען...

דאס חדר איז איהר זעהר געפעלען. אויפ'ן וועג האט זי געקויפט שאקאלאד און זי האט די קינדער צוטהיילט. געפרעהט זיך מיט די קינדער און מיט בעזונדערע ליעבע האט זי זיי אלע ארום זיך געקלי־בען און זיי עפעס דערצעהלט. מערי ארום די קינדער האט איצט גאר אנדערש אויסגעזעהן. עס איז געווארען פערשטענדליך איהר טראַ־גען — און אין דעם קראנץ פון די קינדער האט עס איהר זעהר גע־פאסט. מישא האט געקוקט אויף איהר מיט א צופרידענער מינע. אין דער מוטערליכער פאזע האט ער זי קיינמאל נישט געזעהן, און ער האט זיך קיינמאל נים געקענט פארשטעלען, און דאך איז עס אזוי נאטירליך און אזוי זעלבסטפערשטענדליך.

— ווערסט מיר ערלויבען אפטער צו בעזוכען דיין חדר, מישא? — האט זי איהם געפרעגט ביים אוועקגעהן.

— געוויס.

— איך וועל דיר אביסעל מיטהעלפען, דו ווערסט נאך נישט געגען דעם האבען?

— אדרבה, נור דו, יעצט אין דיין צושטאנד... ־־ וועט עס נישט זיין צו שווער פאר דיר? — האט מישא געפרענט פערלעגנו.

— פערקעהרט, מישא, איך וויל זיך ביי זיי לערנען ווי א מוטער צו זיין. — האט זי אויך פערלעגען אבגעענטפערט, און א נאטירליכע רויטקייט האט זי בעגאסען.

זיי האבען זיךביידע פערשעמט ווי קינדער, ווי אמאל, אמאל, אין אנהויב.

קאפיטעל 44.

עס איז געווען א הערליכער טאג. די זונן האט זיך ווי א ליכ־טיגער באלעם געקולערט איבער דעם ווייטען ברייטען שניי־פעלד און אויפגעפלאקערט אין א העלעם בלענדענדעם ליכט א האלבען שניי־פעלד. עס האט זיך געדאכט, אז דארט, אין יענע העלקייט, איז דער שניי צוגאסען געווארען אין א הימעל־וואסער. מישא מיט זיינע תלמידים האבען זיך ארומגעקולערט אין שניי, אליין שוין געווען פון קאפ ביז צו די פיס אין שניי — וואס די תלמידים האבען איהם בע־שאטען. האט ער זיך געיאגט נאך זיי אין א רונדיגע ראד. דאס שטיק פעלד אויף וועלכען מישא מיט זיינע תלמידים האבען זיך גע־שפיעלט, האט אויסגעזעהן ווי א מלחמה־פעלד. האלבע פעטער־שניי־ער'ס האבען זיך ארומגעוואלגערט, טהייל האט געפעהלט די הענד, אנדערע דער קאפ אבגעהאקט. און נאר אנדערע פעטער־שנייערס האב־בען געהאלטען ערשט אין בעשאפען ווערען. טהייל זיינען שוין גע־ווען פערטיג, און טהייל האבען שוין געדיענט צום ציעל, אין וועלכע די קינדער האבען זייער שניי באלעמס געשאסען. אביסעל ווייטער אויף א שניי־שליטעלע, איז געזעסען מערי און צוגעקוקט זיך צו דער סצענע. עפעס וואס האט זי געקלערט, עפעס נישט — נור דאס וויס־קייט האט זי מיעד געמאכט. זי האט איהרע אויגען צוגעמאכט — און א רוהיגקייט האט זי בעפאלען וואס האט איהר גוט געטהאן.

מישא האט געקוקט אין דער זונן אריין — אין דעם טהייל פעלד, וואס האט געפלאקערט אין דער זונען־שיין. ער האט געהאט דאס

געפּיהל, אז ראחעל איז נאַר וואָס דאָ געווען און זי איז אוועק אין יענעם טהייל שניי־פעלד, פון וואנען עס לייכט זיך אַזוי, פון דאָרט קוקט זי זיך צו צו זיינע שפּיעלען. און באַלד וועט זי ערשיינען און וועט איהם הינטען, ארום די אויגען פערשטעלען מיט איהרעביידע הענד און פרעגען: „טרעף, ווער עס איז דאָ?“ דאָס געפּיהל איז ביי איהם געווען אזוי וואהר און אזוי נאַטירליך, אז ווען דאָס וואָלט ווירקליך געשעהן, וואָלט ער זיך גאָר נישט געוואונדערט. און טיילמאָל האָט ער זיך עפּעס אינסטינקטיוו אומגעדרעהט, געקוקט אויב זי שטעהט נישט הינטער זיין רוקען. ער האָט זי געפּיהלט נעבען זיך, צווישען די קינדער. אַמאָל דאָ, אַמאָל דאָרט — אזוי האָט זי זיך יעדען אויגענבליק דורכגעשלייכט דורך איהם מיט איהר וויס קלייד, מיט איהר לויכטענדעם לייב...

אז זיי האָבען געהאַלטען ביים אַהיים געהן, איז ער צו צו מערי'ן. ער האָט זי געטראָפען נאָך זיצענדיג אויף'ן שניי־שליטען מיט פערמאַכטע אויגען.

— וואָס, דו שלאָפסט? — האָט ער לייכט געפרעגט.

— ניין, — האָט מערי די אויגען אויפגעעפענט, דער שניי בלענדט מיך.

באַלד קוקט זי איהם אָן, און זאָגט:

— ווייסט ווענען וואָס איך האָב געקלערט, מישאַ? דאָס אַלעס איז דאָך אזוי נאָהנט געווען. אזוי נעבען אונז — און מיר האָבען נישט געוואוסט דערפון.

— וואָס איז נאָהנט געווען? — פרעגט מישאַ.

— דאָס דאָ — ווייזט זי אויף'ן שניי, אויף די קינדער ארום זיך.

מישאַ האָט געקוקט אין דעם בעלויכטענדען טהייל פעלד אריין, פון וואנען עס האָט זיך דאָס ליכט געגאָסען און געזאָגט ווי פאַר זיך:

— עס האָט געפעהלט דאָס ליכט...

זי האָט איהם נישט פערשטאַנען און נישט איבערגעפרעגט.

ע נ ד ע.

Copyright 1917
by
SHOLEM ASH
(all rights reserved)

דער וועג צו זיך

ראמאן

פון

שלום אש

אין צוויי טהיילען

צווייטע אויסגאבע

ארויסגעגעבען פון
„פארווערטס“ פאבלישינג אססאסיאיישאן
175 איסט בראדוויי, ניו יארק.
1918